

J.M. 528
alt 50

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

28

HUSZONKETTEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1933.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Baros Gyula: Négyesy László	1
Szász Károly: Emlékezés Vadnay Károlyra	3
Waldapfel Imre: Humanizmus és nemzeti irodalom.. .. .	15

BÍRÁLATOK:

Bach Endre: Un humaniste hongrois en France. — Brisits Frigyes: Pázmány világa. — Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság. — Emlékkönyv Móra Ferenc 30 éves írói jubileumára. — Gondán Felicián. Szarvas Gábor és intézetünk. — Horváth Konstantin: Johannis Lemovicensis Opera Omnia. — Kovács Sándor: Schlauch Lőrích emlékezete. — Magyar Irodalmi Ritkaságok. — Váth János munkái. — Woyciehowsky József: Sípos Pál élete és matematikai munkássága. — Zsigmond Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története. 50

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	53
II. Hírlapok	59

FIGYELŐ.

Elhúnytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek.. .. .	62
---	----

A folyóirat évenként négy füzetben jelenik meg.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONKETTEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1933.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Oldal
Baros Gyula: Négyesy László	1
Elek Oszkár: Shakespeare a magyar irodalmi köztudatban	88
Hartyáni Zoltán: Gertrudis	125
Kardeván Károly: Madách és Heine	189
Kardeván Károly: Madách és Luther	84
Kristóf György: Reviczky Gyula pályakezdéséhez	131
Nagy Sándor: Arany Toldijának különös sajátosságai	196
Perényi József: Szemere György színművei	69
Szász Károly: Elnöki megnyitó a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933. évi közgyűlésén	65
Szász Károly: Emlékezés Vadnay Károlyra	3
Waldapfel Imre: Humanizmus és nemzeti irodalom	15

Kisebb közlemények.

Alszeghy Zsolt: A Szencsey-dalokönyv egyik énekéhez	201
Alszeghy Zsolt: Ki járt a pokolban?	206
Elek Oszkár: Módszertani munka az összehasonlító irodalomtörténetről ..	147
Fest Sándor: Grillparzer londoni magyar ismerőse	208
Gulyás Pál: Az irodalom kitagadottjai	143
Kardos Albert: „Az ember tragédiája“ a Könyvnap kiadásában	151
Kardos Albert: Csokonai s az Arkádia-pőr ..	97
Kardos Albert: Kölcsey és Arany	95
Timár Kálmán: Katona István és Rosty Kálmán halálának napja	94
Timár Kálmán: Kuthen születési éve	96

Bírálatok.

A Kecskeméti Katona József-Kör Évkönyve az 1913—1932. évekről. Szerk. Hajnóczy Iván	217
Az ember tragédiájának egy új kiadása	102
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Emlékkönyve, 1933. Szerk. György Lajos ..	216
Bach Endre: Un humaniste hongrois en France	50
Barcsay Abrahám költeményei	162
Baróti Dezső: Juhász Gyula	219
Biczó Ferenc: Szalay Fruzina	158
Brisits Frigyes: Pázmány világa	50
Dercze Lajos: Arany János és Debrecen ..	157

	Oldal
Dobai János: Gárdonyi Géza írói művészete	158
Dobó Sándor: Czuczor Gergely népies lírája	101
Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság	50
Emlékkönyv Móra Ferenc 30 éves írói jubileumára	51
Farkas Gyula: A „Fiatal Magyarország“ kora	154
Farkas László: Gróf Széchenyi István és a „Balatoni Gőzhajózás“	219
Fejér Rózsa: Francois Rákóczi II. dans les mémoires francais de son temps	220
Gálos Magda: Sigismond Justh et Paris	161
Gálos Rezső újabb dolgozatai	160
Gondán Felicián: Szarvas Gábor és intézetünk	51
Grosschmid Lajos: Másodfokú alakok algebraja	221
György Lajos két újabb tanulmánya	215
Hajdu János: Eötvös József báró első minisztersége	213
Harsányi Zsolt: Ember küzdj. Madách életének regénye	101
Hegedüs Zoltán: Ady hatása Mécs Lászlóra	158
Herczeg Ferenc emlékezései	212
Horváth Konstantin: Johannis Lemovicensis Opera Omnia	51
Izr. Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve. 1932. Szerk. Szemere Samu	101
Izr. Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve. 1933. Szerk. Szemere Samu	217
Jeney János: Garay János	100
Ježerniczky Margit: Les impressions en Francais de Hongrie (1707—1848)	220
Juharos Ferenc: A magyarországi jezsuita iskoladramák története	214
Karl Lajos: Note sur la fortune des oeuvres d'Antonio de Guevara à l'étranger	100
Kastner Jenő: A Jókai-kódex és az obszerváns kódex-irodalom	220
Kincs Elek: Ady hatása	218
Kornis Gyula: Madách és korunk	157
Kovács Sándor: Schlauch Lőrinc emlékezete	51
Kozocsa Sándor: Az 1932. év irodalomtörténeti munkássága	216
Lányi Ernő: Arany János ritmustana	153
Lelkes István: A magyar-francia barátság aranykora	215
Magasi Artur: Harsányi Lajos	159
Magyar Irodalmi Ritkaságok. 17—22. szám. Szerk. Vajthó László	51
Mátyás Sándor: Vargha Gyula	217
Minay Lajos: A Nagykunság egy elfelejtett költője	219
Perényi József: Pécsi Mária elbeszélő művei	218
Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete	210
Pukánszky Kádár Jolán: Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn	162
Rexa Dezső: Kazinczy: Napoleon és Mária Lujza menyegzőjére	100
Simon Lajos: Az egri remete	102
Sós Margit: Arany János irodalmi ellenzéke	214
Széchenyi I. naplói	155
Szohor Pál: Krudy Gyula diákévei	159
Tolnai Gábor: Erdély magyar irodalmi élete	218
Törös László: A legnagyobb körösi tanár	158
Varga Ferenc: Kódexirodalmunk stíluselmei	160
Vargha Zoltán: Egy bujdosó naplója	161
Vándor Gyula: Olaszország és a magyar romantika	221

	Oldal
Váth János munkái	52
Vincze Frigyes: Felső kereskedelmi iskolánk és Eötvös József báró reformtervei	219
Woyciechowsky József: Sipos Pál élete és matematikai munkássága	52
Zachár Emil: Széchenyi István közgazdasági hitvallása	157
Zsigmond Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története	52, 159

Folyóiratok szemléje.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak:
 Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Pintér Jenő, Timár Kálmán) 53, 103, 163, 222

Figyelő.

Elhunytak	62, 112, 178, 239
Felhívás az Akadémia Arany-ereklyemúzeuma ügyében	112, 176
Helyreigazítás. Supka Gézától	239
Hírek az irodalomtörténetírás köréből	237
Irodalomtörténet a budapesti Studióban	238
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken	176, 237
Sajó Sándor emléke	239
Szerkesztőváltozás	111
Társasági ügyek	64, 116, 242
Új könyvek	64, 121, 184, 242
Inhalt No. 1—8.	245

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora 1933-ban.

I. Tisztviselők.

Elnök: Pintér Jenő. — Alelnök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. — Titkár: Alszeghy Zsolt. — Szerkesztő: Baros Gyula. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinyei József. — † Szilády Aron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — † Négyesy László. — Badics Ferenc.

III. Választmányi tagok.

Agárdi László. — Angyal Dávid. — Agner Lajos. — Badics Ferenc. — Bajza József. — Baranyai Zoltán. — Bán Aladár. — Birkás Géza. — Bitay Árpád. — Bleyer Jakab. — Császár Elemér. — Császár Ernő. — Czapáry László. — Dengl János. — Farkas Gyula. — Fóris Miklós. — Futó Jenő. — Galamb Sándor. — Gálos Rezső. — Gulyás József. — Gulyás Pál. — Gyomlay László. — György Lajos. — Gyulai Agost. — Hajnóczky Iván. — Halász László. — Hankiss János. — Horváth Béla. — Horváth Cyrill. — Horváth János. — Imre Sándor. — Kardeván Károly. — Kardos Albert. — Keményfy János. — Kerecsényi Dezső. — Kéký Lajos. — Kisparti János. — Klemm Antal. — Kocsis Lénárd. — Korpás Ferenc. — Kőmives Kolos. — Körös Endre. — Kristóf György. — Kürti Menyhért. — Lám Frigyes. — Leffler Béla. — Lengyel Miklós. — Madai Gyula. — Madzsar Imre. — Marczinkó Ferenc. — Melich János. — Mitrovics Gyula. — Mixich Lajos. — Morvay Győző. — Nagy Sándor. — Pais Dezső. — Pap Károly. — Papp Ferenc. — Pekár Gyula. — Petri Mór. — Pitroff Pál. — Prónai Lajos. — Radó Antal. — Radványi Kálmán. — Sik Sándor. — Solymossy Sándor. — Szabó István Andor. — Szemkő Aladár. — Szinger Kornél. — Szinyei Ferenc. — Szira Béla. — Szomolányi József. — Teveli Mihály. — Thienemann Tivadar. — Timár Kálmán. — Tordai Ányos. — Vajthó László. — Vargha Damján. — Ványi Ferenc. — Várdai Béla. — Vikár Béla. — Voinovich Géza. — Werner Adolf. — Zolnai Béla. — Zoltvány Irén. — Zsigmond Ferenc.

IV. Alapító tagok.

Alszeghy Zsolt, Budapest, II, Hattyú-u. 7. — Agner Lajos, Budapest, I, Bors-u. 10. — Baranyai Zoltán, Genève. — Baros Gyula, Budapest, X, Csallád-u. 17. — Festetich Kristóf, Csertő. — Gálos Rezső, Győr. — Halász László,

Budapest, VII, Uzsoki-u. 42. — Horváth János, Budapest, X, Szapáry-u. 11. — Krompaszky Miksa, Budapest, V, Markó-u. 29. — Leffler Béla, Stockholm. — Légrády Ottó, Budapest, V, Vilmos császár-út 78. — Liber Béla, Budapest, VI, Bulyovszky-u. 26. — Miháلكovics Elemérné, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 19. — Morvay Győző, Budapest, III, Timár-u. 26. — Murarik Antal, Budapest, VIII, Práter-u. 59. — Óvári Ferenc, Veszprém. — Pintér Jenő, Budapest, I, Attila-u. 1. — Radó Antal, Budapest, V, Vilmos császár-út 33. — Radvánszky Kálmán, Sajókaza. — Schuschny Aurél, Budapest, IV, Kecskeméti-u. 11. — Stockholmi Magyar Társaság, Stockholm. — Szinger Kornél, Mernye. — Vargha Damján, Pécs. — Vargha Zoltán, Budapest, II, Batthyány-u. 13. — Vikár Béla, Budapest, VIII, Sándor tér 3. — Viszota Alajos, Székesfehérvár. — Viszota Gyula, Budapest, V, Arany János-u. 1. — Zlinszky Aladár, Budapest, VIII, Nagyuvaros-u. 23. — Zoltvány Irén, Bakonybél.

V. Rendes tagok.

Ady Lajos, Debrecen. — Agárdi László, Debrecen. — Andreánszky Olga, Budapest, I, Böszörményi-u. 3. — Angyal Dávid, Wien. — Arányi Erzsébet, Budapest, II, Batthyány-u. 6.

Badics Ferenc, Budapest, I, Múgyetemi rakpart 3. — Bajza József, Budapest, IX, Lónyai-u. 16. — Baksy Ernő, Kispeszt. — Baky István, Gyöng. — Balanyi György, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Balassa József, Budapest, IV, Ferenc József-rakpart 27. — Ballai Károly, Budapest, IX, Tompa-u. 9. — Balogh Anyos, Gödöllő. — Balogh Jenő, Budapest, V, Akadémia-u. 2. — Balogh Péter, Budapest, I, Lejtő-út 1. — Baitay János, Székesfehérvár. — Bank Sándor, Miskolc. — Barta István, Nagykanizsa. — Bartal Alajos, Esztergom. — Bán Aladár, Budapest, I, Szabolcska Mihály-u. 7. — Bászai Ernő, Győr. — Bedekovich Lajos, Szeged. — Benes Anna, Eger. — Benő Béla, Budapest, X, Szabóky-u. 42. — Beödi Balogh Ilona, Budapest, I, Uri-u. 22. — Bernolák Kálmán, Budapest, VI, Andrásy-út 65. — Berze Nagy János, Pécs. — Berzeviczy Albert, Budapest, VII, Erzsébet-körút 9. — Biczó Ferenc, Kaposvár. — Birkás Géza, Pécs. — Bíró Imre, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Bitay Árpád, Gulafehérvár. — Bittenbinder Miklós, Budapest, IX, Közraktár-u. 12. — Bleyer Jakab, Budapest, VIII, Mikszáth Kálmán-tér 4. — Bodnár Lajos, Budapest, VII, Vörösmarty-u. 18. — Bodor Aladár, Budapest, I, Lenke-út 73. — Böröcz Marcell, Pécs. — Brisits Frigyes, Budapest, I, Ibrahim u. 14. — Broda Béla, Makó.

Csanády Sándor, Sopron. — Császár Elemér, Budapest, I, Pauler-u. 4. — Császár Ernő, Budapest, VI, Felső erdősor-u. 1. — Csefkő Gyula, Szeged. — Csernák Szaniszló, Kőszeg. — Csetényi Imre, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 16. — Csüry Bálint, Kolozsvár. — Czapáry László, Tóskoberénd.

Dengl János, Budapest, II, Iskola-u. 8. — Dercsényi Dezső, Vác. — Dobrovich Agoston, Budapest, VIII, Baross-u. 62. — Domanovszky Sándor, Budapest, I, Attila-u. 13. — Dóry Alice, Budapest, VII, István-út 75. — Dudichné Vendl Józsa, Budapest, I, Döbrentei-u. 12.

Edelstein Bertalan, Budapest, III, Zsigmond-u. 49. — Elek Oszkár, Budapest, I, Szent János-tér 2. — Elekes István, Budapest, IX, Ráday-u. 45. — Erdei László, Szeged. — Erődi Kálmán, Budapest, II, Virágárok 10. — Édes Jenő, Budapest, VIII, Csepregy-u. 4. — Énckes István, Kecskemét.

Fallenbüchl Ferenc, Budapest, III, Lajos-u. 24. — Falu Tamás, Ócsa. — Farkas Gyula, Berlin. — Fitz József, Pécs. — Főris Miklós, Budapest, I, Lorántffy Zsuzsanna-u. 5. — Földesey Gyula, Budapest, II, Retek-u. 79. — Förster Aurél, Szeged. — Freybergerné Neisser Irén, Budapest, IV, Váci-u. 43. — Frick József, Debrecen. — Futó Jenő, Hódmezővásárhely.

Galamb Sándor, Budapest, VIII, Rákóczi-út 35. — Garzó Béla, Kecskemét. — Gál Kálmán, Budapest, X, Pongrácz-út 17. — Gáti Béla, Budapest, I, Pethényi-út 13. — Glatz Károly, Budapest, IX, Boráros-tér 6. — Gerzso Ilona, Budapest, IV, Váci-u. 47. — Grabitsné Tichy Margit, Budapest, X, Elnök-u. 8. — Gulyás József, Sárospatak. — Gulyás Pál, Budapest, VIII, Röck Szilárd-u. 31. — Gyikó Mihály, Kispest. — Gyomlay László, Budapest, VI, Hermina-út 6. — György Lajos, Kolozsvár. — Gyulai Ágost, Budapest, I, Ferry Oszkár-u. 34.

Hajas Béla, Bonyhád. — Hajnóczy Iván, Kecskemét. — Hankiss János, Debrecen. — Haszler Károly, Budapest, IX, Márton-u. 2. — Havas István, Budapest, II, Batthyány-u. 8. — Hegyaljai Kiss Géza, Belsőbölcs. — Heller Bernát, Budapest, VIII, Röck Szilárd-u. 26. — Hollósy Béla, Budapest, II, Keleti Károly-u. 26. — Homonnai Imre, Budapest, II, Retek-u. 79. — Horger Antal, Szeged. — Horváth Béla, Budapest, IX, Mester-u. 65. — Horváth László, Budapest, II, Toldy Ferenc-u. 16. — Horváth Cyrill, Budapest, I, Társ-u. 4. — Hunyady József, Budapest, I, Attila-körút 15.

Imre Sándor, Budapest, I, Pauler-u. 18.

Janó István, Kisújszállás. — Janson Vilmos, Budapest, I, Fehérvári-út 13. — Jeanplong József, Szombathely.

Karácson András, Békés. — Karácsony Sándor, Budapest, VIII, Szentkirályi u. 49. — Kardeván Károly, Budapest, II, Batthyány-u. 26. — Kardos Albert, Debrecen. — Kárpáti Győző, Budapest, X, Elnök-u. 12. — Keményfy János, Sashalom. — Kerecsényi Dezső, Budapest, VII, Vilma királynő-út 17. — Keresztes Miklós, Budapest, I, Diószeghy-út 1. — Kéky Lajos, Budapest, VIII, József-u. 25. — Kirchner Béláné, Budapest, VI, Szondy-u. 45. — Kisparti János, Budapest, IV, Piarista-u. 5. — Kiss Gyula, Pestszentlőrinc. — Kiss Menyhért, Budapest, II, Csalogány-u. 52. — Klemm Antal, Pécs. — Kocsis Lénárd, Pannonhalma. — Koczogh András, Budapest, VI, Székegy Bertalan u. 18. — Kokas Endre, Pápa. — Komjáthy Aladár, Tárkány. — Korpás Ferenc, Budapest, I, Attila-u. 1. — Kovács Gergely, Budapest, VII, Hajtsár-út 76. — Kovács János, Budapest, VI, Benczur u. 12. — Kovács László, Sátoraljaújhely. — Kovács Miklós, Budapest, II, Török-u. 4. — Kozáky István, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Kőmives Kolos, Szombathely. — Kőrös Endre, Pápa. — Kövesi Lajos, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Köveskuői Jenő, Mátyásföld. — Kristóf György, Kolozsvár. — Kutassy Mária, Pápa. — Kürti Menyhért, Eger.

Langmár Lipót, Veszprém. — Lám Frigyes, Győr. — Láng Emil, Keszthely. — Lengyel Miklós, Budapest, VIII, Tavaszmező-u. 17. — Lersch Ernő, Újpest. — Linzer Szilárd, Budapest, VIII, Baross-u. 62. — Losonczy Zoltán, Budapest, II, Kapy-u. 4. — Lóky Béla, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Lóky Zoltán, Budapest, I, Ugocsa-u. 2. — Lósy Schmidt Ede, Budapest, V, Csáky-u. 36.

Madai Gyula, Budapest, I, Városmajor-u. 30. — Madzsar Imre, Budapest, II, Retek-u. 33. — Marczinkó Ferenc, Budapest, II, Toldy Ferenc u. 9. —

Mányoki Vilma, Budapest, VI, Andrásy-út 81. — Márkus Jenő, Budapest, X, Kelemen-u. 32. — Máté Lajos, Budapest, II, Tölgyfa-u. 8. — Melich János, Budapest, X, Család-u. 10. — Merényi Oszkár, Kaposvár. — Mészáros Mária Anasztázia, Baja. — Mező Ferenc, Budapest, II, Margit-körút 50. — Mika Anna, Budapest, IX, Üllői-út 19. — Mildner Gyula, Budapest, VII, Dembinszky-u. 22. — Minay Lajos, Túrkeve. — Mitrovics Gyula, Debrecen. — Mixich Lajos, Budapest, I, Mészáros-u. 60/c. — Moravcsik Gyula, Budapest, VI, Benzur u. 31. — Móra László, Budapest, III, Testvérhegy.

Nagy András, Tiszaluc. — Nagy József Béla, Budapest, VIII, Múzeum-körút 6. — Nagy Márk, Budapest, I, Sasad-dűlő. — Nagy Sándor, Budapest, VII, Aréna-út 66. — Neisser Mária, Budapest, X, Kelemen-u. 7. — Nelky István, Sopron. — Néder Gyula, Budapest, VII, Thököly-út 95. — Németh Imre, Kőszeg.

Oberle József, Budapest, I, Attila-u. 1. — Oberle Károlyné, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 10. — Orbán János, Kecskemét. — Ottó Ilona, Budapest, X, Apaffy-u. 33.

Pais Dezső, Budapest, I, Ménesi-út 11. — Pap Károly, Debrecen. — Papp Ferenc, Budapest, I, Vérmező-út 10. — Pauka Tibor, Szolnok. — Pekár Gyula, Budapest, VIII, Röck Szilárd-u. 32. — Perepatits István, Szombathely. — Perényi József, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Pesovár Ambrus, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Petri Mór, Budapest, V, Sziget-u. 9. — Petrován Oszkár, Budapest, VI, Liszt Ferenc-tér 10. — Pitroff Pál, Budapest, I, Otthon-u. 9. — Pokorny Emánuel, Budapest, II, Fő-u. 43. — Prónai Lajos, Budapest, VI, Székely Bertalan-u. 9. — Putnoky Imre, Budapest, I, Ugocsa-u. 11.

Radványi Kálmán, Budapest, II, Bíró-u. 6. — Rakssányi Mária, Budapest, I, Horthy Miklós-út 116. — Ravasz László, Budapest, IX, Ráday-u. 28. — Rátkay László, Dunaföldvár. — Regényi Sándor, Budapest, X, Simor-u. 43. — Remenár Elek, Békéscsaba. — Rempert Elek, Budapest, VII, Damjanich-u. 28/b. — Réger Béla, Budapest, VIII, Futó-u. 51. — Richter Sarolta, Budapest, IV, Váci-u. 47. — Rubinyi Mózes, Budapest, VI, Andrásy-út 14.

Samu János, Budapest, I, Albert-u. 6. — Sági István, Budapest, I, Kemenes-u. 4. — Sárkány Alfréd, Budapest, I, Attila-u. 23. — Schinner Lajos, Budapest, II, Keleti Károly-u. 37. — Schmuck Paszkál, Győr. — Schusztér Róbert, Budapest, VI, Bulcsú-u. 23. — Schwertsig Antal, Budapest, I, Attila-u. 101. — Sebestyén János, Budapest, I, Logody-u. 27. — Sik Sándor, Szeged. — Sipótz Pál, Budapest, IX, Üllői-út 119. — Solymossy Sándor, Szeged. — Somogyi Ferenc, Kispest, Rákóczi-út 138. — Somos Lajos, Eger. — Sulyok Frigyes Efrém, Pápa. — Stadtmüller Gyula, Budapest, I, Böszörményi-út 3.

Szabó Attila, Nagyenyed. — Szabó István Andor, Budapest, V, Zrinyi-u. 9. — Szabó Mihály, Kecskemét. — Szalay Jeromos, Pannonhalma. — Szalay József, Szeged. — Szász Károly, Budapest, I, Attila-u. 7. — Szemkő Aladár, Budapest, VI, Szondy-u. 37. — Szentpétery Imre, Budapest, IX, Üllői-út 121. — Szerecz Imre, Keszthely. — Szerviczky Margit, Nyiregyháza. — Szidarovszky János, Budapest, X, Szabóky-u. 42. — Szigetváry Károly, Budapest, I, Csörsz-u. 15. — Szinnyei Ferenc, Budapest, I, Uri-u. 10. — Szinnyei József, Budapest, V, Arany János-u. 1. — Szira Béla, Budapest, IX, Hal-

ler-u. 88. — Szolár Ferenc, Budapest, VII, Damjanich-u. 42. — Szomolányi József, Vác. — Szóts Gyula, Budapest, I, Mátrai-u. 5.

Takács Andor, Budapest, VIII, József-körút 37. — Terbőcz Ilona, Budapest, II, Hunyady János-út 9. — Teveli Mihály, Budapest, I, Győri-út 2/c. — Téglássy Ferenc, Budapest, IX, Bakáts-tér 5. — Thienemann Tivadar, Pécs. — Tihanyi Gál, Zalavár. — Timár Kálmán, Kalocsa. — Timár Pál, Budapest, VII, Aréna-út 17. — Tolnai Vilmos, Pécs. — Tordai Anyos, Baja. — Tóth András, Budapest, I, Attila-u. 91. — Trombitás Gyula, Budapest, II, Batthyány-u. 31. — Travnik Jenő, Budapest, VI, Bulyovszky-u. 40. — Tüll Alajos, Pécs.

Ujváry Gyula, Jászberény. — Urbányi Karolina, Cinkota.

Vajthó László, Budapest, I, Ferry Oszkár-u. 47. — Varga Edit, Budapest, II, Zivatar-u. 2. — Ványi Ferenc, Budapest, I, Lorántffy Zsuzsanna-u. 5. — Várady Zoltán, Budapest, I, Lenke-tér 4. — Várdai Béla, Budapest, IX, Kinizsi-u. 10. — Váth János, Balatonalmádi. — Vincze Frigyes, Budapest, V, Alkotmány-u. 11. — Vincze László, Kecskemét. — Voinovich Géza, Budapest, I, Ménesi-út 23. — Waldapfel Imre, Budapest, I, Szent Imre herceg útja 9. — Waldapfel János, Budapest, I, Szent Imre herceg útja 9. — Waldapfel József, Budapest, I, Márvány-u. 44. — Werner Adolf, Zirc. — Wickenburg Mária, Kápolnásnyék.

Zimányi Dániel, Budapest, IV, Eskü-tér 6. — Zipser Sándor, Budapest, IX, Rádai-u. 38. — Zolnai Béla, Szeged. — Zöldi Mihály, Kispeszt. — Zulawski Andor, Budapest, VII, Bethlen-u. 5. — Zsigmond Ferenc, Debrecen.

VI. Előfizetők.

Aszód: Ev. reálgimnázium.

Baja: All. tanítóképző-intézet.

Balassagyarmat: All. reálgimnázium.

Barcs: All. polgári iskola.

Békés: Ref. reálgimnázium.

Békéscsaba: All. leányliceum.

Budapest: Ciszterciendi hittudományi intézet. — Fővárosi pedagógiai könyvtár. — Kalazantinum. — Kereskedelmi akadémia. — Képviselőház könyvtára. — Kunstädter hírlapterjesztési iroda. — Nemzeti Kaszinó könyvtára. — Országos Kaszinó könyvtára. — Ranschburg Gusztáv-könyvkereskedés. (2 példány.) — Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Városi nyilvános könyvtár. (Reviczky-u.) — Városi nyilvános könyvtár. (Hunyadi tér.) — All. Madách Imre-gimnázium tanári könyvtára. — All. Madách Imre-gimnázium ifjúsági könyvtára. — Ciszterciendi kat. Szent Imre-gimnázium. — Kegyesrendi kat. gimnázium. — Ev. gimnázium. — Ref. gimnázium. — All. Verbőczy István-reálgimnázium. — All. Mátyás király-reál-gimnázium. — All. Árpád-reálgimnázium ifjúsági könyvtára. — All. Árpád-reálgimnázium önképzőköre. — All. Berzsényi Dániel-reálgimnázium. — All. Kőlcsey Ferenc-reálgimnázium. — All. Szent István-reálgimnázium. — All. Zrinyi Miklós reálgimnázium tanári könyvtára. — All. Zrinyi Miklós-reál-gimnázium ifjúsági könyvtára. — All. Zrinyi Miklós-reálgimnázium önképzőköre. — All. Fáy András-reálgimnázium. — All. Széchenyi István-reálgimnázium.

zium. — All. Szent László-reálgimnázium. — Egyetemi kir. kat. reálgimnázium tanári könyvtára. — Egyetemi kir. kat. reálgimnázium internátusa. — Érseki kat. reálgimnázium. — Szentbenedekrendi kat. Szent Benedek-reálgimnázium. — Izraelita reálgimnázium. — All. Toldy Ferenc-reáliskola tanári könyvtára. — All. Toldy Ferenc-reáliskola ifjúsági könyvtára. — All. Bolyai-reáliskola. — All. Kemény Zsigmond-reáliskola. — Közs. Eötvös József-reáliskola. — Közs. Vörösmarty Mihály reáliskola. — All. Mária Terézia-leánygimnázium. — Kat. Szent Margit-leánygimnázium. — Kat. Sophianum-leánygimnázium. — Izraelita leánygimnázium. — Közs. Gizella királyné-leánygimnázium. — Egyesületi Veres Pálné-leánygimnázium. — All. Erzsébet nőiskola leányliceuma. — Közs. Szilágyi Erzsébet-leányliceum. — Közs. Ráskai Lealeányliceum. — Közs. Zrinyi Ilona leányliceum. — Baár-Madas ref. leányliceum. — Szekeres Margit magán leányliceuma. — All. tanítónőképző-intézet. (Damjanich-u.) — Izraelita tanítóképző-intézet. — Ranolder tanítónőképző-intézet. — All. gyakorló felső kereskedelmi iskola. — Közs. felső kereskedelmi iskola. (I. Horthy Miklós-út.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (I. Márvány-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (II. Ponty-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (II, Jurányi-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (VI, Izabella-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (VII, Kertész-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (VII, Wesselényi u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (VIII, Vas-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (IX, Mester-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (IX, Mester-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (I, Fehérsas-tér.) — Közs. polgári fiúiskola. (II, Medve-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (III, Kiskorona-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (III, Kiscelli-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (V, Honvéd-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (V, Pannónia u.) — Közs. polgári fiúiskola. (VI, Váci-út) — Közs. polgári fiúiskola. (VI, Nagymező-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (VII, Wesselényi u.) — Közs. polgári fiúiskola. (VII, Rottenbiller-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (VII, Hernád u.) — Közs. polgári fiúiskola. (VII, Egressy-út.) — Közs. polgári fiúiskola. (VIII, Práter-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (VIII, Német-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (IX, Gyáli u.) — Közs. polgári fiúiskola. (X, Elnök u.) — Közs. polgári leányiskola. (I, Böszörményi-út.) — Közs. polgári leányiskola. (I, Koronaőr u.) — Közs. polgári leányiskola. (I, Fehérvári-út.) — Közs. polgári leányiskola. (II, Batthyány-u.) — Közs. polgári leányiskola. (II, Marciányi-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (III, Lajos-u.) — Közs. polgári leányiskola. (III, Szentendrei-út.) — Közs. polgári leányiskola. (V, Szemere-u.) — Közs. polgári leányiskola. (VI, Vilmos császár-út.) — Közs. polgári leányiskola. (VI, Felső erdősor.) — Közs. polgári leányiskola. (VI, Bajza-u.) — Közs. polgári leányiskola. (VI, Úteg-u.) — Közs. polgári leányiskola. (VII, Dohány-u.) — Közs. polgári leányiskola. (VII, Peterdy-u.) — Közs. polgári leányiskola. (VII, Aréna-út.) — Közs. polgári leányiskola. (VII, Hungária-út.) — Közs. polgári leányiskola. (VII, Egressy-út.) — Közs. polgári leányiskola. (VIII Práter u.) — Közs. polgári leányiskola. (VIII, Tisza Kálmán-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (VIII, Röck Szilárd-u.) — Közs. polgári leányiskola. (VIII, Dugonics-u.) — Közs. polgári leányiskola. (IX, Mester-u.) — Közs. polgári leányiskola. (IX, Tóth Kálmán-u.) — Közs. polgári leányiskola. (X, Százados-u.) — Közs. polgári leányiskola. (X, Szent László-tér.)

Cegléd: All. reálgimnázium.

Csongrád: All. reálgimnázium.
 Csurgó: Ref. reálgimnázium.
 Debrecen: Ref. tanárképző-intézet. — Ref. főiskolai nagykönyvtár. —
 All. reáliskola. — Ref. leánygimnázium. — Csáthy Ferenc könyvkereskedése.
 (2 példány.)

Dombóvár: Kir. kat. reálgimnázium. — Orsolyarendi kat. iskola.
 Ercsi: Közs. polgári iskola.
 Eger: All. reáliskola. — Érseki tanítóképző-intézet.
 Esztergom: Közs. reáliskola.
 Gödöllő: Közs. polgári leányiskola.
 Gyöngyös: All. reálgimnázium.
 Győr: Szentbenedekrendi kat. gimnázium. — All. reáliskola. — All. reáliskola önképzőköre. — All. tanítónőképző-intézet. — Női felső kereskedelmi iskola. — Tóth János könyvkereskedése.
 Gyula: Dobai János könyvkereskedése.
 Hajduböszörmény: Ref. gimnázium.
 Hatvan: All. reálgimnázium.
 Hódmezővásárhely: Ref. gimnázium. — All. óvónőképző-intézet.
 Jászberény: All. reálgimnázium.
 Kaposvár: All. reálgimnázium.
 Karcag: Ref. reálgimnázium.
 Kecskemét: Kegyesrendi kat. gimnázium. — All. reáliskola. — Kat. leánygimnázium. — Kat. tanítónőképző-intézet.
 Kiskunfélegyháza: All. polgári fiúiskola.
 Kiskunménfőcsanak: All. reálgimnázium.
 Kisújszállás: Ref. reálgimnázium.
 Kisvárd: All. reálgimnázium.
 Kunszentmiklós: Ref. reálgimnázium.
 Mátyásföld: Egyesületi Korvin Mátyás reálgimnázium.
 Mezőkövesd: Kir. kat. reálgimnázium.
 Mezőtúr: Ref. gimnázium. — Ref. gimnázium önképzőköre. — All. leányliccum.
 Miskolc: Kir. kat. gimnázium. — All. reáliskola. — Ref. reálgimnázium. — Ref. leánygimnázium.
 Nagykálló: All. reálgimnázium.
 Nagykőrös: Ref. gimnázium. — Ref. tanítóképző-intézet.
 Nyiregyháza: Kir. kat. gimnázium. — Ev. reálgimnázium. — Tanítóképző-intézet.
 Pápa: Ref. főiskola.
 Pestszenterzsébet: All. reálgimnázium.
 Pécs: Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — All. gyakorló reáliskola.
 Sátoraljaújhely: Kegyesrendi kat. reálgimnázium.
 Sopron: All. reálgimnázium. — Ev. reálgimnázium. — All. leánygimnázium. — Magyar kir. tisztii leánynevelő-intézet.
 Sümeg: All. reálgimnázium.
 Szarvas: Ev. tanítóképző-intézet.

Szeged: All. polgári iskolai tanárképző-intézet. — Délmagyarországi Közművelődési Egyesület. — Somogyi könyvtár. — Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Kegyesrendi városi kat. gimnázium. — Kegyesrendi városi kat. gimnázium önképzőköre. — All. reálgimnázium. — All. leánylíceum. — Siketnémák intézete. — All. polgári gyakorlóiskola. — Szent István Társulat szegedi fiókja.

Székesfehérvár: Ciszterci rendi kat. reálgimnázium. — All. reálskola. — Közs. leánylíceum.

Szombathely: All. reálgimnázium.

Tata: Kegyesrendi kat. reálgimnázium.

Újpest: All. reálgimnázium. — All. leánylíceum.

Vác: Kegyesrendi kat. gimnázium.

Veszprém: Kegyesrendi kat. gimnázium.

Zirc: Ciszterci rendi apátsági könyvtár.

Zalaegerszeg: All. reálgimnázium.

VII. Cserepéldányok.

A Cél. — A Magyar Ásszony. — Budai Napló. — Deutsch-ungarische Heimatsblätter. — Erdélyi Helikon. — Erdélyi Múzeum. — Élet. — Földrajzi Közlemények. — Győri Szemle. — Hadtörténelmi Közlemények. — Katholikus Nevelés. — Katholikus Szemle. — Kálvinista Szemle. — Kereskedelmi Szakoktatás. — Levéltári Közlemények. — Magyar Katonai Szemle. — Magyar Orvos. — Magyar Zsidó Szemle. — Mult és Jövő. — Napkelet. — Néptanítók Lapja. — Pannonhalmi Szemle. — Pásztortűz. — Protestáns Szemle. — Protestáns Tanügyi Szemle. — Századok. — Szivárvány. — Szocializmus. — Theológiai Szemle. — Térképészeti Közöny. — Új Idők.

Athenaeum könyvkiadó osztálya. — Franklin-Társulat könyvkiadó osztálya. — Singer és Wolfner könyvkiadó osztálya. — Szent István Társulat könyvkiadó osztálya. — Tudományos Társulatok Országos Szövetsége.

VIII. Összegezés.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése 22. évében, 1933-ban, 498 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 2, alapító tag: 29, rendes tag: 265, előfizető: 202.

A folyóirat 700 példányban jelent meg. Ebből évnegyedenként 498 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek; 54 példányt a Bibliográfiai Központnak; 22 példányt az államtól előírt iskoláknak és közművelődési intézményeknek; 36 példányt ment szét cserepéldány gyanánt s 90 példány került könyv-árusi forgalomba.

IX. A Társaság eddigi tisztviselői.

Elnökök: — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—1933). — Pintér Jenő (1933—).

Alelnökök: — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—1932). — Zoltvány Irén (1911—1932). — Viszota Gyula (1921—). — Tolnai Vilmos (1933—). — Zlinszky Aladár (1933—).

Titkárok: — Horváth János (1911—1918). — Viszota Gyula (1918—1921). — Alszeghy Zsolt (1921—).

Szerkesztők: — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—1933). — Baros Gyula (1933—).

Jegyzők: — Kéký Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok: — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—).

Ellenőr: — Perényi József (1925—).

X. A Társaság folyóirata.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1) vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarék-pénztári csekkszámájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17).

IRODALOMTÖRTÉNET

TANULMÁNYOK.

Négyesy László.

írta: BAROS GYULA.

Ellentétek sorozata az élet: fény és árny, öröm és gyász változata. A kénytelen megnyűgvás e csüggedt szólamának igazságára döbrentett rá bennünket az a szomorú hír, mely tudtunkra adta, hogy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság nagyrabecsült elnöke, Négyesy László, eltávozott az élők sorából.

Két évvel ezelőtt fényes külsőségek közt ünnepeltük őt s együtt örvendtünk vele azon, hogy a Gondviselés ereje teljében, szelleme frissességében engedte megérnie hetvenedik életévét, s íme, ma könnytől fátyolos a szemünk, mert elvesztettük atyai barátunkat, mesterünket, irodalomtudományunk egyik vezető egyéniségét. Még fülünkben cseng az ünneplést szerényen elhárító köszönete s törhetlen munkavágyának hangoztatása; még tisztán él emlékezetünkben bizakodással teljes közlése arról, hogy sok mondanivalója van számunkra, mielőtt távoznia kell a földi színtérről...

Sajnos, az elválás hamarabb bekövetkezett, mielőtt az ünneptel reménye megvalósulhatott volna. Pedig hogy mennyi és mily mélyenjáró mondanivalókról volt szó, látni azóta megjelent beces *Kazinczy*-tanulmányából és *Arany geniuszá*-ról írt kitűnő essay-jéből. „Minő tökevesztés a tudományra és nemzetre nézve — sóhajtjuk az ő szavaival —, mikor egy ily kiművelt agyvelő annyi ki nem mondott gondolattal az anyaföldbe kerül.“

A magyar közművelődés valóban nagy és igaz értéket vesztett Négyesy Lászlóban! Hogy mit jelentett ő számunkra mint tanár, pedagógus, tudós, kritikus, szónok és íróművész, arról hitelesen beszámolnak a tiszteletére 1931-ben kiadott *Emlékkönyv* tartalmas fejtegetései. Az ott elmondottakhoz kevés hozzátenni-valónk van: mindössze néhány szó...

A fájdalmas megindultság e bús percében, mikor a pillanat adottsága figyelmünket az emberi tulajdonságokra irányítja, önkénytelenül is fölvetődik a kérdés: hogyan fogta fel hivatását ez a tudatosan zárkózott, nemesen tartózkodó lélek, mely önmagáról oly kevés szót ejtett? A felelet könnyű: minden munkájában, egész magatartásában *lelkisedés* és *felelősségérzet* vezette; gyakorlati életünknek az a két főtényezője, melyek közül az egyik mintegy a hajtóerőt, a másik a szabályozót jelenti s amelyekből a közösséget érintő tevékenység egyiket sem nélkülözheti, melyek azonban — sajnos — nem oly gyakori társak, hogy együttlétük dícséretére ne válnék birtokosuknak.

E részben különösen sokat árul el az a bevezető előadás, mellyel egyetemi tanári működését megkezdte. „Az én feladatomban az lesz — úgymond —, hogy a magyar irodalomtörténetet adjam elő. Nem szeretek és nem szoktam érzelmeimmel hivatkozni, de nem találnám eléggé jellemzőnek, ha ezt a feladatot csupán nagyinak nevezném; én ezt egyenesen *szent* feladatnak tekintem. Azzal a lelkesedéssel gondolok rá és azt a felelősséget érzem vele szemben, melyet csak *szent* cél szokott támasztani a lélekben.“

Aki így fogja fel hivatását, annak mestersége tárgyáról és anyagáról való fogalmai sem köznapiak. Boldogult elnökünkéi sem voltak ilyenek. Négyesy az irodalmat nem egyszerű tényjelenségek tömegének tekintette, hanem szellemi folyamatnak, sőt „a legfőbb folyamágnak, amelyből az elődök és az összesség szellemének energiája a mi szellemünkbe átömlik s közvetíti a forgalmat a kortársak s a korok és nemzedékek közt.“ E felfogásával függ össze az a tanítása, melyet már Társaságunk első közgyűlésén szívünkre kötött, de később sem szűnt meg hangoztatni, mely szerint „nem mellőzhetjük azt a feladatot, hogy az íróinkban található eszmei kincsnek még fel nem használt részét forgalomba hozzuk s a közlélek birtokává tegyük.“

Ez a máskor is megismételt célkitűzése visszhangzik abban a becses tanulmányában, mely a százéves forduló alkalmából a M. T. Akadémia idetartozó érdemeire mutatott rá s amelyből szintén kitűnik, mily jótékony szerepet juttat Négyesy az irodalomnak a kollektív etikum fokozása körül.

Az említett két tulajdonsággal díszes, öntudatosan ápolt életforma jellemzi álláspontját a közösség irányában és magánvonatkozásban egyaránt. Ebből magyarázható kevesektől tudott hatásos közbenjárása azck érdekében, akiknek sorsáért — nehéz

időkben — aggódott, s ebből az a tapintata, hogy döntő pillanatokban azok véleményét is kikérte, akiktől felelősségérzete megnyugtatót remélte.

Lényének ez az erkölcsi fogékonysága érteti meg velünk vonzódását azokhoz a jeleseinkhez, kiknek szellemi hagyatékát különös szeretettel tanulmányozta (Zrinyi, Tompa, Eötvös, Petőfi, Jókai, Arany, Madách), s akikkel kapcsolatban ezeknek nemzetnevelő hatását sohasem mulasztotta el kiemelni. Innen magyarázható, hogy bár a formai elemek jelentőségét rendkívül megbecsülte, magasabb érdekből elsősorban az eszmei gazdagságukkal is kitűnő írókért lelkesedett. Ezekre vonatkozott vallomásszerű felkiáltása: „A nagy egyéniségek a szellemi élet üdvözültjei!”

Valóban, aki az átlagnál kissé jobban ismeri az ő reflexiókban gazdag műveit, éppen gondolati tartalmasságuk alapján benne is fölismerheti a nagy egyéniségekkel rokonjegyeket. Sajnos, különböző szakfolyóiratokban szétszórtan megjelent tanulmányai nem oly könnyen hozzáférhetők és nem annyira elterjedtek, mint megérdemelnék. Pedig a hagyomány mellett a haladás elvét is megértéssel ápoló tudós művei a régi és újabb irodalomszemlélet közti kiegyenlítődés lehetőségeit üdvösen befolyásolnák. Összegyűjtésük, újból való kiadásuk tehát tudományos és általános művelődési érdekből egyformán kívánatos volna s bizonyára jó szolgálatot tenne. Hinni szeretnők, hogy az erre illetékes tényezők is ily belátásra jutva elősegítik ennek az óhajnak mielőbbi megvalósulását és ezzel minden egyéb emléknél tartósabban biztosítják Négyesy László több irányban alapvető fáradozásainak, s a közízlést felelősséggel irányító szellemnek méltó megörökítését.

Emlékezés Vadnay Károlyra.

— Születésének százéves fordulóján. —

Írta: SZÁSZ KÁROLY.

1847-ben Petőfi — visszatérőben Murányvárból és Bejéből (hol Tompát látogatta meg), mielőtt Szatmárra utazott volna menyasszonyához, Szendrey Júliához — bement Miskolcra. Ott egy társaságban — Vadnay Miksa szolgabíró vendégszerető házában — találkozott egy „elevenvérű”, ábrándos, képzelgő tizenöt éves fiúval, akinek ő, Petőfi, volt a bálványa. Ez a fiú, a *Szerelme-gyöngyeinek* rajongó olvasója: Vadnay Károly volt, a nagy iro-

dalombarát Vadnay Lajosnak, a régi magyar nemzeti szabadelvű politikusok egyik jelesének fia, ki ezt az életére szinte irányító hatást tett találkozást részletesen leírta *Megtörtént* című kis rajzában, ami 1856-ban jelent meg a Szilágyi Virgil és Vahot Imre szerkesztette *Budapesti Visszhang* című lapban.

Petőfi arra is felhasználta miskolci időzését, hogy többed-magával kirándult Diósgyőrbe s a szép háromi völgybe, hol hossz-szab kísérletezés után — hogy a tavat kavicsosul keresztül tudja dobni — végre a kis Vadnaytól kapott réz kétgarasost csakugyan áthajította a tavon s nagy önérzettel mondotta, hogy amit ő egyszer föltesz magában, azt ki is viszi. Vadnay Károlyban — bármennyire rajongott is Petőfiért — máskor ébredezett a kritikai hajlam is, és nagybátyjának odasúgta, hogy bizony mégsem tud mindent véghezvinni Petőfi, mert hiszen a *Hóhér kötele* című művében is bizonyval jó regényt akart alkotni s bezzeg nem sikerült. A nagybácsi közölte ezt a kritikai megjegyzést Petőfivel, kinek megtetszett a fiatal tanuló önállósága s csak azt jegyezte meg, hogy szebb lett volna, ha egyenesen ő előtte nyilvánítja véleményét.

„Én — írja Vadnay — elpirultam s érzém, hogy igaza volt s e pillanattól fogva megtanultam gondolataimat szembe kimondani inkább, mint hát mögött...”

Valóban, a nagy költőért való rajongó lelkesedés és a fiatal lélek mélyén erősen megfogamzott elhatározás adta meg Vadnay Károly egyéniségének és pályájának színét és tartalmát. Az irodalomnak mindenekfölött való szeretete — mit már szüleitől örökölt — és a szent meggyőződésnek mindig nyíltan, de mindig kellő ízléses formában való kifejezése: ezek voltak Vadnaynak kora ifjúságától élete fogytáig szem elől nem tévesztett eszményei, ezek vezették őt szépirodalmi munkásságában és szerkesztői tevékenységében, társadalmi forgolódásaiban s politikai téren kifejtett működésében egyaránt.

Ha elgondolkozunk azon, hogy hazánk ezeresztendős története alatt voltaképpen melyik nemzedék életébe estek a legérdekesebb idők, melyeket fény és árny váltakozásai után boldog megelégedésnek melege és nemzeti dicsőségnek fénye tetőzött be és koronázott meg: talán a Vadnay Károly és kortársai pályájának kell adnunk az elsőseget. Ennek a nemzedéknek ifjúkora a múlt század negyvenes éveinek hatalmas sodrába, nagyszerű lendületébe esett, fiatal erejüket nemes hévvel vihették a szabadságharc for-

gatagába s ha át kellett is vergődniök a politikai elnyomatás keserves éjszakáján: mi volt a mi időnk nyomorúságaihoz és szegyeteljes vergődéseikhez képest az a Bach-korszak, melynek hamuja alatt mindig izzott a hazafias érzés parazsa s a nemzeti gondolat olyan egységbe forrasztotta társadalmunkat, amilyenre ma csak irigykedve gondolhatunk. Aztán jött a virradat, alkotmányos életünk újra ébredt, megkezdődött gyors ütemben a modern Magyarország kialakulása, mely korszaknak napja a kilencvenes évek derekán, a milleniumi ünnepek során ért delelőjére, hogy egy nagy és boldog Magyarországra, egy történelmi határai közt munkálkodó és haladó dicső nemzeti államra vessen fényes sugarait. Ennek a nemzetünknek fiai — kik közé tartozott Vadnay is — abban a megnyugtató, boldog tudatban húnyhatták le szemüket, hogy Széchenyinek anyagiakban és szellemiekben óhajtott gazdag és erős Magyarországa valóban meglesz...

Vadnay Károly méltán vallotta Petőfit nemcsak kedves költőjének, hanem igazi nevelőjének, aki dalaival felgyújtván a gyermekifjú ébredező lelkét, rajongó magyarrá tette őt s tizenhatesztendő fiatal fővel a honvédek táborába vitte, hol a Petőfi katonájának érezte magát. Méltán nevezte magát annak, hiszen mesterére valló fiatalos hevességgel föl mert szólalni a táborban, kapitányának a legénységgel szemben tanusított embertelensége ellen s ha derék őrnagya, Rapaics — kinek emlékezését később szép cikkben örökítette meg — kezébe nem veszi ügyét, bizony nem kerülte volna el a fejére ítéletül már kimondott halálbüntetést.

A hazug győzelmi mámorban tobzódó osztrák hadseregbe való besoroztatást azonban nem kerülhette el s azt sem, hogy abba a cserepár-ezredbe jusson, hol a szegény volt honvédtisztekkel — mint ahogy egy megkapó rajzban leírta — „legkeményebben éreztették a megaláztatás lelki terhét“. De a Vadnay acélos fiatal lelkét nem törte meg a megaláztatás és nyomorúság s írói pályája voltaképpen ott kezdődik a Verona környéki helyőrségben, ahol, ha szerint teheték, törhetetlen hittel dudolták — ő és társai — a *Besorozottak dalá-t*:

„... No de semmi, nem tart ez így sokáig, -
Visszamegyünk szép hazánk határáig,
Lesz szabadság és szerelem,
De az osztráknak kegyelem
Sohasem!...“

Üres óráiban pedig a kis Vadnay, lelke ösztökélésére maga is írogatni kezdett.

Mikor aztán 1851-ben megszabadult, s visszatérhetett Magyarországra, néhány évi vidéki tartózkodás után 1854-ben már azzal a szent elhatározással jött fel Pestre, hogy — saját szavai szerint — „az akkor legfüggetlenebb, bár egyszersmind legzaklatottabb pálya szolgálatába, íróul szegődjön.“ Tehetsége és hajlama ellenállhatatlanul vitte erre, gyökértelennek bizonyulván az a gondolata — amiről egy, öregedő korában boldogult édesapámhoz intézett levelében megemlékezett — hogy talán pap legyen, mert bár világnézetébe — saját bevallása szerint — bizonyos materialisztikus vonások is vegyültek, szívének, kedélyének, emberi természetének mély szüksége volt — mint írta — hinni Istenben.

Bármilyen lelkesedéssel lépett is az írói pályára Vadnay, távol volt tőle minden szertelenkedő hit, a maga hivatottságát illetőleg. Érezte tehetségét, de jól ismerte annak határait. „Az önismeret — mondotta róla Beöthy Zsolt, a Kisfaludy-Társaságban tartott szép emlékbeszédében — egész életén át uralkodó vonása volt. Ezt igazolja éppen Beöthyhez intézett egyik levelében ő maga is, azt írván: „...Tudtam, hogy a nekem jutott tehetséggel írói maradandóságot nem érhetek el, — de azt, lehetőleg művelve, egy darabig a nemzeti műveltség és jó ízlés szolgálatára némi haszonnal fordíthatom...“

Az irodalomtörténet azonban — amely már históriai távol-ságból nézi és teljes tárgyilagossággal ítéli meg őt és pályáját — mint író-t is többre kell hogy tartsa őt, mint amennyire maga értékelte magát. Sugár Kálmán álnév alatt verseléssel kezdte, mint talán minden fiatal széplelek, de hamarosan és helyesen megérezte, hogy lantosnak csakugyan nem született. Eléggé korán, húszéves fővel rátért tehát az elbeszélés-írásra. Első beszélye — a *Ceylon gyöngyei* című — éppen nyolevan évvel ezelőtt, 1852-ben jelent meg a *Hölgyfutárban*. Ez a beszély még bizony eléggé gyöngye rémhistoria, melyben Vadnay erősen a romantikus írók hatása alatt áll. De mind gyakrabban jelenvén meg novelláival az olvasóközönség előtt, csakhamar bebizonyosodott, hogy az új fiatal író tehetsége egyáltalában nem mondható értéktelennek. Írásaiban mindjárt kezdetben volt valami vonzó elevenség, könnyedség, fordulatosság, s nem érdektelen jelenség, hogy évtizedekkel Sardou ma is hatásos *Váljunk el* című vígjátéka előtt, *Ilyenek a nők* című kis elbeszélésében, okos férjnek, kissé képzelgő asszonynak és csinos, de ostoba udvarlónak szerepeltetésével már egészen olyanforma helyzetet old meg, olyanformán, mint jóval

később az elmés francia színdarab. A romantikus hatás még egy darabig érezhető elbeszélésein, részint a mindjobban kedveltté váló Jókai, részint francia írók nyomán, kiket az angol Thackeray mellett sokat tanulmányozott Vadnay, de azért — mint Beöthy helyesen jegyzi meg — bárha „tanulmányaiban és ízlésében sohasem szakadt el a franciáktól“, viszont „képzeletében, felfogásában, hangjában soha a magyar világtól“.

Élete későbbi szakában két jelesebb elbeszélés-gyűjteménye jelent meg, a Kisfaludy-Társaság kiadásában. Az *Éva leányai* (1891) címűben — mint a bevezetésben maga írja — a női szívet és természetét igyekezett rajzolgatni, különféle nyilvánulásaiban, s itt már nemcsak igen jó elbeszélőnek mutatkozik, hanem — ha nagy szenvedélyeket nem rajzol is — lélektani alapon fejlesztett mesékkel is találkozunk ezekben az elbeszélésekben. E művecskék, sok mai népszerű író divatos tárcanovelláit túlhaladó értékkel, igazán számottevő termékei prózai elbeszélő-irodalmunknak, érdekes sorozatát mutatva egy csomó, emberi gyöngékben szenvedő, de „szeretni, emlékezni, megbánni és fölemelkedni tudó“ nőnek. Az 1906-ban — már Vadnay halála után — megjelent *Elbeszélések* pedig talán még nyomatékosabban bizonyítják, hogy mennyit tökéletesedett Vadnay írásművészete, pályája kezdete óta, hogy az előadás elméssége, a párbeszédék elevensége és természetessége milyen nagy erőssége neki.

De az elbeszélő-irodalom terén nagyobb léleketű alkotások is őrzik Vadnay emlékét. Öt regénye van. *A kis tündér* mindjárt igazolja, hogy Vadnay nagyobb tehetség, mint ahogy az irodalomtörténet eddig tanította, s mint ahogy az a köztudatban él. Ez a mű erőteljes lélektani rajzot nyújt, egyáltalában nem sablonos, s az érdeklődést végig fokozni tudja. Érdemes fölemlíteni, hogy bár *A kis tündér* először 1860-ban jelent meg — több mint hetven esztendővel ezelőtt —, stílusán ma is alig érezhető elavultság, leírásai, reflexiói, párbeszédei finomak, találóak, gördülékenyek. Az 1861-ben megjelent *Eszter, a szép kardalnoknő* című regény — mely nagyon eszményítve mutatja be a színész- és íróvilágot — nem jelent haladást az előbbihez képest, de azért ez is kellemes olvasmány, s ha felfogásában és előadásában sok naivság nyilvánul is meg, a tiszta szerkezet és a jellemzésre törekvés értékes elemei ennek a műnek is, melynek olvasása ma, a sok raffináltsággal éktelenkedő regény divatja idején, szinte felüdít. Az *Eladó lányok* című regény — 1864-ből — Jókai- és Dickens-hatást

mutatva, eleven rajzát nyújtja a kisvárosi életnek. *A rossz szomszéd* — már a hetvenes évek végéről — érdeklődést kelteni tudó, jól jellemző írója tehetségének további izmosodásáról tesz bizonyosságot. Vadnay utolsó regénye pedig — az *Immakuláta grófné* — a kilenvenes évek derekáról — talán legkülönb munkája ebben a nemben, mely nagyon szépen tükrözi írója erkölcsi felfogásának emelkedett voltát. Igen jól van elbeszélve, a lelki szakadékok lélektanilag ügyesen vannak áthidalva, elhitetve. Nagyon érdekesek itt a korrajzi vonások. A császárfürdői híres bálók idejében — a hatvanas évek elején — kezdődik a történet, s az egyházpolitikai emlékezetes harcoknak egy hullámfodrával végződik.

Elbeszélései és regényei mellett jelentékeny sikerei voltak Vadnaynak a mémoire-írás terén is. *Elmúlt idők és Irodalmi emlékek* című kötetei mutatják, hogy ő valósággal rátermett a mémoire-írásra, mert eleven tollal, elmésen írt emlékezései során igen jól jellemez embereket, nagyon találóan festi a kort, s érezteti a viszonyokat, melyeknek változatossága felettébb érdekessé tette pályáját. Hogy milyen mélyen tudott érezni, az kitűnik az édesanyjáról írt megható rajzból — az *A mi sírunk* címűből —, mely lelke nemességének fényes bizonyossága.

A besorozott című — 1850-ből való „história“ — igen sikerült átmeneti formáját tárja elénk a korrajzi háttérrel és elemekkel bíró elbeszélésnek, amely műfaj — mint maga Vadnay utal rá az előszóban — az angol és az olasz irodalomban a *story* és a *storia* — nagyon nagy kedveltségre tett szert. Ennek a *Besorozottnak* is cselekvénye — ahogyan maga az író is hangoztatja — „széptani értelemben mese, tartalma... valóságos történet“ — saját szomorú tapasztalataiból és emlékezetéből szöve.

A Kisfaludy-Társaság nemes hagyományainak hódolva, számos írotárs emlékéért elevenítette föl s örökítette meg Vadnay, egy-egy ott bemutatott munkálatában s többször áldozott az emlékezés oltárán más helyeken is. El is tudott mélyedni egy-egy irodalomtörténeti kérdésbe, s így készült értekezése Czákó Zsigmondnak sokáig ismeretlenül maradt drámai költeményéről, a József nádor félszázados jubileumára készült, de színpadra sohasem került alkalmi darabról. Akadémiai székfoglalóul pedig *Az első magyar társadalmi regényről*, Fáy Andrásnak *A Békéj-ház* című művéről értekezett, sok tanulmányról tanuskodó, igen alapos munkában. Érdekes, hogy Vadnay már ez értekezés írásakor — félszázaddal ezelőtt — panaszkodik, hogy a kozmopolita szel-

lem — mely azóta, tudjuk, milyen rombolást végzett irodalmunkban s irodalmunk útján egész közéletünkben — kelleténél jóval nagyobb mértékben uralkodik nálunk, s ezzel szembeállítva dícséri Fáy regényét, mely „a tősgyökeres magyar életet a maga eredeti tisztaságában tükrözi vissza, ha — mint mondja — nem is nagy művészettel, de vonzólag, híven, tanulságosan“.

A színházhoz való vonzódása — ami igazán aranyfonálként húzódik végig egész írói pályáján — fontos szerephez juttatta Vadnayt az Akadémiában is, hol gyakran vett részt a dráma-bíráló bizottságok munkájában, sokszor mint előadó, igen magas jelentésekkel.

Legtöbbet dolgozott, legnagyobb érdemet szerzett, legmaradandóbb emléket hagyott hátra azonban Vadnay, mint szerkesztő, különösen évtizedeken át híres újságjával, a *Fővárosi Lapokkal*. Ha azt mondtuk Vadnayról, hogy a mémoirc-írásra rátermett, — bizvást hangsúlyozhatjuk, hogy a szerkesztésre pedig egyenesen predestináltatott. A szerkesztőségi munkát már egészen ifjú korában megpróbálta és megszerette, a *Hölgyfutárnál*. Ezt a lapot — mint az „irodalom, társasélet, művészet és divat“ körében mozgó közlőnyt — az elmés, de már akkor súlyos beteg Nagy Ignác, a legsikerültebb magyar vígjátékok egyikének, a *Tisztújítás*-nak szerzője indította meg, a szabadságharc után a magyar nemzetre borult éjszakának mindjárt elején. „A fegyverlerakáskor elnémult s a hazafi bánattól megdermedt magyar szépirodalom ébredése volt ez“ — írta Vadnay, ki az ötvenes években szintén ehhez a laphoz került „bojtár“-nak — így hívták akkor a fiatal belső munkatársakat — s mikor Tóth Kálmán lett a szerkesztő, mellette Vadnay buzgólkodott segédszerkesztőként. Ez a szerkesztőség volt akkor a fiatal írók otthona, itt találtak meleg fogadtatásra és buzdításra az egészen kezdők, de az akkori idők minden elismert jeles poétája is — élükön Aranynyal és Tompával — dolgoztak a *Hölgyfutár*-ba, mely így az elnyomott, de meg nem ölhetett nemzeti közéletnek egyik nem éppen jelentéktelen szervévé vált. A szerkesztési munkáért rajongó s benne mind nagyobb jártaságra és sikerre szert tevő Vadnay részt vett a 60-as évek elején Kovács Lajosnak, Széchenyi lelkes hívének és munkatársának *Független* című lapja szerkesztésében is; ő szerkesztette Emich nagy naptárának szépirodalmi részét s később egy ideig Szerdahelyi Kálmánnal együtt szerkesztője volt — mint lelkes és hozzáértő ember — a *Színházi látcső* című kis napilapnak. Jókai újság-

jának pedig, a *Hon*-nak, a hatvanas évek második felében rendes tárcairója volt.

Mikor a *Hölgyfutár* 1863 végével — Dobsa Lajosnak, a jeles drámaírónak néhányhónapi lapvezérkedése után — megszűnt a nyomába és helyébe Tóth Kálmán, az akkori lírikusok egyik legnépszerűbbike, 1864 elején megalapította a *Fővárosi Lapok*-at, Vadnay — kitől a lap címe is eredt — mindjárt mint főmunkatárs vette ki részét a szerkesztés munkájából, 1867 husvétjakor pedig — Tóth Kálmán egyelőre megmaradván a lap tulajdonosának — Vadnay lett a felelős szerkesztő. „Igyekszünk ezután is, mint eddig — mondotta az előfizetési felhívásban — az irodalmilag művelt női és férfikörök igényeit kielégíteni a szabadelvűség, jótékony-ság és nemzeti haladás ügyeit munkakörünkben mind buzgóbban szolgálni. A politikai élet elevensége — így folytatta a szerkesztő — a társadalom minden tényezőjére kihatván, ezentúl még érdekesebb lapot szerkeszthetünk, mint eddig, a sajtó korlátoltabb mozgása mellett. A szépirodalom, mely a nemzetet buzdító szomorú napjaiban, bizonyára jutalmazó részvétet remélhet hazánk e jobbra fordult viszonyai között. E részvétet kérjük szépirodalmi napilapunk számára is...”

Az érdeklődésnek melege a közönség részéről kísérte is a *Fővárosi Lapok*-at évtizedeken át, Vadnay egész szerkesztői munkássága idején, 1893-ig. Bizonyára sokan voltunk a hetvenes, nyolcvanas évek ifjúságából, akik mint az irodalomnak kedvelői s még inkább munkásai, úgyszólván a *Fővárosi Lapok*-on nevelődtünk. Volt ennek a kitűnően szerkesztett ujságnak valami ellenállhatatlan varázsa és valami párját ritkító előnye. Távol volt a színtelenségtől és a szertelenkedéstől egyaránt. Olyan finom irodalmi ízlés és olyan erős erkölcsi érzék irányította Vadnay Kérolly lapját, ami ennek a sajtóterméknek nagy becsületére, olvasóközönségének nagy hasznára vált. A magyar család minden tagja — férfi és nő, öreg és ifjú — megtalálhatta benne a magát s igaza volt a Vadnay fölött emlékbeszédet mondott Beöthy Zsoltnak, mikor azt hangoztatta, hogy „a *Fővárosi Lapok* a magyar társadalmi élet felfogására, ízlésére, hangjára egyedül gyakorolja azt a befolyást, mely a közéletre nézve nagy politikai lapjaink összességének jutott.”

A lap élén minden második nap eredeti verset kapott az olvasó, a legjobb költőktől, régiektől és újaktól; az első oldalon egymás mellett eredeti és fordított elbeszélést, a vonal alatt pedig

jól megválogatott tárcáit. Az volt az igazi tárcarovat, amit a *Fővárosi Lapok* fejlesztett ki, szemben a mai napilapok szokásos tárcáival, melyek majdnem kizárólagosan az úgynevezett tárcaelbeszélésekre szorítkoznak s melyeknek túltengése ellen Gyulai már évtizedekkel ezelőtt szót emelt. a Kisfaludy-Társaság egyik ünnepélyes közgyűlésén mondott elnöki megnyitóbeszédében. Gyulai azt hangoztatta, hogy ezeknek a szűk terjedelemre kényszerített novelláknak erőszakolása a sokszor nagyobb bonyodalmat vagy részletesebb lélekrajzot kívánó igazi beszélyt háttérbe szorítja s fejlődését akadályozza. „A tárcát meg lehet tölteni egyébvel is“ — mondotta igen helyesen Gyulai — s „a tudomány, irodalom, művészet és társadalom köréből írt vonzó tárcák inkább érdekelnék a közönséget, mint a török-szakad tárcaelbeszélések.“ A Vadnay újságjának nem utolsó érdeme volt, hogy míg a hosszabb elbeszélésnek minden számban helyet adott, a tárcában a Vadnay által különösen érdekessé tett műforma változatosságával, könnyed tollal írt cikkeket találtunk, irodalmi eseményekről, népszerű tudományos kérdésekről, úti élményekről és tapasztalatokról, társadalmi problémákról, nevezetesebb közéleti mozzanatokról. A lap belsejében pedig hazai és külföldi hírek gazdagsága olyan választékos formában tárult az olvasó elé, amilyent csak a Vadnay Károly találékonysága és soha meg tántorodó ízlése nyújthatott.

Nem zárkózott el a *Fővárosi Lapok* a polémiától sem, de sohasem csapott sértő módon, igazságtalanul személyi térre, ám a maga véleményét megmondta a szerkesztő leplezetlenül, még a maga szellemi táborához vagy éppenséggel baráti köréhez tartozókkal szemben is. Bírálatai — könyvekről, színdarabokról — bizvást példányképek lehetnének a mai napi sajtó előtt, mert a *Fővárosi Lapok* ezen a téren sem pajtáskodott és nem gyűlölködött. Hogy csak példát említsek: már évek óta munkatársa volt a lapnak Beöthy Zsolt, de mikor szép regénye, *Kálozdy Béla* — 1875-ben — megjelent, a magának a szerkesztőnek tollával a tárcarovatban írt mélyreható bírálat a mellett, hogy teljes joggal nagyon elismerően szólt a könyvről, amely „nem csupán szaporítja, hanem valóban gazdagítja is a magyar szépirodalmat“ — minden, ma nagyon szokásos ömlengéstől tartózkodva, nem habozik rámutatni a mű hibáira, fogyatkozásaira is. Olvassuk csak el manapság a kritikát valamelyik napilapban olyan író művéről — akár könyvről, akár színdarabról — aki a lap kötelékébe tar-

tozik: hányszor találkozunk az igazság megtapodásával, a dicséret szenvedhetetlen túlzásaival, olyanokkal, amik a Vadnay lapjában a szó szoros értelmében sohasem fordultak elő.

Laptársaihoz való viszonyában is volt Vadnay ujságjának valami, ma — sajnos — szinte szokatlannak mondható különlegesége: nemcsak alkalmi megjegyzéseit és kifogásait hallgatta el, hanem önkéntelen elismerését sem, ha az semmi vonatkozásban sem volt is a maga lapjával — mint például, mikor megemlékezett arról, hogy milyen jó cikk jelent meg, mit aztán részletesen ismertet is — a legújabb népszínműirodalomról az *Egyetértésben* (1880).

De más tekintetben is a ritka szerkesztők közé tartozott Vadnay, aki nem csupán irányította lapját, hanem keze nyoma rajta volt a hírvonatnak úgyszólván légkisebb közleményén is és a mellett a lapnak legszorgalmasabb írója volt. Töméntelen cikket írt szerkesztői működésének évtizedei alatt és pedig a legkülönbözőbb tárgyakról. Írt magvas megemlékezéseket írókról és művészekről, államférfiakról és uralkodókról; írt kitűnő színházi kritikákat, mindig olyan tanulságosan, hogy bátran föl lehet vetni a kérdést, nem kellene-e a könyvkiadó viszonyok jobbrafordultával kiválogatni s gyűjteménybe foglalni Vadnay legkiválóbb színházi bírálatait, nagy színészekkel s a színház különféle kérdéseivel foglalkozó cikkeit, melyek sorában igen megszívlelendő, általános érdekű dolgokat mond. Kapcsolatban — az újabb időben színháznak és irodalomnak nagy kárára eltörölt drámabíráló bizottsággal, melynek ő maga is igen buzgó és nagyérdemű, hasznos tagja volt — emelkedett szempontú cikket írt, a nyolevanas évek végén, *Pletykák* címmel, hangoztatva, mily sajnos, hogy „a pletyka nagyon is nagy szerepet játszik” a mai sajtóban s oly büszkén mutogatja magát, mint a tény, — és éppen ilyen szerepet játszik a ferdítés is...” Legyen ez a példa is bizonyosága Vadnay választékos szellemű felfogása mellett a közéleti és sajtó-morálról s megszívlelendő tanulság mai sajtónk számára is.

Nagy zenebarát is volt Vadnay s a tárcák egész légióját írta zenei kérdésekről éppúgy, mint amily előszeretettel foglalkozott irodalmi társaságaink, különösen persze az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság munkásságával és sikereivel, valamint új könyvekkel, műgyűjteményekkel és kiállításokkal, de még a regattákat és a lóversenyért is méltán eléggé fontos tárgynak tartotta arra, hogy fáradhatatlan tollára vegye.

A *Fővárosi Lapok* nem politikai ujság volt, de azért a politikai élet eseményeinek ismertetése sem maradt el belőle, természetesen minden pártpolitikai színezet és minden úgynevezett politizálás nélkül. Mindjárt 1866-ban, mikor az újraéledt alkotmányos időben megkezdte híradásait „az országgyűlési karzatról“, hangoztatta, hogy a lap úgyszólván ebben a rovatban sem a politikát képviseli, hanem az irodalmat és művészetet“ s reá csak az tartozik, hogy „a képviselők beszédei mennyiben felelnek meg az irodalmi formáknak s előadásukban mennyiben van vagy nincs meg az ékesszólás művészete.“ Akkor persze még nagyon is eszményítve nézte Vadnay a politikai jól seprő új seprőt, de később sem, a politikai élet mind erősebbé váló zajlásai között sem tévesztette szem elől soha azt az elvét és kötelességét, hogy a *Fővárosi Lapok*-nak nem szabad túlmennie a politikai hírszolgálatban az egyszerű és tárgyilagos tájékoztatás határain.

Ettől az állásponttól akkor sem tért el Vadnay, mikor maga is belement a politikai életbe, mint képviselő. Mert kilenc esztendőn át — 1884-től 1893-ig — képviselte kedves szülővárosát, Miskolcot, az országgyűlésen s ebben a minőségében is — egyéniségéhez híven — a kötelességtudásnak, a lelkiismeretességnek, a magasabbrendű etikai felfogásnak volt megismerésítője. Szorgalmasan vett részt a képviselőházi tárgyalásokban, hozzájárulva — igazi hozzáértéssel — gazdasági kérdésekhez is, de legtöbbször a kulturális étellel kapcsolatos ügyekhez, kitartóan sürgetve már akkor a színházak ügyeinek a belügyminisztériumból a közoktatásügyibe áthelyezését, nagy szeretettel tárgyalva általában a színházi dolgokat s védve nagyhangú támadások ellen a nemzeti hivatást teljesítő Magyar Tudományos Akadémiát. Hogy a képviselői megbízólevél birtokában is mennyire hű maradt önmagához, a maga puritán elveihez, annak bizonyossága az a felelet is, amelyet a nagynevű „vasminiszter“-nek, Baross Gábornak adott, aki egyszer azt kérdezte tőle, vajjon nem férne-e reá, a szegény íróra és szerkesztőre, egy kis mellékjövedelem? „Valóban rámférne — mondotta Vadnay, s ezt a mondását meg is örökítette egyik visszaemlékezésében —, mert én mindig inkább kaptam egy jó könyvön, mint egy jó üzleten. De van egy nagy bökkenő. Mindjárt legelső programbeszédemben, Isten szép ege alatt, megígértem, hogy megbízólevelemet, ha hozzá juttatnak, sohasem fogom anyagi gyarapodásomra használni. Ezt ugyan a választóim már elfelejtették, mert régen volt, de nekem nem szabad elfelednem...“

Hát igen, Vadnay nem kereste az alkalmat a meggazdagsodásra és hogy abban az úgynevezett régi jó világban írók és szerkesztők milyen szerény tiszteletdíjakban részesültek, azt élénken megvilágítja az az adat, amit ő közölt őszintén, egy, édesapámhoz 1865-ben írt baráti levélben, elmondva, hogy neki, mint szerkesztőnek, akkor összevissza havi 140 forint állott rendelkezésére s abból el kellett látnia 100 hasábnál több novellát, 28–30 tárcát, 12 verset és sok apróságot.

Mikor aztán a szerkesztéssel járó munkába és áldozatokba s a politikai szereplésbe is belefáradt — a kilenevenes évek elején, már túl élete hatvanadik esztendején — közhasznú működése elismerésül megnyílt előtte a hivatalos lap szerkesztősége. De ő ennek a „stallum litterarium“-nak békés élvezetébe is belevitte természetével járó gondjait, lelkiismeretességét, pontosságát s így bizony talált ott is elég tennivalót, mint ahogy talált a Magyar Írók Segélyegyletének titkári állásában is, melyben Gyulai Pál utódként nagy szeretettel sietett támogatására sok-sok írotársának és írók hátrahagyott családjainak.

Nem egyszer hallhattuk egy-egy felelősségrevonás alkalmával mellüket verő emberektől, hogy ezt vagy azt nem ebben, hanem amabban a minőségükben cselekedtek. Vadnay Károly azok közé a talpig férfiak közé tartozott, akikre a *semper idem* — mindig ugyanaz — igazán ráillett. Régi barátjáról és írotársáról, Degró Alajosról írt visszaemlékezése során mondotta — s ezzel magamagát is jellemezte —, hogy „a jellem ér annyit, mint a tehetség s a szép életnek van annyi hatása, mint a szép műnek...“ Vadnay — mint író és szerkesztő, mint politikus és mint a hivatal embere, mint hazafi és mint a társaság tagja: mindig *egy* volt, mindig egyformán igaz férfiú, minden szépnek és jónak lelkes híve, előmozdítója, minden méltatlanságnak és igazságtalanságnak ellensége. Irodalmunk egy régi tisztos alakjáról, a Kisfaludy-Társaság első igazgatójáról, Fáy Andrásról, szinte irodalmi szállóigévé vált, hogy „hasznos író“ volt. Tiszteljük meg a mostani százados ünnepen Vadnay Károlyt is ezzel a nem kis dicsőséget jelentő jelzővel s hangsúlyozzuk, hogy *hasznos* író volt ő is, mint ahogy Beöthy Zsolt is mondotta róla, hogy „kora ifjúságától öreg napjaiig ápolt törekvése“ volt, hogy „hasznos munkát végezzen“.

„Ha művei nem példányok is, de élete példa“ — mondotta Vadnay Zichy Antalról s mondhatjuk mi is bátran róla. Minden műve fölér egy kedves intéssel, egy jó cselekedettel, a tiszta

erkölcs és a finom ízlés szolgálatában. Bátor és elszánt katonája volt az irodalmi tisztességnek s kedves ujságja, a *Fővárosi Lapok*, mindörökké értékes emléke maradt a magyar szellemi életnek. E lap szerkesztésétől megválásakor ünnepi lakomát rendeztek tiszteletére az íróvilág tagjai s a sok lelkes hangú felköszöntésre válaszolva, a gyertyaöntő mesterhez hasonlította magát, aki a maga kis gyertyáit — lapja egy napi példányait — eljuttatta a házakba, szerény és rövid világitásra, hogy aztán a következő napokon új meg új gyertyákkal szolgáljon.

A Vadnay Károly gyertyaszálai sok-sok év minden napján terjesztették világosságukat a magyar házakban. Magukban szerény fényt nyújtottak csak, de ha így visszatekintünk arra a korszakra, melyben ezek a gyertyák égtek és világitottak: úgy tetszik, hogy a szelíden lobogó lángocskák nem hamvadtak el, hanem egy nagy lángesóvába összefolyva, fényes világosságba helyeznek egy tisztos pályát, melynek hőségét a nemzeti műveltség krónikása a Vadnay Károly nevével jelöli.

Humanizmus és nemzeti irodalom.

Írta: WALDAPFEL IMRE.

Míg a középkor tudósai általában megvetették a világi költészetet, a humanizmus a poézist is beleillesztette a tudomány rendszerébe. A humanizmus a maga európaiságának gyökerét, az antik örökséget, újra tudatosítva, kultúrája középpontjába az *embert*, a *studium humanumot* állítja és poétikája a költészet célját a csak tudós módra megközelíthető klasszikus mintaképek *imitációjában* jelöli meg. Ez az új európai műveltség a középkori egyetemes európaiság nyelvén: latinul szólal meg először. Az itáliai renaissance *római* önérzete mellett a humanista latin-ság nyelvi problémájának ezt az oldalát sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Az európai szellemi élet nemzetközi nyelvét készen kapja. Hogy „középkori barbarizmusaitól“ megtisztítja, a prózában Ciceróhoz, a költészetben Vergiliushoz, mint normához igazítja: az az antikvitas feltétlen tiszteletéből folyik.

E humanista latin irodalom népszerűsíti Európában az itáliai renaissance világnézeti eredményeit is, anélkül azonban, hogy fejlődése egész folyamán egységesen megmaradó szellemi tartalom hordozója volna. A szembenálló egyházak egyikének

sem válik kizárólagos birtokává, de nincs mindig és minden megnyilvánulásában korának vallásos áramlatai felé sem lezárva. Egységes meghatározása ki kell, hogy hagyja a világnézeti szempontot. Ily értelemben a humanizmus nem jelenthet többet, mint az egyszerre tudós és művészi igénnyel fellépő új-kori latin irodalmat, mely az antikvitást tudja alapjának. Más meghatározás nem foghatná össze pl. Marullus és Angerianus szerelmi költészetét, Joannes Secundus *Csókjait* Sarbiewski barokk miszticizmusával, nálunk Janus Pannoniust Bocatiuszal s még inkább Lázár János gróffal vagy éppen a jezsuitákkal. Pedig az együvé tartozás megvan, egy fejlődési folytonosság ez, az elődökre való tudatos építéssel. S éppen az elődkeresés, a folytonosság tudata lesz itt a humanista irodalom tudatosságának egyik legnevezetesebb vonása. A humanista tudósok, főleg történetírók és poéták, kötelességüknek tartják elődjeik kiadásának a gondozását, mintegy ezzel dokumentálva az összetartozást. Ezért csatolja Janus Pannonius *Eranemus*-át költői dicsőségének XVI. századi örököse, Sambucus, miután Firenzében fölfedezte, a maga *Reges Ungariae* c. munkájához. Ugyanígy, az utód kegyeletével, adja ki Brutus Mihály, az erdélyi historikus, Philippus Callimachus történeti művét, Brenner Márton Bonfinit és a böleselő Brandolinit, Torda Zsigmond, majd Bocatius János Galeottit stb. S éppen e latin irodalom közegében fogunk egy-egy magyar szigetet is fejlődési folytonosságba — *ittthoni* fejlődésbe — tartozónak megismerni.

Egy egész, nagy irodalom ez, mely anélkül, hogy örökértékű reprezentatív munkákban hagyta volna itt magát, mindenestül a múlté lett — s ez a tény feldolgozását, történetírója attitűdjét minden más irodalomtörténeti problémától különbözővé teszi. *Jelentősége a sírját megásó nemzeti irodalmak megtermékenyítése vagy éppen megteremtése, tehát történeti feldolgozásának a kiindulópontja nem lehet más, mint a vele sokszorosán összefonódó nemzeti irodalom.*

Világirodalom volt a maga korában, teljesebb mértékben az, mint ahogy idáig Goethe álma megvalósult: a magyar jezsuiták magyar olvasóközönsége például közönsége volt Owenusnak, Barelainak s főleg a bécsi és lengyel jezsuitáknak is. A magyarországi humanista latinság irodalomtörténeti jelentőségével ezért nem foglalkozhatunk elszigetelten bizonyos külföldi jelenségektől. De *országos* irodalom is volt; országos pro-

blémák, epikus költészetében nemzeti példaképek foglalkoztatják: ebből a szempontból is jogot formálhat a *nemzeti irodalom* hcz való tartozásra.

Tudós módra jött létre, nem a klasszikus latin irodalom szerves folytatásaként — aki Vergilius IV. eklogájából kiindulva a hanyatló Róma költői irodalmán át jut el a középkorhoz, az előtt nem lehet kétséges, hogy a még folytathatónak a folytatását csak a középkorban keresheti —, hanem az antikvitás tudatos regenerálásával, Itáliában, hol ez az első humanisták történelemszemléletében nemzeti folytonosságot is jelentett. Hozzánk is Itáliából jön először — Mátyás király korában —, de irodalomteremtő ereje intenzívebb lesz két közvetett, Franciaországon és Bécsen, illetve Németországon és Bécsen keresztül vivő irányában. S miután funkcióját elvégezte, visszavonhatatlanul kiesett az *irodalmi köztudatból*, bár romantikának szeretett magyar *aureum saeculumot* látni a Mátyás-kori renaissance latinnyelvű irodalmában s később Hegedüs István megható lelkesedése szerette volna visszaplántálni főleg Janus Pannoniust a magyar poézisbe: „mert kiforrott meggyőződésém, hogy a latin költészet hozzátartozik a nemzeti költészethez, a magyar géniusz ihlete megérzik még a klasszikus formák, klasszikus reminiszcenciák édes rabságába esett magyar lelkek alkotásaiban is“.¹

Irodalmunk történeti ismerete azonban nem képzelhető el a magyarországi latinság figyelembevétel nélkül. Horváth János irodalomszemléletének a vezető szempontjai² követelik meg a legnyomatékcsabban latinnyelvű irodalmunk alapos ismeretét, hiszen hosszú és jelentékeny korszak volt az irodalmunk életében, mikor a magyar író éppen kezdeményező, éppen magasabbrendű mondanivalójával latin nyelven fért közönségéhez. És ott van Wallaszky Pálnak ma a szellemtörténet nevében újra felvett célkitűzése. Ő már észreveszi, hogy a felekezeti megoszlás a hazai „eruditio“ alapvető vonása, mert a külföldi művelődési érintkezések sokfélesége függ össze vele. Olasz, német, holland, svájci, sőt angol egyetemek — kútfejei régi műveltségünknek —: más-más ország más-más időben már Wallaszky

¹ Hegedüs István: *Janus Pannonius vallásos költeményei*. Ak. Értes. 1913. évf. 168. l.

² Horváth János: *Magyar irodalomismeret*. Minerva, 1922. évf. 187—207. lapok.

számára is szellemi rétegződést jelent. Csak példaként említi Melanchton humanizmusát és Luther bibliáját a XVI. században, a XVII.-ben az újszaskatikát katolikus részen, a cocceianizmust a reformátusoknál, a XVIII.-ban Wolff Keresztély egyetemesebb jelentőségű, de szintén elsősorban a maga felekezetén belül ható racionalizmusát, valamint a saját nemzedéke szaktudományos érdeklődését. „Sed haec attigisse in genere sufficientiat“ — teszi hozzá. Ez irányvonalak pontosabb kirajzolása miránk maradt, s kétségtelen, hogy latinnyelvű hazai dokumentumok fognak ehhez túlnyomó részben hozzájárulni.

Sokat emlegetett tény az, hogy a latin nyelvnek a magyar szellemi életben bizonyos mértékig, különleges helyzete volt (a magyar középiskolában nemzeti tantárgy — mondta Beöthy Zsolt), de jelentőségének mértéke, határai megállapítására még nem történt kísérlet. Ma még lehetetlenné is teszi ezt az a körülmény, hogy a magyarországi latin irodalom jóformán még leltározva sincs. (V. ö. a nyelvész helyzetét: szókészletünk nevezetes forrása a latin, irodalmi nyelvünk mondatának is jelentékeny formálója, de a latin nyelv hatásának módszeres feldolgozását megnehezíti, hogy a magyarországi latinság még nincsen nyelvtörténetileg — lexikális tekintetben sem kielégítően — feldolgozva.) Ezen a ponton is súlyosan érzett hiányt pótol Pintér Jenő, mikor magyaranyú rendszerezésében a latinnyelvű anyagnak is helyet juttat.³ De természetesen megfelelő előmunkálatok híján nem adhat teljes, még kevésbé jellemző képet latinnyelvű irodalmunkról.⁴ Ennek egyik-másik jelenségéről régebbi irodalomtörténetírásunk is tudomást vett,⁵ de, mint Kere-

³ Pintér Jenő: *A magyar irodalomtörténet kézikönyve*. Budapest, 1921. II. k. Függelék. — Pintér Jenő: *Magyar Irodalomtörténete*. I—II. Budapest, 1930. III—IV. 1931. V. 1932. Ez utóbbi a „Kézikönyv“-höz képest nem csak anyagában bővült. Szempontunkból nevezetes, hogy a magyarországi latin irodalom a függelékből a maga helyére, a rendszeres tárgyalásba került.

⁴ „A magyarországi XVI. századi latinnyelvű irodalom eredetiségére is, terjedelemlre nézve is bátran versenyre kelhet a magyar nyelvű irodalommal; sajnos, részletei kevésbé ismertek, mint a középkori latin irodalom fejlődésének mozzanatai. Ha majd néhány emberöltő új tudós-nemzedéke rászánja idejét a homályban lappangó kérdések megoldására, az utókor bizonyára más megvilágításban fogja látni ez idők latinnyelvű termését, mint ahogyan ma szemléljük ezt a méltánytalanul elhanyagolt szellemi területet.“ Pintér Jenő *Magyar Irodalomtörténete*. II. 537. l.

⁵ A régebbi itt természetesen Pápay Sámuelnél újabbat jelent, hiszen odáig minden nyelvi megkülönböztetés nélkül a magyarországi irodalmi termelés egészét foglalta együvé az irodalomtörténeti munkákban megnyilatkozó irodalmi tudat. V. ö. Horváth János: *Irodalmunk fejlődésének fő mozzanatai*, Budapest, 1908. 3—4. 1. és *Magyar irodalomismeret*. Minerva. 1922. 188. l.

esényi Dezső rámutatott, szempontjai hozzá „csak igen kis mértékben specifikusan irodalmiak s főként nem olyanok, melyek a magyar mult irodalmi életének egységét és folytonosságát éreztetnék“.⁶

Abel Jenő, Fraknói Vilmos, Hegedüs István, Huszti József és Főgel József — jórészt különben is inkább művelődéstörténeti szempontú — kutatásai főleg Mátyás és a Jagellók humanista udvarát illették, pedig irodalmunk fejlődéstörténete szempontjából a magyar humanizmus történetének nem ez a legnevezetesebb szakasza. A továbbiakat illetőleg is elsősorban Hegedüs István tanulmányai jönnek tekintetbe, de a XVI—XVIII. századra vonatkozólag már ezek is egészen ötletszerűek, sokszor világosan láthatólag egy-egy kuriózitás kedvéért valók. Az a néhány doktori értekezés pedig, mely — úgy látszik — szintén Hegedüs István ösztönzésének köszöni létrejöttét, éppen semmivel sem árulja el, hogy látja a maga munkájának egy nagyobb egészbe való tartozását.

S mégis, a magyarországi latin irodalom kielégítő feldolgozása nélkül, azt megelőzően kell nemzeti irodalmunkban való jelentőségéről részletekbe menő tájékozódást szereznünk. Éppen, ha az eddigi feldolgozás említett hiányait vesszük tekintetbe, kell belátnunk, hogy csak egy ilyen tájékozódás tűzheti ki a szempontokat a magyarországi latinság történeti feldolgozásához.

De mi indokolja a humanizmusnak a magyarországi latinság egyéb területeitől elkülönített tárgyalását, hiszen kiemeltük, hogy nem egy szellemi egység, nem egy világnézet jelentőségéről kell itt képet nyujtanunk? Ha pedig a latinnyelvűség a szempont, miért nem tartozik ide Temesvári Pelbárt, aki amellet, hogy elsőnek képviselte mint világnagyság Európa kultúrájában a magyar szellemi erőt, kódexirodalmunknak is egyik legfontosabb forrása, talán keletkezésének is intenzív lendítője? Vagy a latin egyházi himnuszok, melyeken először tanult költői nyelvünk nyugati formákat? A krónikák, melyek az ősmendai tradíció törmelékeit mentik meg a pusztulástól a magyar epika számára?

Nálunk, hol nem volt „erste Blütezeit“ — „Chansons de geste“, „Minnesang“, „höfische Epik“ — a latin példájának tudatos és megfogalmazott kitzésével a humanizmus teremti meg

⁶ Kerecsényi Dezső: *Magyarországi latinság*. Protestáns Szemle. 1929. évfolyam, 692. I.

a magyar irodalmi nyelvet,⁷ hívja öntudatra az irodalmi gondolatot,⁸ s tápláló dajkája, részben igazolása a magyar világi irodalomnak Bessenyeiig, sőt egy jelentékeny írócsoportban tovább is. A francia humanista iskoladráma például már a *farce*-ra támaszkodhatik, nálunk a humanizmus lesz először irodalmi hagyomány. Régi irodalmunk a humanizmus jegyében indult s ez jellemző lesz rá legalább annyira, mint a preromantika kezdeti energiája az újra.⁹ Jól tudja ezt már — korszakbeosztásában is érezteti — Wallaszky.

A magyar középkorból csak gyér nyomok visznek át a XVI. századba. Barokk irodalmunk középkori elemei pedig nem a magyar középkorból valók, a jezsuita műveltség már készen hozza magával egyetemes, katolikus forrásokból. Másfelől a barokk irodalom is lényeges vonásaiból köszönhet sokat a humanizmusnak, az a barokk irodalom, mely már a tradíciót jelenti nemzeti klasszicizmusunk előkészítésében.¹⁰

I. Humanizmus és lingua vulgáris.

Hogy „Mátyás szelleme nem volt meteor, mely föllángol és örökre elalszik, hanem fáklya, melyen más fáklya gyúlt“: már Riedl Frigyes is hangsúlyozta.¹¹ Azóta mind világosabban látjuk, hogy magának Mátyás királynak a ragyogó renaissance-udvar berendezésénél mélyebbre ható intézkedései is voltak az új szellemnek a magyar földben való meggyökereztetésére. Körötte az itáliai renaissance vezető alakjai időztek, a Jagellók — már inkább Németország felé orientálódó — humanista udvara is Európaszerte híres volt, de mindez, ha kiállta volna is a magyar-ságra szakadt nehéz időket, magyar műveltség teremtésére alig lett volna alkalmas. De Mátyás elgondolásában az a humanista légkör, mely körülvette, nem szolgált pusztán az udvari pompa

⁷ V. ö. Trócsányi Zoltán tanulmányait, főleg: *Irodalmi nyelvünk fejlődéstörténetéből*. Magyar Nyelv, 1918. évf. 56. és 122. l.

⁸ Zolnai Béla: *Az irodalmi gondolat*. Széphalom. 1930. évf. 19. l.

⁹ V. ö. Szerb Antal: *A magyar preromantika*. Minerva. 1929. évf. 3—69. ll.

¹⁰ Az egész fejtegetésre vonatkozólag l. Négyesy László megjegyzéseit, melyekben hibáztatja, hogy Pintér Jenő *Kézikönyve* a hazai latin irodalmat a *függelékben* ismerteti, holott az „szerves alkotórésze volt a magyar szellemi irodalmi tevékenységének“. S itt, miután utalt a középkori latinság jelentőségére, a krónikákra, Pelbártra és a Tripartitumra, kiemeli, hogy a humanizmus „szépirodalmi hatása is latin nyelven kezdődött nálunk s abból magyarosodott meg. Sőt még a XIX. század epikájának is egyes gyökerei is latinnyelvű hazai előzmények talajába nyúlnak alá“. EPhK. 1923. 196. l.

¹¹ Riedl Frigyes: *A magyar irodalom főirányai*. 104. l.

emelésére vagy a maga személyes tudós érdeklődésének a kielégítésére. Van rá adatunk, hogy ő maga küld magyar szerzetest clasz tanulmányútra. A fejedelmi pártfogás irányító ténye ez a hazai kolostori élettel szemben. Arra semmi okunk sincs, hogy az adat közlőjével a szóbanforgó *frater Paulus de Transsilvania* kiküldetését a budai királyi könyvtárral hozzuk kapcsolatba.¹² S Mátyás korában több magyar író vesz részt már Itália latinnyelvű kultúrájában, egy karthauzi és egy domonkosrendi teológus és Janus Pannonius, ki azonban hazatér, hogy Mátyás közvetlen körének fényét emelje, kegyét élvezze — és eljåtssza. Olasz egyetemeket járó magyar szerzetesek hosszú, már a XIV. században kezdődő sorának a folytatói ők, de a régi érintkezés elmélyítésében minden bizcnyal Mátyás kezének is része van.

E régi és állandó érintkezés magyar szerzetesek és olasz egyetemek között megmagyarázza részben, hogy az új szellem, kevésbbé mereven, kevésbbé lezárt tudatossággal, mint a királyi udvarban, de talán éppen egyénileg tisztázatlan volta folytán önkínzóbb és termékenyítőbb válságélménnyel jelentkezik a kolostorokban. Nem eredményeket, hanem problémákat akarnak e sorok megjelölni. De kétségkívül a „magyar quattrocento“ arisztokratikusan izolált alakjaival szemben e kolostori humanizmus kiemelésére késztet már magában véve az a körülmény is, hogy a protestáns humanizmus irodalomteremtő energiáit e kolostorok neveltjei hordozzák, kik egy-két nemzedékkal korábban e kolostorokon belül találtak volna érintkezést a közösséggel, mint Pelbárt vagy Laskai Osvát, vagy sorvadtak volna el meddő tusakodásukban, mint az a névtelen haeretikus, kit Thienemann Tivadar mutatott be a „szabadgondolkodás“ középkori magyar képviselőjeként.¹³ Hiszen többjük számára a szerzetből való kilépés volt az első ténye Luther követésének. Nem a királyi udvar európai hírü tudósai, hanem e kolostori humanizmus tényei jelzik az irodalomteremtő XVI. század kezdeteit. E kolostori humanizmus európai összefüggései még nagyon tisztázatlanok, de intenzitását és talán időrendi elhelyezését illetőleg is egy jellemző adatra utalhatunk. Mátyás uralkodásának utolsó éveiben lehetséges volt már, hogy valaki külföldi tanulmányok nélkül fejlődjék megcsodált huma-

¹² Iványi Béla: *A Szent Domonkos-rend római központi levéltára*. Levélt. Közl. 1929. évf. 19. 1.

¹³ Thienemann Tivadar: *A szabadgondolkodás első nyomai a magyar középkorban*. Minerva. 1922. évf. 223—240. ll.

nista poétává. Szalkai Lászlóról, a sárospataki ágostonrendiek tanítványáról már kortársa, Ursinus Velius kiemelte, és az ő nyomán Fögel József is hangsúlyozta, hogy csak hazai iskolákat végzett.¹⁴ Igaz, hogy a pataki diák még Theodulus eklogáját glosszázza, de sokfelől van rá adatunk, hogy ezt a középkori költeményt — antik mythológia és szentírás, poézis és theológia a XV. században újra aktuálissá vált vetélkedését — éppen a korai humanista iskola tudta a maga programja számára értékesíteni. S a szöveg kezelésében, Szalkai László szép fordításra való törekvésében mintha már a humanizmus stilisztikai célkitűzése, a *vulgáris elocutio* gyakorlása is jelentkezne.

E kolostori humanizmus szellemi tartalmára jellemző fényt vet, hogy az *Erdy-kódex* névtelen írója a maga tudós mintaképet rajzolja meg Sz. Jeromosban,¹⁵ ki Petrarctól Erasmusig a keresztény humanizmus védőszentje és tudóseszménye volt egy személyben; középkori nagy verses epikumunk a pogány bölcseseket a filozófia fegyverzetében meggyőző alexandriai Sz. Katalint választja hőségévé, kiről a XV. század végén a humanista egyetemeken Joannes Baptista Mantuanus eposzából kiindulva hirdettek kollegiumokat. Petrarca zsoldáraival az önmagát felfedező ember világnézete — a humanizmus szentágostoni öröksége — jelentkezik kódexirodalmunkban,¹⁶ az *Apostolok méltóságáról való könyvecske* Dantét idézi és ugyanitt az itáliai humanizmusban éppen a római önérzet költőjeként Dante mellé állított Lucanusnak Róma egykori nagyságát hirdető sorait olvassuk kifogástalan magyar hexaméterben.¹⁷

Igaz, hogy a *Festetics-kódex*ben Petrarca bűnbánó-zsoldárai középkori himnuszok kíséretében jelennek meg: e kolostori humanizmus csak hordozója és nem tudatosítója a válságnak. Szimbolikusan mutatja ezt, ha ugyan nem világít rá a magyar kolostori humanizmus személyi kapcsolataira is, Celtes Konrád viszonya Pirschheymer Charitas nürnbergi klarissza nővérhez. Éppen a Hrotswitha-kézirat felfedezése idején szövődik kettejük meleg barátsága. Charitast — a Sz. Sebaldus-kolostor franciská-

¹⁴ J. Fögel: *Quomodo rex Wladislaus II. cancellariaque eius de rebus litterariis meriti sint in Hungaria*. Budapest, 1911. 33. l.

¹⁵ V. ö. Horváth János: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*. Budapest, 1931. 245. l.

¹⁶ Katona Lajos: *A Festetics-kódex bűnbánó zsoldárai*. IK. 1905.

¹⁷ Hajnóczy Iván: *Az első magyar hexaméter*. IT. 1921. 140. l. — Helmeczi István: *A klasszikus irodalom hatása magyar nyelvű irodalmunkra a XVI. sz. közepéig*. Budapest, 1930. 29. l.

nus felügyelőinek nem kis bosszúságára — Celtés látja el könyvekkel s meglehet, hogy a klarissza nővér nem egyszer más tanulástgot merített ezekből, mint amit Celtés, a humanizmusnak az egyházzal szemben is harcos propagálója, várt volna. („Remitto tibi, germane Celtis, carmina devotissima Prudentii poetae christianissimi... Volumen vero egregium patris sanctimonialium Theophrasti sc. domini Hieronymi, cupio si placet, diutius reservare... Immortales gratiarum actiones mille millesies replicatas corde magno affectuque anheloso tuae refero ingenuae humanitati: qua me nec non et germanam nostram Claram saepissime sacris literis consolari conaris, in quibus delectamur sic pui invenit spolia multa, quia in illis delectatio bona, thesaurus vitae, et divitiae salutis...“)¹⁸Jellemző, hogy Hrotswitha-kiadását is Charitásnak ajánlja s így, bár Celtés és humanista társai számára Hrotswitha a germán önérzet megerősítését, humanista törekvéseik bátorítását jelentette, a ganderssheimi apácafejedelelnő épületes írásai eredeti olvasóközönségük körébe is Celtés Konrádon keresztül találtak vissza. S a magyar dömés apácát a közeledő török veszedelem ellen fegyverzi fel legendázó bátorítással Hrotswitha *Dulcitiusa*¹⁹: öt esztendővel vagyunk Mohács előtt és a *Sándor-kódex* fordítása, minden ismert szövegtől eltérőleg, a három keresztény leány szüzességét megkísértő római császárt a törökkel helyettesíti.

A válság tudatára e kolostori irodalom névtelen munkásai közül talán csak a nagy karthauzi barát ébred, kiben Horváth János fedezte fel számunkra az írói egyéniséget s ki először bizonyítja *előszóval* irodalmi célkitűzésének tudatosságát. Az *Érdy-kódex* ennyiben kétségkívül a humanista könyv típusa, melynek kialakulásához a humanista irodalom öntudata legalább is oly mértékben járult hozzá, mint a könyvnyomtatás: ezért a kéziratos irodalom technikai feltételei mellett is megvalósulhatott. Korszakjelző elvi állásfoglalás ez az előszó a lingua vulgaris irodalmi használata mellett s jellemző az is, hogy latinul van írva, mint ahogy latinul írta meg Dante is a dolce stil nuovo elméletét és latinnyelvű a magyar irodalmi nyelv nagyjelentőségű programja a következő irodalmi nemzedékben is, tudniillik Bornemisza Péter *Electrájának* az utószava. S éppen ez utóbbi mutatja világosan

¹⁸ Aschbach: *Roswitha und Conrad Celtis*. Wien, 1668². 7. és 55. l.

¹⁹ Katona Lajos: *Hrotswitha Dulcitiúsának régi magyar fordítása*. IK. 1900.

e latinnyelvűség értelmét. Ugyanis Bornemiszának volt a legvilágosabban megfogalmazott kettős irodalmi programja; etnikai-nemzetnevelő az egyik: ezt a címlap fametszeteivel, a magyar ajánlásban és a magyar előljáró beszédben juttatja kifejezésre, a másikat, a sajátképen irodalmi, a latinnyelvű utószóban fejtí ki. Az első — Sylvester szavával — a magyar népnek szól, ki olvassa, a másik Bornemisza tudós körének. Ezért ír latin előszót Pesti Gábor is: az előszóba foglalt irodalmi hitvallásnak szólnak a híres bécsi tudósok üdvözlő versei; bár a magyar *Új Testamentumot* és a magyar *Aesopust* a szerző bécsi professzorai nem is tudták megítélni.

Alexandriai Szent Katalin verses legendája mellett, melyben a humanista kompozíciót és lélektani érdeket már Riedl Frigyes észrevette s Thienemann Tivadar Platonnak és Aristotelesnek a XV. század válságára jellemző szembeállítását hangsúlyozza, bizonyára az *Érdy-kódex* előszava érezteti a legkiéleztettebben a kor erkölcsi válságát. A humanizmus határozottabb befolyását nem tudjuk benne kimutatni, hiszen a nemzeti nyelv humanista és egyházi célkitűzése aligha azonosítható minden vonatkozásban. Lehet, hogy részben már a humanista törekvések hatásának kell tulajdonítanunk, de éppen a XV. század folyamán a nemzeti nyelvű bibliafordítás kérdését sokan tekintik a kor aktuális, még nyílt kérdésének, mellyel szemben az egyház még nem foglalt határozottan állást. A kor előreformációs törekvései középpontjában mindig a nemzeti nyelvű biblia és istentisztelet áll s ezeknek a gondolata nem mindig a legnagyobb műveltségűek mély belátásából fakadt. Többször lehetünk tanui annak — így Erdélyben 1476-ból van rá adatunk —,²⁰ hogy alulról, a nép köréből indul el a mozgalom az anyanyelv egyházi jogosítása érdekében: vallási szükségleteik melegebb kielégülését várják tőle.²¹ A köznép szélesebb rétegeiben kétségkívül a ferences szellem ébresztette ezt a vágyat,²² ha nem tehetjük is meg ezt kódexirodalmunk keletkezésének mindent megmagyarázó elvévé. De a humanizmus közvetlen befolyását is csak ott kereshetjük a lingua vulgaris gondolatára, ahol nem pusztán a nyelv *használata*, hanem annak *fejlesztése, művelése* a cél s ahol ezzel kapcsolatban a nyelvve

²⁰ V. ö. Horváth Cyrill: *Huszita emlékeink*. IK. 1896.

²¹ V. ö. Schairer: *Das religiöse Volksleben am Ausgang des Mittelalters*. (Beitr. z. Kulturgesch. d. MA. u. Renaissance, H. 13.) 1914.

²² V. ö. Thienemann Tivadar: *Városi élet a magyar középkorban*. Műnerva. 1923. 41—69. ll.

vonatkoztatott *nemzeti büszkeség* gondolata is fellép. A biblia nemzeti nyelvű magyarázatát a középkori teológia utolsó nagy képviselője, Mátyás humanista udvarának szigcrú bírálója, Pelbárt is követeli.²³ Az *Érdy-kódex* szerzőjét is csak érinti az új szellem — talán ennek kell tulajdonítanunk nyelvészeti érdekű magyarázatait, stílusmértató megjegyzéseit, melyeket Horváth János kiemelt — s nem a középkorral, hanem a „Lutherana haeresis“-szel áll tudatcsan szemben.

Erasmusnál a lingua vulgarisnak éppen teológiai oldala hangsúlyozódik: Isten igéjének mindenkihez el kell jutnia; egyébként, mint humanista, a latin nyelv arisztokratikus elkülönözöttségébe zárkózik. Erazmista, volt-e a névtelen karthauzi szerzetes? Csak annyit állíthatunk határozottan, hogy a nemzeti nyelvű bibliaolvasás kérdésében egy nézetet vallott Erasmussal. Nyilatkozta mindenesetre jelentős dokumentuma annak a szükségletnek, melyből már természetesen folyik, hogy a meginduló magyar könyvirodalom először Erasmus nevét, Erasmus szellemét hozza. A *bölcs* életformáját, amint Erasmusban megtestesült és a Mohács előtt álló budai udvar erazmistáira hatott, Thienemann Tivadar elemzi.²⁴ De a magyar irodalomra csak Mohács után hat Erasmus és csak az, amit fölényes szelleméből a reformáció — protesztáns egyház és humanista iskola — a maga céljaira tud felhasználni.

Erazmista latin nyelvű könyveket lát el magyar értelmezésekkel Sylvester János: ezek a legrégebb magyar nyomtatványok.²⁵ Komjáthy Benedek Erasmus szövegéből fordítja Sz. Pál leveleit,²⁶ Pesti Gábor a négy evangéliumot s a latin nyelvű előszóban Erasmus tekintélyével bizonyítja a nemzeti nyelvű bibliafordítás jogos és szükséges voltát. Azt, ami már szembekerül az *Érdy-kódex* programjával, vagy mindenesetre már fontos lépés hozzá képest, Pesti Gábor *Aesopusi meséi* hozzák először. Az *Érdy-kódex* és a *Magyar Aesopus* előszava egyaránt a külfölddel tesz összehasonlítást és elmaradottságunkat panaszolja. De míg a karthauzi névtelen csupán bibliát, szentek életét, prédikációkat akar a latinul nem tudókhoz az anyanyelv segítségével közvetíteni, addig Pesti Gábor, látva, hogy minden nemzet fia övéinek nyelvét és szellemi

²³ Szilády Aron: *Temesvári Pelbárt élete és munkái*. Bp., 1880. 30. l.

²⁴ Thienemann Tivadar: *Mohács és Erasmus*. Minerva. 1924. évf. 1—65. ll.

²⁵ Melich János: *A legrégebbi magyar nyelvű nyomtatványok*. IT. 1912.

²⁶ Rupp Kornél: *Komjáti Benedek és Erasmus*. EPhK. 1895.

tehetségét művelni törekszik s erre a célra másutt már a fordítások nagy bőségével rendelkeznek, így fogalmazza meg irodalmi célkitűzését: „Cur quaeso non liceat mihi quoque linguam et ingenium nostrorum, doctrinis veterum sapientum, pro mea virili exornare, et patriae, cui semel omnes debemus, studere?“ Ő tehát már világi művek, a „régibölcsek“, azaz az ókori klasszikusok műveit akarja, az előbbrehaladott külföld mintájára, magyarul megszólaltatni. Természetes, hogy erre érdemessé elsősorban erkölcsi tartalma teszi az ókori, pogány írókat, hiszen — s mint Új-Testamentumában, úgy itt is Erasmust idézi —: „Nec enim magni refert quo tramite curras, modo ad Christum properes.“ De az *erkölcsi tanulás* mellett a *nemzeti büszkeség* nevében már nála is jelentkezik a régi magyar irodalom másik jogosító indoka, a *nyelvművelés*. A kettőt egyszerre görög íróknak — bár latin fordíson keresztül való — fordításával szolgálni oly kezdemény, melyet egy másik bécsi diák, Bornemisza Péter folytatott. Közül nevezetes hűsz esztendő esik, a bécsi egyetem tanári kara is kicserélődött és ugyanazokról a katedrákról, melyekről Pesti Gábor elé Erasmust tűzték szellemi vezető gyanánt, egyfelől Melanchthon nemzetnevelő komolyságát, másfelől a francia *Pléiade* nemzeti irodalmat teremtő humanista programját közlik Barnemiszával.

Bornemisza, mikor tanára, Tanner György útbaigazításai alapján protestáns humanista iskoladrámává dolgozza át Sophokles *Elektráját*, kettős irodalmi célkitűzést vált valóra. Mindkettőben tulajdonképpen Pesti Gábor vezető gondolata jut világosabb öntudatra, határozottabb megfogalmazáshoz, valószínűleg a bécsi egyetem már előbbrehaladott humanizmusának megfelelően. Az ókori klasszikust mint erkölestanítót állítani a keresztény község elé: ebben az eljárásban a wittenbergi humanista kör irányára ismerünk. Ezt az irányt Melanchthon személyes tanítványa és Tanner György elődje a bécsi egyetem görög nyelvi katedráján, a magyar Sylvester János is képviselhette Bécsben. Ez az első kísérlet a pogány ókor újjászületését átélő keresztény lélek egyensúlyának a helyreállítására.

A program másik, művészi oldala, kétségkívül a *Pléiade* célkitűzésével rokon: „omnibus recte iudicantibus nctum est, Hungaricam linguam iam a paucis annis scribi coepisse, quae nobis cum Ciceronis, tum omnium humaniorum gentium exemplo indies magis magisque gravissimis de causis pro viribus excolenda et locupletanda est“. Éppen itt van a legfőbb novum Pesti Gábor-

hoz képest: az antiquitas formai mintaadása a lingua vulgaris kiképzésében. Már Dante *De vulgari eloquentia* című traktatusaiban találkozunk e gondolattal²⁷ s a XVI. század annyira a maga programjára ismer benne, hogy mikor felfedezője, Trissino, az olasz klasszicizmus legbuzgóbb apostola, 1529-ben kiadja, legtöbbször az ő hamisítványának, ügyes pseudoepigrafikus pártiratnak tekintik Dante értekezését.²⁸ Melanchthon körében a kereszténységgel hozzák színtézisbe a humanizmust, ez nemzetivé válásának lett legtermészetesebb útja s Franciaországban — mint a *Pléiade* programja, Du Bellay *Defence*-ában jut a legrészletesebb kifejtéshez.²⁹ S talán Tanner György közvetítésével, de mindenesetre ezen az úton, Franciaország felől, jutott el Bornemiszához is a legvalószínűbben. Hogy mit és hogyan valósít meg belőle, azt a legszebben az *Elektra kommosza* mutatja.³⁰

Bornemisza nem egyedüli kiindulópontja, de mindenesetre legteljesebb összefoglalója és legtudósabb képviselője a XVI. század nemzeti nyelvű humanizmusának. Ennyiben ő a korszak középponti alakja. A kumanizmus a XV. században a közös latin irodalmi nyelvben egyesülő kozmopolita ember-ideált jelentett, melynek magaslatáról Janus Pannonius nem egyszer illeti kicsinyléssel a magyar barbárságot, a maga barbár anyanyelvét, itt pedig a nemzeti műveltség létrehívója. A nemzeti kultúra követelése, az anyanyelv felkarolása a humanizmus legtermészetesebb következtetése, hiszen, míg a középkor az ókorból elismert igazságtörmelékeket részleges kinyilatkoztatásoknak tekintette, a humanizmus — és ez a tulajdonképeni megkülönböztető jegy — a görög és latin kultúra mögött a kultúrát teremtő nemzeti közösséget keresi. Ezért állnak mindenütt a humanisták az új nemzeti kultúrák bölcsője előtt. S ezért lesznek mindenütt a nemzeti hagyományok ápolói; Olaszországban természetesen ez is a klasszikus ókorba vezet. Németországban Tacitus ideális rajza a germán őskorról lesz sokat emlegetett indokolása a nemzeti büszkeségnek, nálunk is keresik az előkelő rokonságot s ez az érzelmi motívuma annak a héber-magyar összehasonlító nyelvészetnek, melynek módszeres lehető-

²⁷ II. k. 6. — De itt még a mintaadó klasszikusok sorát a középkori értékelés szabja meg: Vergilius, Ovidius, Statius és Lucanus, a prózában Livius, Plinius, Frontinus, Paulus, Orosius.

²⁸ K. Vossler: *Poetische Theorien in der italienischen Frührenaissance*, Berlin, 1900. *Lithist. Forsch.* XII. 21. i.

²⁹ Zolnai Béla: *Nyelvek harca*. MŰ. 1926.

³⁰ V. ö. Nyugat. 1931. I. 124—126. II.

ségeit a humanista nyelvtudomány szabja meg. Humanista tudományosság és nemzeti hagyomány között nincs e korban ellentét. A néphagyományok felhasználásával s az antik stílus-eszményhez való alkalmazásával akarnak a legkiválóbbak magyar irodalmi nyelvet teremteni.

Az sem merőben külsőleges vonása e korszak irodalmiságának, hogy sokan — a humanizmus megmagyarosodását jelentő nevek közül legtöbben — a latinnyelvű irodalomban is résztvesznek. Maradtak ránk latin költemények Istváni Páltól, az első humanista tárgyú széphistória szerzőjétől, Hunyadi Ferentől, ki magyarul a trójai mondakört a XVI. század folyamán a legteljesebben dolgozza fel Illyefalvi Istvántól, ki Buchanan Jephtatragédiáját hozza át — mint bibliai epikumot — irodalmunkba, stb. Enyedi György, a *Gisquardus és Gismunda* című Boccaccio-Beroaldus-féle széphistória szerzője Heliodorus *Aethiopikáját* fordítja latinra, sőt Horányi szerint Balassi is „suavis in latina lingua pceta“.

Különösen fontos ez a kétnyelvű irodalmi gyakorlat azoknál a költőknél, akiknél a humanizmus versformabeli újságot jelent. Sylvester János magyar és latin disztichonjainak lélektani összefüggését Négyesy László is megállapítja, mikor arra a kérdésre keres feleletet, hogy Sylvester fejlett technikája nem feltételez-e előzményeket. „Erdősinek volt előzője: maga magának a latin hexaméterekben.“³¹

Egyébként ekkor még csak ritkán ilyen szoros a kétféle irodalmi gyakorlat összefüggése, éppen formai tekintetben. Különösen az epikus költőknél: széphistóriáink stílusán alig hagy nyomot humanista formai vívmány, nyilván, mert éppen az epikus költők találták szemben magukat a legerősebb korábbi formai tradícióval. Formailag alig lehet különbséget tenni a humanista tárgyú széphistóriák és a tárgyukban is középkori hagyományt folytató históriás énekek és bibliai tárgyú epikus költemények között. A *Spielmandichtung* sablonjait³² mindegyiknél megtaláljuk. S éppen az a körülmény, hogy ezek a XVI. században a legkülönbözőbb műveltségű és érdeklődési körrel bíró költőknél fel-lelhetők, mutatja, hogy ez az epikus stílus már korábban kialakult, a *Spielmandichtung* forma-sablónja legkésőbb a magyar epika szóbeli közlésének utolsó fázisában vert gyökeret, vált

³¹ Négyesy László: *A mértékes magyar verselés története*. Bp., 1892. 22. l.

³² V. ö. Petz Gedeon: *Magyar és német hegedősök*. IK. 1891. 22–31. ll.

magyar epikus hagyományyá. Humanista stílus első merészebb jelentkezése epikus költészetünkben: *Enyedi széphistóriája*. A mitológia mint stílus, az antik istenvilág mint metafora-készlet: „Mindenütt az Cupidon és az Venuson a szerelmet kell érteni, mert az Pogánok ezeket tartják vala a szeretet Isteninek.“ Itt folytatja Gyöngyösi, de a magyar epikus kompozíció renaissance-míntához szabása mindenestől a XVII. századra marad: Zrínyinél az olasz renaissance-eposz, Gyöngyösinél a humanista latin panegirikus, bár egy-egy ponton ők is már korábban magyarrá vált epikus hagyományhoz csatlakoznak. Enyedihez is nagy út vezet, ha meggondoljuk, hogy pl. Péchy Ferenc a korszak küszöbén, 1525-ben, még milyen szorgosan tisztogatta meg minden mythológiai vonatkozástól Antonius Mancinellus Weliternus Szent Miklós-himnuszát.

Humanista stilisztikai gondolat hatása a XVI. századi magyar stílusra csak azon a ponton általános, ahol ez is a néphagyományhoz való leszállást jelentette, t. i. a *közmondások* használatában. Kódexirodalmunkban még nem igen találkozunk vele, most pedig alig van író, kinél ne lehetne felfedeznünk. A leg tudatosabban humanista stílus-eszményhez igazodó Bornemisza Pétertől a humanista műveltséggel bíró, de avval sok tekintetben ellenkezésbe kerülő Heltai Gáspárig mind egyek a közmondás, a benne megnyilatkozó *régi bölcseség* tiszteletében.

A közmondások formai és tartalmi értékét — a lingua vulgaris közmondásait — már Petrarca kiemelte. Erasmusnál lesz a proverbium az elegáns stílus követelménye: „quantum vel dignitatis, vel veneris adiungat orationi tempestivus proverbiorum usus, non arbitro pluribus explicandum. Primum enim quis non videt, quantum maiestatis vel ex ipsa antiquitate concilient orationi?... Proinde si scite et in loco intertextantur adagia, futurum est, ut sermo totus et antiquitatis ceu stellulis quibusdam luceat, et figurarum arrideat coloribus, et sententiarum niteat gemmulis et festivitatis cupediis blandiatur: denique novitate excitet, brevitate delectet, autoritate persuadeat“. A csak latinul író Erasmus természetesen itt is a latin stílust és a latin és görög írókból összegyűjtött közmondásokat, illetőleg közmondásszerű szentenciákat érti, de közelfekvő gondolat volt a nemzeti nyelvet művelő humanistáknál anyanyelvüknek ezen a ponton a humanista stílus-eszményhez való alkalmazása. Első közmondásgyűjteményünk nem más, mint Erasmus *Adagiainak*

magyar kiegészítése s a gyűjtő, Baronyai Decsi János, előszavában csekély változtatással és kiegészítéssel — így pl. hírt ad egy korábbi hasonló jellegű munkáról — Erasmus prolegomenáit adja és a közmondások stilisztikai jelentőségét is majdnem szó szerint Erasmus előbb idézett soraival határozza meg. A protestáns kor szelleméből könnyen érthető, hogy ez a stílus-gondolat lett a legnépszerűbb, a legtermékenyebb a humanizmus valamennyi formai újsága közül.

A humanizmus egyéb formai eleme lassan hódít tért. Alighanem része van ebben annak is, hogy a magyar irodalmi tevékenység éppen a humanista íróknál többször csak áldozatszamba menő leszállás az alacsonyabb műveltségű közönség igényeihez. Formai újságot éppen azoknál találtunk, akiknél a magyarul írás motívuma nem ez az áldozatkészség, hanem a nyelvre vonatkoztatott nemzeti büszkeség volt: Bornemisánál, Sylvester Jánosnál és Vilmányi Libécz Mihálnál. A többieknél: a világhírt, a tudós világ elismerését latinnyelvű munkásságuk biztosítja. S valóban, a már világnagyságszámba menő Janus Pannoniusnak a magyar deákság minden korszakában vannak követői, a XVI. században főleg Sambucus (Zsámboki János), kinek emblémái Shakespeare-re is hatottak.³³ A humanizmus kettős értelemben jelent európaiságot. Latinnyelvűsége segítségével lép a magyar szellemiség a nyugati kultúrába (Sambucus fordításában még Tinódi *Egri históriáját* is olvassák magyarul nem tudók) s a vele kapcsolatos magyarnyelvű irodalom, eredetiségre nem is tartva igényt,³⁴ az eredetileg latin műveltséget közvetíti, a latinul nem tudó egész nemzet erkölcsi hasznát tartva szem előtt. Természetes, hogy ennél az utóbbi író-csoportnál a didaxis, az erkölcsi tanulság adja meg a szépirodalom jogosultságát. Pesti Gábor és Bornemisza Péter vonalának egyoldalú folytatói ezek. Náluk válik igazán a klasszikus irodalom és a humanista költészet erkölcsi példatárrá protestáns prédikátorok kezében.

Hová lesz e közben Erasmus öröksége? Thienemann Tivadar, Dudith András és Dávid Ferenc gondolatvilágában az erasmista felvilágosodott vallásosság további életét mutatja ki, de ezek a mozzanatok ekkor még nem lehetnek a magyar irodalmi

³³ Dézsi Lajos: *Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében*. IT. 1929. 235. s k. lk.

³⁴ V. ö. Kerecsényi Dezső: *Elvi kérdések a régi magyar irodalomban*. Minerva. 1922. 171. 1.

fejlődés mozgatói. Dudith András a tridentin zsinaton aratott fényes szónoki sikere után gáláns kalanddal vész el szemünk előtt Lengyelországban s Dávid Ferencben majd csak az erdélyi nyomait járó Kazinezy ismer ujjongva a maga lelke rokonára.

Azok a magyar prédikátorok és iskolamesterek, akik, mint közvetve vagy közvetlenül Melanchthon tanítványai, Luther lelkével teremtenek magyar irodalmat, Erasmus szkepszisétől és szélső individualizmusától egyaránt távol állanak. Erasmus életműve inkább csak közvetett útjain hat. Ő sürgette a nép bibliáját, a németiség számára ezt Luther valósítja meg, de Erasmus szövegmegállapító tevékenységét, az ő latin újtestamentumát felhasználva: s a XVI. század magyar irodalmának is ez a legfontosabb teendője. S valószínű, hogy Erasmus hatása alatt propagálja Luther is az aecopusi mesék naív böleeségét. Tudjuk, hogy Erasmus mily sokra becsülte ezeket s az első magyar Aecopus, a Pesti Gáboré, még az ő tekintélyére hivatkozik e mesék erkölcsnevelő értékét illetőleg. De milyen messze áll már a talán tartózkodásból, talán gyöngeségből csupán papi hivatásáról lemondó Pesti Gábor eszményképétől, Erasmustól, másik aecopusi meseírónk, Heltai Gáspár, a harcós reformátor. Egy fabula ellentétes „értelme“ éreztesse a kettő közt tátongó szakadékot. Pestinél a farkas szabadsága, Heltainál az eb engedelmes szolgálata a kövételre méltó példa: „...Mert noha szabadon megyen a farkas: de azért mindenkoron félelemben és rettegésben vagyon... Ezért jobb az embernek, hogy az Istennek akarátja és rendelése szerént szolgálásban, munkába legyen foglalatos, az emberi társaságnak megsegítésére és hasznára, hogy nem mint magának lenne, és a testi szabadságban, és gyönyörködésben tunyuljon és elrestüljen.“ Íme, Heltai éppen az Erasmusban megrótt *homo pro se* ellen szegzi Luther vallásos alapgondolatú szocializmusát.³⁵

Erasmus néhány erkölcsitanító művét is olvassák és lefordítják még. Így a *Civitas Morum* iskolai célra szánt átdolgozásának magyar fordítása a XVI. század utolsó évtizedében három kiadást is elér s az *Enchiridion Christiani Militis* 1627-ben jelenik meg magyarul. Sőt Cicero leveleinek Sturm-féle válogatása még 1664-ben is Erasmus két pedagógiai tartalmú episztolájával megtoldva jelenik meg Lőcsén, és Erasmus szövegében lesznek három évszázadon át *Cato erkölcsi párversei* iskoláink kedvelt

³⁵ A két magyar Aecopus alapvető különbségére már Kerecsényi Dezső rámutatott: Prot. Szemle. 1929. 472. s. k. lk.

olvasmánya s alapja a magyar fordításoknak. De mindez nem jelent többé erasmizmust, még az erasmista békegondolat felhangzása sem Magyar István ajkán,³⁶ s ha még 1785-ben is akad magyarországi Cato-kiadás, mely Erasmus szövegét változatlanul hagyja, nem Erasmus eleven hatását bizonyítja többé, hanem csupán azt, hogy klasszika-filológiánk, mely a XVI. században kora európai színvonalán állott, ezen a színvonalon megmerevedet sa szövegkritika újabb eredményeiről, már Scaligerről sem vesz tudomást.³⁷

A filológia visszafejlődése hamar hagy nyomot a magyar-nyelvű irodalmon is: nem a humanista bécsi egyetem, hanem az iskolás eruditio adja meg háttérének humanista elemeit. Ha Pesti nem görögből fordítja akár az evangéliumot, akár Aesopust, hanem Erasmus latinjából az elsőt, erasmista latin gyűjteményből a másodikat, ez nem jelenti járatlanságát a görög nyelvben, hanem egyfelől theologiai álláspontját, másfelől az aesopusi mese egy egészen határozott irányához való csatlakozását. Sylvester János a görög nyelv professzora, Bornemisza is elég tanújelét adta alapos filológiai képzettségének, úgy, hogy az *Electra* személyneveinek latinos formái miatt nincs jogunk az eredeti Sophokles ismeretét kétségbe vonnunk. De a század vége felé hovatovább újra elvvé lesz a középkori „graeca non leguntur“, másfelől a magyarnyelvű irodalom művelése a vezető tudós réteg kezéről iskolamesterek, prédikátor-költők és előkelő dilettánsok kezére került. Az alkalmoszerűség ihletében nyert érzelmi intenzitásban, de veszített a tudományhoz tartozásban. A következő században nem is találunk poétát, ki a latin poézisben és magyar versszerzésben is járatos lenne. Kora egész klasszika-filológiai és bibliai tudományát (főleg ez utóbbi vár még alaposabb megvizsgálásra) Bogáti Fazekas Miklós egyesíti utoljára egy kézben a magyar versszerzővel. Ami a görög irodalomból a többiek révén hozzánk jut, homerosi mondatörmelékek, görög regény, Anakreon (Balassi), azt versszerzőinkhez latin feldolgozások közvetítették.

Természetes, hogy a reformáció sodrában Bornemisza irodalmi programjának erkölesnevelő, didaktikus oldala lett a népszerűbb; a bibliával kezükben új etikai kultúrát teremtő pré-

³⁶ Turóczy-Trostler József: *Az országokban való sok romlások okairól*. Minerva. 1930.

³⁷ Némethy Géza: *Cato párverseinek magyarországi kiadásai és fordításai*. EPhK. 1889.

dikátorok munkájuk kiegészítésére, hathatós segítségre ismernek benne. S itt, a prédikátor-költők ajkáról halljuk először azt a panaszt, mely azontúl Széchenyiig és Petőfiig még sokszor fog felhangzani a műveltségtől elmaradt magyar nemesség satírikus rajzában:

Urak, ha nem bánjátok, egyet szólnék,
Házatokban minap széttekinték,
Sehol én csak egy könyvet nem láthaték,
Pintes serleget, oxstáblát láthaték.

Oly igen félték tü lám az papságtól,
Hogy nem tanultok ez pogán királytól,
(t. i. Ptolemaios Philadelphosról van szó)
Az vitézség meg lehet a pennától,
Bár ne félnétek úgy az bibliától.

Csak azt ne gondoljuk, hogy e sorokban specifikusan magyar állapotokat rajzol Ilosvai Selymes Péter. A reformáció könyvvvel és íróttal — és nem csak a bibliával — teremtett új etikai kultúrát, mely éppen ezáltal jelentett irodalmi műveltséget is. Németországban Luther védi meg az íróttal a karddal szemben³⁸ s az anyanyelvet használó legnagyobb német humanisták egyike, Sebastian Franck, kit valószínűleg a mi Heltai Gáspárunk is ismert, Ilosvaihoz egészen hasonló szavakkal ostromozza a korabeli német urakat, amiért a *tudomány* helyett csak a *részegkedésre és háborúra* gondolnak.³⁹ A humanista „Anstandslitteratur“ az urbanitás nevében fordul a részegség és tobzodás ellen,⁴⁰ Sebastian Franck és Ilosvai a tudományt a laikus értékei közé tudó új etikai kultúra magaslatáról.

Bornemisza programjának másik oldala, a nyelvművelés gondolata, Balassi Bálinthoz vezet. Balassi személyes tanítványa volt Bornemiszának s ennek a ténynek éppen az említett ponton való jelentőségét már Ferenczi Zoltán hangsúlyozta. (Az *Electrá*-hoz csatolt utószóban.) Zolnai Béla Balassi „platonizmusának“ is első személyes indítékát még Bornemiszának a fogékony tanítványra tett hatásában keresi (Minerva, 1928). Itt azonban nem árt az óvatosság: Balassi humanizmusa tartalmilag egészen más, mint a Bornemiszái és egészen másnemű forrásokból is táplálkozott. Csak az anyanyelv kiművelésének a gondolatát tanulhatta nevelőjétől Balassi (s a köréje csoportosult fiatal poéták), de már

³⁸ V. ö. Thienemann T.: *Irod. alapfogalmak*. 1930. 152. l.

³⁹ V. ö. H. Hintze: *Der nationale u. humanitäre Gedanke etc.* Euphorion. 1929. 135. l.

⁴⁰ A. Bömer: *Lateinische Litteraturdenkmäler*. 16. sz. 1903. XI. 11.

a humanista szerelmi lírához való esatlakozásával elhatározó további lépést tesz a világlóság irányában. Éppen a szerelmi költészetéről vallott felfogásuk mutatja legkirívóbban az ellentétet: Bornemisza puritán erkölcsi szigorúsága mellett tudós gögje szempontjából is kikél az álnokul költött fabulák, a virág és szerelemének ellen, Balassi főtanítványa, Rimay János, éppen az *cruditióval* s a magyar nyelvnek egy új területen való kifejtésével — ez a nagy ellentét mellett is a Bornemisza *excolenda linguájával* közös — igazolja Balassi szerelmi költészetét.

Balassi költészetét — ez már a barokk-irodalom „genetikai önszemléletére“ jellemző — Rimay János is renaissance-előzményekből magyarázza. Renaissance és humanizmus — reformáció — nemzeti irodalom: ő már világosan látja a folyamatot. S nevezetes: ezt avval a költővel kapcsolatban állapítja meg, ki beteljesíti a vázolt fejlődést, az a tanítvány, ki az új ízlésfaj felé mutató lehetőségeit a legteljesebb határozottsággal fejleszti, túlozza tovább. A XVI. század magyar irodalmi fejlődésének csúcspontján Balassi áll s erről a csúcsról már a barokkra nyílik kilátás. A magyar barokk líra tőle folytatódik.

II. Humanizmus és barokk.

Melanchthonnak a reformáció etikai kultúrájával szorosan összefonódó humanizmusából nem vezet út a barokkba. A XVII. századon Sturm egyoldalúan formális szempontú humanizmusa uralkodik, már akár Sturm-ból merített a jezsuita *Ratio Studiorum*, mint maga Sturm állította, akár vele közös forrásból, mint az újabb neveléstörténeti kutatás valószínűnek tartja.⁴¹ A *Ratio Studiorum* avval okolja meg a klasszikusok olvatását, hogy a tiszta latinságra szebb példákat szolgáltatnak, mint az egyházatyák. A tridenti zsinaton, mely a következő, XVII. század irodalmi irányvonalait is jelentékeny mértékben meghatározza, ugyanez a formális szempont fogadtatja be a keresztény kultúrába a pogány írókat. „Azon könyvek, melyek kaczer avvagy csmány dolgoknak le-írását tárgyokká tették, mivel nem csak a' hitet oltalmazni, hanem ollyatén könyveket is, mellyeknek olvasásából az erkölcs könnyen meg-romolhat, számba venni kelletik; erőssen meg-tiltatnak; és, kikenél találatnak, a' Püspöktől jól

⁴¹ Bernhard Dulr S. J.: *Die Studienordnung der Ges. Jesu.* (Bibliothek d. kath. Pül. IX.) Freiburg in Breisgau, 1896. 12. l. — Fináczy Ernő: *A renaissance-kori nevelés története.* Bp., 1919. 247. ll. szerint Sturm-ból is merítettek a jezsuiták.

meg-büntettessenek. *De a' Pogányoktól irattatott régi könyvek a' szóllásnak ékessége és tulajdonsága miatt meg-engedtetnek*, de a' gyermekek előtt semmiféle-képpen elő-ne-hozattassanak, előtök el ne olvastassanak.⁴² Ez már az az érv, mely Balassi költészetének apológiájában is elhangzik Rimaynál.

A XVII. században két renaissance él egymás mellett: a fel-támadt pogány ókor, mely nem szorul ki többé a keresztény kul-túra tudatából és a tridenti zsinaton újra tudatosított keresztény középkor. Az irodalmi barokk karakterisztikumát e kettő küz-delme adja meg — másodlagos, irodalmi úton, tudós módra köze-líthető meg mindkettő — s szintézisre csak egy út nyílik, a for-mai szempontot hangsúlyozó humanizmus útja. Ezért jutottunk a humanizmus francia-román-gyökerű ágán a barokkhoz (Sturm is Párizsban tanult és Budaeus tanítványa volt!) s ezt a fejlő-dést tetőzi be nálunk Pázmány keresztény ciceronianismusa.

A humanizmus itt esztétikai kultúrát jelent és nem etikait, mint Melanchthonnál, Ez magyarázza meg az antik mythológia előtérbenyomulását is: „...mivelhogy... a Poésist is követtem ezen verses históriácskámnak dispositiójában, azért szaporítottam azt holmi régi *fabulás* dolgoknak, hasonlatosságoknak, és másféle leleményes toldalékoknak közben vetésével“, — mondja Gyöngyösi István *Kemény Jánosáról*. Merészebb mythológiai machinával Enyedi Györgynél találkoztunk először s az ő véde-kezését még Rájnis Józseftől is fogjuk hallani:⁴³ ékes biznysága ez a magyar barokk szívós életének.

A XVII. század több oly ponton is mutat reakciót az elő-zővel szemben, melyet az ellenreformáció theologiai reakciója magában véve nem magyaráz meg eléggé. Reakciót mondok, ami nem jelenti okvetlenül az előző fok háttérbeszorulását, hanem az előző korszak még eleven erőt képező eredményével szemben való tudatos állásfoglalást. Csak szempontok és nem állásfoga-lások lehetnek korszerűek. A *Cantus Catholici* ugyanabban az esztendőben lát napvilágot a világi, sőt — horribile dictu — sze-relmi költészet térhódítását megdöbbenve konstatáló előszóval, mint amelyben az *Adriai Tengernek Syrenája*, s itt az ország

⁴² A nevezetes *Regula* 7-et szándékosan idézem Dugonics szavaival: ő is benne él még e barokk irodalomfelfogásban és Gyöngyösi *Cupidója* védelmére hozza fel a tridentinumot: *Gy. I. Költ. Maradv.* I. LXI. 1.

⁴³ L. Rájnis: *A poétai Mesterségek közönséges Regulái*, melyet a szombathelyi papnevelő intézet kéziratából Agh Lajos Norbert ismertet: *Köszegi Rájnis József élete és munkái*. Bp., 1890. 183. 1.

első főura szerelni költeményeit is kiadja nyomtatásban, amire tudvalevően idáig nem volt irodalmunkban példa. S ezt a két ellentétet egy korszak magyarázza, mint ahogy egy korszak szempontjából kell megértenünk Haller János purizmusát és Zrínyi eljárását, ki tudatosan kever török, horvát és deák szókat versébe, „mert szebbnek is gondoltam úgy, osztán szegény az magyar nyelv: az ki históriát ír, elhiszi szómat“.

A XVI. század eredményei élnek a XVII. században is tovább: Bornemisza stílusmintát akar fordítással adni, Pázmány Péter már nem ismeri a fordítás ilyen jelentőségét, csak *tartalmat* akar fordítás útján közvetíteni,⁴⁴ igen, de a *Ciceronis exemplum* éppen az ő mondat-kompozíciójában éri el tetőpontját.

A középkor renaissance-a nemesak a vallásos irodalomban érvényesül (*Ének a gazdagról*, Nyéki Vörös Mátyás *Dialogusa* és *Tintinnabuluma*, Szécsi János látomása, az *Imitatio Christi*, melyet csak most, 1600-ban méltattak először kinyomatásra stb.), a világi irodalom is visszatérést mutat a középkorhoz. A XVI. században tanúi lehettünk annak, hogy mint szorítják ki a trójai mondakör és a Nagy Sándor-életrajz eredetibb — bár legfeljebb egészen kivételesen görög — forrásai a középkori pseudoepigrafikus Dares Phrygiust és Kallisthenest, most a *Gesta Romanorum* szomszédságában mindkettő e hírhedt középkori feldolgozások alapján jelenik meg Haller János *Hármas históriájában*.⁴⁵ *Szép Magellona* lovagregénye is most érkezik el hozzánk: a képzelet — humanista szempontból nézve: barbár — felszabadulása ez.

A költészet mindjobban eltávolodik a tudománytól, az ihlet joga mindjobban érvényesül benne. Gyakran találkozunk nyilatkozatokkal a gyors dolgozásról. Zrínyinek „egy téiben történt véghez vinnie“ munkáját, Angelus Silesius avval dicsekszik, hogy a *Cherubinischer Wandersmann* első könyvét négy nap alatt írta. „Diese Reimen, gleich wie sie dem Urheber meistens ohne Vorbedacht und Mühsames Nachsinnen in kurzer Zeit von dem

⁴⁴ V. ö. Kempis-fordítása előszavát. Úgy hiszem, ez nem a horatiusi elv: Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres — mely Pesti Gábor Aesopusának is egyik mottója. Pázmány fordítói elve teológiai és nem humanista műveltségével függhet össze. Hieronymus mondja bibliafordítói eljárásáról: „hanc esse regulam boni interpretis ut idiomata linguae alterius suae linguae exprimat proprietate“. „Et nos hoc sequimur, ut ubi nulla est de sensu mutatio, Latini sermonis elegantiam conservemus.“ Még több hasonló idézet Hieronymus epistoláiból: W. Nowack: *Die Bedeutung des Hieronymus für die Alttestamentliche Textkritik*. Göttingen, 1875. 18. l.

⁴⁵ Király György: *A trójai háború régi irodalmunkban*. IK. 1917. — U. az: *Íllághírő Sándor mondája régi irodalmunkban*. IK. 1918.

Ursprung alles guten einig und allein gegeben worden aufzusetzen, also dass er auch das erste Buch in vier Tagen verfertigt hat, sollen auch so bleiben und dem Leser verborgenen Gott und dessen heilige Weisheit selbst zu suchen und sein Angesichte mit eignen Augen zu beschauen.“ „Írtam, az mint tudtam, noha némely helyen jobban is tudtam volna, ha több munkámat nem szántam volna vesztegetni“, „igazsággal mondom, hogy soha meg nem corrigáltam munkámat, mert időm nem volt hozzá, hanem első szülése elménnek“, — mondja Zrínyi, hiszen „az ki írtam, mulatságból írtam“, amint Koháry is rabsága *unalmát* akarta elűzni fűzfaverseivel. Az írói öntudat nagymértékű elhomályosodása ez, ha Bornemisza programjára, Balassi önérzetére⁴⁶ gondolunk. De Zrínyi professziója már nem a poézis, „hanem nagyobb s jobb országunk szolgálatjára annál“.

A barokk költő nem javít munkáján, nem célozza a tökéletesség befejezettségét: „Istud opus sine studio feci, nec dignum apparatus.“⁴⁷ Viszont a kezei közül kikerült munkát nem is tekinti másképen elnempézelhetőnek, érinthetetlen, megbonthatatlan egységnek. Az ellentétet itt is a Balassival való összehasonlítás fogja megvilágítani. Balassi, az öntudatos, minden sorának helyénvalóságáról meggyőződött költő, Rimayhoz írt levelében panaszkozik, hogy egyesek változtatásokat tesznek kéziratban már elterjedt költeményein. Gyöngyösi egyenesen felszólítja erre olvasóit a *Kemény János*hoz szánt, kéziratban ránkmaradt kis értekezésben: „Mind azon által a' kik azokhoz többet értenek nálomnál, azok censurája alá örömet bocsátom azokat, és a' mit correctióra valót találnak azokban, a' mint hogy találnak is, annak megigazításátul nem fogom meg kezeket.“

A tudós költő negatiójával, az iskola és természet szembeállításával is itt találkozunk először, Beniczky Péternél: ő a *Példabeszédek* 1. és 150. darabjában nyíltan dicsekszik avval, hogy nem járt sok iskolát, a *természet* szerint írja verseit. Bartók István, Beniczky barátja és első kiadója, a *Magyar Rhythmusok* előszavában „a szegény Beniczky Péter urat“ annak példájára idézi, hogy alapos *latinul tudás* nélkül is írhat hasznos dolgot az, aki az olvasást nem restelli. Ez az előszó nem jelentheti azt, hogy Beniczky nem *értett* latinul — hiszen a példabeszédek legnagyobb

⁴⁶ V. ö. Dézsi bev. Balassi-kiadásához XXXVII. ll.

⁴⁷ V. ö. Zrínyi *Orpheusának* lapszéli bejegyzését a zágrábi kéziratban. Négyesy-kiad. 449. l.

része latin minta után készült — latinul tudás latinul *írást* jelentett s ilyenformán Bartók nyilatkozata a latin és a nemzeti nyelvű költészet személyes kapcsolatának a megszűntét dokumentálja. Valóban, a XVII. század folyamán — egészen a korszak végén álló Koháry Istvánig — nem találunk költőt, ki önmagában egyesítené a kettőt. Gróf Balassa Bálint és Zrínyi latin nyelvű Szent László-beszéde iskolai és nem írói pályájukkal függ össze. Az egy Gyöngyösi Istvántól közöl Dugonics András a *Murányi Venus* némely kiadása alapján deák verseket, „mellyeket talán maga *Gyöngyösi* szerzett az Örökké-valóságról.”⁴⁸ De Dugonics téved, ez a rímes, hangsúlyos asklepiadesekből álló latin költemény sem Gyöngyösié. Utolsó soráig megtaláltam Cornerus *Magnum Promptuarium*ában is, melynek 1645-ben már 6. kiadása jelent meg.⁴⁹

Arra azért nem szabad gondolnunk, hogy a barokk nemzeti nyelvű költői a maguk korának latin nyelvű irodalmával szemben is ellentétet jelentenek. A képzelet felszabadulása a latin stíluson is nyomot hagy, s ha Norden azt állítja, hogy a humanizmus az imitatio-ideállal megölte a latin nyelvet, fejlődési lehetőségét elvágta,⁵⁰ ez azért van, mert csak a XVI. századig tartja szem előtt a latinság történetét. A barokk a latin nyelvű irodalomban, a humanizmus fejlődési folytonosságába illeszkedő latin nyelvű irodalomban is áttöri a klasszicitás nyelvi és formabeli fegyelmét, s jellemző, hogy a német iskolamesterek féltik is tanítványaikat Barclay káros hatásától latin fogalmazványaikra: „Audi vi ego — halljuk egyszer —, audi vi nobilissimum adolescentem, qui cum multa ex Barclajo recitasset, pluribus ante annis memoriae tradita, et in sui perniciem arctissime custodita, quarenti mihi. utrum aliquid ex Cicerone didicisset, subiratus respondit, aridam illam Ciceronis latinitatem obsolevisse.”⁵¹ Ebbe a latin barokk stílusba középkori formák is áramlanak, Cornerus egyenesen a vallásos mélység, az érzés melegsége nevében részé-síti előnyben ezeket az újabb kor — értsd XV—XVI. század —

⁴⁸ Dugonics András Gyöngyösi-kiadása. I. 1796. XXVII. s k. 1.

⁴⁹ Köv. kiadást használom: Cornerus: *Magnum Promptuarium*. Viennae Austriae, 1672. 763. l. *Memoriale Aeternitatis*. — E költemény szabad átdolgozását nyújtja már egyébként Nyéki Vörös Mátyás először 1636-ban megjelent *Tintinnabulum*: III. rész. §. 3.

⁵⁰ E. Norden: *Die antike Kunstprosa*. Leipzig, 1898. II. k. 767. ll.

⁵¹ K. F. Schmid: *John Barclays Argenis*. (Lithhist. Forsch. XXXI. 1904. 72. l. 1. j.)

tökéletesebb formáival szemben.⁵² Történik is kísérlet a két stílus-eszmény kiegyeztetésére, de Sarbiewski tárgyalása a magyar irodalom szempontjából későbbre kell hogy maradjon. Az ő hatása — Barclay hatásával együtt — a magyar romantika előkészítésében jut jelentőséghez.

De XVII. századi világi költészetünk is elsősorban humanista latin mintákra támaszkodik. Humanista nyomok a kor vallásos irodalmában is találhatóak, így a firenzei újplatonizmus első határozott magyar visszhangját is csak a XVII. század közepéhez közeledve halljuk: Kolosi Török István siralma *Az világi embereknek boldogságán és nyomorúságán* (Kolozsvár, 1635) egyenesen *Marsilius Ficinus* írásából készült. Kéziratos énekeskönyveink erősen humanista színezetű, de nehezen datálható anyagát egyelőre figyelmen kívül hagytam s elsősorban azt a két költőt vizsgáltam, kik a XVIII. század folyamán a legtöbb kiadást érik el, kik úgyszólván a régi magyar világi költészet hagyományát fogják jelenteni. Beniczky Péter az egyik, kinek példabeszédei még iskoláskönyvekbe is bejutnak s Gyöngyösi István a másik, kiről egyértelműen vallják a XVIII. század magyar írói, hogy „nála nagyobb költőt magyar anya nem szült“.

Rendkívül fontos szempontunkból az a tény, hogy a humanista költészet hatása mindkettőnél *műfajt meghatározó*: Beniczky-nél a humanista epigramma-költészet, elsősorban Owenus, Gyöngyösinél a humanista panegirikus s kivált ennek legkedveltebb típusa, az epikus epithalamium.⁵³ Annak valószínűségére, hogy Sambucus latin verses jellemzései hatása alatt keletkeztek Zrínyi epigrammái is, már Négyesy László utalt⁵⁴: a király-epigrammák humanista divatába illeszkednek Listius László, majd a XVIII. században Veszprémy Csanádi István király-versei is.

Gyöngyösiben öntudatra is jut a humanista költészettel való összefüggés: a *Deák Poësis* példáival igazolja a maga metaplaszusait: Syncope, Syncresis, Apocope stb. De ez már nem a Bornemisza Péter kimagasló írói kezdeménye: a *Nyitrai kódexben* ránk maradt kis értekezés semmi olyat nem tartalmaz, amit nem hozhatott Gyöngyösi a pataki iskola *poëtica classisából*. Mindenesetre ő alkalmazza, tudomásunk szerint, e kategóriákat először a magyar költői nyelvre. Érdeme itt is az, amit más összefüggés-

⁵² *Magnum Promptuarium. Ad Lectorem.*

⁵³ IK. 1932. 41—61. ll.

⁵⁴ *Gróf Zrínyi Miklós költői művei.* (A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára.) Bevezetés. 83 l.

ben mond önmagáról, a magyar költő önérzetének halvány megcsillanásával: „ha későbbem találtam is fel serkennem másoknál, annyiban nem vagyok mind azon által utolsóbb, hogy azok idegen nyelvekbéli írásokkal, én pedig magyar versekkel örvezek a régen kívánt magyar Palatinus új Méltóságának...” (A *Palinodia* előszava.)

Ekkor már ismét a latinnyelvűség uralkodik, legalább ami a könyvtermelést illeti. Része van ebben mindenesetre annak, hogy Nagyszombat válik irodalmi középponttá a maga jezsuita humanizmusával, bár bizonyára ez a fejlődés ellentétben áll az egyetem nagy alapítójának célkitűzésével. Hiszen Pázmány az egyetlen a régi magyar irodalomban, ki magyarul ír oly munkát, melynél külföldi olvasóra is kell számíttania. Balduinus, a wittenbergi professzor, latinul támadja *Kalauzát*, de ő magyarul válaszol: „Mert ha másnak szabad a magyar könyvre deákul felelni, engem sem tilthat senki, hogy magyarul ne írjak a deák könyvre.” De a jezsuita tudományosság álláspontját alighanem a szintén magyar származású Inchofer Menyhért képviseli, ki *Historiae Sacrae Latinitatis Libri VI.* című művében az anyanyelvi irodalom túlságos előretörésének veszélyeire figyelmeztet.

Csak a korszak végén találunk ismét költőt, kinek latin és magyar verselési gyakorlata között szorosabb a kapcsolat. Koháry István ez, kinek „fűzfa-versei” 1720-ban jelennek meg Nagyszombatban.⁵⁵ Koháry már a nagyszombati jezsuiták neveltje, maga is ír latin verseket, magyar verseinek egy részét Sztrakos Adalbert fordítja latinra⁵⁶ s életrajzát, mindjárt halála évében ugyanaz a Kazy Ferenc nagyszombati jezsuita írja meg latinul, kinek *Hunnias* című eposzára Kulcsár István figyelmezteti majd az Árpád-eposzt tervező Csokonait⁵⁷ s aki körül a történeti epikának Vörösmarty felé vezető vonala kezdődik.

A XVIII. század első három negyede az *előkészítés kora*. Ez veszi át és ápolja a magyar barokk költészet hagyományait⁵⁸ s készíti elő latinnyelvű irodalmában a megújulás korának számos mozzanatát. Szereplői elsősorban, de nem kizárólagosan, szerzetes tanárok, főleg a nagyszombati jezsuiták. De meg kell emlí-

⁵⁵ V. ö. Kis Lőrinc: *Gróf Koháry István költészete*. Bp., 1914. 16. l.

⁵⁶ U. ott 25. l.

⁵⁷ Jákó Károly: *Fejezetek a magyarországi XVIII. századi latin epikából*. Bp., 1913. 35. l.

⁵⁸ Horváth János egyetemi előadásai: *A XVIII. század fejlődéstörténeti jelentősége*. 1930—31. I. félév.

kezniünk mellettük a nagyenyedi református kollégium főúri tanítványáról, Lázár János grófról is, ki Pápai Páriz Ferenc példáján buzdúl latin verselésre. A magyar- és latinnyelvű irodalom fáziskülönbségét ő mutatja a legszembetűnőbben. *Florindája*, bár szintén francia forrásra megy vissza, semmiben sem emelkedik a Gyöngyösi-epigonok színvonala fölé. S latinra már Voltaire-t fordítja, latin költeményeiben Gottsched világnézetét, a Wolffianismust képviseli már irodalmunkban elsőnek. Már 1728-ban híres marburgi professzora, az éppen akkor számkivetésben élő Wolff Keresztély tiszteletére ír *Carmen genethliacumot* s Leibniz monasait itt halljuk először magyar írótól említeni. Majd évtizedekkel későbben Bíró István kolozsvári jezsuita atyával folytat verses levelezést. A páternek fáj, hogy Wolff, kinek szeretetében ő is osztozik a világgal, Luther követője. De Lázár már aufklärista: „Coelum quis cunctis claudat apertum?”

Bessenyei nemzedékének nem világnézete progresszívebb, hanem kulturális programja lesz missziós öntudattal teljesebb. Lázár János grófnak még szüksége van magasabbrendű mondani-valójához a latin nyelvre s mint valamikor Janus Pannonius, ő is fél, hogy még latinságán is nyomot hagyott a maga barbár környezete. Bessenyei számára a magyar nyelv elhanyagolt aranyhegy, mely nem tehet róla, ha kincseit belőle nem szedik. „Ha az anglusok soha nem kezdettek volna nyelvükön írni, azon okból, hogy gyenge, nem volna most sem fényes, sem oly mély, melyhez egy nyelv sem hasonlíthat már e részben, noha gyengébb volt sokkal, mint most a magyar.“ S ami a programot jelenti be: „Soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehetette magáévá a bölcseséget, mélységet, valameddig a tudományokat a maga anyanyelvébe be nem húzta.“ Azt az európaiságot, mellyel Bessenyei akarta a magyar ugart megművelni, a korabeli Bécs Gottsched-ben ünnepelte s jellemző adat, hogy Gottsched *Schaubühne*jének *latinnyelvű* iskoladrámáinkra tett hatása másfél évtizeddel előzi meg az *Agis tragédiáját*.⁵⁹

III. Humanizmus és deákos költészet.

A XVII—XVIII. században a humanista költészet őrzői és továbbfejlesztői a jezsuiták, a barokk művészet hordozói voltak. És szerzetes tanárok, elsősorban jezsuiták érdeme a humanista

⁵⁹ Bleyer Jakab: *Gottsched hazánkban*. Bp., 1909. 34—43. ll.

költészetnek magyar nyelvű irodalmunkba való második bekapcsolódása, a deákos költészet, mely, ha egyebet nem, prozódiai és költői nyelvet Berzsenyi és Vörösmarty számára készít elő. „Második bekapcsolódás“, bár barokk és deákos költészet sincs minden átmenet nélkül. Mégis, deákos költőinkben világosan él valamiféle kezdés tudata — a prioritás-vita egymás között is ennek a bizonyossága.

Az átmenetet elsősorban Nagyszombat biztosítja, meglepő mennyiségű, de átlagán felülemelkedő alkotást felmutatni nem bíró latin nyelvű könyvtermeléssel. — Ha csak a magyar nyelvű irodalmat néznők, barokk és deákos költészet között Faludi Ferenc volna az egyetlen közvetítő, Faludi, ki szintén latin költő is. *Költeményes maradványainak* Révaitól rendezett első kiadásában tizenhét latin verse van közölve s ezek közül három magyarul is megvan. Kétféle verselési gyakorlata között van tehát összefüggés s így jogos irodalmi mintáit keresve, a vizsgálat körébe vonnunk azt az új-latin költészetet is, melyet a XVII. századtól kezdve elsősorban éppen Faludi rendtársai művelnek. S Faludi természet-szemléletében egyenesen a XVII. századi lengyel jezsuita Sarbiewski *Silviludium*ainak határozott visszhangjára ismerünk. Bár kétségtelen Faludi és a német gálans líra között is a kapcsolat (v. ö. Trostler EPhK. 1914.), a rokokó Faludija, nézetem szerint, csakúgy a humanista költészetből táplálkozik elsősorban, mint a barokk Gyöngyösi.

Deákos triászunk Faludihoz kapcsolódik. Itt a személyes hatás is fontos. Rájniss, az első kezdeményező, a loebeni próbálgatások után Faludi környezetében kap újabb, állandóbb ösztönzést a magyar verselésre. De jellemző: Faludi a hozzá írt disztichonokat elvi szempontból kifogásolja: „az alagyás verset a magyar nyelvhez illetlennek tartotta.“ Ezen a ponton van a nagy ellentét: a megújulás korának nagy formakereső küzdelmei közé a még eleven humanista latinság is elküldi a maga ajándékát. Most a humanista poézis hatása is verstani reformot jelent. Eddig a disztichonok szórványos jelentkezései nem voltak ilyennek tekinthetők, sem Bornemisza Péter elszigetelten álló humanista nyelv-művészete: most egyenesen a verstani reform válik középponti kérdéssé.

Deákos költészetünk, mint a magyarországi humanista mozgalmak utolsó hullámverése: Császár Elemér foglalkozott behatóbban e kérdéssel és nála már határozott megfogalmazásban

érvényesül az a szempont, hogy deákos költészetünket nem annyira a klasszikus latin, mint inkább az újkori, főképen XVII. századi, különösen jezsuita írók hatása alatt állónak kell tekintenünk.⁶⁰

A magyar verselési gyakorlat összefüggése a latinnal a triász mindhárom tagjánál nyilvánvaló. Mindhárman először latin költők voltak s Baróti Szabó Dávid és Révai Miklós, mikor — nem csupán hazai előzményekre, hanem német (osztrák) mintákra is támaszkodva — a magyar mértékes verselés lehetőségére eszmélnek, szívesen fordítgatják magyarra a saját korábbi latin verseiket is. Két irodalomhoz tartoznak tehát: az új-latiuhoz és a nemzetihez. A kettő viszonyát a Bessenyei—Kazinczy-korszak szempontjából Révai helyzete mutatja a legvilágosabban. Ő első Faludi-kiadásában, 1786-ban, a deák verseket is kiadja, egy évvel később, a második kiadásban, már nem: „Az igazat megvallva, nem olyan ezekben Faludi, milyen a magyarban. Mégis, az első kiadásban kénytelen voltam ezeket is némely jó barátainak kívánságokra kinyomtatni. *Most már azok is látják, hogy ezzel valami homály terült Faludi nevére. Kihagyom tehát a mostani újabb nyomtatásból. Amúgy is a magyarok csak magyar verseket kívánnak.*“ Annál feltűnőbb, hogy a saját latin költeményeit még 1792-ben is kiadja, sőt 1801-ben még újabb gyűjteményt is közrebocsát. De az ellenmondás csak látszólagos. A humanista latinság még a Révait követő nemzedékben sem hal ki egészen, csupán az iskolára korlátozódik. Már nem az egyetemes magyarság szellemi életének kifejezője, nem nemzeti irodalom többé, hanem az iskola eszköze s a tudós világ, a már differenciálódott filológus naiv öröme a maga szép latinságán. Révai előszava latin verseinek 1792-ben megjelent kiadásához mind a két szempontnak hangot ad s világosan mutatja annak a tudatát is, hogy az ő magyar költészete is a latinnyelvű szerzetesirodalomból nőtt ki. De a szakítás tudatosságát is mutatja ez az előszó, világos tudatát annak, hogy a magyar nyelv műveléssel hathatósabban szolgálja az *egyetemes magyarság* érdekeit. Latin költeményei az egész tudós világnak szólnak, de már világos, hogy amaz a fontosabb, amaz az igazi közönség. Annak szenteli életét akkor is, ha mártíromság a sorsa, ettől beéri egy-egy elismerő szóval. Hogy ez a késői latin irodalmunk a külföldi tudós világ részéről kedvező fogadtatásban részesült, arra számos adatunk van. Erre a tudós babérra Révai is számít. De a latin versek kiadása már nem az írói lelkiismeret

⁶⁰ Császár Elemér: *A deákos iskola*. Magy. Irod. Ért. 2. Bp., 1905.

kérdése; ha Révai ilyenkor barátai unszolására hivatkozik, több ez talán az ismert *devotionis formulánál*.

Négyesy László hangsúlyozza a leghatározottabban (EPHK. 1923. 196. l.), hogy deákosaink költészetében a magyarországi humanista latin irodalom magyarosodik meg. Valóban, hősi ódájuk humanista alkalmi költészet, epikájuk az inaugurális epika közvetlen folytatása. Ennek kedves műfaja, a magyar történeti tárgyú heroida, még Pázmándi Horváth Endrében és Czuczor Gergelyben is művelőre talál, az Árpád-eposz feladatát Vörösmarty oldja meg.

Természetes, hogy a régi magyar irodalomból a deákosok a humanista tanultságú, humanista mintákhoz igazodó költők iránt érdeklődnek. Gyöngyösi és Faludi hatása a triászra szembetűnő.⁶¹ De az ellentétet is érzik. Rájnis a *Kalauzban* azt panaszolja fel, hogy oly „tudós Magyarok“ „ritmust“ használtak, „a drága időt ily gyermeki dologra vesztegették“. Ő is főleg Gyöngyösit és Faludit becsüli, de ezek is „nem kisebbek, sőt talán nagyobbak volnának, ha lemondottak volna ama törvényről: Egy rend végének más rendnek vége feleljen.“ Hogy ezt megbizonyítsa, alkalmaz is a *Murányi Venus*ből néhány sort „Homerus rendihez“, a *Megszerzésben* pedig a *Palinodiát* dolgozza át „Ovidius rendi szerént“: azaz disztichonokban. Érdekes törekvés ez: Rájnis Gyöngyösit, Baróti Szabó Dávid Faludit, Révai Beniczky Pétert akarja átmenteni ilyenformán az új irodalmi ízlésbe.⁶²

S a humanista műveltség és az ebből folyó Gyöngyösi-tisztelet teremti meg a közösséget a magyaros és a deákos iskola között. Hogy ez a kettő áll a legközelebb egymáshoz a megújulás korában keletkezett költői iskolák között, az nyilvánvaló. Ez a kettő az, mely hazai hagyományon, a XVII. század örökségén épít tovább. Az egyik a már korábban megmagyarosodott humanista hagyomány folytonosságába illeszkedve, formai tekintetben ennek Gyöngyösi—Faludi-fokán marad meg, a másik csak imént vált ki a latinnyelvű költészetből, melyben még a legutóbbi száz év

⁶¹ Császár id. m. 22—24. l.

⁶² Rájnis említett kísérletein kívül l. Baróti Szabó Dávid *Reggeli üdö-jét*, mely Faludi *A hajnalát* írja át hexameterekben (*Költ. Munk.* 1802. III. 26. l.) és Révai Miklós: *Magyar Alagyák* I: VI. Benitzki Péternek verseiből: *E' világ' javaiban nints' semmi állandó.* — Hasonló eljárás, csak a szimpátiának más a magyarázata, ha Ráday Gedeon a *Zrinyiászt* írja át részben hexameterekben, részben prózában s Bessenyei György a *Holmiban* Bornemisza *Electrájából* dolgoz át próbaképen néhány sort a francia klasszikus dráma versformájában, párosrímű tizenkettősökben.

fejlődését is végigélte, ettől kap jóformán minden ösztönzést és ehhez fordul formai gazdagodásért, miáltal a humanizmus újra megtermékenyíti a nemzeti irodalom fejlődését. A hagyomány mindkét ágát egyforma szerenésével képviseli Révai Miklós.⁶³ De Dugonics András pályája is úgy indul, mint akármelyik deákos költőnké: latin alkalmi költeményeket ír felettesei, pártfogói tiszteletére. Latin regényét is már 1769-ben kezdi írni, mint maga mondja, Barclay *Argenis*-ét és Fénelon *Télémarque*-jét követve. Egyesek szerint ezt a regényt cáfolatul írta azok ellen, kik magyarnyelvű irodalmi tevékenységéből kiindulva, a latinban való járatlanságot vetettek a szemére. De Prónai Antal rámutat ez állítás helytelenségére: *a latin regény megelőzi Dugonics magyarnyelvű munkásságát.*⁶⁴

Ugyanesek maga Dugonics vezet rá minket az *Etelka* latin mintájára. Feljegyzéseiben említi, hogy Árpád leányának a történetét *per Modum Argenidis* írta meg. Berthóty Ilonka szerint az *Etelka*-ban valóban mesére, jellemekre, gondolatokra egyaránt nagy hatással volt Barclay *Argenise*,⁶⁵ de Császár Elemér valami német szentimentális regényt keres, „melynek meséjét Dugonics épp úgy elmagyarosította, mint később a drámáéit“ s „az *Argenis* csak azt a gondolatot szolgáltatta a szerzőnek, hogy a költött cselekmény politikai tendencia szolgálatába állítsa.“⁶⁶ Császár Elemér Dugonics drámáinak analógiájával érvel, de hátha az *Aranygyapjas vitézek* analógiája ellenkező értelemben vall? Talán mégis erősebb szálak fűzik az *Etelkát* is a humanista regényhez: Dugonics egész fejlődését mindenesetre. Mint latin regényíró indul s jellemző, hogy az *Etelka* sikere után csakúgy áthozza az *Argonauticont* (*Aranygyapjas vitézek* címen) a magyarnyelvű irodalomba, mint azt a deákosok — elsősorban Baróti Szabó Dávid — teszik korábbi, latin költeményeikkel. Első könyvei pedig, a *Trója veszedelme* és *Ulisses története*, antik mondaanyagot tartalmaznak Gyöngyösi modorában.

Császár Elemér értekezése a deákos iskoláról csak a triász tagjaival foglalkozik. Virág Benedeket, „ki nemcsak későbbben lépett föl, de működése ki is nő az iskola korlátaiból“, már nem

⁶³ Révai a Faludi-féle énekhagyomány folytatói között: 1. Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfőig*. Bp., 1927. 59. l.

⁶⁴ Prónai Antal: *Dugonics András életrajza*. Szeged, 1903.

⁶⁵ Berthóty Ilonka: *Dugonics és Barclay*. Bp., 1909.

⁶⁶ Császár Elemér: *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*. (Ak. Ért.) Bp., 1913. 46. l.

tárgyalja. Kétségtelen azonban, hogy a humanista latin irodalom hatását kutatva mellette sem mehetünk el szó nélkül. Néhány latin alkalmi költeményét Szinyei József írói lexikonja is említi. Hogy még ő is latin versekkel kezdte költői pályáját, a Reseta Jánoshoz intézett *Ajánlásban* maga mondja. Éjjélkor, mint Horatiusnak Romulus, neki Álmos jelent meg álmában és így szólt:

Meddig írsz még Trója pusztá / A Bakonyba nem bolondság
Nemzetének hangjain? / Fát szekéren hordani?

S kortársai még 1817-ben is a latin poétát is tisztelik benne.⁶⁷

Ezek után természetes, hogy az ő mintái között is megtaláljuk még Horatius mellett a humanista poétákat. A *Magyar Lant* zoltárfordításaival egyenesen egy sajátos humanista műfajba kapcsolódik. E humanista *klasszicizáló zoltárfordítás* lélektani indítéka könnyen érthető: érezték az ólát a zoltárookban, de poétikájuk csak a horatiusi ólát tudta ódának elismerni. Ezért közelítik a zoltárokat is Horatiushoz. E klasszicizálás mértéke aztán igen különböző. Van, aki csupán a horatiusi metrumokat használja, mások átveszik latin zoltáraparafrázisaikba a horatiusi frazeológiát, sőt a mythológiai apparatust is. Ez utóbbi — barokk — változat érdekes képviselője egy XVII. századi magyar humanista: Apponyi Balázs gróf.⁶⁸ Ismeretes, hogy már Balassi Bálint zoltárai is ilyen humanista parafrázisok nyomán készültek.⁶⁹ Az antik metrummal együtt azonban magyarnyelvű irodalmunkban e humanista műfaj Ráday Gedeonnál jelenik meg először, *Aki nem jár...* kezdetű költeményével. Idáig tévesen Horatius-átdolgozásnak minősítették e költeményt (Váczy János), pedig az I. zs. szabad parafrázisa ez.

Sarbiewskivel is újra találkozunk Virágnál. *Lantomhoz* című költeménye egyenesen Sarbiewski *Ad suam testudinem* (Lyr. II. 3.) fordítása. Ime, Virág Benedek preromantikus műlandóságköltészetének és költői nyelvének irodalmi gyökere a barokk Sarbiewski. *A szent* című gyönyörű kis ódájának alaphangja is Sarbiewski és Balde vallásos költészetére emlékeztet: a *sanctum* misztikus élménye ez. Humanista neoplatonizmus és barokk misztika ketős forrása e halhatalanság-költészetnek, melyhez Révai

⁶⁷ L. Haliczky András latin epigrammáját: *Tud. Gyűjt.* 1817. XII. kötet, 135. l.

⁶⁸ Hegedüs István: *Apponyi Balázs zoltárkönyve*. EPhK. 1918.

⁶⁹ Szilády Áron kiadása és Waldapfel József: *Adalékok Balassi istenes énekeinek mintáihoz*. IK. 1927.

Miklós *A lélek halhatatlansága, részben Csokonai költeménye és Berzsenyi Fohászkodása* is tartoznak.

Szerb Antal Anyos Pállal kapcsolatban jegyzi meg, hogy őt a „preromantikus életérzés“, „az enyészethangulat“ tette nemzeti költővé. „Sokkal természetesebb lett volna az ő miliójében, hogy latinul írjon.“ De „az új életérzés számára Anyos a latin költészet kincstárában nem talált volna formulákat“.⁷⁰ Sarbiewski és Balde nyelvén Anyos mondanivalóit is el lehetett volna mondani: itt már a sóhajos szellő (Sarbiewski IV. 27.), a *melankélia* (Balde IV. 26.) hangulatköltészet tárgyai és Sarbiewskinél a hold fehér fényétől behintett sírdomb romantikus elképzelésével is találkozunk (I. 19.).

Kétségkívül igaza van Koszó Jánosnak: „A magyar romantika egyik nagyon nevezetes jellemvonása éppen abból adódott, hogy barokk tradíciók közé köszöntött be az észak-német hatás, mely későbbi formájában saját otthonában is mutatott rokonságot a barokkal.“ (Napkelet 1925. 297. ll.)

A barokk hagyományok latin költészetünkben énekek a legszívósabban s a Kazinczy-korszak sok költője műveli még a latin poézist is, a „deákosokon“ kívül is. Bacsányit mint *magyar Baldét* mutatják be Herdernek⁷¹ s Dayka Gábor latin költeményei Kazinczy kiadásában is olvashatók. Szempontunkból kivált az bír jelentőséggel, hogy Dayka a maga romantikus líraiságát a humanista műfaji hagyományra támaszkodva epitáfumok, epithalmiumok, episztolák szűk keretébe szorította.

Kazinczyra is jellemző, hogy Dayka-kiadásában a deák verseket is közli. Kazinczynál a magyar irodalom fellendülése nem posztulálta a latin háttérbeszorulását. 1822-ben a *Tudományos Gyűjteményben* Kézy Mózes sárospataki professzor latin költeményeit ismerteti nagy elismeréssel. Szerinte „a mostaniak tévedése“, kik az idegen, főleg kihalt nyelveken költést egészen mellőzik, „nem kisebb, mint a régieké volt, kik csak deákul irtanak...“

Csokonai diák-poézise mellett még Vörösmarty ifjúkori költeményei is kapcsolatot tartanak a latin iskolai költészettel. De Berzsenyi Dániel és Ungvárnémeti Tóth László az utolsó magyar költők, kiknek egyéni fejlődése humanista fejlődést tetőz. Ungvárnémeti polémiája Terhes Sámuellel már a humanista poézis idő-

⁷⁰ Szerb Antal: *Magyar preromantika*. Minerva. 1929. 55. l.

⁷¹ Pukánszky Béla: *Herder hazánkban*. 76. l. Thienemann Tivadar EPhK. 1914. 146. ll.

szerütlenségét mutatja s maga Ungvárnémeti fejlődése is a humanista barokktól a neo-humanizmus német-görögsege felé hajlik.⁷²

Erős szálak fűzik Berzsenyi Dánielt a humanista költészethez. A hősi óda, melyben kéra nagyjait ünnepli — s ezt a műfajt nagyon igazságtalan és nagyon történetietlen volna mellékesnek, nem Berzsenyi igazi arcát mutatónak feltüntetni —, a késői humanista költészet jellemző műfajából fejlődött s ezt deákosaink mind-egyike átvette, kimutathatólag közvetlenül e késői humanista költészettől. A hősi óda humanista változatához áll közel Berzsenyi ódaköltészete is. Hogy ő már nem feletteseit, személyes pártfogóit énekli, hogy az ő ünneplő hangjában egy nemzet ünneplő érzése jut kifejezésre: egyetemesebb költőisége, átfogóbb ihlete magyarázza. De ami forma, modor, hagyomány nála, az közös a XVIII. század szinte beláthatatlanul kiterjedt ódaköltészetével.

Az én osztályrészem magja egyenesen egy humanista költőre való reminiscencia. Mintájának Horatius I. 22.-t szokták tekinteni: a sztoikus felülemelkedés valóban horatiusi gondolatformában nyilatkozik meg Berzsenyinéél, a két költemény azonban lényegesen más tartalmú. Horatiusnál a feddhetetlen élet *αὐτάρκεια*-ja, Berzsenyinéél a „partraszállás“, a küzdelmes életről a költő életformájáért való lemondás biztos melegségű hangulata uralkodik. Berzsenyi mintája itt egy tehetséges olasz Horatius-imitátor, a Medici Lőrinc köréhez tartózó Petrus Crinitus *De sua quiete post multas calamitates* című ódája:

Si quis in tantis hominum procellis
Inter et curas, variosque casus
Gaudet assertor fidei decoram
Carpere vitam:

Huius exemplum sequor expeditus;
Et meos vitae melioris annos
Liber ad certam referam quietem
Cultor honesti.

*Cautius posthac mea cymba cursum
Acta per Syrteis scopulosque duros
Solvat et nullos temere insequetur
Aequoris aestus.*

*Profuit saerae rabiem Charubdis
Atque vesanos adiiise fluctus;
Gratior tandem foret ut voluptas
Visere portum.*

Integram fessi melius quietem
Sentiunt: blandus pluviis relictis
Redditur Paeon: nitidumque lumen
Paudit Olympi.

⁷² EPhK. 1930. 70—75. II.

*Illud in primis Superos precamur,
Vita dum nostrum comitatur aevum,
In sacris totum ut liceat Camoenis
Ponere tempus.*

A humanista poéta gnómiikus nyugalmáért ki adná a mi Berzsenyink élménytelt gazdagságát:

Partra szállottam. Levonom vitorlám,
A szelek mérgét nemesen kiálltam.
Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben
Izzada orcám.
Béke már részem: lekötöm hajómat,
Semmi tündérvég soha fel nem oldja.

Van kies szőlőm, van arany kalásszal
Biztató földem: szeretet, szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet?
Vessen a végzet valamerre tetszik,

Csak te légy vélem, te szelíd Caména!

Nem is Berzsenyi eredetiségét kisebbíti az ilyen észrevétel, csupán ihletformájára vet világot. A kevéskönyvű és emberekkel alig érintkező költőnek könyvei többet jelentettek, mint sok másnak s nem ütközhetünk meg azon, hogy nem egyszer éri könyvön keresztül az inspiráló találkozás. S hogy könyvei között a humanista poéták is ott vannak, hogy a Medici-udvar latin poétája a nagy magyar romantikus költőnél még visezhangra találhat: az imént megkísérelt fejlődésrajz adja meg magyarázatát. A humanista latin irodalcm a Berzsenyit megelőző nemzedékben a hazai műveltség integráns része volt még s ha Berzsenyi kedves könyvei között is találunk új-latin költőket: ez a maga nemzedékének mohó europérjei által oly sokszor felpanaszolt elmaradottságának pozitív oldala.

BÍRALATOK.

(A hely szűke miatt csak a szorosan magyar irodalomtörténeti tartalmú munkákat ismertetjük.)

Bach Endre: Un humaniste hongrois en France. Jean Sambucus et ses relations littéraires. Szeged, 1932.

Zsámboki János költői és tudományos fejlődésére a francia szellemi élet erősen hatott; a francia filológusok, történészek, természettudósok, könyvkiadók szoros összeköttetésben álltak vele; a filozófia magiszterének címét a párizsi egyetemen nyerte el. Franciára is lefordított Emblémái igazi világhírt szereztek számára. Külföldi barátait hatásosan tudósította hazája kétségbeejtő helyzetéről, ezek viszont többször fölemelték szavukat a kereszténységért harcoló magyar nemzet érdekében. — Bach Endre figyelmet érdemlő tanulmánya a szegedi egyetem francia intézetéből került ki: érdemes tanujeleként annak, hogy milyen buzgó és eredményes munka folyik a szegedi egyetem filozófiai karán ebben a tudományágban is. (P. I.)

Brisits Frigyes: Pázmány világa. Budapest, 1932. 184 l. Egyetemi Nyomda kiadása.

A kitűnő ítélettel egybeállított Pázmány-breviárium valóban bevezeti az olvasót a nagy egyházi szónok lelki világába. A hitvitázót, a prédikálót és a stilsztát egyformán megismerjük az értékes kötetből. A szemelvények során az olvasó Pázmány minden nevezetesebb munkájából megkapja a legjellemzőbb részleteket; a szövegekhez a gyűjtemény végén értékes jegyzetek járulnak, a bevezetés — Brisits Frigyes Pázmány-jellemzése — külön érték. A bevezetés írójának helyes megállapítása szerint: „Pázmány nyelvének egésze, szavainak ősi tiszta bősége, szólásainak üdítő magyarsága, gazdagsága állandó ércfedezete romlandó irodalmi és köznyelvünk hányt-vetett életének. Ezek az értékek Pázmány mindig megmaradó igazságai“.

Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság. Csíksomlyó, 1931. 304 l.

Az érdekes és tanulságos könyv a moldvai csángómagyarok szomorú helyzetét vázolja a múltban s a jelenben. Az irodalomtörténetet főképen az értékes és gazdag népköltési gyűjtés (betlehemes játék, népdalok) érdekli. Az eddigi kutatók és utazók azt állapították meg, hogy a moldvai csángóknak nincsenek dalaik. Domokos 65 moldvai csángómagyar népdalt közöl dallammal együtt. Gyűjtése a magyarlakta négy zenedialektus területét egy ötödikkal bővíti.

T. K.

Emlékkönyv Móra Ferenc 30 éves írói jubileumára. Budapest, 1932. 64 l.

Az Otthon-Körben rendezett jubiláris ünnepségnek némi visszhangja ez a kis könyv. Móra jellegzetes írásainak tükrében s a magyar íróvilág jeleseinek meleghangú emlékezéseiben mozaikszerűen élénk tárul az alföldi szegénység írójának élete és írói arcképe.

T. K.

Gondán Felicián: Szarvas Gábor és intézetünk. (A ciszterci rend bajai III. Béla-reálgimnáziumának értesítője, 1931.)

Szarvas Gábor bajai diák — (1842—1848) és tanár — (1860—1861) éveinek rajza. Diákkorában még szerepelt a ferences iskoladrámákban. A költőlelkű Nagy Rókus tanár a kolostor előtti térségen egyik elclogáját adatta elő a főigazgató tiszteletére. Szarvas, mint fiatal tanár, Baján kezdte meg irodalmi működését.

T. K.

Horváth Konstantin: Johannis Lemovicensis Opera Omnia. Három kötet. Veszprém, 1932. A ciszterci rend kiadása. (Zirci Könyvek.)

Az ezer lapot jóval meghaladó tudományos munka a középkor szellemi világának kutatói számára nagy ajándék. A három kötet Horváth Konstantin ciszterci rendi szerzetes értékes kiadása. Limogesi János zirci apát 1208-tól 1218-ig állt magyarországi szerzetestársai élén: az ő kéziratban maradt latinnyelvű hittudományi munkáit foglalja magában a három kötet. Jean de Limoges francia ciszterci volt, iratai a clairvauxi levéltárnak jelenleg Troycsban őrzött emlékei között maradtak fenn. A jeles teológus körülbelül tíz évet töltött Magyarországon, zirci apátsága után visszatért Franciaországba. Irodalmi munkássága nem számítható szorosabban a hazai latin irodalom köréhez, inkább csak művelődéstörténeti szempontból tarthat számot a figyelemre. Személyében, amint kiadója említi, a francia anyaapátság nagyműveltségű szerzetest küldött a ciszterci rend magyar ültetvényének ápolására s ha az érdemcs férfiú nem tartózkodhatott is hosszabb ideig közöttünk s nem lehetett magyarrá, vallásos prózája és verselelé méltó az utókor megemlékezésére.

Kovács Sándor: Schlauch Lőrinc emlékezete. (A debreceni róm. kath. tanítónőképző-intézet értesítője, 1932. 7 l.)

Slauch Lőrincet korának egyik legnagyobb és legünnepeltebb szónokává avatta csodás előadóképessége. A kor fülének akkor még teljesen újszerű nyelv jelentkezik beszédeiben.

T. K.

Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerkesztette Vajthó László. Budapest, 1932. Egyetemi Nyomda.

15. szám. Bessenyei György: Anyai oktatás. (A budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézet ifjúságának kiadása Sebestyén Erzsébet irányításával.) — 16. szám. Bessenyei György: Magyarság. Magyar nézők. (A budapesti II. ker. áll. Mátyás király-reálgimnázium ifjúságának kiadása. Gazdag Lajos, Horváth László, Kovács Miklós és vitéz Polgáry István irányításával.) — 17. szám. Hajnal Mátyás: A Jézus szívét szerető szűzöknek ájtatosságára megmagyaráztatott könyvecske. (A budapesti kath. Szent Margit-leánygimnázium ifjúságának kiadása.) — 18. szám. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. (A budapesti V. ker. áll. Bolyai-reálskola ifjúságának kiadása. Lányi Ernő irányításával.) — 19. szám. Péterfy Jenő dramaturgiai

dolgozatai. Negyedik sorozat. (A budapesti V. ker. áll. Berzsényi Dániel-reál-gimnázium ifjúságának kiadása. Halász László irányításával.) — 20. szám. Pázmány világa. (Összeállította Brisits Frigyes.) — 21. szám. Tragédia magyar nyelven. (Bornemisza Péter Elektrája. Kiadta báró Diószeghy Erzsébet.) — 22. szám. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy. (A kaposvári leánygimnázium kiadása Biczó Ferenc irányításával.)

Váth János munkái. Tíz kötet. Balatonfüred, 1929—1932. A Balatoni Szövetség kiadása.

A gyűjtemény befejezett képet ad az érdeemes dunántúli katolikus elbeszélő eddigi írói pályájáról. Bánhegyi Jóbnek a sorozathoz csatolt méltató esorai szerint: „Váth János a magyar Heimatkunstnak egyik megalapítója és ennek az irányzatnak egyik legkitűnőbb képviselője. Szűkebb hazájának, a Balaton vidékének tájait, növény- és állatvilágát és még inkább népét senki sem ismeri nála jobban a magyar írók közül. Írásainak tehát gyökerük van... Népét olyanannak látja, amilyen valóban: cseppet sem idealizálja, de nem is torzítja túlzó naturalizmussal. Emberei sorsának alakulásában nagy szerepük van az etikai tényezőknél, életszemlélete pedig mélyen átértett, meggyőződéses katolicizmusból fakad.

Woyciehowsky József: Sipos Pál élete és matematikai munkássága. Közlemények a debreceni tudományegyetem matematikai szemináriumából. Budapest, 1932. 124 l. Athenaeum.

Sipos Pál az első eredeti alkotó tehetségű magyar matematikus. Dolgozatát a berlini akadémia adta ki 1795-ben és aranyéremmel jutalmazta. A szerző bebizonyítja, hogy az ellipszis kerületét meghatározó eljárása ma is a legjobbak egyike, trigonometrikus táblájának rendszere pedig példa nélkül való. Ennek az érdekes rendszernek továbbfejlesztését Sipos 1813-ban Kazinczynak ajánlotta. Munkájának 592 jegyzetében a szerző összegyűjtötte a filozófus, pedagógus, szónok és versíró Siposra található adatokat és közli Bode és Kästner leveleit.

Zsigmond Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története. Első kötet: Vörösmarty felléptéig. Középiskolák VII. osztálya számára. Debrecen, 1932. 294 l. Debreceni Városi Nyomda.

A középiskolai tankönyvek évtizedes nagy áradatában az irodalomtörténeti munkák fölötté csekély helyet foglalnak el. Ez a dolog természetéből folyik. Az irodalomtörténeti tankönyv szerzőjének bajosan lehet más iskolakönyvek kézzelfogható segítségével dolgozni, a szerzőnek nagy gonddal kell megformálnia minden egyes ítéletét, szóval magából kell merítenie, anélkül, hogy egyéniségét kirívóvá tegye. Ma mindössze három középiskolai irodalomtörténeti kézikönyv forog közkézen; ezekhez csatlakozik negyediknek Zsigmond Ferenc munkája. Igen jeles munka, méltó gazdagodása tankönyvirodalmunknak. Tekintsük a szerzőnek akár stílusát, akár ítéleteit, akár anyagkiválogatását, mindenképen csak elismerés illetheti meg sikerült kötetéért; a feldolgozás módszerében megvolt a maga önálló elgondolása, lelkiismeretesen átgondolt tervét pompásan sikerült valóra váltania.

(P. J.)

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

A Cél. — 1932. évf., decemberi szám, Hubert Ottó: *Martinovics*. Rámutat arra, hogy Martinovics magasztalói nem ismerik az össze-
érzéssel írnak a szászvári apátról, pedig Martinovicsnak nincs semmi rokoni-
valója szabadsághőseink és vértanúink között. Martinovicsnak az az elismerés
is elég, amelyet Kun Béla kormányától kapott, amely megállapította róla,
hogy a kommunizmus első úttörőjéhez tartozott és ezért 1919. május elsejének
emlékére a Vérmezőn papírmaséból készült szoborművet emeltetett neki.) —
Méhely Lajos: *Martinovics*. Igaz, hogy Martinovics pörében a bíróság részéről
formailag nem történt jogi sérelem, de azért bírái nem voltak függetlenek,
hanem a felsőbb hatóság parancsának engedelmeskedtek. Legkevésbé sem esó-
dálhatjuk, hogy Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Pulszky Ferenc, Concha Győző
és sok más jó hazafi egyértelműen a megbotránkozás hangján emlékeztek meg
a vérlázítóan kegyetlen ítéletről. „Mert mi is volt Martinovicsnak a bűne?
A bíróság szerint felségsértés, amennyiben államfelforgató terveket kovácsolt
s ezek kivételére titkos társaságokat szervezett és lázító kátékat szerkesztett,
ami, ha elméletileg igaz is, a valóságban mindössze jámbor óhajtasokra és
naiv elgondolásokra zsugorodott össze.“ Amilyen radikálisok voltak Martinovics
titkos társaságának elvei, éppen olyan ártatlanok voltak az eszközei. A szeren-
csétlen ember túlon túl meglakolt, mert életével fizetett meg emberi gyöngé-
ségeiért.

Akadémiai Értesítő. — 1932. évf., október—november. Berzeviczy
Albert: *Megemlékezés Arany Jánosról*. Arany igazi lénye — legtöbbször —
kétségtelenül lírájában szólal meg. Nagy szíve magába fogadta s dallá szűrte
a világ, különösen a haza minden baját, fájalmát. — Balogh Jenő: *Arany
János, mint főtthár*. Arany két okból volt mintaszerű, felülmúlhatatlan
főtthár. Egyrészt, mert tárgyilagossága, kötelességérzete és tudása alkalmassá
tette őt minden eléje kerülő ügy alapos megvizsgálására és a vitás kérdések
eldöntésére. Másrészt, mert fiatal korától kezdve mindent megtanult, amit akart
és rendkívül sokféle tudomány, az irodalomnak és költészetnek pedig minden
terméke iránt érdeklődött.

Athenaeum. — 1932. évf. 5—6. sz. Barta János: *Néhány szó újabb
irodalomtudományunk elméletéhez*. Az irodalomnak az a szemlélete, amelyet
Horváth és Thienemann munkáiban megismerhetünk s amely oly nagy lépés-

sel visz közelebb bennünket az irodalom igazi életének megismeréséhez: magyar talajból, a magyar irodalmiság szemléletéből nőtt ki s autochton belső fejlődéssel jutott el egy mindenütt érvényes fogalomrendszer kiépítéséig. A német tudománynak ebben az irányban még csak kezei és elszórt kezdeményei vannak. Bizonyítéka ez a magyar tudományos kutatás ép, saját törvényű alkotó erejének.

Budapesti Szemle. — 1932. évf. 11. sz. Négycsöy László: *Arany géniusza*. A géniusznak egyik főismertetője, hogy egyetlen, — tehát erős egyéniség. Arany géniuszában is ott van egy erő, tömör egyéniség, minden műve mögött ott áll az ő személyisége. Arany költő volt, elsősorban epikus, másodszorban lírai költő. Jellemző epikai géniuszára erős drámaisága. Rendkívül megérthetővé teszi alkotásait a remek kompozíció. Mindig lélektani kompozíciót ad. Mesetárgyainak, alakjainak egész felfogása már elejétől fogva pszichocentrikus. Ő az eposz fejlődésének eddig legfelsőbb fokán áll azzal is, hogy a legösszefogóbb szintézisét képviseli az epikai művészet eddigi történetének. Külön hivatottsága volt a balladára. Jellemző géniuszának erejére és terjedelmére nézve a nagy ellentétek egész sora és nagy távolságok átívelése. Ilyen erős összpontosítással, teli színnel, fejlettséggel egyetlen magyar költőben sem nyilatkozott meg a magyar szellem és ízlés. Aminő színmagyarsága, olyan Arany nyelvi csodája is. Arany valóban géniusz. Múlhatatlan, egyedülálló értékeket adott nemzetnek és emberiségnek. — Haraszthy Gyula: *Irodalomelméleti kérdések a múlt század második negyedében*. A költői és színi hatás kérdéseire vonatkozó vélemények kritikái ismertetése. — Berzeviczy Albert: *Megemlékezés Arany Jánosról*. Elnöki megnyitói beszéd. Arany igazi lénye legteljesebben lírájában szólal meg. — Egy tanár: „*Arany — a tanárok kezében*“. Kárpáti Aurél illycímű, a Nyugatban megjelent cikkében foglaltak kritikája. — 12. sz. Haraszthy Gyula: *Irodalomelméleti kérdések a múlt század második negyedében*. (III. és bef. közl.) A kor irodalomszemléletére vonatkozó nézetek kritikái ismertetése, különös tekintettel Kölcsey, Fáy, Kunoss Endre, Bajza, Henszlmann, Toldy Ferenc és mások észrevételeire. — 1933. évf. 1. sz. Áprily Lajos: *Baksay Sándor*. A változó ízlés válogathat munkái között, — de az irodalmi és nyelvi közömbösülés mai korában érdemes felmutatni színes és gazdag magyarságát. És az írói professzionizmus etikátlan korában jól esik rámutatni a tiszta szigeten élő nemes amatőrre. — Nagy Miklós: *Takács Sándor*. Megemlékezés a nemrég elhunyt történetíróról.

Debreceni Szemle. — 1932. évf. 9. sz. Révész Imre: *Tóth Béla levelei Révész Kálmánhoz*. Érdekes adatközlés. — Molnár József: *Jókai Versailles-ban*. Adatközlés Jókai 1878. évi párizsi útjáról. — Hofbauer László: *Endrődi Sándor nagyváradi évei* (1880—1891). Érdekes adatok, melyekből többek közt az is kitűnik, hogy a költő „Kupricz“ családi nevét hivatalosan csak 1916-ban változtatta „Endrődi“-re. — Dömötör Sándor: *A nyelvrújítás és egyéb irodalmi vonatkozások a régi Debreczeni Kalendáriumban*. Adatközlés. — 11. sz. Belohorszky Ferenc: *Bessenyei Buda Tragédiájának forrásai és keletkezése*. Bessenyei Buda Tragédiája megalkotásakor a történeti anyagot Bonfini-ből meríthette, emellett ismerhette De Guignes történeti műve német fordítását s az anyagot átszötte a felvilágosodás gondolataival. — Kardos Albert: *Mikor halt meg Madách?* Felelet: 1864 okt. 5-én, éjfélt követően kb. 2 órakor. — Juhász

Géza: *Korunk lelke*. Ma már megállapítható, hogy a népi klasszicizmus varázsa az Ady-nemzedékben sem halványodott el.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1932. évf., 7—8. sz. Hankiss János: *Prévost abbé és Magyarország*. (III.) Prévost abbé munkássága magyar vonatkozásainak részletes ismertetése. — Belohorszky Ferenc: *Bessenyei és a francia gondolat*. Eckhardt Sándor hasonló című dolgozatában rámutatott Besenyei eszméinek forrásaira, lírai költészetét azonban mellőzte. Pedig itt is sok becses adat található. — Neubart Flóra: *Verseghy forrásaihoz*. Verseghy Ferenc „Mariane haláláról“ c. verse rövidített fordítása Albrecht von Haller „Trauerode, beim Absterben seiner geliebten Mariane“ c. költeményének.

Erdélyi Helikon. — 1932. évf., 10. sz. Szerb Antal: *Bevezetés a magyar irodalom történetéhez*. Tájékoztató a szerző készülőfélben levő magyar irodalomtörténetéhez; a könyv módszerének, szempontjainak, anyagkiválasztásának és korszakfelosztásának ismertetése. „A legalkalmasabbnak látszik egy szociológiai felosztás: az irodalmat a szerint osztani korszakokra, hogy melyik volt benne a hangadó társadalom. Ennek az elvnek az alapján a következő korszakok adódnának: 1. Az egyházi irodalom kora. 2. A főúri irodalom kora. 3. A nemzeti irodalom kora. 4. A polgári irodalom kora.“ — *Babits Mihály levele* az Erdélyi Helikon irodalomtörténeti pályázatára beérkezett pályaművekről. Babits is az *Invitis nubibus* jeligéjű, Szerb Antaltól származó művet tartja pályadíjra érdemesnek. — 11. sz. Szerb Antal: *Arany János és Európa*. Arany János emberi alakjával, mely tisztán revelálódik művében nyelvének varázsa mögött, testvére volt e nemzedék nagy csendeseinek, csakművészeinek, a nemzeti múlt csodálatos megértőinek. (Pl. Hebbelnek, Tennysonnak s másoknak.) — Kovács László: *Epizód Arany János életéből*. Arany vándorszínészkedése egyik epizódjának (Kláriai kisasszonnyal való ismert jelenetének) novellisztikus leírása a Bolond Istók nyomán. — Molter Károly: *Arany- valuta*. Csak egy Aranyhoz méltó, akár dán mintájú parasztdemokráciára volna szükség, mely a magasabb aranyvaluta helyes elosztását előbbre tartaná az aranyhoz való göresös ragaszkodásnál, amilyenről Petőfi álmodott nagy barátjához írt leveleiben. Ez az álom pedig Arany kétségei után is meg fog valósulni. És akkor Petőfi lesz a kenyér és Arany a valutánk. Ady Endrének pedig állni fog már a szobra. — Reményik Sándor: *Balladák világa*. Amíg lélek lesz, amíg lelki-furdalás és büntudat lesz: addig élnek Arany alakjai. Balladás ez a mi világunk. talán egyetlen gigászi, megírandó ballada-téma. De ennek a balladás világnak nincs Arany Jánosa.

Erdélyi Múzeum. — 1932. évf., 7—12. sz. Kemény Katalin: *Erdélyi emlékirók* (II. és bef. közl.). Az egész magyar irodalom szempontjából ítélve, az emlékirások főjelentősége az, hogy az általános és való tárgy mellett az egyéni szemléletet szerephez juttatják. — Dömötör Sándor: *Vida György face-tái*. Kolumbán János ily című műve megalkotásánál csupán azt használta fel, amit szóbeszéd közben hallott, külföldi adomatár hatása nem mutatható ki munkáján. Kolumbán érdeme az, hogy először gondolt tudatosan a magyar humor termékeinek irodalmi formában való megrögzítésére.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1932. évf., 4. sz. Horváth Cyrill: *Kódexünk skolasztikus elemei* (III. és bef. közl.). A magyar laikus közönség előtt a kódex hirdeti először a ratio fontosságát. A karthauzinak

és társainak rövidebb-hosszabb okoskodásai a legelső magyar szövegek, amelyek a deáktalanok számára utat törnek a tudományos gondolkodás világába. — Gálos Rezső: *A magyar műdal kezdete a XVIII. században*. A németes műdalt nálunk nem pusztán Anakreon követői, hanem az egész német rokokó-dalköltészet átültetése teremtette meg. Egy bécsi karmester, Steffan József Antal volt az, aki gyorsan terjedő dalaival új irányt szabott líránk fejlődésének. — Tóth Lajos: *Eötvös Károly, mint drámatró*. Eötvös Károly egyetlen, ránkmaradt darabjának címe: Bóthök uram szerencséje. Színmű négy felvonásban. Színre került a Budai Színkörben, 1915-ben. Gyöngé dráma. — Bartha Dénes: *A magyar énekelte vers forrásai Faludtól Horváth Ádámig* (II. bef. közl.). Az 1787—1818. évközből való 21 darab kéziratot énekeskönyv ismertetése. — Kristóf György: *Kazinczy Gábor levelei gróf Mikó Imréhez*. Adatközlés. — Waldapfel József: *Katona József útrikus évei*. Katona esetében félrevezethet az életbeli háttér keresése; ő ugyanis, mint Betti-elégiájából látható, mások verseinek tárgyát is megpróbálta feldolgozni. — Gálos Rezső: *Ismeretlen részletek Verseghy Ferenc életéből*. 1. Verseghy Ferenc 1811-ben nevelője volt báró Prónay Simon fiának, Lászlónak, 2. Marczibányiné — végrendeletének ránkmaradt szövege szerint — Verseghy Ferencnek háromszáz forint évráradékot hagyott. — Gulyás József: *Tompa strversei egy barátja arájának strkörére*. Adatközlés. — Váczy József: *Horváth Döme emlékezései*. Személyes ismeretségen alapuló érdekes följegyzések Petőfiről, Bajzáról, Vörösmartyról és Horváth Mihályról. — Kozocsa Sándor: *Mikszáth Kálmán két ismeretlen levele*. „A fekete város“ c. regény ügyében Görgey Albertnek írt levelek 1909-ből. — Szabó T. Attila: *Adatok Felvinczi György életéhez*. Újabban előkerült három oklevél alapján kétségtelen, hogy Felvinczi halála évét nem 1706 körüli időre, hanem még az 1713. éven is túlra kell tennünk. — Málly Ferenc: *Benyák és Metastasio*. Benyák Bernát Joas c. drámája nem Racine Athalie-je, hanem Metastasio Gioas-a alapján készült, de valószínűleg egy latin iskoladráma közvetítésével. — Császár Elemér: *Batsányi verses levele Virághoz*. Ez a kismartoni hercegi könyvtárból előkerült verses levél lényegében megegyezik a költő Búsongás c. versével. Az utóbbi kompozíciójában és stílusában felülmúlja a levelet. — Waldapfel József: *Katona József gimnáziumi és egyetemi tanulmányai*. Adatközlés. — U. az: *Szenci Molnár Albert religio-emblémája*. Adatközlés.

Literatura. — 1932. évf., 11. sz. Diós-Szilágyi Sámuel: *Vadnai Károly, a nagy emlékező*. Megemlékezés a Fővárosi Lapok egykori szerkesztőjéről, születése százéves fordulója alkalmából. — 1933. évf., 1. sz. Márton Lajos: *Edesapám*. Az Abonyi Lajos néven ismeretes regényíró, Márton Ferenc fiának megemlékezése atyjáról, a jeles író születésének százéves fordulója alkalmából.

Magyar Kultúra. — 1932. évf., 21. sz. Ijjas Antal: *Arany tragédiája*. Örök magyar írói tragédia, hogy Arany művei alig kerültek bele fordítások révén a világirodalomnak nemzetközi módon ismert és ható anyagába. Nálunk akkor még nem volt polgári középosztály s Arany mint átmeneti korszak költője a külföldhöz viszonyítva jó másfél nemzedékkel előbbi irányok felvevője lehetett csak. A mához az Őszikék Arany Jánosra áll legközelebb. — 22. sz. Ágoston Julián: *Akik az irodalom kapuján dörömbölnek*. Amíg nem jut szóhoz s nem kerül az őt megillető helyre a fiatalság, nem lesz

katolikus irodalom, irodalmi élet. — 24. sz. Balanyi Gyögy: *Katona Istrán emlékezete*. Lelkének alaptónusa a lángoló szeretet, mellyel tanári hivatásán csüggött, mellyel rendjéhez, egyházához és nemzetéhez ragaszkodott. Ez a tudományok terén is az igazság rettenthetetlen bajnokává avatta a magyar történetírás titánját.

Magyar Nyelv. — 1932. évf., 7—8. sz. Jakubovich Emil: *Két új Anonymus-jelölt*. Juhász Kálmán a P. névkezdőbetű alapján az 1142. év táján élt Pál csanádi püspököt véli Anonymus Gestá-ja szerzőjének. Jakubovich szerint hasonló okoskodás alapján a Martyrius esztergomi érsek 1156. évi, Esztergomban eredetiben fennmaradt adománylevelében tanúként szereplő Primo-genitus aradi prépost is említhető volna. Az idetartozó adatok azonban nem elég erősek ahhoz, hogy megdőntsék Jakubovichnak azt az eddig legvalószínűbbnek tekinthető föltevését, mely szerint Péter óbudai, majd székesfehérvári prépost volt a kevés híján két század óta keresett Anonymus. — U. i. 9—10. sz. Klemm Antal: *Zolnai Gyula*. (Születésének hetvenedik évfordulójára. Arcképpel.) Mint nyelvtudóst jellemzi Zolnait az éles kritikai érzék, a szigorú módszeres gondolkodás, a világos logika, tárgyilagosság, az anyag megbízhatósága, egyszerű, világos, magyaros előadás. — Jakubovich Emil: *A székelyderzsi rovástrásos téglá*. A téglán a derzsi egyházat a XVI. század első felében kibővített és restauráltató helybeli papnak, Miklósnak a neve van megörökítve.

Magyar Szemle. — 1932. évf., nov. sz. Kállay Miklós: *A magyar költészet új ösvényein*. Zord idők járnak a költészetre, mégis van új költői nemzedékünk s van világviszonylatban is igen jelentős líránk, amely időállóbb értékeket termel akár regényírásunknál, akár drámánknál, s mélyebben benne gyökerezik a nemzeti és társadalmi lét tápláló talajában, mint ezek. Közös jellemvonásai: 1. Az eszmei céltudatosság (az előző nemzedék költészete tipikus hangulatköltészet volt). A mai költőnek eszményei és eszméi vannak. 2. Ez a nemzedék sokkal kevésbé áll idegen befolyás alatt, mint bármely előző. Impulzusként inkább a régi magyar költészethez fordul. 3. A teljes és plasztikus erejű kifejezést többre becsüli minden technikai tökéletességnél, a nyelv díszítő elemeinek játékánál. — A mai költői nemzedékből talán legszélesebb rétegekhez szól Mécs László. Főjellemzője: a képzelet képalkotó intenzitása és annak parthenogenesise. (Nála a szavak zenés zengzete önnagát termékenyíti meg.) Az új spirituális költészet képviselői még Kocsis László, Székely László, Horváth Béla és Gulyás Pál. E csoport barokk katolikus gazdagságával szemben a realizmus közvetlenebb átélése jellemzi Illyés Gyulát és társait, Erdélyi Józsefet, József Attilát és Bartalis Jánost. Ez a költői irány valósággal az archívumi kutatások aprólékosságával keresi gyökereit a paraszti rétegekben. Halványabb a népi hatás Fodor József, Szabó Lőrinc, Sárközi György, Méray László, Fenyő László és Nadányi Zoltán költészetében. Bizonyos, hogy az újat kereső költészetet valami egyetemes, magyarságában és az egész emberiség felé táruló humanizmus hatja át s realizmusában is ott lobog az eszmei magasságokat áhító idealizmus. — Pongrácz Kálmán: *A felvidéki fiatalok folyóirata*. A Kassán 1932 február hóban Magyar Írás címmel megindított folyóirat jelentőségének ismertetése. A magyar nemzeti és szociális gondolatnak széles rétegeket egyesítő programja körében született organum az idősebb,

nemzetien konzervatív réteggel való kapcsolatát a Szentiványi Kúria és Kazinecy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezettel létesített kapcsolatai révén találta meg, míg ifjúsági „hátvédje” azon fiatalokból rekrutálódik, akik progresszív hajlamaik folytán a konzervatív ifjúsági egyesületekből, viszont nemzeti érzelmük miatt a „Sarlóból” kiváltak és az 1932. év elején Prágában létrehívták a Magyar Munkaközösség mozgalmát. — 1933. évf., 1. sz. Nyirő Gyula: *Ady, a schizoid költő*. A schizophrénia legjellemzőbb lelki tünete: a személyiség hasadása. A betegek úgy viselkednek, mintha nem egy, hanem egyszerre több lélek is lakozna bennük. Ady sajátos összetett lelkét Horváth János már 1910-ben felismerte s le is írta. Ma sem tudnók jobban mondani, mint ahogyan ő megfogalmazta. Megállapítható, hogy azok a lelki erők, melyek a schizophréniás költők költői alkotóerőit jelentik, Ady Endre költői erejének is alkotórészei. Azonban e tulajdonságok Ady lelkének csak egyetlen regiszterét jelentették, mégha a leghatalmasabbat is, csak egyet a sok közül. Ady ezt a regisztert oly tökéletesen szólaltatta meg, ahogyan azt csak a zseni teheti. — Bisztray Gyula: *Társadalmunk a színpadon*. Az újabb drámairodalomból három színmű mint a hazai koráramlatoknak (falumozgalmak, harmincévesek, elszakított magyarság) s egyben három társadalmi rétegnek (nép, középosztály, arisztokrácia) komoly művészi becsüvéből fakadt drámai ábrázolása. Ezek: Babay József: Veronika, Boross Elemér: Forgószél és Hunyady Sándor: Erdélyi kastély. Ami korszerű szociális tartalom a szezon többi magyar újdonságát még betölti, az jóformán mind a dolgozó nő alakja körül kristályosodik ki.

Napkelet. — 1932. évf., 11. sz. Rényi Győző: *Tormay Cecile Bujdosó könyve egy francia tábornagy kezében*. Érdekes széljegyzetek ismertetése. — Leffler Béla: *Karlfeldt és Petőfi*. Megállapítható, hogy Petőfi — német közvetítéssel — svédre fordított versei hatással voltak Erik Axel Karlfeldt (1864—1931) svéd költő munkásságára. — Németh Antal: *Az ember tragédiájának német színpadi jubileuma*. A negyven év előtti hamburgi előadás szenttanuja — Eszterházy Miklós gróf — benyomásának ismertetése Dóczi Lajos egykorú följegyzése nyomán. — Kristóf György: *Szendrey Julia egy ismeretlen leveléről*. A Petőfinére vonatkozó vitás adatok mérlegelése. — 12. sz. U. az: *Szendrey Julia egy ismeretlen leveléről*. Egy újabban előkerült levél bizonyossága szerint Szendrey Julia, mint Horvát Árpádné is, hűséges, gondos édesanyja maradt Petőfi Sándor fiának.

Pannonhalmi Szemle. — 1932. évf., 3. sz. Kurzweil Géza: *Új embertípus — új ízlés — új irodalom*. A kialakult új magyar embertípus lelki igényei nem tartották önmaguk hű kifejezésének a nemzeti klasszicizmus egységes ízlését. — Bánhegyi Jób: *Kafka Margit*. Írói arckép. Kafka Margit kétségtelenül eredeti és nagy tehetség volt, azonban a kedvezőtlen körülmények miatt nem fejlődött szerencsésen. Elismerés illeti kiváló megfigyelő- és analízis-képességét, de az olvasó mégis csalódással teszi le könyveit az író kiábrándult világnézete miatt, mely szerint az életnek nincs megszabott értelme és rendeltetése s ez a föld csak nemtelen ösztönök vad tusáinak színhelye. — 4. sz. Hein Tádé: *Mécs László*. Mécs a modern lírának Petőfihez hasonlító értéke. Élményei székeletes lélekmlétségéből indulnak, hová testi szem soha nem hatol, s feltérésük nyomán végigremeg egész embervalónk.

Pásztortűz. — 1932. évf., 16. sz. Szász Károly: *Erdélyi emlékek.* Irodalmi vonatkozású családtörténeti adatok. — 21. sz. Kovács Károly: *Arany Jánosról.* Arany kimeríthetetlen. Méltatása és magyarázata körül gazdag irodalom keletkezett még a költő életében és az elmúlt 50 év alatt.

Protestáns Szemle. — 1932. évf., 11. sz. Németh László: *Arany János.* Arany János a legnagyobb költő, talán épp képességének és a szerep-teremtő erőnek aránytalanságában a legmagyarabb. Nincs irodalmunknak nagyobb költői erőkézlete nála. — 12. sz. S. Szabó József: *Visszapillantás a Protestáns Szemlére.* Adatok a címben írt folyóirat történetéhez. — Kovács József: *Séta Tóth Arpád szülőháza körül.* Tóth Arpád Nándor, a nemrég elhunyt lírai költő 1886 április 18-án, Aradon, a Sarló-utca 57. sz. házában született. E ház most Komlói Tivadar tulajdona. A környék jelenlegi lakói közül csak kevesen emlékeznek a költő gyermekkorára és családi viszonyaira. — Arokháty Béla: *A Magyar Református Kántorkönyv és egyházi énekögyünk.* Felelet Hódossy Béla válaszára. — Zoványi Béla: *Sztárai Mihály és társai, mint képzelt püspökök.* Sztárai nem volt generalis superintendens, hanem csupán episcopus címmel esperes. — 1933. évf., 1. sz. Gulyás Pál: *Jegyzetek az Arany-érfordulóhoz.* Arany szerepe a magyar irodalom jövődjé változásaiban: mértékegység. Úgy viszonylik ő a modern magyar irodalomhoz, mint spektrumhoz a napvilág. Ő a természetes fény.

Századok. — 1932. évf., 7–8. sz. Joó Tibor: *Zrínyi történetiszemlélete és a barokk.* Mindig a korban feladott kérdések megoldására alkalmas egyének kerülnek az előtérbe, válnak döntő és termékeny hatások forrásává. Ez alapon bontakozhat ki homogén, de csak relatíve homogén korszellem. E megfontolásokat könyvére vonatkoztatva, belátható, hogy egyedül a barokk korszellemmel meg nem magyarázható, ellenben személyisége, élete és művei forrásai lehetnek a barokkra vonatkozó általános ismereteinknek, miután ő is egyik kimagasló reprezentánsa korának. — Császár Elemér: *Dézi Lajos (1868—1932).* Dézi nevét megörökítik a nevével jelzett tudományos dolgozatok, hirdetve szerzőjüknek széleskörű olvasottságát és gazdag tudományos ismereteit, fáradhatatlan buzgalmát és mindenre kiterjedő gondját.

Ungarische Jahrbücher. — 1932. évf., 3–4. sz. Moravék Endre: *Das Ungarische Bibliothekswesen.* A magyar könyvtárügy állapota, tekintettel az elesatolt területekre is.

Vasárnap. — 1932. évf., 20. sz. Berényi László: *Egy szál virág a krasznajarszki strom.* Emlékezés Gyóni Gézára. — Berthe Sándor: *Vadnai Károly (1832—1892).* Megemlékezés a címben írt jeles íróról születése százéves fordulójára alkalmából. — 22. sz. Göbl László: *Arany jubileuma Magyarországon.* Úgy látszik, korunk Arany-felfogása arra hajlik, hogy műveiben minden műfaji köntösön túl megkeresse az érző embert, a lírikust. Az igazi költőt.

II. Hirlapok.

Budapesti Hirlap. — 1932. évf., 239. sz. Voinovich Géza: *Arany János és a színház.* Arany emberábrázolása általában igen sokoldalú, oly plasztikus, minőt a színpad kíván.

Debreceni Független Ujság. — 1932. évf. nov. 30. Kardos Albert: *Arany János temetése*. Adatközlés.

Kalocsai Néplap. — 1932. évf. 47. sz. Timár Kálmán: *Katona István külseje*. Katona külsejéről Horváth István naplója értesít. Egykoru hiteles arcképe Hanisch Máttyás alkotása 1800-ból. Több másolata ismeretes, többek közt Lacza Endre festményei. — 51. sz. Lukinich Imre: *Katona István emlékezete*. Emlékbeszéd. — 51. sz. Winkler Pál: *Katona István történetéről és a Főszékesegyházi Könyvtár*. Katona 1781—82-ben a Patacsich-könyvtárat rendezte Kalocsán. 1790-ben vállalta el a könyvtárőri tisztséget.

Kalocsai Ujság. — 1932. évf. 53. sz. Timár Kálmán: *Katona István letelepedése Kalocsán*. Adatok Katona életéhez.

Magyarország. — 1932. évf. 239. sz. Kmetykó Zoltán: *Aranyról beszélt két tanítványa...* Fitoss Vilmos ny. tendőrfőkapitány és Dabasi Halász Gyula visszaemlékezései Arany János nagykőrösi tanárságára. — 240. sz. Dóczy Jenő: *Arany evangéliuma*. Arany az istenimádatból indul ki s eljut a felebaráti szeretettséghez; a keresztényi türelem és bizalom ösvényén visszajut a Istenben való hithez. Ez a bővös kör zárt eszményi világot teremt, melynek minden zugát az erkölcsi törvény világítja be. — Móricz Pál: *Mikszáth szegedi boldogsága*. Emlékezés Mikszáth Kálmán szegedi újságíróskodására. — 1932. évf. XII. 18. Móricz Pál: *Abonyi Lajos születésének századik évfordulójához*. Adatközlés.

Nemzeti Ujság. — 1932. évf. dec. 8. *Tóth-Kecskés Sanyika öröksége*. Hír arról, hogy egy Tóth-Kecskés Sándor nevű, tüdőbajban elhalt műhímezősegéd hagyatékában „Fiamnak“ felírású, ceruzával írt versfüzetet találtak. A füzet „Testamentumom“ c. versét Császár Elemér sikerültnek tartotta, de egyben valószínűtlennek, hogy tudatlan embertől származott volna. (Utóbb kitént, hogy a szóbanforgó vers már nyomdában is megjelent Várnai Zseni Anyaszív c. kötetében. A füzet tulajdonosa tehát innen írta ki. V. ö. Esti Kurir, 1932. évf. 276. sz. „Mit szól hozzá“ c. cikkét.) — U. i. XII. 11. sz. *Ki írta a Kerek Ferkó történeteit?* Felelet azoknak a lapoknak, amelyek csodálkoztak azon, hogy irodalomtanárok nem ismertek rá Tóth-Kecskés Sándor kéziratos füzetében Várnai Zseni versére. A cikk írója szerint Móricz Zsigmond Kerek Ferkó c., 1913-ból való regényének egyik részlete azonos szövegű Péter Dénesnek a Magyar Nyelvőr 1879. évf.-ban megjelent, tájsozlásban írt elbeszélésével. Az egyező szövegrészlet 3—400 sor terjedelmű. „A baloldali irodalom számára íme itt a feladat, oldja meg ezt a rejtélyt“ — írja a Nemzeti Ujság. — *Móricz Zsigmond beismerte, hogy a Kerek Ferkó 20 oldala nem tőle való*. Hosszabb közlemény a címben írt tárgyról, vonatkozással arra is, hogy Péter Dénes író volt-e vagy sem. — X. 23. sz. (okt. 23). Jónás Károly: *Apróságok Arany János életéből*. Ismert adatok föllevenítése. — Okt. 26. sz. Darnay Kálmán: *Utolsó találkozásom Arany Jánossal*. Adatközlés. — Okt. 30. sz. Tordai Ányos: *A láthatatlan embernél*. Megemlékezés Gárdonyi Gézaról. — Dec. 4. sz. Lepold Antal: *Katona István történetíró háza Esztergomban*. A mai Szent János-utca 6. sz. ház volt Katona esztergomi lakóháza. Ezt 1773-ban szerezte, 1793-ban pedig eladta a hercegprímási uradalomnak. — Dec. 13. sz. Lukinich Imre: *Emlékbeszéd Katona István történetíró kalocsai emléktáblája felavatásakor*.

A Pesti Hirlap Vasárnapja. — 1932. évf. 43. sz. Kosztolányi Dezső: *Arany János* (1882—1932). Megindultan tekintünk emlékére. Mindig együtt fogják bámolni őt és anyanyelvünket, melyet a legmagasabb tőkélyre emelt. Költészete a magyar nyelv kincsesládája. — Siklóssy László: *Arany János képzőművészetünkben.* (Than Mór, Lotz Károly, Fadrusz János és Krisch Aladár Arany-illusztrációiról.) Arany költészete még befejezetlen témája a képzőművészetnek.

Pesti Napló. — 1932. évf. X. 16. Lackó Géza: *Arany János két év-szám között.* Irodalmilag Arany János nem a népies nemzeti irány megalapítója s legnagyobb alakja, hanem szellemtörténetünk beteljesítője, csúcspontja és összefoglalása. — Jeszenszky Sándor: *Arany János és Budapest.* Tárcaszerű cikk arról, hogy Aranynak érdemei vannak Budapest multjának föltámasztásában, emlékezetessé tételében, egy szóval az idevágó tradíció megteremtésében.

FIGYELŐ.

Elhúnytak.

BALICS LAJOS dr., theol., pápai prelátus, prépostkanonok, szül. Lövőn (Sopron vm.) 1856 febr. 8-án, megh. Győrött 1932 decemberében. Győri theológiai tanár korában az ottani jogakadémia magántanára is volt. Főleg egyháztörténettel foglalkozott. Hírlapi cikkei a Győri Hírlapban. Beszédei közül irodalomtörténeti érdekességű: *Unnepi beszéd a Nagycenken felállított Széchenyi István gróf emléksobrának leleplezése alkalmával*, Sopron, 1897.

BIZONY LÁSZLÓ hírlapíró, megh. Budapesten 1932 októberében. Szerkesztette a Középeurópai Lloyd c. közgazd. lapot. Több közgazdasági munka és röpirat szerzője.

BLANÁR BÉLA, volt országgyűlési képviselő, megh. 1933 január elején. Szónoki munkája: *Négy alkalmi beszéd*, Kassa, 1908.

BORBÉLY SANDOR (Tordai Ereös), ny. áll. siketnémaint. igazgató, megh. Vácott 1932 dec. 9-én. Szerkesztette a Siketnémák Közlönyét. Szakunkat érdeklő munkái: *Azonos és rokonértelmű szók gyűjteménye*, Vác, 1904. — *Úti karcolatok*, Bp., 1905. — *Nyelvünk védelme*, Vác, 1910. (Borbély Györggyel). — *A magyar siketnémaoktatás bibliográfiája*, U. o., 1924.

BÜCHLER VILMOS hírlapíró, a Budapesti Montagszeitung főszerkesztője, megh. Budapesten 1932 nov. 5-én.

DÉRI BELA festőművész, a Nemzeti Szalon igazgatója, megh. Budapesten 1932 dec. 16-án. Munkája: *A Nemzeti Szalon tíz esztendeje*, Bp., 1904.

DORTSAK GYULA ny. ungvári főreálisk. igazgató, szül. Losoncon, 1857 júl. 13-án, megh. Balatonkenesén 1932 dec. 15-én. 1885 óta nagy publicisztikai munkásságot fejtett ki budapesti s főleg vidéki lapokban. Irodalomtörténeti érdekű munkája: *Emlékbeszéd Ungvár r. t. város képviseletének... Jókai Mór emlékének szentelt ülésén*, Ungvár, 1904.

ERDÉLYI FARKAS (Dalmi) ny. nyírbátori főjegyző, megh. Nyíregyházán 1932 októberében, 67. évében. Munkája: *Régi magyar sírfeliratok és vidám históriák*, Nyíregyháza, 1928.

KACZIANY ÖDÖN festőművész, szül. Marosvásárhelyen 1852 jún. 7-én, megh. Budapesten 1933 jan. 11-én. Műbírálatai és tárcái 1879 óta a P. Hírlap, Főv. Lapok, régi Élet, M. Szemle stb. hasábjain. Ifjúsági elbeszélése: *A három szándék*, Bp., 1897. (Filléres Könyvtár 30. sz.).

LATZKO HUGÓ dr., phil., a Keleti Akadémia ny. tanára, szül. Budapesten 1876-ban, megh. u. o. 1932 novemberében. Angol és francia nyelvtanokat, angol irodalomtörténeti tanulmányokat írt. Műfordításai: *A „Narcissus“ mérge*. Írta Joseph Conrad. Bp., 1928 (A regény mesterei). — *A kísértetek völgye*. Regény. Írta Edgar Wallace. U. o., 1929.

MEZEI ERNŐ, volt országgyűlési képviselő, hírlapíró, szül. Sátoralja-újhelyen 1851 május 1-én, megh. Budapesten 1932 okt. 25-én. 1871-ben lépett a hírlapírói pályára s az *Ellenőr*, *Baloldal*, *Egyetértés* r. munkatársa volt. Versei a *Föv. Lapokban*, *Ország-Világban*, *P. Hilapban* és a *Vasárnapi Ujságban*. — *Úti rajzai: Bolyongások az olasz ég alatt*. Bp., 1877.

NÉGYESY LÁSZLÓ dr., phil., ny. egyet. r. tanár, a M. Tud. Akadémia tisztt., a Sz. István-Akadémia és a Kisfaludy-Társ. r. tagja, megh. Budapesten 1933 jan. 7-én este 8 órakor. 1932 őszén vonult nyugalomba és éppen halála napján kapta meg a II. o. magyar érdemkeresztet. Eletrajzát és műveinek jegyzékét l. az *Irodalomtörténet* 1931. évf.-ban (Négyesy- emlékkönyv). Az Akadémia az ő kezdeményezésére indította meg Magyarosan c. nyelvhelyesírási folyóiratát. Azóta megjelent munkái: *Kazinczy pályája*. Bp., 1931. — *Száz év távolságból*. Emlékezés Virág Benedekre, Katona József-re és Kisfaludy Károlyra. U. o., 1931.

PÉTER MIHALY ref. püspök, szül. Dergenyőn 1867 május 12-én, megh. Rimaszombatban 1933 jan. 1-én. Számos cikke és egyházi beszéde jelent meg fővárosi és vidéki prot. folyóiratokban és a *Zemplén* c. lapban.

STRICKER MÓR dr., med., kir. tan., orvos, megh. Budapesten 1932 nov. 16-án, 69 éves korában. Irodalomtörténeti jelentőségű dolgozata: *Jókai Mór utolsó napjai*. Bp., 1904. (Különleny. az *Orvosi Hetilap*-ból).

SZIGETVARI IVÁN dr., phil., ny. főgimn. tanár, szül. Kiskúnfélegyházán 1858 febr. 27-én, megh. Budapesten 1932 nov. 9-én. Az irodalom terén 1878 óta működött s egy ideig a *Föv. Lapok* b. munkatársa volt. Irodalomtörténeti és esztétikai tanulmányai az *Egyet. Phil. Közönlönyben*, *Irodalomtörténetben*, *M. Nyelvben*; néhány elbeszélése az *Ország-Világban*. Kiadta a *Jeles Irók Irók Isk. Tárában Kisfaludy Csalódások* c. vígjátékát és Shakespeare *Coriolanus*-át Petőfi fordításában s a *Magyar Könyvtárban Kisfaludy Sándor válogatott regéit*. Szakunkat érdeklő munkái: *A magyar dráma kezdete*. Bp., 1883 (Szivák János néven). — *Arany Toldija a középiskolában*. Érsekújvár, 1884. — *Petőfi költészete*. Bp., 1902. — *Az irodalomtörténet elméletéről*. U. o., 1905. — *A komikum elmélete*. U. o., 1911. (Akadémiai díjat nyert pályamunka). — *A szézeres Petőfi*. U. o., 1922. — *Kisebb munkák*. U. o., 1927. (2. kiadás u. o., 1932.)

TAKATS SANDOR dr., phil., kegyesr. áldozópap, az Országház levéltárának igazgatója, a M. Tud. Akadémia r. tagja, szül. Komáromban 1860 dec. 7-én, megh. Budapesten 1932 dec. 21-én. Pályáját mint piarista tanár kezdette. 1886 óta írt történeti tárcákat, tanulmányokat és irodalomtörténeti dolgozatokat. Főbb munkái: *Pézteli József meséi*. Kiadta és eletrajzzal ellátta. Bp., 1887 (Nemzeti Ktár). — *Péteri Takáts József élete*. U. o., 1890. — *Pállya Istrán élete*. U. o., 1894. — *Régi magyar asszonyok*. U. o., 1907. (Új kiadás u. o., 1926.) — *Komáromi dalidák a XVI. században*. U. o., 1909. — *Zrínyi Miklós nevelőanyja*. U. o., 1916. — *Rajzok a török világból*. U. o., 1918. (3 kötet. IV. kötet A török hódoltság korából címen 1928-ban jelent meg.) — *A régi Magyarország jókedve*. U. o., 1921. (2. kiadás u. o., 1929.) — *Régi idők, régi emberek*. U. o., 1922. (2. kiadás u. o., 1930.) — *Régi magyar kapitányok és generálisok*. U. o., 1923 (új kiadás u. o., 1928). — *Szegény magyarok*. U. o., 1926. — *A magyar mult tarlójáról*. U. o., 1926. — *Művei*. U. o., 1927 (5 kötet). — *Emlékezzünk eleinkről*. U. o., 1929. — *Hangok a multból*. U. o., 1930.

TÖLTESSY ZOLTAN ref. lelkész, megh. Budapesten 1932 októberében, 32 éves korában. A Kálvinista Szemle egyik szerkesztője volt. G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Vitéz dr. József Ferenc királyi herceg: Ezüst vizek felett. Bp. 1932. 32 l. Egyetemi Nyomda.
- Reményik Sándor: Kenyér helyett. Bp. 1932. 44 l.
- Gyökössy Endre: Hiszek. Bp. 1932. 410 l. Singer és Wolfner.
- Krug Lajos: Vérszerződés. Bp. 1932. 66 l.
- Székelykeresztúri Molnár Sándor: Lélekvirágok. Bp. 96 l.
- — Székely szív. Bp. 80 l.
- Szabó Lőrinc: Te meg a világ. Bp. 156 l. Pantheon.
- Tamás Lajos: Fonál mentén. Pozsony. 72 l.

Társasági ügyek.

Jegyzőköny a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1932 december 10-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Szász Károly. — Az ülés megnyitása után az elnök meleg szavakkal üdvözli Pintér Jenőt abból az alkalomból, hogy Magyar Irodalomtörténetének V. kötete megjelent. Méltatja a mű nagy nemzeti és irodalmi jelentőségét, Pintér Jenő munkásságára Isten áldását kívánja, hogy hatalmas alkotását be tudja fejezni.

Ezután Brisits Frigyes olvasott fel Vörösmarty és az Ezeregy éjszaka címmel.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1932 december 10-én tartott választmányi üléséről.

Elnök: Szász Károly. — Alszeghy Zsolt titkár bejelenti, hogy a választmányi tagok egy része a közgyűlésen új választás alá kerül. E célból egy háromtagú bizottság kiküldetését javasolja, melynek tagjai: Pintér Jenő szerkesztő, Alszeghy Zsolt titkár és Oberle József pénztáros. A bizottság feladata a választmány megharmadolás alá eső tagjainak névsorát összeállítani és a közgyűlés elé terjeszteni. Ezután a választmányi ülés tudomására hozza, hogy a Társaság két kiváló tagja: Borbély István és Szigetvári Iván elhunytak. Indítványozza, hogy az elhunytak emléke jegyzőkönyvben örökíttessék meg.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Pintér Jenő. Budapest I, Attila-utca 1. 18.369. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Czakó Elemér dr.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA
PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI
BAROS GYULA.

HUSZONKETEDIK ÉVFOLYAM.
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1933.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Szász Károly: Elnöki megnyitó	65
Perényi József: Szemere György színművei	69
Kardeván Károly: Madách és Luther	84
Elek Oszkár: Shakespeare a magyar irodalmi köztudatban.. .. .	88

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Timár Kálmán: Katona István és Rosty Kálmán halálának napja	94
Kardos Albert: Kölcsey és Arany	95
Timár Kálmán: Kuthen születési éve	96
Kardos Albert: Csokonai s az Arkádia-pőr.. .. .	97

BÍRÁLATOK.

Louis Karl: Note sur la fortune des oeuvres d'Antonio de Guevara à l'étranger. — Rexa Dezső: Kazinczy; Napoleon és Mária Lujza menyegzőjére. — Jeney János: Garay János. — Harsányi Zsolt: Ember küzdj. Madách életének regénye. — Dobó Sándor: Czuczor Gergely népies lírája. — Szemere Samu: Az IMIT, Évkönyve. — Simon Lajos: Az egri remete. — Az Ember Tragédiájának egy új kiadása	100
--	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	103
II. Hírlapok	109

FIGYELŐ.

Szerkesztőváltozás. — Felhívás az Akadémia Arany-ereklyemúzeumába ügyében. — Elhunytak. — Társasági ügyek. — Új könyvek 111

Elnöki megnyitó.

Előadta: SZÁSZ KÁROLY

— a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933. évi
március 11-i közgyűlésén. —

Tisztelt Közgyűlés!

Úgy érzem, hogy az első szó, amit ma itt kiejthetünk, nem lehet más, mint boldogult nagynevű elnökünknek, *Négyesy László*nak neve.

Éppen most telt be húsz esztendeje annak, hogy Társaságunk első rendes közgyűlését — 1913 március 1-én — ő, mint elnöklő alelnök megnyitotta, s beszédének egy mondatában kitűnően tömörítette a feladatot, amely az új Társaságra vár, a célt, amelyet el kell érniünk, a vezetógondolatot, amely az irodalomtörténetnek, ennek a legnemzetibb tudománynak munkásait át kell hogy hassa és irányítsa — mikor hangsúlyozta, hogy a nemzeti lelkesedést össze kell kötnünk a legszigorúbb és legelfogulatlanabb tudományos eljárással.

Ennek a gondolatnak mindenkor legkövetkezetesebb hirdetője és legjellegzetesebb megszemélyesítője volt Négyesy László, kiről tisztelt tagtársunk, Horváth János, két évvel ezelőtti ünneplésünk alkalmával igen találóan hangoztatta, hogy „a nemzeti irodalomtörténet, mint nyelvproblematikával kiteljesült szaktudományi típus, Négyesy László tudós gyakorlatában és elméleti tanításában jutott el máig leghatározottabb öntudatra.“ Talán előnyére vált Négyesy későbbi munkásságának az is, hogy pályája kezdetén inkább nyelvészeti kérdésekkel foglalkozott, azután az irodalmi segédtudományoknak feködt neki — mely szakból éppen 40 évvel ezelőtt képesítettett magántanárként az egyetemen — megírta koszorút nyert nagyértékű munkáját a mértékes magyar verselés történetéről, s csakhamar a legelső rangú irodalomtörténészek sorába emelkedett, hogy pályája utolsó nevezetes fordulóján, tíz évvel ezelőtt, életének 60-ik évén

túl, mikor más ember már inkább a nyugalomba menésre gondolt volna — irodalomtörténeti tanszékét az esztétikaival cserélje föl az egyetemen, új munkája terhét régi lelkesedéssel hordozva. Végezetül pedig, a régi szerelemhez való visszatérés örök förvényét követve, élete legutolsó esztendeiben megint — mint diákkorában tette — nyelvészkedő kedvének engedve, élére állt az Akadémia támogatásával folyó nyelvművelő mozgalomnak.

Fáradságot ismerni nem akaró élete 70. évének ünneplése idején nekem jutott a szerencse közgyűlésünket vezetni s az elnöki székéből utalni mindenekelőtt arra, hogy sok elhalt jelesünk ünneplése után végre jól esik a munka verejtékes hétköznapjai között olyan ünnepet is szentelni, melynek „hőse még közöttünk jár, s érzéseink és gondolataink eleven kölcsönhatásban vannak az övéivel“.

Az azóta eltelt két esztendőt a mi kedves elnökünk — át lépve az emberi öregség kezdetét jelentő hetvenéves korhatárt — lankadatlan buzgalommal, töretlen erővel, nem szűnő lelkesedéssel fordította a további munkára, újabb leveleket fűzve az e munkáért hálás közönségétől kijáró koszorújába — s íme, ma már őt is mint halottat ünnepelhetjük csak, az érkező tavasz első virágaiból fonódó füzér már nem homlokát, hanem sírját készül díszíteni.

Mikor a *Virágregék* költőjének, Tompának, születési százados fordulóját ünnepelte a magyar világ, Négyesy a *Budapesti Szemlében* megjelent alkalmi cikkét Tompa egyik virágvasárnap-i egyházi beszédéből vett emez idézettel kezdte: „Az emberi nagyság voltaképpen csak a halállal kezdődik, midőn a test gyarlóságai nincsenek többé, s a tekintély és hatalom nem állnak ellent, az ítélet rostájába vetni az embert“. Négyesyre gondolva, minden szertelen dicsőítés nélkül lehet megállapítanunk, hogy az ő nagysága nem most, halála után kezdődik — ő életében sem volt kisebb, s időben és térben való távozása nem kell hogy fokozza, de bizonyára megerősíti vele szemben már régen kiformalódott értékelésünket, a munkássága jelentősége felől már régóta kialakult közvéleményt. Az egyénisége nyomán támadt sugárzó tekintély, a szellemében rejlett ellenállhatatlan hatalom már életében sem gátolta, hogy ő az ítélet rostájába vettessék, s az ítélet mindig kedvező volt reá nézve, ki első cikkével — mit 19 éves korában, 1880-ban írt a *Magyar Nyelvőr*-be — már eljegyezte magát a tudománynak, s ki éppen ötven év-

vel utóbb, 1930-ban, a Korvin-koszorúsok díszes rendjébe véte-
tett föl.

Ha Négyesy teljes joggal mondhatta volt egy alkalommal, hogy Beöthy Zsolt a nemzeti művelődésnek a Bessenyeiek, Kazinczyak, Kisfaludyak kezéből öröklött vezéri zászlaját a magyar szellemű és európai kultúrájú irodalom fennszárnyaló lobogóját hordozza — Beöthy halála után mi Négyesyre alkalmazva hirdethetjük ugyanezt. Vezérünk volt ő, méltó utódja felejt-
hetetlen Beöthy Zsoltunknak, kutatója és magyarázója Pázmánynak és Zrinyinek, Faludinak és Verseglynek, Csokonainak és Berzsényinek, Kazinczynak és Kisfaludy Károlynak, Bajzának, Toldynak és Eötvösnek, Aranyinak, Tompának és Jókainak, Gyulainak és Gregussnak, s irodalmunk még számos más jelesének. Pár évvel ezelőtt, Kisfaludy Károly halálának centenáriumán, a száz évvel azelőtti irodalmi élet vezető szelleméről írván — kit éppen akkor ragadott el a halál, mikor a „legnagyobb magyar“, Széchenyi, szorosán belekapesolni készült őt, mint szerkesztőt, az egész magyar élet reformjára kiszélesedő akciójába — többek közt így lelkesített Négyesy: „Ma is előttünk áll a szükség, hogy irodalmunk nemzeti karakterét is kifejtsük, az egyetemes emberi szellem irodalmi munkájában is, mint önálló típus, részt vegyünk — de az egyetemesség hatását úgy használjuk föl, hogy az irodalom horgonyát annál hosszabb láncra bocsássuk le a nemzeti lélek mélyeibe“. Ezt a felfogást vallva és követve dolgozott Négyesy mindig, szerencsésen egyesítve a legaprólékosabb mozzanat megfigyeléséig és a legjelentéktelenebbnek látszó adat felkutatásáig menő lelkiismeretességet a legszele-
sebb láthatarú áttekintésre és összefoglaló megítélésre való készséggel és képességgel, úgyhogy részletmunkáit is mindig nagy célok és szent feladatok szolgálatába állította.

Már hangoztattam e helyen egyszer, hogy Négyesy pályája egész folyamán, akár szónokolt vagy magyarázott, akár cikket vagy könyvet írt, összhangzatos szép életének ragyogó példájával mindig csak arra tanított bennünket, hogy az igazság keresésében legyünk ugyan szerények és óvatosak, de ha aztán hitünk és legteljesebb meggyőződésünk szerint megtaláltuk az igazságot: hirdetésében és szolgálatában legyünk megfélemlíthetetlenül bátrak. Ettől az éleletvtől vezetettve, Négyesy nagy-szerűen megmutatta, hogyan lehet valaki egyrészt a legtapintatosabb, másrészt a legbátrabb, a legerősebb szívű és egyben

legkeményebb nyakú férfiú. A nagyrahitott emberekről azt szoktuk mondani, hogy már ifjú korukban, közlegénykedésük idején, hátí táskájukban hordják a marsallbotot. Négyesyről bizvást elmondhatjuk azt is, hogy már a marsallbottal kezében sem restellt közkatonaként dolgozni és verekedni, s a közérdek parancsszavának hűségesen engedelmeskedni. Sohasem kereste a népszerűséget, de nem is félt a népszerűtlenségtől. Ha meggyőződése arra ösztönözte: készséggel meghajtotta a zászlót ellenfelei előtt is, de ha úgy tartotta jónak és helyesnek: megmerte mondani a keserű igazságot barátainak is.

Bizonyára nem keltett bennünk, a literátus élet embereiben irigységet és semmiképpen sem vált kárára Négyesy irodalmi tevékenységének, hogy az ő gazdag talentuma nem csupán szaktudományainak terén érvényesült, hanem a nemzeti szellem egész mezejére kiható küzdelmekkel és eredményekkel járt. Társadalmi és politikai munkássága is messze felül emelkedett az átlagos értéken s mindenütt a legtisztább és legszilárdabb erkölcsi felfogástól áthatott emberként vágta a rendet, a szép mellett -- melynek különleges buvára volt — mindig a jót és igazat keresve az emberi lélek megnyilatkozásában, akár magáról volt szó, akár másról. Így mi büszkék lehettünk rá akkor is, ha nem éppen az irodalom szőlejében munkálkodott és sokoldalúságában is tündöklő példát mutatott minanyájunknak.

De mégis, mindenki a maga veszteségét érzi legjobban, s mi is elsősorban a magunk vezérét siratjuk és gyászoljuk benne. Baros Gyula tisztelt társunk a folyóiratunkban közölt nekrológban nagyon helyesen tette szavá, hogy Négyesynek különböző szakfolyóiratokban megjelent tanulmányait össze kellene gyűjteni és kiadni, mert — mondotta — „a hagyomány mellett a haladás elvét is megértéssel ápoló tudós művei a régi és újabb irodalomszemlélet közti kiegyenlítődéssé lehetőségét is üdvösen befolyásolnák“.

Erre a kiegyenlítődéssre — tisztelt Társaság — Négyesy szellemében igazán égető szükség lenne ma, mikor minden téren annyi széthúzást látunk, pedig egy magasztos, szent cél érdekében voltaképpen minden körnek és csoportnak egy központi gondolat és felfogás jegyében kellene összetalálkozni és egybefogni. Legyen szabad e székéből — nem a szóló gyenge szavának erőtelenségével, hanem a hely tekintélyének súlyával és a gon-

dolatban rejlő igazságnak erejével megismételni az eszmét, melynek szikráját Baros Gyula röppentette föl. Ez a szikra alkalmas arra, hogy tüzet gyújtva, lobogó lángot támasszon a lelkekben, nem csak éppen itt, a mi aránylag szűk körünkben. Négyesy az egész magyarságért dolgozott, az egész magyar élet hálás lehet iránta, mert bizonyos, hogy munkásságának hasznát fogja látni még a jövő is, az ő ültette fa árnyékában és gyümölcsében. Elnöki megnyitó során formyszerű indítványt nem tehetek erre vonatkozólag, de hadd ajánljam Baros Gyula eszméjét mindazok figyelmébe, akik annak valóra váltását kívánatosnak vélik és szükségesnek érzik. Találjunk rá módot és eszközöket — kedvet és buzgalmat bizonyára nem kell külön keresnünk — hogy összegyűjthessük és kiadhassuk Négyesy elszórtan megjelent cikkeit, tanulmányait, s ha fogja is márványkő jelölni az ő szétporló hamvait; időt múló szellemének maradványok emlékjele lesz a könyv, mely ezekből az értékes munkákból fűződik össze.

Ennek a gondolatnak és tervnek jegyében, a tanítvány hűségével, a mester iránt való nagybecsüléssel és ha szabad a szív bensőséges érzéseinek is hangot adnom e közéleti helyen: a régi barát soha el nem homályosodott szeretetével áldozok forrón szeretett és tisztelt, felejthetetlen elnökünk drága emlékének. S mikor ez emlék felmagasztalásával megnyitom a Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyó évi rendes közgyűlését, kérem, hogy tapsok helyett néma esendben felállással adjunk kifejezést annak a megilletődésnek és kegyeletnek, mely lelkünket e pillanatban eltölti...

Szemere György színművei.

Írta: PERÉNYI JÓZSEF.

1. *Egyéniség.* Társadalmi színmű 4 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1903 április 24. Sűgőkönyv.
2. *Erősek és gyengék.* Színmű 4 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1905 április 8. Sűgőkönyv.
3. *A síralomházban.* Színmű 1 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1906 március 31.
4. *Ó.* Színjáték 4 felvonásban. Először a Magyar Színházban 1910 február 12. Sűgőkönyv.
5. *Bolond Istók.* Népies színjáték 4 felvonásban. Először a Népszínház—Vígoperában 1907 október 1. Sűgőkönyv.

6. *Viszontlátás*, Színmű 2 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1922 február 10. Sűgőkönyv.

*

Irodalom. A bemutató előadások utáni napokon a fővárosi napilapok ismertetései. Lukács György: A modern dráma fejlődése. Budapest, 1911. II. k. 518—520. l. — Alszeghy Zsolt: Szemere György. Irodalomtörténet. 1922. — Pintér Jenő: Magyar irodalomtörténet a művelt közönség számára. Budapest, 1928. 314. l. — Pintér Jenő: Magyar irodalomtörténete. Képes kiadás. II. k. 119—120. l. — Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom. Pécs, 1929. 282. l. — Vasárnapi Újság. 1903. 18. sz. (Egyéniség.) — Vasárnapi Újság. 1905. 16. sz. (Erősek és gyengék.) — Kath. Szemle. 1905. 9. sz. (Erősek és gyengék.) — A Cél. 1912. 233. sz. (A siralomházban.) — Vasárnapi Újság. 1906. 14. sz. (A siralomházban.) — Kath. Szemle. 1910. 3. sz. (Ő.) — Vasárnapi Újság. 1910. 9. sz. (Ő.) — Vasárnapi Újság. 1907. 40. sz. (Bolond Istók.) — Irodalomtörténet. 1923. 44. l. (Viszontlátás.) — Budapesti Szemle. 1922. 1. (A siralomházban, Vizontlátás.) — Élet. 1922. 5. sz. (Viszontlátás.) — Magyar Kultúra. 1922. 4. sz. (Viszontlátás, A siralomházban. — Nyugat. 1930. XXIII. évf. 423. l. (Schöpflin A.: Szemere György.)

Szemere György első drámái többnyire ugyanolyan társadalmi körök érzéseit, gondolatait és problémáit fejezik ki, mint Ferenczy Ferenc színművei s így közelállanak Herczeg Ferenchez. Ferenczy és Szemere György is kritikusabbak, mint Herczeg Ferenc s így közelebb is jutnak a drámához, ámbár az igazi, organikus, technikai átalakulás bennük sem történik meg, ők sem viszik egészen végig sem gondolatilag, sem emberileg, sem formailag legjobb témáikat. Lényegileg ők is benne maradnak a francia iránydráma drámaellenes technikájában. De mert költői céljaik is vannak, ügyetlenebbül bánnak vele, úgyhogy igazi, nagy általános sikereket nem tudnak elérni.¹

Szemere György első darabja, az *Egyéniség* igen biztató kezdet, bár cselekvénye és alakjai még nem tökéletesek; de már következő drámájában, az *Erősek és gyengék*-ben a mélységeket érző, komoly irányú író áll előttünk. Következő két színművében, a *Bolond Istók*-ban és az *Ő*-ben vannak egyes finomságok és sok jó jelenet, de egyik sem ér az *Erősek és gyengék*-hez, Szemere Györgynek a maga nemében tökéletes színdarabjában, a *Siralomházban*, nem megy tovább megkezdett útján, a naturalizmusén. Ebben a kis drámában, úgy mint Gárdonyinál is (A bor), a naturalizmus emberrajzoló értéke belekerült a magyar parasztdrámába, de nem lett belőle igazi dráma, inkább

¹ Lukács Gy.: A modern dráma fejlődése. Budapest, 1911. II. k. 515. l.

párbeszédés novella. Szemere György nem kísérlette meg soha, hogy ezzel a technikával egy igazi parasztdrámát megírjon, pedig ez a magyar népdrama sorsára döntő lett volna.

Utolsó színműve, a *Viszontlátás*, irodalmunknak feltétlen kárára csakhamar lekerült a színről és feledésbe merült.

*

Szemere György első drámai műve, az *Egyéniség*, társadalmi színmű négy felvonásban, 1903-ban került bemutatóra a Nemzeti Színházban.

Az *Egyéniség* a XX. század eleji magyar drámaírók első kísérletei közt a legérdekesebbek egyike, mert minden fogyatkozása mellett is igazi írói szellem sugárik ki belőle. A mű írásra hivatott tehetségre vall, amelytől minden ingatagsága és egyenetlensége ellenére sem vonható meg a rokonszenves érdeklődés. Ami első tekintetre feltűnik a darabban: a bemutatás meglepő élethűsége. Alakjai társadalmi helyzetükből, idegalkatükből és lelkületükből kifolyólag gondolkodnak, beszélnek, cselekednek. Van a darabban egy tönkrement zseni — gavallér — Tarkóy Béla. Volt képviselő, aki politikai ideális célokra áldozta vagyonát és csődbekerül, amelynek lebonyolítása után jut is valami aktív esekélyesség nővére számára, neki pedig a vagyona roncsaiból a közélet szennyének undora és gavallér gondolkozása marad meg. Finomlelkületű, érzékeny, becsületes jellem. Ugyanilyen ideális lelkületű nővére, Márta is. Ez a fiatal leány rajong a művészetért, szépen fest és rajongással csüng fivérére, akiről lelki megnyugvására, mindjárt a darab kezdetén azt a hírt veszi, hogy kinevezték főispánnak. A kinevezés azonban még nincs közzétéve s így a versenytársak hajszája is erősen folyik a fényes állásért. A versenytársak közt van egy veszedelmes is. Egy tényleges képviselő, aki asszonyi pártfogásra támaszkodik. Ez a képviselő annak a gavallérromlottságnak ismeretes típusa, amely óvatosan gondozza a külsőt és a modort s amellyel az igazi gavallérlélek ösztönszerűleg óvakodik érintkezni. Annak a férfiúnak a típusa, aki merész föllépésével a bizonytalankorú asszonyok körül aratja nem egészen önzetlen babérait. Ilyen asszonytípus is akad. Gazdag, nyílt házat tart, világfiak és előkelő államférfiak környékezik. Gyöngegsége a züllött képviselőhöz köti. Ez az asszony kieszei, hogy barátjának kell a főispánságot elnyernie, csak oly helyzetet kell

teremteni, amely a becsületességet visszariassza az állás elfogadásától. (I. felv.)

Ez az I. felvonás ügyes és leköti az érdeklődést. Hasonlóképpen sikerült a második is. Az asszony cselszövénye elég természetesen folyik. Gyanúsítással és rágalmazással dolgozik. Sikerül is neki a kinevezett főispán tisztalelkű nővérét alaptalan rossz hírbe keverni a belügyi államtitkárral. A világ azt hiszi, hogy az ideális gondolkozású, talpig becsületes férfiú nővére tisztessége árán jutott a kinevezéshez. A nemesjellemű gavallér erkölcsi felháborodással utasítja vissza a kinevezési okmányt.

Itt kezdődik a darab belső igazságának megrendülése. Eddig a dráma szereplői önmaguk intézték sorsukat, de innét kezdve a szerző irányítja lépéseiket. Régi tapasztalat, hogy az emberek nagy része a rágalmat, a rosszat mindjárt elhiszi. Csak merész gyanúsító kell. Olyan, akinek magának is van takargatni valója. De a becsületes emberek ösztönszerűleg kierzik a mocsoktalant, bármennyire feketítse is azt a rágalom. Tarkóy Béla, a nemesgondolkodású és egyenesjellemű férfiú, nem hiszi el, hogy nővére Márta megfélemezett volna magáról. Tarkóy Béla az aljas híresztelést, hogy nővére az ő érdekében a belügyi államtitkárnak áruba bocsátotta magát, mint képtelent, visszautasítja, alaptalanul meggyanúsított, ártatlan nővérenek pártjára áll s nem azt kutatja, hogy bűnös-e a leány, hanem bizonyos ártatlanságát vágja a rágalmazók arcába. Tarkóy Béla iránt itt a rokonszenv egy kissé meginog. Ügylátszik, hogy nem egészen következetes saját egyéniségéhez. Valami ingatag habozásféle van tetteiben. Tarkóy inkább a töprengő álmodozás, mint a meggyőződés erejével kitörő lelki felvillanások embere. Hogy a becsületesség útján halad s hogy visszautasítja a látszat szerint becstelenség árán szerzett kinevezési okmányt, még nem jelent egyéniséget, hanem csak köztisztességet. Ügylátszik, hogy a szerző azt akarja kifejezni, hogy a becsületérzés már olyan ritkaság, hogy bátran ráütheti az egyéniség bélyegét.

Tapasztalati tény, hogy nálunk egy üres állás körül nagy harcok folynak és egy főispáni szék hivatottakra és nemhivatottakra egyaránt nagy vonzó erő. Hogy az az erkölcsileg züllött képviselő is, akit külsőséges gavallérságából eredő, s a saját szennyét fedő párbajozásai révén a társadalmi felfogás úri embernek tart, szintén tülekedik az állásért, az ő jellemével

egyező, de hogy ott, ahol a kérdés felett döntenek, oly léhán laza felfogás legyen a tisztesség felől, mint a minőt az Egyéniség államtitkára tanusít, lehetetlen. Hogy ő komolyan szóba álljon egy olyfajta alakkal, mint főispánjelölttel, akitől egy gaz rágalmazás visszavonására adott szavának hitelül egy 20.000 forintos takarékpénztári könyvet legyen kénytelen venni kézizálogul, nem fordulhat elő. De már ami a magasállású közéleti tényezők gyengéd kalandokba keveredését illeti, ez irányban lazább a közfelfogás. Az társadalmi értékelkedés számba megy. Hogy a titkár az államtitkárra bármi okból is olyan nyomást gyakorolhasson, hogy egy általa visszatartani rendelt kinevezési okmányt az ő intézkedése ellenére mégis kézbesít — eltekintve attól, hogy ez nem is az ő hatáskörébe vág —, a hivatali életben nem fordulhat elő.

A monda, a regény megtűri a fantázia eszközeit, de a dráma kevésbé, különösen pedig, ha javítás céljából a valódi élet ábrázolását célozza az író. Szemere György előtt pedig nemes irányzattal ez a cél lebeg. A lényeg azonban Szemere György első, érdekes kísérletére nézve nem ezen fordul meg, hanem azon, hogy más értékes mozzanatok mutat föl darabja. A földbirtokos középosztály társadalmi rétegének érintkezési formái, beszéde, életfelfogása hű tolmácsolásban részesülnek a darab alakjai révén. A zsenri él a színpadon hibáival és erényeivel, vonzó és visszataszító vonásával. Különös dícsérettel kell kiemelnünk a dráma dialógusát, mely finom és természetes; jellegzetes: vág, vagy szűr, ha kell. Vannak a darabban drámai erővel ható egyes mozzanatok, amelyek mind az egyének jelleméből folynak. A darabban van sok egyenetlenség is, de leköt és érdekel.

Jól megrajzolt alakok, az ideális gondolkodású Tarkóy Béla; János az öreg szolga, aki szolgák abból fajtájából való, mely már kiveszőfélben van. Régen minden kúriának volt ilyen családhoz tartozója, aki ott öregedett meg és együtt érzett örömet és bajt a családdal; sikerült alakok: a megrágalmazott aranyszívű Márta; Benignyné, a rágalmazó szalóndáma; Monoki képviselő, a minden jóérzésből kivetkőzött, külsőleg kifogástalan megjelenésű gavallér.

Szemere György *Egyénisége* biztató első drámai kísérlet.

Ugyancsak a Nemzeti Színház mutatta be Szemere György második darabját: *Erősek és gyengék*, színmű 4 felvonásban. Ez

a dráma nevezetes lépés Szemere György drámaírói pályáján. Élő embereket mutat be ebben, akiknek lelki életében az egész társadalom tükröződik s akikben mély, öntudatlanul minden nézőben élő eszmék jutnak öntudatra, éles társadalmi összeközések oldódnak meg.

Az *erősek* a társadalom magaslatain élők, akiknek hagyományokban megrögzött, előítéletektől elfogult erkölcsi felfogása vereséget szenved a *gyengék* tisztább, mélyebb és emberibb erkölcsé előtt. Ez a harc a két erkölcs között Báthy Miklósban központosul s az ő lelki átalakulása a darab tulajdonképeni tárgya.

Báthy Miklós előkelő, gazdag, talpig gavallér, nemes gondolkozású ember, de rendje előítéleteiben élő nagyúr. Két fia van, az idősebbiket Bélát, jobban szereti, mert magát látja benne megtestesülve — pedig csak a saját és társadalmi osztálya hibái vannak meg benne. Afféle elegáns léha, aki hamis váltóval fedezi adósságát a klub komornyikjánál. Béla elcsábított egy szegény leányt s most, mert egy grófkisasszonyt készül elvenni, az inasától küld a leánynak végkielégítésül 2000 forintot. Ezt a pénzt is az öccsétől kéri, az ábrándozó Istvántól, aki merő ellentétje bátyjának. István nem találja helyét abban a társadalmi osztályban, amelybe beleszületett. Idegennek érzi magát családjában, melynek ideáljai nem az ő ideáljai, erkölcssei nem az ő erkölcssei.

Az apa házasodni készül, el akarja venni Korompai Hildát, aki éppen oly nemeslelkű asszony, mint amilyen nagy művésznő. Mikor Bélát leendő mostohaanyjának bemutatják, léhán, tiszteletlenül viselkedik vele szemben; István tisztelettel kezét csókol neki. Az egész család együtt van, amikor beront Bárdi, egy a világgal meghasonlott, nemes, de merev elvei miatt a társadalomban helyét nem találó, szívbajos ember, aki elvesztette tanári állását, mert egy bukott leánynak pártját fogta. A bukott leány az, akit Béla elcsábított. Bárdi felháborodva dobja vissza neki a végkielégítésül küldött pénzt és elébe tárja aljasságát. Az öreg Báthy is felháborodik, nem azért ugyan, mert fia elcsábította a leányt, hanem mert kevesli az összeget, amelyet fia a leánynak küldött, — István ellenben azt követeli, hogy bátyja tegye jóvá hibáját és vegye feleségül a leányt. Most derül ki, hogy mennyire idegen István a családjában: atyja, bátyja álmélkodva néznek reá, nem értik föllépését, ő pedig látva, hogy nem tudja

magát velük megértetni, elhagyja a házat és elmegy Bárdival, keres egy jobb, kevésbé hazug világot a helyett, amelyből számúzi magát. (I. felv.)

Ez az I. felvonás érdekesen van megírva, de nem tökéletes expozíció: nem látjuk belőle, mily irányban fog fejlődni a cselekvés s ki a tulajdonképeni hős. Eddig azt hisszük, családi drámává lesz az ellentétes jellemek összeütközése a családban. Az öreg Báthyt is csak felületesen ismerjük meg az expozícióból, csak külsőségeket látunk belőle s nem látjuk lelke nemességét.

A második felvonás Ilona, az elesábitott szegény leány szobájába vezet. Ilona varrásból tengeti életét s amíg ő odajár munkáért, kis gyermekére Bárdi vigyáz. Segít neki ebben Báthy István is, aki most velük egy házban lakik, István megszerette a derék Ilonát, de ez tudni sem akar róla, bukása tudatában elszánta magát, hogy élete csupa vezeklés lesz s célja csak egy: gyermekének felnevelése. Pedig titokban szereti Istvánt. Ilonát felkeresi az öreg Báthy is, vissza akarja váltani pénzen Ilonától és Bárditól István fiát. Osztálya előítéleteitől elvakítva azt hiszi, hogy ezek a szegények pénzért mindenre kaphatók. Bárdi azonban felvilágosítja, hogy ebben a szegényes hajlékban is lakik becsület, önértet, és pedig tisztább, nemesebb és emberibb, mint az övé. Ez a párbeszéd az *erős* Báthy és a *gyenge* Bárdi között, az utóbbiban megtestesült emberi erkölcs győzelme az előbbinek rendi erkölése fölött, a darabnak legmélyebben átértett és legtöbb írói erővel megírt jelenete.

Báthy ellágyul, megköveti a szegény embereket s ezzel az ellágyulásával kezdődik az ő lelki átalakulása is. István életében most először kerül szembe az igazsággal, kezd kinyílni a szeme és a szíve, csak további személyes élmények kellenek hozzá, ki fog az nyílni teljesen. Ezek az élmények hamar bekövetkeznek s a dráma most már a maga igazi medrében, gyorsan, teljes hatással halad tovább. Báthy megkísérli, hogy visszatérítse fiát magához, de miután belátja, hogy minden erre irányuló törekvése hiábavaló, arra kéri, hogy viselje gondját mostohaanyjának, ha őt valami „emberi dolog” találná érni. Feleségét ugyanis megsértették a kaszinó bálján a hölgyek, mire ő viszont megsértette ezek férjeit és most hat párbajra kell kiállnia. A párbajsegédek azonban egy ravasz jegyzőkönyvvel úgy megkötik Báthy kezét, hogy nem torolhatja meg a nején

esett sérelmet. Még magához sem tért emiatti felháborodásából, amikor felkeresi Viczay gróf és neje, Béla leendő apósa és anyósa s újabb sérelmet ejtenek Báthynén: azt követelik, hogy Béla házasságkötése után mostohaanyja ne követeljen rokoni jogokat. Báthy rábízta Bélára, beleegyezik-e ebbe? Meg van győződve, hogy a fiú felháborodva fogja visszautasítani a kikötést, de csalódik a társadalomban, amelyben élt s amelynek hitét eddig vallotta, de csalódik fiában is, aki mindig kedvence volt. Báthy a szörnyű csapás alatt összerogy.

Színpadi hatás dolgában ez a harmadik felvonás a legjobb: a sok szatírával beállított arisztokrata alakok kitűnő hátteret nyújtanak Báthy lelki küzdelméhez, amely igazán drámai módon, lépésről-lépésre fejlődik.

A szépen, melegen megírt negyedik felvonásban Báthy föladja régi énje utolsó romját: beleegyezik, hogy István feleségül vegye Ilonát, csakhogy visszakaphassa ezt a fiát, akinek lelki nemességét a másíknak sívár lelketlensége mutatta meg legjobban.

A cselekvény kissé nehézkesen, szétágazódva indult, de a darab közepe táján belejutva medrébe, drámai gyorsasággal halad tovább. Az alakok, köztük különösen Báthy oly írói erővel vannak megjelenítve, amilyet ritkán látni magyar drámában.

Technikai gyöngéi, sőt jellemrajzbeli fogyatkozásai, bizonytalanságai is vannak a darabnak; indokolása néha mesterségesnek látszik, — mindezt azonban elfeledteti az író ereje, szívének melegsége és a jelenetezésben is nagy haladást tanúsító ügyessége.

Az érdekes dráma azt a tételt igyekszik bizonyítani, hogy az új viszonyok alakulásánál fogva a főúri világ sem maradhat meg többé a maga elzárkózottságában. A tétel érdekes és igaz es Szemere György sok meggyőző erővel állítja elénk a drámai küzdelmet. Ha a cselekmény fejlesztése nem halad is mindig következetesen és a felvonásokat csak gyenge szálak kötik is össze, ha a második felvonásban egészen új cselekvény indul is meg, amelyet az előzővel csak a szereplő személyek közössége kapcsol össze — s így a cselekvény egysége megszakad, mégis határozott, drámaírói tehetség műve ez a darab, amely határozott emelkedést mutat Szemere György drámaírói pályáján.

Külön ki kell emelnünk a mű pompás, mindig finom, kifejező, helyenkint erőteljes dialógusát.

Szemere György következő színműve egy egyfelvonásos darab. Címe *A síralomházban*, mely őszinte sikert aratott a Nemzeti Színházban. Érdekes meséjén, a jellemfestés kiválóságán, kitűnő megfigyelésén kívül főleg az teszi igazán elsőrangúvá ezt a kis színművet, hogy belelát a lélek legsötétebb zugaiba és bámulatos egyszerűséggel tárja a néző elé a szereplők vonásait. (Mint dráma, egyike a legjobb magyar drámáknak.)

Karácsonyi Jóska a szegedi börtön síralomházában alszik és álmodik. Mihály, a börtönőr figyeli és azt tapasztalja, hogy a gyilkosságért elítélt Jóskát nem bántja a lelkiismeret. Jámbor ember, aki kutyájáról, tehenéről, lováról álmodik, majd pedig édesanyját emlegeti. A börtönben megjelenik a lelkész, akinek Jóska bevallja bűneit. Megölte Kiszti Mátyást, aki kiforgatta mindenéből és elcsábította feleségét is. Ők ketten tették szegényt földönfutóvá. Kész nekik megbocsátani. Jogosan ölt és azért ölt, mert meg akar halni, nem ér az ő élete Zsuzsi nélkül már semmit. A magas mennyekben lakó Istentől várja a boldogságát. A törvényszék előtt is úgy vallott, hogy ő a bűnös, nem pedig megrontói. Jóska a lelkész szavaira bevallja, hogy egy kehes lovat adott el egészséges gyanánt, de a vevőnek okozott kárt megtéríti. Agyonütött egy kutyát, mert a kukoricáját ette, ezt is bánja. A gyilkosságot azonban nem tartja bűnnek, mert Kiszti azért ölte meg, mivel, az vétett ellene. Ezt a tettet nem tudja megbánni. A lelkész magára hagyja a rabot és ekkor belép hozzá Mihály, a börtönőr. Ez a börtönőr jószívű, derék ember, aki előtt Jóska kitárja lelkét. Egy kis bort kér, majd pipát és elborozgat a börtönörrel. Mihálynak is azt vallja, hogy nem pénzéért ölte meg Kiszti, hanem mert feldúlta boldogságát. A börtönőr is részvételt van a szerencsétlen iránt, fölismeri emberségességét és össze is barátkozik vele. Mikor a gyóntató- atya visszatér, sírva és ölelkezve találja a két embert. „Soha még nem láttam én ilyen igaz embert — — kuvasz a törvény“ — mondja Mihály. Jóska halálra készen várja a papot, megcsókolja a feléje nyújtott feszületet és meggyőződéssel imádkozik: „Szerelmetes Jézuska, aki megváltottál bennünket bűnös embereket! Én Űdvözítöm, osztályosom a szenvedésben: pártolj Te engem az én uram, Istenem előtt.“ A lelkész meghatottan hallgatja az

imát és mondja: „Nem örült, — nem megátalkodott. Lelke beszél belőle, amelybe embernek belátni nem adatott.“ A lelkészben felülkerekedik az ember: „Uram, Nálad a büntetés, Nálad a kegyelem. Ha helytelenül cselekszem, büntess meg engem“ — és a térdenálló Jóska feje fölött áldólag emeli fel kezét és feloldozza.

Ez a mély lélekfestéssel átítatott mese színes dialógusban folyik le. Jóska szavaiban mesterien világít rá a szerző a magyar parasztember gondolkozására, egyszerű, igaz lelkére.

Első tekintetre nem sok fejlődés látszik a darabban, pedig van benne fejlődés, csakhogy visszafelé; azt az utat látni meg, amelyen ez a szerencsétlen gyilkos idejutott. A pappal és a börtönőrrel folytatott beszéde kitarja előttünk egész lelkületét. Nemesak az öreg börtönőr lágyul el, hanem a pap is. „Egyszerű, komor, hibátlan lelki kép. Szinte hozzákapesolódik a Munkácsy siralomházi képéhez, mintha az elevenednék meg, vagy ez abba testesülne“ (Vojnovich Géza). Voltak, akik a darab megoldását kifogásolták, pedig esztétikai szempontból teljesen állja a kritikát. Jóska ártatlansága tudatában megy az Isten ítélőszéke elé és a szerző hangoztatja is, hogy az emberi igazságszolgáltatás gyarlóságáért az Isten ad elégtételt. Ebbe a gondolatba állítja be a gyóntatót is, aki a halálraítélt meggyőződésétől meghatva adja a feloldozást, bár nem volna szabad. A feloldozás remegő hangjában azonban van valami hamis zöngé.

A *Hevesi Sándor és Máder Raoul* vezetése alatt megnyílt *Népszínház—Vígopera* első eredeti magyar újdonsága Szemere György *Bolond Istók*, népies színjáték négy felvonásban című darabja volt.

Ez a színmű sötétárnyalású, hazafias fájdalomú, még humorában is peszimizsztikus. Arany Jánosnak ugyanilyen című töredékes költeménye hatott rá. Arany meséjéből vette át, hogy hőse is debreceni diák, aki színésznek csap fel és keservesen csalódik, de ezenkívül semmi sem emlékeztet Arany J. művére.

Szemere György egy romantikus szerelmi történet keretében a magyar művész siralmas sorsát, a szellem harcosainak megaláztatását akarja elének tálni.

A mese maga nem is fontos Szemere Gy. darabjában. Röviden a következőkben foglalhatjuk össze. Bolond Istók mint debreceni diák a csizmadiák atyamesterének, Bajori uramnak

házában lakván, olthatatlan szerelmet ébreszt a csizmadia leányában, a bájos és eszményi lelkű Juliskában. De Bolond Istókot regényes vágy vonja a színészet felé és egy előkelő, franciáskodó úrihölgy, Szoboszlai alispán leánya, Viola, csábítja szívét. Színésznek megy s miután keservesen csalódik a művészetben és lidércfénynek ismeri fel az úri kisasszony szerelmét, visszatér Debrecenbe, ahol örök hűséggel s Szép Ilonka módjára, bánatában hervadozva vár reá Juliskája, s a boldog viszontlátás gyönyörében egymásé lesz az ifjú pár.

Ez a mese így magában nem nyújtana semmi különöset, annál kevésbbé, mert a meseszöveg itt-ott homályos és vontatottan halad négy felvonáson keresztül. De ehelyett Szemere György sok mást nyújt, ami művét sajátossá és érdekessé, némely részében meg éppen kiválóan értékessé teszi. Környezetrajza a múlt század harmincas éveinek jellegzetes képe. Megjelenik előttünk a debreceni diákélet vaskalapos professzora, féktelen diákhada, derék civise, a vándorszínész minden megaláztatása és süllyedése, a falusi nép „müpartolása“, az alispán színészeket kftiltó rendelete, a szolgabíró hatalmaskodása, az egész ország elmaradottsága, vagy léha külföldieskedése. Rengeteg sok genre-kép, talán sok is a jellemző alakból, de köztük néhány olyan, amely dicsőségére válik Szemerének s annak bizonyosága, mennyire ismeri az író az ország társadalmát, szellemét, a különböző osztályokban uralkodott s részben ma is uralkodó felfogást. Harag, keserűség, gúny villámai cikkáznak e műben. Ámbár a múlt idők képeit festi, mégis érezzük, hogy a jelenről és a jelennek szól az író, akinek Bolond Istókja szilaj kitöréseiben, virtuosus tetteiben, romantikus fellengzésében, maró gúnyjában s önmeghasonlásában nemesak az író lelkivilágát, de fájának is sok találó vonását tükrözi vissza.

Kár, hogy Szemerében erősebb a Jókai iskolájabeli leíró és elbeszélő tehetség a drámaírói kifejezőképességnél és erőnél s műve nem egy becses részletével inkább a műértöket köti le, mint a közönséget.

Az alakok és a helyzetek gazdagsága mellett kitűnik Szemere György művében a viszonyainkat jellemző szólások, ötletek gazdagsága is. De ezekben Szemere nem eléggé világos s a hamleti töprengések és vívódások értelmét néha fojtó köd takarja. Annál tisztább azonban szerelmi romantikája és kelleme- sen hat, hogy az író oly eszményi, tiszta, ábrándos és szívhez

szóló rajzát tudta adni egy bánatában hervadó, ártatlan leánykának. Ez a kép, a negyedik felvonás, kétségtelenül a mű legszebb és leghatásosabb része. Ebben inspirálóan hathatott reá a heidelbergi diákéletről szóló és nálunk is színre került mű.

(A Bolond Istók bemutatója nagy hatást keltett.)

A Bolond Istók után ismét egy négyfelvonásos színjátékkal lépett föl, amelynek címe *Ő*. A darab a Magyar Színházban került bemutatóra. Ez a darab sajátos alkotás, nemcsak azért, mert a megszokott drámai műfajok egyikéhez sem sorozhatjuk, hanem méginkább tárgyánál fogva. Van benne igazság is, erős megfigyelés, nagy lázadás, transzcendens sóvárgás és emellett fogyatékos, formátlan, önkényes darab.

Tétele az, hogyha Krisztus Urunk ma újból eljönne a földre igéit hirdetni, ma a társadalmi rend ellen való izgatás miatt valami hazug vád alapján ismét halálra ítélnék. Szemere György azt vallja, hogy ezt a gondolatot *Vágó Gézától* vette. Ez a gondolat (valóban) igen régi és mindenütt és mindannyiszor fölvetődött, valahányszor egy-egy társadalomban az erkölcsi alap megingott vagy megfogyatkozott. Költői feldolgozásra is kiválóan alkalmas, csak erős költői tehetség és még erősebb esztétikai ítélet kell hozzá. A drámaíró e két tulajdonságából Szemere Györgynek derekas mértékben jutott, de a jelen esetben ezeknél mégis nagyobb volt benne a merészség, hogy a *Megváltó* alakját a színpadra vigye, mintsem ezt hihe-tővé, az esztétikai ízlésnek megfelelővé tudta volna tenni.

A darab hőse Jézus. Az igazi Jézus, de aki most jött le másodszor a földre és váratlanul betoppan egy kis városba. Velejében szimbolikus darab, de formában nem az. Formában a modern életet kapjuk, de beléje ékelve anorganikusan a csodatevő hatalmat, mely mindenkin tud segíteni, csak magán nem. Krisztus másodszor jöven le a földre, úgy jár, mint először, a szegények tódulnak hozzá, a föld hatalmasai nem bíznak benne és másodszor is halálra ítélik. Krisztus meghódította a világot, de ismét elvesztette, mert ez a mai világ nem Krisztus világa. Az emberiség újra bűnbe süllyedt fent és lent egyaránt és ez az igazi témája a drámának. A bűnbevesző emberiséget erős kézzel viszi a színpadra. E tekintetben az első felvonás szinte külön, befejezett darab és mint ilyen drámai erővel teljes. Egy munkáscsalád élete tárul fel előttünk, az elzüllött apa, ennek serdülő fia és leánya a veszedelem útján járva; nagy

leánya, aki testével kereskedik és testvéreit meg apját szégyenli, végül himlőben pusztuló gyermeke. Ez a komor kép belemarkol lelkünkbe. Ekkor jelenik meg Jézus, aki segítséget hoz mindenkinek: a beteg gyermeket és a beteg lelkeket meggyógyítja, egy kisfiút, aki a katekizmusával kinlódik, felvilágosít, megvigasztalja a bűnbánókat, csupa szeretetet, jóságot, áldást sugároz. (I. felvonás.)

Ember-e, Isten-e, a néző sem tudja. Ha itt vége volna a darabnak, mélységes gondolkodásba merülnénk és új reményekre ébrednénk. Íme van segítség az emberiség számára. Mint a beteg organizmus, ő is képes ellenméreggel védekezni a kór-ság ellen. Magából szüli a szó és az érzés isteni erejét, mely meggyógyítja a haldoklót. Ekkor Jézus alakját az emberiség maga-gyógyító ereje nagy szimbolumának tekintenők; látnók, hogy csak csoda mentheti meg a világot, tehát a csodának el kell jönnie. Mert az emberiség nem veszhet el, élni akar és élni is fog. Megteremti magának az élet föltételeit. De nem ez a szerző gondolata és szándéka, vagy ha az, nem tudott neki kifejező testet adni, mert ezentúl nemcsak a szegény családnak a sorsa érdekl, hanem Krisztus alakja. Idáig tehát minden hagyján volna.

A második felvonásban Krisztus az iskolában jelenik meg a vallástani vizsgálaton és nekitámad a papnak, a grófnak és a szolgabírónak. A szerző talán azt a gondolatot akarja illusztrálni, hogy mivé lesz a vallás a vallásstanban? De ennek már nem tudott megragadó drámai kifejezést adni. A falusi iskola, a parasztgyermek, az iskolai hatóságok, a tanító, a prépost, az elnök, a nép és ebben a környezetben Jézus krisztusi öltözetében groteszk. A költőt önfegyelmező ereje cserbenhagyta. E rész az előbbi felvonással semmiképen sem függ össze. A dráma itt nagyot zuhan a mélységbe. A szerző, hogy a cselekvényt valamiképp tovább vigye, Jézust elfogatja, mert véres lázadást szított.

A harmadik felvonásban Jézust az esküdtszék elé viszik és egy titokzatos főember, Amadyl (aki, úgy látszik, az egyház hatalmának megszemélyesítője) illetéktelen beavatkozása következtében halálra ítélik. Ahány mozzanat, annyi bizarr és kép-telen gondolat.

A negyedik felvonásban egy megható és esztétikailag is szép kép tárul elénk, amikor a halálra ítélt Jézus börtönében

megtéríti a kételkedőket és szeretettel búcsúzik el híveitől s megbocsát ellenségeinek, mielőtt a halálra menne.

A negyedik felvonásban a dráma egészen elvész és a Jézus-történet modernizált epikumának adja át helyét. Jézust mindenáron el kell ítélni. Mindenki megtér, meghódol előtte, de azért a vesztőhelyre viszik. Sem Jézust, sem ezt a világot, sem a szerzőt nem értjük. A keserűség, a gúny, a harag erős hangjait halljuk, de drámát nem látunk.

A gondolat, amely az író elméjét megragadta, valóban költői, csak hogy mindvégig költői magaslaton kellett volna tartania és minden ízében költői felfogással kidolgoznia. Esztétikai szempontból a legnagyobb hiba, hogy a második és a harmadik felvonásban a fenséges tárgy a költői magaslatról leszál szinte a kültelki szociáldemokrata gyűlések és tülekedések színvonálára. Ez nem volna igazi költészet még akkor sem, ha nem Ő volna a darab főhőse; így annál kevésbé lehet az, mert a legfenségesebb eszmék profanizálása a legéktelenebb diszharmónia.

Ez az Ő nem művészi alkotás, hanem színpadra alkalmazott szociális-etikai tartalmú értekezés, mely itt-ott költői színnel és hangulattal van bevonva. (A színmű bizonyos tekintetben egyházellenes darab, de nem romboló szándékú író munkája, hanem inkább egy elkeseredett, nemes léleké.)

Mily felfogással dolgozza fel a modern írók közül *Gerhart Hauptmann* ezt a nehéz, merész és kényes problémát *Der Narr in Christo Emanuel Quint* című művében. A kérdést, mely alkalmas volna az egész emberiség lelkületét felrázni, G. Hauptmann nem veti ugyan fel nyíltan, de a sorok közül kiolvasható: milyen sorsa volna Krisztusnak, ha ma visszajönne közénk a Hegyi beszéd eszményi követeléseivel? Erre a kérdésre nem is adja meg a költő a feleletet, erre a kérdésre teológusoknak, jogászoknak, filozófusoknak együttesen kellene válaszolniok.

Szemere György utolsó színműve a *Viszontlátás* című két felvonásban, mely a Nemzeti Színházban került bemutatóra. Háborús darab, de sok irodalmi értékkel. Feltétlenül kára az irodalomnak, hogy Szemere Györgynek ez a háború-előidézte tragédiák világából egy embersorsot élénk vető drámája oly hamar lekerült a műsorról és feledésbe merült. A darabban az elfelejtett, csonkán megtérő katona lelkének megbénulása, amikor feleségét más asszonyának látja és lassan ébredő életerejé hatalmas drámai erővel van élénk vetítve.

Szemere György darabja képeket állít elénk egy elfelejtett, halottnak hitt hős életéből. A háborúba indult legénynek holt híre érkezik; édesanyja a gazdátlanul maradt birtokra egy másik legényt fogad fel, aki aztán feleségül veszi a háborúba ment legény kiválasztottját. Mikor később, évek multával a holtak hitt Darú István hazakerül Szibériából, csonka karral és csonka lélekkel, látja, hogy örökségébe más ült, Ágnes, az ő ideálja másé lett és még édesanyja szívébe is más fiú költözött be. Szörnyű az a pusztaság, amely reá vár, kétségbeejtő az a fájdalom, amely szívét tépi. Azzal a gondolattal jött haza, hogy szeretettel várják; várja anyja, Ágnes és a föld.

Kiábrándulása rettenetes. Az anyja új fiút fogadott, Ágnes új ideált választott, kutyája, tehene, földje új gazdát kapott. Az első pillanatban még ölni akar, de a szíve lassan megnyugszik. Mindenki elfelejtette, csak egy leány nem — Eszter —, akit pedig ő felejtett el. Csüggesztő szegénységében, lelkének csikorgó hidegségében ez a nő áll melléje és simogatja le lelkének ráncait. Ez a meleg asszonyi kéz megnyitja a lelkét is: lassan belátja, hogy az édesanyja valóban nem vihette egyedül a gazdálkodást, a földnek is kellett, aki fölszántsa, anyjával és az új gazdával meg is békél, de Ágnes? Itt is talál azonban megoldást. Ágnesnek már két gyermeke van. Itt olvad fel szívről végleg Szibéria jege és mindenkinek megbocsát. Új életet kezd, mellette áll Eszter, a hűséges, aki sohasem felejtette el és ketten vágnak neki az új életnek.

A dráma meséje nagyjában hasonlít *Tennyson Enoch Arden*ének meséjéhez, amelyet a világháború gyakran megismélt. Az ottani egyszerű mozzanat, hogy a holtak hitt férj más karján találja feleségét, alig több a népszínművek hűtlen mátkájánál, aki a katonaság ideje alatt máshoz megy. Szemere sokkal mélyebbre nyúl. Nála az anya állít új embert az elveszettnek hitt helyébe és ezzel a konfliktus sokkal mélyebbre száll: anya és fiú közé. Ezt a részt a szerző azonban csak elgondolta, kivitele elmaradt. Szemere ezt a problémát elejtette és beérte az egyszerűbb megoldással. Érdeme azonban, hogy a lelki válságokat nagyon ügyesen tudja kiigazítani.

Egyet kifogásolhatunk a dráma szerkezetében. Kár volt kettévágni és drámai összeütközést és két felvonást csinálni abból, ami tulajdonképpen egy felvonásba való. Sorstragédiának vagy méginkább végzettragédiának is vehetjük igazában való

küzdelem és igazi megoldás nélkül. Az egész történetben tulajdonképen senki sem hibás és a sok baj, ború csupa ártatlant sujt.

Szemere György kitűnően ismeri a falut. Ahogy ezek az emberek beszélnek, egy-egy szó, egy-egy pipáragyújtás, egy-egy mozdulat csupa plasztika. Az öreg temetőőr alakja, ahogy ül szobájában a tűz mellett és minden öt percben egyet szól, olyan, mint egy eleven szobor. A darabból még egy alak emelkedik ki: az iszákos kántor, akit az élet félrelökött; a temető árkában hál. Egyszer bevetődik a gazdaházba, a vetett ág látván erős csábítás szállja meg, belefekszik a világgá induló béna harcos helyett s arra kéri Istent, hogy ne rögtön haljon ott meg, hadd érezze a gyönyörűséget. Ez az alak az orosz novellaalakokkal rokon, kár, hogy egészen kívül áll a darab cselekvényén.

A darab nyelve szintiszta magyar nyelv, a Gárdonyiéval rokon.

*

Szemere György drámairodalmi munkássága 1903-tól 1922-ig tartott, mely idő alatt hat színművel szerepelt a fővárosi színházak műsorán. Első darabjával, az *Egyéniséggel* nagy reményeket keltett, amelyeket részben már második, de teljesen harmadik darabjában, a *Síralomházban* beváltott. Ez Szemere leg-sikerültebb drámai alkotása. Sok írói jelesség nyilvánul többi darabjában is és sok irodalmi érték utolsó művében. Kár, hogy olyan hamar hátat fordított a színpadnak. Szemere György őserjú, magyar tehetségétől és eredetiségétől várhattuk volna a magyar parasztdráma megteremtését.

Madách és Luther.

Írta: KARDEVÁN KÁROLY.

Fenti címen *Szelényi Ödön* a Protestáns Szemle 1906. évfolyamában foglalkozott Az ember tragédiájának falanszter-színében megjelenő Luther alakjával és a következő eredményre jutott: „Luther a vallásos lelkesedés, az őszinte hitbuzgóság bajnoka volt, ki lángoló hévvel és izzó szenvedéllyel küzdött a lelkiismereti szabadságért és igen ügyes fogás Madáchtól, hogy őt e világban a tűzkazánhoz állítja, mert az eszme valóban olyan, mint a tűz, mely lángralobbant, világít, de gyújt is; ilyen

volt Luther eszméje is, mely új szellemi világosságot hozott az embernek, de mint minden más eszme, túlzók kezébe került (Münzer, a parasztok felkelése stb.), akik azt félremagyarázván és vele visszaélván, minden állami és társadalmi rend felforgatására törekedtek, de abban rajtavesztettek, mintha csak tüzzel játszanának, melyet nem tudnak megfékezni s így martalékává lesznek, míg Luther az általa felidézett mozgalomnak mindvégig ura maradt, mint itt a tűznek.“

Nem kétséges, hogy Madáchnak Lutherről vallott ez a felfogása tetszik ki Az ember tragédiájából és ebben igen mélyen jár a szerző értelmezése, de vajjon igazat adhatunk-e neki abban, hogy „*Luther mostani foglalkozása tehát eredeti hivatásának bámulatosan sikerült travesztálása?*” Nem keressünk egyező értelmet a „travesztia” és a „travesztálás” között, Szélelyi egyszerűen átöltöztetést értett és láthatólag szimbólikusan fogta fel Luther falanszterbeli szereplését, míg a travesztia kisszerű szerepekben komikussá teszi nagy események hőseit. De vajjon tisztán szimbolizálja-e a kazánfűtő Luther a reformátor Luthert? Nincs-e itt torzítás is? S ha van, mi az értelme a torzításnak?

Az újult alakban megjelenő négy történelmi férfiú falanszter-i szerepeltetésének módja lényeges különbségeket mutat. Michelangelo megmaradt művésznek: a művészetellenes falanszterben a széklábakra díszet akar vésni és azért kerül összeütközésbe föllebvalóival. Plátó, az ideális államtan írója most is álomképeibe merül, mikor marhacsorda őrizését bízzák rá: az ő természetét sem tudta a falanszter elnyomni. A hős Cassius már rosszabbul jár. Verekedésen érik és valószínűleg igaza van a bíraskodó aggastyánnak, hogy ok nélkül kötött bele ellenfelébe, hiszen maga Cassius mondja: „Vagy gyöngébb volt-e tán ellenfelem, miért nem védé magát?” A hősből izgága verekedő lett. Ha Madách Luthert történelmi szerepében, szimbolum nélkül akarta volna falanszter-i kisszerűségében bemutatni, akkor a kazánfűtőben is valami reformátort rajzolt volna meg. Szimbólikus ábrázolásban pedig Luther valami emberbaráti célból fűtötte volna a kazánt a megengedettnél magasabb hőfokra. Ehelyett Luther így indokolja engedetlenségét:

S ki állna ellent a csábnak, midőn
Szikrázva, bögve a vadult elem,
A láng ezer nyelvével vesz körül,
Elérni kíván, hogy megsemmisítsen:

S ott állni bátran, szítani tovább,
 Jól tudva, hogy hatalmunkban vagyon.
 Nem ismered te a tűznek varázsát,
 Ki csak fazék alatt isméri azt.

AZ AGGASTYAN:

Hiü beszéd, ezért ma nem ebédelsz.

LUTHER *(visszalépve)*:

De holnap újra szítom a tüzet.

A kazán és a tűz szimbólumok. A kazán a társadalom, a tűz az ideális törekvés. Midőn a kazánfűtő a tüzet szítja, az ideális törekvések tüzeit szítja. Eddig a szimbólikus beállításban nem volna torzítás. A falanszter Luthere azonban nem valami ideális célból fűti túl a kazánt, hanem szenvedélyből és mint valami piromániákus, egyszerűen gyönyörködik a tűz varázsában és a maga hatalmában, hogy a vadult elemet féken tudja tartani akkor is, mikor más már veszélyben látja a falansztert. Lehet-e erre azt mondani, hogy itt Luther eredeti hivatásának bámulatosan sikerült travesztálását látjuk?

Madách Luther-jelenete után csak annyit ad a bámuló Ádám szájába: „Mit látok? ezt a férfit ismerem. Ez volt Luther.“ Ezzel szemben Cassius jeleneténél sajnálja, hogy a rossz rend, a teória annyira téved, hogy egy ily nemes kebel csak gátjául van; Plátót részvétellel szemléli, hogy ily szerepre van kárhóztatva abban a rendben, mely után epedett; Michelangelo életét pokolnak tartja, mert művészi alkotásában megakadályozzák. És mégis az egész színnek és ennek a jelenetnek tendenciájából látszik, hogy Luthert is azért szerepelteti, mert nagynak, nemesnek tartotta az ő törekvéseit is, különben miért szerepeltette volna? Madách azt akarta megmutatni, hogy a természetellenes, hibás elmélet szerint alakult állam mily szálnalmas szerepre kárhóztatja a nagy egyéniségeket. Minden elnyomás ellenére mint tör ki belőlük az istenadta tehetség: a művészlélek a szék-lábkészítő Michelangeloból, a filozófiai elmélkedés Plátóból, — másrészt miképp ferdül el a hősiesség a verekedő Cassiusban, miképp torzul el az ideális törekvés a kazánfűtő Lutherben. Lutherről nem mondat dícséretet Ádámmal, talán mert művében kerüli a felekezeti színezetet s már így is áldozott a reformátor emlékének, kinek szobra ott állott sztregovai kúriájában. Hogy a hősiesség, tudomány és művészet képviselői közé Luthert is felvette és nyilván szimbólikusan eredeti hivatására céloz, az végeredményben Madáchnak Lutherről vallott azt a felfogását bizonyítja, melyet Szelényi kifejt. Lutherre is vonat-

kozik az, mit Ádám még sok más meg nem nevezett ismerős are láttára mond:

Oh! mennyi ismerős mindenfelé,
 És mennyi szellem, mennyi őserő.
 Ez vélem harcolt, — az mártírhalt halt,
 Ez szüknek érzé a világtekét,
 S mi egyformára, mily törpére szürte
 Az állam.

Közelfekvő a feltevés, hogy Madách a kazánfűtés szimbolumát a Kelet Népéből (1841) kölcsönözte, melyben Széchenyi Kossuth ellen érvelve, hatszor él vele. Például: „...nem süle akkor tökéletesen ki, hogy én felébresztgetém a mélyen alvókat s a honi erőmű jéghideg katlana alá tüzet hordottam s a Pesti Hirlap szerkesztője a már tökéletesen felébredtetek lázba, a már úgy is elég meleg katlant szétpattanásra hajtja...”¹

A falanszter torz világát Lucifer már a paradicsomon kívüli színben megjövendőli:

A család s tulajdon
 Lesz a világnak kettes mozgatója,
 Melytől minden kél s kín születni fog.
 És e két eszme nő majd szüntelen,
 Amíg belőle hon lesz és ipar,
 Szülője minden nagynek és nemesnek,
 És felfalója önmön gyermekének.

A család és a magántulajdon teremti meg a hazát és ipart (általában gazdasági tevékenységet), ezekből nagy és nemes eszmék és intézmények fognak születni, de mivel az ember minden eszméjével visszaél, maga a hon és ipar fogják mindazt lerontani, ami bennük nemes volt, a hazafiságot, a tehetségek szabad kifejlődését és maguk is helyet adnak a falanszter-rendszernek, mely se hazát, se magántulajdont, se szellemi, erkölcsi önállóságot nem ismer. Ezt a torzulást a testi eltorzulás fogja az eszkimó-színben betetőzni. A torz különben lépésről-lépésre halad a történelmi jelenetekben, melyekben Lucifer az isteni gondviselésbe vetett hit nélküli ember történelmi látását mutatja be Ádámnak és Évának, hogy határozhassanak: Istennel vagy Luciferrel, hittel vagy pusztán tudással kívánják-e harcukat megharcolni. A keresztény színben a görög szín tünde, játszi nimfái rút boszorkányokká válnak, a halál szelíd nemtője esontvázzá torzul s Ádám borzadva mondja:

¹ Akad. kiad. 1905, 243. l., v. ö. 47., 61., 78., 232. és 234. l., a Politikai Programtörvényekben is (1847), 74. l.

Mily alakok!
 Ti változátok-é el vagy magam?
 Ismertelek, midőn mosolygtatok.

Lucifer azonban gyönyörködik a torzban s a londoni színen így ad ennek kifejezést:

Ládd, én fia vagy apja, hogyha tetszik,
 — Mert szellemek közt ez nem nagy különbség —
 Az új iránynak, a romantikának,
 Én éppen *e torzban gyönyörködöm.*

Gyönyörködik abban, ha az embert a majomhoz hasonlítják, ha a szerzetesruha „ficamlott érzést“ takar, ha a kéjhölgy szemérmesen szól, ha a hitványat és kicsinyt tömjénezik, ha a kiélt ember átkozza a szerelmet. A torz uralkodóeleme a londoni színenk és a torz torzul tovább a társadalmi fejlődés utolsó állomásán, a falanszterben. Ennek az eltorzulásnak egyik képviselője a kazánfűtő Luther, kinek eltorzulásában is ráismerni eredeti ideális alakjára, nemes törekvéseire, ahogy azokat Széleányi Ödön rekonstruálta idézett értekezésében.

Shakespeare a magyar irodalmi köztudatban.

Írta: ELEK OSZKAR.

Shakespeare hatalmas erővel nyűgözte le a lelkeket. De szélesebb sodrású Shakespeare-kultusz, mint nálunk, más irodalmakban nem támadt. A Nemzeti Színház igazgatója, a Shakespeare körül bokros érdemekkel jeleskedő Hevesi Sándor, Londonból visszajövet, beszámol arról, milyen felrázó hatása volt Sir J. Gollanezre, az angol Shakespeare-Társaság elnökére annak a képnek, melyet Shakespeare magyar pályafutásáról festett az angol társaság ülésén. Sir Gollanez készségét nyilvánította olyan munka kiadására a Shakespeare-Association kiadványai között, mely ezt a fontos kérdést behatóbban tárgyalná (Pesti Napló, 1929 október 22, 13. old.). Hevesi Sándor ünnepi meggyőződéssel hirdeti, hogy a magyar Shakespeare ugyanolyan európai valóság, mint Szent István kereszténysége, Mátyás renaissance-a gróf Széchenyi István megtalált nemzete. Hirdeti, hogy Shakespeare legerősebb kapcsunk Európával, hogy Shakespeare, kivált Arany János révén, nemzeti klasszikussá vált s hogy Shakespeare-rel Angliában „kiszámíthatatlan“ sikereket értünk el

(Hevesi Sándor: Shakespeare Magyarország londoni nagykövete, Nyugat, 1929, 590—592. l.).

Shakespeare magyarországi sorsával s a magyar irodalomra tett hatásával Bayer József könyvei, Alexander Bernát, Riedl Frigyes, Császár Elemér tanulmányai, a Kisfaludy-Társaság Magyar Shakespeare-Tára-nak tizenegy kötetében megjelent dolgozatok és Fest Sándor akadémiai munkája foglalkozott.¹

E sorok írójának a Magyar Shakespeare-Tár-ban (1919) az anyagbőség miatt hosszabbra tervezett tanulmányából csak az első fejezet jelent meg (Shakespeare a magyar irodalmi köztudatban, 80—124. lk.). A lesújtó állapotok miatt a Kisfaludy-Társaságnak nem volt módjában folytatnia a Magyar Shakespeare-Tár kiadását, így teljesen én sem értékesíthettem Shakespeare magyarországi sorsára vonatkozó kutatásaimat. A közölt fejezetben annak a tisztázására törekedtem: milyen szerepet játszik Shakespeare nálunk az esztétikai eszménykeresésben s bírálati normafütkészés történetében 1850-ig. Kiderült, hogy Kisfaludy Sándor, Döbrentei Gábor, Kölesey Ferenc, Buczy Emil, Berzsenyi Dániel, Bajza József, gróf Széchenyi István, Toldy Ferenc, Garay János, Szontagh Gusztáv, Lukács Móric, Bólyai Farkas, Horváth István, báró Eötvös József, Vajda Péter, Tóth Lőrinc, Vörösmarty Mihály, Petrichevich Horváth Lázár, Egressy Gábor, Gondol Dániel, Pulszky Ferenc, Vahot Imre, Henszlmann Imre, Sárosy Gyula, Erdélyi János, Zerffi Gusztáv, id. Ábrányi Emil, Arany János, Petőfi Sándor, Bozzai Pál tisztelettel, szeretettel, imádattal vagy rajongással szólnak Shakespeare-ről; a drámai költés vezérszellemeinek tekintik. Ezt hirdetik a Mindenest Gyűjtemény, Élet és Literatúra, Hasznos Mulatságok, a Tudományos Gyűjtemény, Hébe, Kisfaludy-Társaság Évlapjai, Athenaeum, Társalkodó, Kritikai Lapok, Honművész, Tudománytár, Rajzolatok, Szemlélő, Figyelmező, Honderű, Hasznos Mulatságok, Magyar Thalia, Regélő, Életképek, Divatcsarnok, Irodalmi Őr, Magyar Szépirodalmi Szemle, Érte-

¹ Bayer József: *A nemzeti játékszín története*, 2 k., 1887. — Bayer József: *A magyar drámai irodalom története a legrégebb nyomokon 1867-ig*. — Bayer József: *Shakespeare drámái hazánkban*, 2 k., 1909. — Alexander Bernát: *Shakespeare és Katona József*, a Kisfaludy-Társaság Évlapjai, 1912. — A *Magyar Shakespeare-Tár* kötetei, 1908—1919. — Riedl Frigyes: *Shakespeare és a magyar irodalom*, 1916 (Magyar Könyvtár). — Császár Elemér: *Shakespeare és a magyar költészet*, 1917 (Budapesti Szemle és Olesó Könyvtár). — Fest Sándor: *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig*, 1917, Akad.

sító, Pesti Divatlap, Hölgyfutár, Pesti Röpívek többé-kevésbbé neves írói is.

Az 1794-től 1850-ig terjedő időre vonatkozóan újabb adatokra találtam. Shakespeare magyarországi kultuszának jelensége — már a népek művelődési versenyében való derekas és büszke helytállás szempontjából is — ajánlatossá teszi, hogy napvilágot lássanak.

Bölöni Farkas Sándor 1815 novemberében Kolozsvárról ezt írja Kazinczynak: „Shakespearenak (így!) minden munkáját (így!) most hoztattam meg. Most néki élek egészen, éjjeleim neki vannak szentelve.“ (Kazinczy Ferenc Levelezése, XVII. k., 264. l., 1815 november.)

Ilyen szellemre vallanak gróf Széchenyi István írásai is. Apjának 1815 október 15-én azt írja, hogy Shakespeare-ben valóságos *Hausmannskost*-ot talál. (Gróf Széchenyi István Leveli szüleihez, 166—167. lk.). Néhány nappal később írott levelében arról számol be, hogy egész napokat tölt otthon, hogy Shakespeare-t tanulmányozza (u. itt, 171. l.).

Jellemző, hogy a lelki vívódásokra hajlamos Széchenyi, szerelmi tusakodásaiban valósággal rátalál *Hamlet*-re. Napló-jában 1815 október 26-án idézi híres monológjából (III. f., 1. j. *Gróf Széchenyi István Naplói*. Szerk. és bev. ellátta dr. Vizsota Gyula, I. k., 144. l. L. itt Vizsota Gy. értékes jegyzetét Sz. leveleire vonatkozóan is.). November 4-én újból *Hamlet*-hez fordul (III. f., 2. j., u. itt I. k., 155. l.), ráeszmél *Macbeth*-re is (III. f., 4. j., u. itt I. k., 159. l.). De Napló-jában leghatásosabbak az 1818 májusában írott sorok: érzi, nem szerencsés órában született; azon töpreng, hogy Isten korán magához veszi azokat, kiket szeret; *Hamlet*-ből idéz, hogy különben ki túrná a „megvetett szerelem kínjá“-t. Majd így kiált fel: „Mein lieber Romeo, mein theurer Shakespeare. Ach könnte ich Euere Schatten wecken oder friedlich zu euch mich gesellen ... wo bin ich?“ (U. itt, I. k., 192. l.) Menyire jellemző, ebben a vonatkozásban az, amit 1818 augusztus 2-án ír: „So wie Juliette liebte, könnte man zweimal nimmermehr lieben.“ (U. itt, I. k., 223. l.) Úgy hiszi, ha ilyen mélyen érez az ember, éppen elég ok arra, hogy az idegeket megtépázza. Nem esoda, hogy máskor (1819 április 7-én) azt írja, hogy Homeros és Shakespeare a költők ritka példái; Schiller és mások csak szerencsés utánpótlók (u. itt, I. k., 587. l.). Arról értesül 1821 március 3-án, hogy Selma Meade-et Clam gróf vette feleségül. Meg-

rendül a hírtől; úgy érzi, hogy szíven sebeztek. E lelki rázkódásban megint Shakespeare-re hivatkozik (u. itt, II. k., 133. l.). Jellemzőek az 1822 február 19-én írt sorok: „Meine Brust klopfte mir voll Unmuth, dass mich die Natur nicht riesenhaft schuf. Shakespeare!“ (U. itt, II. k., 247. l.) Széchenyi rapszodikus modorára mennyire jellemző sorok! Kicsinynek érzi magát, de nagyra tör. Mikor a nagyság eszményét kell megneveznie, csupán a nevét említi Shakespeare-nek. Nem árad el, mint a kor Shakespeare-rajongói, mégis milyen mély érzelmi tartalmat nyer nála Shakespeare neve. Ezt nálunk senkisésem érzelmesítette el anynyira, mint Széchenyi; hogy úgy mondjuk, Shakespeare-t lelki Mentorává avatta.

Nem kevésbé tanulságos a Muzáron (1833) írójának rajongó nyilatkozata „Prometheus—Shakespeare“-ről, mint akinek mesteri alkotásai „a drámai költésnek legmagasabb fokán állnak. Úgy látja, hogy ez a nagy szellem „rend kívül való ereje mellett“ nem volt szűkében a teóriai tudományoknak sem (417—418. lk.).

A Honművész az Inneplés-rovatban szól az 1769 szeptember 6-i stratfordi Shakespeare-ünnep alkalmából a költő Stratfordba való visszavonulásáról, társaságáról, barátairól, kikre Shakespeare „társalkodása, vidor szeszélye és jeles szíve megbecsülhetetlenné lőn“. Ír haláláról, sírjáról, a westminsteri emlékműről is, részletesen magáról az 1769-i ünneplésről (1834, I. k., 66—68., 75—76., 82—84. l. L. még M. Sh.-Tár, X. k., 296. l.).

A Figyelmező elbűvölve szól Shakespeare „óriási szelleméről“ (1837, II. k., 26. l.).

Vannak olyan írók is, kik Shakespeare-t más nagyokkal együtt emlegetik. *Helmeczy Mihály* a Kazinczy munkáinak nyomtatásáról írott jelentésében (Hazai 's Külföldi Tudósítások. 1814, I. k., 25. szám) arról szól, hogy Kazinczy milyen remekeket ültetett át magyarra, így Ossziánt is. „Ez és Shakespeare, kinek teremtő phantasiája egy Óceán 's prózával elegy drámai jámbuzának pathosza egy csapongó lángözön.“ A rajongás felmagasztalt s dagályba csapó nyelve ez.

Érdekes, hogy nem egyszer olyan helyen bukkanunk Shakespeare-nyomra, hol alig sejtenők, így Fáy András *Béltekyház*-ában (1832). A haladó szellemű Bélteky Gyula arra utal, hogy a műveltséggel együtt a művészi ízlés is kifejlődik. Erre

Káray ezt jegyzi meg: „Minden műveltség mellett is, örökké gyéren fogott volna kiválni az emberiségből azon néhány lángelme, kik időszakokat alkottak a szép körül. Homérok, Vinkelmannok (így!), Shakespeareok és Goethék minden esetre gyérek fogtak volna lenni a' szépnak világában.“ (Összes Munkái 1847-i kiadásának III. k.-ében, 276. l.). Shakespeare-nek, ha nem is egyedülvalóságát, de korszakalkotó jelentőségét hódolattal ismeri el, de merev, korához képest is nehézkes nyelven.

Báró Jósika Miklós is a Vázolatok-ban (1835) Shakespeare-t a nagy költők között említi (57. l.), Petrichevich Horváth Lázár pedig regényében, *Az elbujdosott*-ban (1836), Shakespeare és Milton „magos hagyományai“-ról szól (I. k., 71. l.). Tornay (Szontagh Gusztáv) Jósika *Könnyelműek* című regényét tárgyalva, arra utal, hogy a művészet csak ott teremhet, ahol mindkét alkotó mozzanata: a valóság és az eszményítés teljes, mint azt Homérosznál és Shakespeare-nél találjuk (Figyelmező, 1837, I., 163. l.). Pulszky Ferenc azok között említi az *Élet és művészet*-ben, kikenél érzés, kedély, egyszerűség és mélység uralkodik (Athenaeum, 1841, II. k., 531. l.).

Részletezőbb méltatásokkal is találkozunk. Tóth Lőrinc dolgozatai nagy Shakespeare-tiszteletről tanuskodnak. Élénk figyelmet érdemelnek *Tátrai levele*-i is. Tátrai útjára magával vitte Shakespeare néhány remekművét: *Romeo és Júliá*-t, „a' szerelem ezen diadalmi 's halotti éneké“-t, *Lear király*-t, az emberi élet borzalmainak „óriási tömegé“-t, *Othello*-t, a szenvedélyfestés „remek példány“-át, a „talán legkerekebb“ szerkezetű *Macbeth*-et, a „sajátos, philosopháló“ *Hamlet*-et, a „tisztá, nagy, antik *Julius Cacsar*-t s a „kimondhatatlanul édes, bájos“ *Nyáréji álom* (Athenaeum, 1840, II. k., 235. l.). Milyen öröme van előre is, hogy méltó keretben, a Tátra fenséges világában olvashatja Shakespeare alkotásait! Friss közvetlenségű s rajongó tiszteletről tanuskodó sorai méltán sorakoznak egyéb Shakespeare-méltató írásaihoz.

Fekete Somának az Edinburgh Review nyomán járó dolgozata (Újabb felvilágosítások Shakespeare' életéről 's költeményéről.) is figyelmet érdemel. Utal a Shakespeare életére vonatkozó mondákra, szól életéről, drámáiról. Úgy látja, hogy Shakespeare „félistenként“ megy a világon keresztül. Lelkesen fejtegeti egyegy remekét. Kiemeli, hogy Shakespeare csodálatos szellemi ereje „azt is megrendíti, ki megérteni törekszik“ s hogy rendező kész-

sége „a legnagyobb ész“-re vall (Athenaeum, 1841, 897—903., 913—919. lk.).

Nem meglepő, hogy az eszményül ünnepeelt, csodául hirdett költő örökértékű normákat szolgáltató teremtő szellem is. Ezúttal csupán Hetényi Jánosra hivatkozunk. Hetényi Az egyezményes rendszerről írott fejtegetésében arra utal, válasszuk vezetőinkül azokat, kik nemesak széptollúak, hanem széplelkűek is voltak, kiknek „genialis“ írásaiból kiragyog a „nagy nemtő“. Megemlíti köztük Shakespeare-t, „a nagy oktató“-t is (Athenaeum, 1841, I. k., 325. l.). Hangzatos s kimesterkedetten cifrálkodó stílusban utal Shakespeare mintaszerűségére.

Kiderül, hogy Shakespeare neve kivált két mozzanatban él a magyar irodalmi köztudatban: mint *eszmény* és *norma*. Ez a felfogás a kor romantikus ihletésére vall. A klasszicizmus ki-mért, zárt s a belső megindultságban való tompítottságával szem-közt a romantikusok az érzelmek erős vagy szenvedélyben ki-robbanó erejét kedvelik s a képzelet teremtő erejét csodálják. Shakespeare ezekben a mozzanatokban a reveláció lélekrázón döbbenetes erejével ragadja meg őket, így a német Tiecket, a magyar Katonát és Vörösmartyt, a francia Hugo-t s az olasz Manzoni-t. Az izzó magyar Shakespeare-kultusznak is ez a be-látás az éltetője. Íróink is azért méltatják, magasztalják a leg-nagyobbul s hódolnak előtte ünnepi áhítattal, mert párjaritkító jellem- és szenvedélyfestőül támad eléjük.

Katona István és Rosty Kálmán halálának napja.

Az elmúlt évben ünnepelte a magyar tudományos és irodalmi világ Katona István történetíró születésének kétszázados és Rosty Kálmán költő születésének százados évfordulóját. Mindkettőjük halálának napját tévesen közlik a régebbi életrajzok. Még a jubiláris emlékezések során is felbukkant egy-egy téves adat.

Szinnyei írói életrajzgyűjteménye (Magyar írók élete és munkái. V. 1198) is azt írja, hogy Katona 1811 augusztus 17-én halt meg. Ez téves adat. Katona életrajzírója, Hauer Ferenc (Katona István emlékezete. Kalocsa 1911.) hiteles följegyzések alapján megállapította, hogy 1811 augusztus 19-e a halálozás napja. Adatait átvette Ballagi Aladár a Révai-lexikon számára írt rövid, de megbízható életrajzában.

A kalocsai főkáptalan följegyzéseivel — ezeket Hauer idézi — egybevág a kalocsai plébánia halotti anyakönyve. Az V. kötet (jelzése: D 1799—1827. V.) 205. lapja örökíti meg a nagy történetíró elhúnytát. A betűhív szöveg:

In Augusto 1811.

Die 19.

Die eadem obiit OO. SS. provisus Rmus D. Stephanus Katona Metr. Eccl. Colocens. Cantor et Can. Abbas S. Petri de Bodrog Monostor, Regni Historiographus, Annorum 80. et in Eccl. Metr. ad Aram S. Aloysii Sepultus est.

Magyar fordítása: Ugyane napon (1811 augusztus 19-én), életének 80. évében, a szentségekkel ellátva elhunyt főtisztelendő Katona István, a kalocsai főszékesegyház éneklő kanonokja, Szent Péterről nevezett bodrogmonostori apát úr, az ország történetírója. A főszékesegyházban temették el Szent Alajos oltára elé.

Magam is emlékszem még Katonának vörösmárvány sírkövére. Ezt 1910-ben, a főszékesegyház restaurálása alkalmával távolították el a templom padlójából.

Szinnyei (XI. 1202) azt írja, hogy Rosty 1905 február 17-én halt meg Kalocsán. Szinnyei a temetés napjával téveszti össze a halálozás napját. Rosty 1905 február 5-én hunyt el s február 17-én volt a temetése. Az egykorú nekrológok s későbbi életrajzok pontosan elmondják halálának körülményeit.

A nekrológok közül ezeket említem meg: 1. Hörl Gyula: P. Rosty Kálmán. (Kalocsai jézustársasági gimnázium Értesítője. 1905.) — 2. P. Rosty Kálmán. (Kalocsai Néplap 1905. 8. sz.) — 3. P. Rosty Kálmán S. J. (Kalocsa és Vidéke 1905. 14. sz.) Ez egyúttal pótlás Szinnyeinek könyvészeti adataihoz.

Timár Kálmán.

Kölcsey és Arany.

(Maradj, Homér! Jer, Ossián!)

Arany Jánosnak legszebb lírai költeménye közé tartozik az „Összel“. Ez az allegorikus elégia az egyéni bűnnek, a családi gondnak, a hazafias fájdalomnak azon a gazdag fáján termett, amelyen a *Ráchel, Ráchel síralma, A költő hazája. Hiú sóvárgás* és főképp *A dalnok búja* című allegóriák és elégiák fakadtak azokban a szomorú években, amelyekben a költő a veszített szabadságharc után mindent veszve látott. A költőnek ezt a sötét lelkivilágát híven tükrözi az *Összel* refrénje, amely szinte közszájra került: „Jer, Ossián, ködös, homályos énekeddel.“ Az Ossiánt hívó szózat annál hatásosabb, mert a költeményben ez a másfél sor előzi meg:

Maradj, Homér, fénydús eggeddel,

Maradj te most! . . .

A Homér és Ossián közti ellentét kiterjed a költemény első felére, mert Arany a második, harmadik, negyedik és ötödik versszakban homéri képeket fest, szép, derűs, vidám képeket, amelyek azonban mind fájnak neki, mert most csak Ossiánt kívánja hallani ködös, homályos énekével.

Azt hihetnők, hogy a Homér és Ossián közti ellentét Arany-nak legsajátabb találmánya, legegényibb ötlete. Lehet, de nagyon érdekes, hogy ezt a szembeállítást, még pedig az egyiktől a másikhoz, éppen Homértől Ossiánhoz való pártolást megtaláljuk Kölesey-nél, nem költeményben, hanem egy világfájdalmas levelében.

Ezt a wertheri hangulatú levelet 1815-ben, a legszebb hónapban, május virágos havában intézi a 25 éves Kölcsey a vele egykorú Kállay Ferenchez, debreceni volt tanulótársához, egyik legbizalmasabb barátjához. Ebben a levelében, miután szerelmi csalódását felemlítette, miután kitárta életunalomtól és halálvágytól ostromolt lelkét, egyszerre csak így szólal meg: „s félő.

nehogy Homért elvetve,¹ lelkünk Ossiánnak bús képeiben sülyedjen el“.

Kölcsey levele 1839-ben már nyomtatásban is megjelent Kállay Ferencnek abban a munkájában, amely következő címet visel: *Kölcsey Ferencz' gyermek- 's ifjúkori életrajza 's néhány eredeti levele.* Ezt a kis munkát könnyen elolvashatta Arany, talán még Szalontán, mikor Szilágyi István az irodalomnak sok új termékét magával hozta, talán a Tisza-családnál, ahol Arany a szabadságharcot követő két válságos évét töltötte, ezek között 1850-et is, az „Összel“ születése évét.

Ha elolvasta és lelkébe fogadta Arany a Kölcsey panasz-kitöréseit, akkor a két költőnek ez az egymásra hatása kitűnő példa arra, hogy milyen jelentéktelen motívumból születhetik elsőrangú művészi alkotás.

Ha pedig Arany nem ismerte Kölcseynek ezt a levélrészletét, amit nem tartok valószínűnek, akkor a Kölcsey 1815-beli felkiáltása és Arany 1850-beli elégiája a legerősebb bizonyíték a latin közmondás igazsága mellett: *Magna ingenia conveniunt.*²

Kardos Albert.

Kuthen születési éve.

Kuthen, családi nevén Barina Vendel, születésének idejét eltérő módon közlik a lexikonok és irodalomtörténeti munkák.

Vannak művek, melyek csak az évszámot jelzik. Itt is akad eltérés: 1834 vagy 1835. 1834-et mond például Danielik József (Magyar írók, Pest, 1858. II. k. 19. l.), 1835-öt Kőrösy László (Katholikus költők, Esztergom, 1889. 299. l.).

Mások a születés napját is föltüntetik. Itt is kétféle változat van: 1834 október 20 vagy 1835 október 20. Az első adatot találjuk meg Szinnyei írói életrajzaiban (I. 586.) s az Athenaeum Kézi Lexikonában (I. 178.). A másik adatot olvassuk a váci egyházmegye papi névtáráiban, továbbá a lexikonok közül az Egyetemes Magyar Encyclopaedia, a Pallas- és Révai-lexikon hasábjain.

¹ Kölcseynél a Homér elvetése, félretétele nemcsak szóközi frázis, mert bizonyára már ekkor fordítgatott Homérból, amint azt a hírhedt Iliász-pörből is következtethetjük. *K. A.*

² Tudvalevő, hogy Petőfinek is van egy „Homér és Oszián“ című szép költeménye, de Petőfi az ő- és középkor két híres epikusát nem helyezi ellentétbe egymással, hanem egy magasságba emeli és úgy dicsőíti őket, mert Petőfit éppen úgy gyönyörködteti a „koldusok őse Homér“, mint a „királyi utód Oszián“. *K. A.*

Ugyanezt az adatot közli Kuthennek egyik részletesebb életrajza, a Karosu Antal Arzén tollából Lévy Mihály nyomán írt életrajz. (Vác város története, Vác, 1881. IX. k. 278.)

Tulajdonképen csak az évszámot illetőleg van eltérés. Melyik hát a helyes adat? 1834 vagy 1835?

Minden kétséget eloszlat Kuthen keresztlevele. A kiskunhalasi róm. kat. plébánián a keresztelték anyakönyvébe 1835-ben 105. folyószám alatt vezették be Barina Vendel keresztelését.

A keresztlevél a következő adatokat tartalmazza: A születés és keresztelés ideje: 1835 október 20. A megkeresztelt neve: Vendel. A szülők: Barina János és Bernár Júlia róm. katolikusok, Halas. A költő atyja tanító volt, a keresztlevél professzornak mondja. A keresztszülők: Szőlősi János és Kucka Teréz. A keresztelő pap: Frölich Mihály plébános.

Kétségtelen eszerint, hogy Barina Vendel 1835 október 20-án látta meg a napvilágot Halason. Szinnyei is tévesen jelzi születésének idejét.

Közeledik Kuthen születésének századik évfordulója, 1935 október 20-a lesz ez a százados évforduló. *Timár Kálmán.*

Csokonai s az Arkádia-pör.

Az Arkádia-pör — tudvalevő — Csokonai halála után folyt és tulajdonkép abból a felírásból keletkezett, amelyet Kazinczy a Csokonai közadakozásból létesítendő síremlékére ajánlott, mint odavésendő szöveget és amelynek utolsó sora így hangzott:

Arkádiában éltem én is.

Az is tudvalevő, hogy a debrecenieknek az egész terv nem tetszett, a felírásnak minden mondatát kifogásolták, de különösen az idézett, az utolsó soron botránkoztak meg, amelyben Kazinczy részéről sicariusi döfést, alattomos támadást láttak Debrecen ellen, hiszen a lexikon azt mondja, hogy Arkádia jó *marhalegelő* tartomány volt, kivált *szamarak* számára.

Továbbá az is tudvalevő, hogy az Arkádia-pör egyrészt a rágalalmazással vádolt Kazinczy közt, másrészt az állítólag meg-rágalmazott városnak és a halottaiban megbántott költőnek, Csokonainak a védői, tudniillik Fazekas Mihály és Kis Imre közt folyt, de azt alig tudja valaki, hogy a pörnek egyik részese,

közvetlen fele volt maga Csokonai is. Hogy mikép, azt szeretném a következő sorokban feltüntetni.

Csokonai a *Lélek halhatatlanságán* kívül, amely valójában a Rhédey Lajosné halálára megrendelt búcsúztató költemény volt, írt több halotti búcsúztatót is, többek közt egyet az 1802 december 31-én Debrecenben eltemetett Schraudné Zeininger Anna tiszteletére, aki egy debreceni gyógyszerésznek volt a leánya és Schraud kir. tanácsos, országos főorvosnak a fiatal felesége. Csakhogy ezt a halotti búcsúztatót nem verses formában, nem is a reformátusoknál szokásos költői műfaj példájára szerzette, hanem a görög-latin irodalomból ismert *idyllium*, az új klasszikus irodalmakban is kedvelt *pásztorjáték* mintájára. Ebben a pásztoridillben Csokonai görög pásztornevek alá rejti a személyeket; a megsiratott úrinő *Amaryllis*, atyja *Milon*, férje *Thyrsis* név alá vannak burkolva, maga Csokonai is, mint *Melites* nevű pásztor lép fel. A nagyobb hatás kedvéért a helyszínt is göröggé teszi, a gyászesetet és annak megsiratását *Arkádiába* helyezi, maga is *Arkádia* lantosa képében jelenik meg és hogy eljárása felől senki kétségben ne maradjon, egyik jegyzetében nyilván megmondja:

„Debrecen vidékét, s a lapályos marhatartó Alföldet itt is *Arcádiának* nevezem, mint már másutt is az odáimban, p. o. gr. Széchényi Ferenc ő exczához.“

S valóban, ha rálapozunk Csokonainak „A n. mélt. gróf Széchényi Ferenc ő excza nemzeti könyvtárjára“ című ódájára, ott találjuk a költő ajkáról elhangzott ezt a kérdést:

Ki s mi hozott ugyan
E Hortobágy pusztái mellé
E magyar *Arkádiába*, kérlek?

Szóval, Csokonai több ízben, költeményben is, költeményhez fűzött jegyzetben is *Arkádiának* nevezi Debrecent és vidékét. magát pedig mint *Arkádia* lantosát tünteti föl.

De ha így áll a dolog, akkor néhány kérdést kell fölvetnem, amelyekre alig találok elfogadható feleletet.

Elsősorban, hogy lehettek Debrecen és Csokonai védői, Fazekas Mihály és Kis Imre olyan vakmerőek, hogy az Arkádiaelnevezésért Kazinczyt támadták meg, holott ezt az elnevezést Csokonai előbb és többször használta, használta pedig nemcsak célzasképen, hanem a legvilágosabb határozottsággal? Nem ismerte volna Fazekas és Kis Csokonainak Arkádiát emlegető

költeményeit? Alig feltehető, hiszen az ő kezeik közt volt Csokonainak majdnem minden kézírata, nem is szólva 1806-ig, az Arkádia-pör kezdetéig nyomtatásban megjelent munkáiról.¹

Vagy Fazekas és Kis egészen a latin közmondás szerint gondolkoztak volna: *Si duo faciunt idem, non est idem?*

A második kérdésre is nehéz a felelet, Kazinczy, mikor Fazekas Mihályhoz és Kis Imréhez intézett magánleveleiben, valamint a *Hazai Tudósítások* 1806., 1807. és 1808-i évfolyamaiban védekezik a debreceni suttogó gyanúsítások, majd nyílt vádak ellen, magaigazolására és az *Arkádiában éltem én is* felírás magyarázatára fölhozza *Vergiliust*, föl az olasz *Arcadia-társaságokat*, föl *Schillert*, föl *Poussint*, akinek egyik festményéről vette közvetlenül a bántónak talált mondatot, de egy szóval nem említi Csokonait. Holott ha mindjárt első nyilatkozatában oda kiáltotta volna Debrecen védőinek: *autos ephal*, akkor Fazekasnak is, Kisnek is szégyenkezve el kellett volna hallgatnia és már csak Csokonai kedvéért is Kazinczytól bocsánatot kérnie. Erre csakugyan nincs más magyarázat, mint hogy Kazinczy nem ismerte vagy elfeledte Csokonainak Arkádiát emlegető költeményeit és megjegyzését.

A harmadik kérdést talán föl sem kellene tennem, mert az a legérthetlenebb dologra vonatkozik. Hogy lehet az, hogy azok az irodalomtörténetírók és filológusok, akik az Arkádia-pörrel foglalkoztak, nem vették észre Csokonaiában az Arkádia-vonatkozásokat és nem használták fel az Arkádia-pörben Csokonait, mint döntő bírót a vádlott Kazinczy fölmentésére és a vádló debreceniek elítélésére?

Azonban az irodalomtörténetre is áll az az igazság: *Jobb későn, mint soha*. Ha eddig nem lett volna teljes a meggyőződésünk, hogy Kazinczynak minden szavát és lépését a legtisztább kegyelet vezette Csokonai síremlékének szándékolt felállításában, most a magát is arkádiai lantosnak nevező Csokonai tanuskodása után Kazinczy csak tisztultabb fényben áll az utókor törvényszéke előtt.

Kardos Albert.

¹ Csokonainak 1806-ig megjelent művei a hirlapban, vagy hirlap mellett közöltek nem számítva: *Diétai Musa*, 1796, *A szépség ereje a bajnoki szíven*, 1800, *Tavaszi*, 1802, *Amaryllis*, 1803, *A pillangóhoz*, 1803, *A lélek halhatatlansága*, 1804, *Dorottya*, 1804, *Lilla*, 1805, *Ódák*, 1805.

Louis Karl: Note sur la fortune des oeuvres d'Antonio de Guevara à l'étranger. Megjelent a délvidéki francia egyetemek lapjában, a Bulletin Hispanique (Bordeaux) XXXV. füzetében, 1933 január—márciusi számában.

Karl Lajos alapos és részletes felsorolásban tájékoztat az V. Károly spanyol humanistájának Guevarának művei után készült fordításokról. Olasz- és Franciaország, Németország és Anglia fordítóiról. Majd áttér a mi irodalmunkban szereplő Draskovits János báró és Prágai András munkásságának ismertetésére, akiknek a Fejedelmek órája magyar változatát köszönjük. Sok életrajzi adat, irodalmi és politikai kapcsolatok élénkítik és hozzák közelebb hozzánk a barokk kor e távoli előfutárát, másrészt a magyar viszonyok könnyed eesetelésével a mi irodalmi és szellemi életünk tükrét csillogtatja meg a nyugati nemzetek előtt.

K. A.

Rexa Dezső: Kazinczy: Napoleon és Mária Lujza menyegzőjére. Két hasonmással. Gyoma, 1932. Ivrét. Kner Izidor kiadása. 40 l.

Pest vármegye érdemes főlevéltárosa, aki az utóbbi évtizedben több irodalmi ritkaság (pl. Petőfi: Lant verseinek, Gvadányi: Aprekaszionjának) közzétételével növelte multunk szellemi termésének anyagismeretét, a Kazinczy-centenárium alkalmából is ily módon hódolt a nagy író emlékének. Ezúttal a halhatatlan nyelvújítónak „A nagyság és szépség diadalma Napoleonnak e Luizának mennyekzőjőknél“ című 36 soros lakodalmi énekét tette közzé, az eredeti kéziratot és az ezen alapuló kétfelvetes nyomtatvány hű másolatát szemléltető kiadásban. A mű díszes kiállítása első pillantásra elárulja, hogy ugyanolyan rajongó könyvszeretet hozta létre, aminő annakidején (1810) az első kiadást. Ennek történetét, valamint a kutatókat érdeklő szövegváltozatok gondos utánjárással készült egybevetését a könyvtárusi forgalomba nem kerülő, mindössze 240 példányban nyomtatott kiadvány bevezetése közli.

V. M.

Jeney János: Garay János. Budapest, 1932. 112 l. A kegyestantórend kiadása.

A komoly elmélyedésre valló életrajz a következő új irodalmi vállalatban jelent meg: *Palaestra Calasanciana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől.* Örvendünk, hogy a kegyestantórend áldozatkészsége lehetővé teszi a piarista tanárjelöltek tudományos dolgozatainak nyomtatásban való megjelenését; helyes az is, hogy a rend egységes sorozatban adja ki ezeket az értekezéseket. A szerző munkája — Garay János pályájának ismertetése — megérdemel minden dicséretet, csak az hiányzik belőle, amit évek óta sürgetünk a doktori dolgozatokban: az értekezés elején a kérdésre vonatkozó irodalom

időrendi egybeállítás. A forrásoknak az ilyen disszertációk végén közölt száraz egybeállítása nem pótolhatja ezt az igen fontos fejezetet. Minden értekezés elején világosan egybe kell állítani: kik írtak eddig a tárgyalásra kerülő problémáról, mi volt a régi vizsgáldások eredménye, mit hoz tehát a szerző új dologként?

P. J.

Harsányi Zsolt: Ember küzdj. Madách életének regénye.

Három kötet. Budapest, 1932. 772 l. Singer és Wolfner-kiadás.

A nagyszabású mű úgynevezett életrajzi regény: a szerző mindenben ragaszkodik óhajt a valósághoz, de mégis novellisztikus átérzéssel csoportosítja a rendelkezésre álló adatokat. Megállapíthatjuk, hogy Harsányi Zsolt hivatott ennek a nehéz műfajnak irodalmi művelésére. Sem Madách Imre életének tudományos ismerősei, sem a művelt olvasók nem csalódnak benne; legfeljebb talán az érintheti érzékenyebben a kegyeletesebb érzésű közönséget, hogy a szerző belefűzte az életrajzba a halhatatlan drámáiról kapcsolatát egy alsósztrégovai tót parasztasszonnyal. A Madách-regény sikerültebb alkotás, mint a szerző Petőfi-regénye.

X.

Dobó Sándor: Czuczor Gergely népies lírája. Bp. 1932. Sárkány-nyomda kiadása. 29 l. Ára: 1 pengő.

Jó forrásokon alapuló, ismeretterjesztő célzatú, összefoglaló áttekintés a Czuczor-korabeli népies dalkölteményről különös tekintettel a megzenésített darabokra. A szerző számos példára való hivatkozással mutat rá arra a sajátosságos bizonytalanságra, mely szebb népdalaink dallamának szerzősége körül tapasztalható. Czuczor népies lírája — szcinte — fontos állomása egy fejlődésbeli folyamatnak, mely végre oly eredményekhez is eljutott, mint amilyen Bartók—Kodály gyűjtése.

—i. —y.

Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerkeszti dr. Szemere Samu. Bpest. 1932. 8°. 348 l.

A tartalmas kiadvány magyar irodalomtörténeti vonatkozású cikkei: Komlós Aladár: *Kiss József emlékezete* vagy A zsidó költő és a dicsőség. Kegyeletes megemlékezés a Simon Judit költőjéről halála tízéves fordulója alkalmából. A szerző megállapítása, hogy: Kiss J. „volt az első, akiben a zsidó lélek magyar nyelven költőivé vált”. — Kiss Arnold: *Bánóczi József egyénisége*. Személyes ismeretségen alapuló, több szempontú, meleg líraiságú, részletes jellemzés. Bánóczi — úgymond — „Arany János köréhez tartozott halálos hűséggel Gyulai Pál, Beöthy Zsolt tanítványa és barátja”. — Zsoldos Jenő: *Bessenyei és Kazinczy zsidó látása*. Bessenyei szerint a zsidóságot erkölcsileg lehetetlenné teszi az asszimilációra. Kazinczy a rousseau-i gondolatot alkalmazza a zsidókra: A zsidó nem rossz, csak a társadalom tette azzá. Bessenyei és Kazinczy zsidó látásában két kor lelkisége tükröződik. Ott a racionalizmus, itt a romantika felé hajló életforma világszemléletéből lép elő a zsidó probléma. Kazinczy zsidóvédő szelleme Eötvös J. báró munkásságában teljesedett ki. — Avigdor Hamméri: *A magyar irodalom élete Palesztinában*. A héber kultúra szempontjából „a magyar irodalom három génusza: Madách, Petőfi és Ady Endre Jeruzsálem szent városában szentesült először és innen indult tovább útján”. Rajtuk kívül Jókait is ismerik. A modern magyar irodalom legnépsze-

rúbb írói Palesztinában Karinthy Frigyes, Molnár Ferenc és Patai József. (Érdekes adat, hogy Madách főműve a jeruzsálemi héber iskola érettségi vizsgálati tananyagában is szerepel.) *B. Gy.*

Simon Lajos: Az egri remete. Kiadja az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság megbízásából Dante Könyvkiadó. Bpest. 1932. 194 l. (Tanulmányok Gárdonyi Gézáról halálának tízéves évfordulója alkalmából.)

A Gárdonyi Géza emlékének ápolására alakult irodalmi társaság már számos jelét adta annak, hogy hivatását komolyan veszi. A fenti címen megjelent kötet újabb bizonyosága kegyelete céltudatosságának. Tizenhét szerző tizenkilenc olyan cikket közli, melyek az alkalmisághoz igazodás mellett a költő személyéről, műveiről s jelentőségéről is nyújtanak valami érdekeset vagy jellemzőt. Berzeviczy Albert, Földes Géza, Havas István, Herczeg Ferenc, Móra László, Ravasz László és Simon Lajos lelkes hódoló írásain kívül, életrajzi tekintetben figyelemreméltók Pekár Gyula, Móra Ferenc, Avar Gyula cikkei, míg Trencsény Károly, Kosáryné Réz Lola, Köveskúti Jenő, Pataki József, Simon Lajos, Baloghné Hajós Terézia valamely termékeny szempont (G. nyelve, korfestése, természetszeretete stb.) kiaknázásával igyekeznek képet nyújtani a nagy író szellemi hagyatékáról. A nemes indítékú kötet ismeretanyagában itt-ott akad ugyan ismétlés, egészében azonban megfelel céljának s érdemes Gárdonyi tisztelőinek figyelmére. *V. M.*

Az ember tragédiájának egy új kiadása.

Az ember tragédiája új kiadásban jelent meg 1932 végén. Nem tudom, kit tekintünk kiadónak és kit tegyünk a kiadásért felelőssé, mert a címlapon a Singer és Wolfner r.-t. könyvkiadó cégen kívül meg van nevezve Harsányi Zsolt is, mint aki tanulmánnyal látta el a kiadást. A tanulmányhoz nem kívánunk szólani, de magáról a kiadásról kijelentjük, hogy *Az ember tragédiájának* 50-et meghaladó kiadásai sorában a leggondatlanabbak közé tartozik, vagy talán éppen a *leggondatlanabb*. Említsük meg, hogy négy verssor, t. i. a 663., 702., 1487. és 3830. sor hiányzik belőle, hogy a 2339. és 2347., valamint a 2638. és 2640. sorok fel vannak cserélve, hogy legalább 20 értelembántó sajtóhiba van benne, hogy hosszú és rövid mássalhangzók, illetőleg magánhangzók helytelen szedésével, jobban mondva felcserélésével majdnem 100 esetben van a vers szabályos menete megzavarva és hogy a szöveg körülbelül 50-szer tér el *Az ember tragédiájának* eredeti írásjelzésétől, amiből szintén csak zavar vagy félreértés támad. Az írásjelzés gondatlansága a végsorban tetőzik, amelyet ez a kiadás így nyomtat le:

Mondottam ember küzdj és bizva bizdál!

Szóval a Singer és Wolfner-féle vagy — mondjuk — a Harsányi-féle kiadásban jobb lett volna *Az ember tragédiájának* meg nem jelennie.

—r—s—t.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Pintér Jenő.*)

1. Folyóiratok.

Budapesti Szemle. — 1933. évf. 2. sz. Kéky Lajos: *Négyesy László* (1861—1933). Mint minden olyan írónak, aki nemcsak szobatudós, hanem a közéletnek tágabb terén is működik, Négyesynek a hatása és értéke sem mérhető meg ránkmaradt dolgozatai alapján. Irodalmi törekvései mellett erős nemzetnevelői becsvágy is élt Négyesyben. Nemcsak köteleességtudásban, hanem gondolkodásban, erkölcsben és érzésben is egész ember volt. — Horváth Jenő: *Gr. Batthyány Kázmér és emlékiratai.* Érdekes tanulmány a szabadságharc egykori külügyminisztere emlékiratainak sorsáról. — 3. sz. Berzeviczy Albert: *Negyven esztendő.* Apponyi A. gr., Herczeg F. és Kozma A. munkásságának rövid jellemzése — elnöki megnyitó keretében — abból az alkalomból, hogy a nevezettek már negyven éve tagjai a Kisfaludy-Társaságnak. — Balogh Jenő: *Gróf Széchenyi István regénye és éjtszakája.* Hegedüs Loránt ilycimű új művének tanulmányyszerű ismertetése és bírálata. — Olay Ferenc: *Egy kisajátított magyar tudós.* Kitaibel Pál (1757—1817) világhírű növénytudós munkásságának ismertetése és magyarságának védelme. — Kéky Lajos: *Sajó Sándor* (1868—1933). Kegyeletes megemlékezés a nemrég elhunyt jeles költőről. „Mi éli túl költészetéből?.., ha több nem is, de hazafias költeményeinek bűgő kórusából még nemzedékeken keresztül hangzani fog három nagy éneke: Magyar-nak lenni... Vagyunk még magyarok... s a Magyar ének 1919-ben.“

Debreceni Szemle. — 1933. évf. 1. sz. Hankiss János: *Jegyzetek Az ember tragédiájához.* Az ember tragédiája az „Untergang des Abendlandes“ betegségével oltja be és a végleges „Untergang“ ellen így teszi immunissá a világháborút követő kor emberét. Biztosra vehető, hogy világsikerének most már semmi komoly akadályja nincs. — Juhász Géza: *Eötvös József.* (Részlet egy készülő irodalomtörténetből.) Eötvös regényei s állambölcséleti munkája fordításban áttérnek a nyelvi határon, volt mondanivalójuk Európának is. Írójuk magas eszményisége túl fogja élni a vad önzés mai apostolait. — Clauser Mihály: *A szigeti veszedelem az irodalomtörténetben.* Annak az útnak ismeretése, melyen át a Zrinyiász a nagyközönséghez jutott. — Sipos Lajos és Hankiss János: *Dobozy Mihály és hitvese a francia irodalomban.* Kiegészítő adatok Viszota Gyula e témáról írt tárgyátörténeti tanulmányához.

Egyetemes Philológiai Közlöny. — 1932. évf. 10. sz. Kasztner Jenő: *A Jókai-kódex és az obszervans kódexirodalom.* (I.) A szerző spirituális gondolkodású ferencrendi szerzetes volt s előtte olaszországi kézirat feküdt.

A Jókai-kódex 21 azonos fogalmazású fejezetet tartalmaz a Fiorettivel. Mivel pedig ennek keletkezési ideje 1350 tájára tehető, magyar testvére mindössze néhány évtizeddel fiatalabb nála s vele közös ihlet szülötte. — Koszó János: „*Nyugat alkonya*“—*hangulat a XIX. század első felében és Magyarország.* (I.) Lenau gyorsan kiábrándult Amerikából s helyébe iktatta a magyar parasztoromantikát. Megerősítette a német költő ily irányú hatását, hogy hamarosan világirodalmi utóda akadt Petőfiben. — Waldapfel József: *Balog István egykorú Karagyorgye drámája és a szerb színeszet kezdete.* (I.) Balog István a Czerni Gyuró című darabot 1812 júliusában írta. E darab szerb folklorisztikus szempontból is figyelmet érdemel, mert megelőzi a Herder hatása alatt meginduló érdeklődés nagyobbarányú kibontakozását s az első jelentékenyebb népköltési gyűjtemény megjelenését. — Mally Ferenc: *Boiardó Orlando Innamoratójának magyar vonatkozásai.* Adatok az olasz-magyar irodalmi kapcsolatok történetéhez.

Erdélyi Helikon. — 1933. évf. 1. sz. Komlós Aladár: *Kassák Lajos.* Kassák igen erőteljes, de inkább egyszerű, mint titokzatos egyéniség. Elbeszélő műveinek — önéletrajzát kivéve — gyengéje, hogy Kassákból hiányzik a megfigyelés képessége. Lírája vegyes értékű, vannak szép versei. Sok új formával próbálkozott meg, de művei közül becsesebbek azok, melyekben kevésbé feltűnő az újszerűsége-törekvés. — 3. sz. Szegő Endre: *Kosztolányi Dezső.* Kosztolányi impresszionista költő, a reflexiótól nem érintett aktuális valóság énekes. A halál állandó közelléte, társulása minden dolgainkban, valósággal műzsája e költőnek. Ami a regényeiben és elbeszéléseiben tükröződő epikai látást illeti, az csak egy másik megnyilatkozása líraiságának.

Élet. — 1932. évf., 1. sz. Staud Géza: *Dráma és irodalom.* A dráma lényegéhez tartozik az előadási elem, mint forma-meghatározó. A fejlődés folyamán az irodalmi elem ismételve elnyomta ezt. Egészséges kiegyenlítődés nélkül igazi drámát nem lehet elképzelni. — 2. sz. Brisits Frigyes: *Az irodalmi értékelés válsága.* A klasszicizmus és romanticizmus harcára utalva figyelmeztet arra, hogy az irodalmi értékelésben két felfogás harcol: a dogmatikus felfogás és a szabad, minden kész kategóriától független szemlélet. Hangsúlyozza, hogy a kettő nem szükségképpen áll szemben, és az elvtelen zsurnaliszta esztétikának máris mérhetetlen a kára. Az irodalmi értékek formái s szabályozó elvei bennünk élnek; a dogmatikus felfogás csak akkor lesz hibás, ha az ideálok formáját megmerevíti s azt hiszi, hogy a kifejezés útja és módja befejeződött, kész. — 7. sz. Alszeghy Zsolt: *A katolikus kritika.* Alapelve az igazság, amelyet nem befolyásol, hanem tudat alatt áthat a világfelfogás. Mértékelő szempontja azonban nem a világnézet, hanem az irodalmi érték. — 15. sz. Szokolay Béla: *A nyomtatott iniciáléről.* Az első iniciálék a nyomtatásba pótoltt betűk voltak; a nyomdát erre Gunther Zainer augsburgi nyomdász kezdette felhasználni. Az alapelv az volt, hogy a betű foltja köré csak annyiban szabad díszít, kompozíciót helyezni, amennyiben az a betű értelmét el nem homályosítja. Ebben a szellemben jellemzi Negker, Weiditz, Dürer és Holbein betűit. Olaszországban szakad szét a kötött forma, s innen visz a fejlődés útja Raddolt, Tory, W. Morris, John Day és Pissaro alkotásain át a mai új kísérletekig. — 18. sz. Berényi László: *A színház válsága.* A színház és a film harccát mutatja be, de mind a kettőnek más-más területet jelöl meg, s a fejlődés

útját azon várja. — 19. sz. Brisits Frigyes: *Börzsönyben*. Képben és leírásban bemutatása Vörösmarty börzsönyi lakóházának, amelyet a bonyhádi plébános most emléktáblával látott el. — 20. sz. Dénes Tibor: *Szabó Dezső 1932-ben*. A szerző úgy hiszi, hogy a Karácsony Kolozsvárt című regénnyel Szabó Dezső lélekben is, írásban is a megtisztult továbbfejlődésnek új útjára jutott el. — 22. sz. Alszeghy Zsolt: *Irodalmunk kérdése*. A Pázmány-egyesület vitaestjén mint vitarendező rámutat arra, hogy a katolikus világnézetű világi irodalom csak a múlt század végén indult tudatos fejlődésnek, s legújabbban a szociális érzés meleg kifejezésében méltó sikereket aratott. De felveti a kérdést, miért marad a líra terén, miért nem tud a drámában és regényben igazán értékes alkotásokat teremteni? — Dénes Tibor: *Arany János*. (Ünnepi megemlékezés.) — 24. sz. Kunszery Gyula: *A nézőtér dramaturgiája*. Paul Ernst és W. Scholz fejtegetései alapján azzal a kérdéssel foglalkozik, mit vár a nézőközönség a drámai előadástól, s mennyiben hatott a néző és író közötti szűkséges belső viszony a dráma fejlődésére. — Mihály László: *Ölvedy László*. (Megemlékezés a korán elhunyt felvidéki poétáról.)

Győri Szemle. — 1932. évf. 10. sz. Gálos Rezső: *Verseggy Ferenc könyvtára 1910-ben*. Az érdekes adatközlésből kiténik, hogy Verseggy könyvtára 1910 táján 7—800 kötetre terjedhetett. A gyűjteményben aránylag sok színdarab és antiklerikális pamflet lehetett. A töredékes jegyzék a költőnek 107 magyar könyvét említi.

Literatura. — 1933. évf. 2. sz. F. Fürth Margit: *Találkozásaim Kafka Margittal*. Egy tanítvány visszaemlékezése Kafka Margitra, a polgári iskolai tanárnőre. — Koszó János: *Szellemtörténet vagy pozitívizmus*. A régi iskola tehetségesebb képviselői is mindig tudtak nagyvonalúak, szintetikusán gondolkodók lenni; viszont akármilyen „szellemtörténész“ is valaki, ha nem tud a holt anyaghalmazba lelket lehelni, erőtlenné válik, bármilyen erőszakos konstrukciókra vetemedik is.

Magyar Könyvszemle. — 1931. évf., 1—4. sz. Pukánszky Béláné Kádár Jolán: *Az országos Széchenyi-könyvtár színesítettörténeti forrásanyaga*. II. Az újonnan rendezett színlapgyűjtemény ismertetése. A gyűjtemény magva id. Szinnyei József gyűjtéséből származik s legrégebb darabja az 1793 nov. 16—17-i kolozsvári előadás színlapja. — Adatközlések: Bártfai Szabó László: *Ender János levelei gr. Széchenyi F. arcképeről*. — Iványi Béla: *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon*. (V. közl.) — Waldapfel Eszter: *Egy ismeretlen Szent Erzsébet-legenda az admonti bencéskolostor könyvtárából*. — Laziczius Gyula: *Egy ismeretlen magyar vers a XVI. századból*. Egy 1580 tájáról való „Az tekyetes iffijvvnak, Hunyadi Lazlo, | nak, Hvnyadi Janos eoregbik fianak kepe“ felírású egyleveles nyomtatványon olvasható 16 soros verses szöveg (= Hunyadi László önjelmező sorai). — Bartha Dénes: *Helyreigazítás a Régi Magyar Könyvtár I. kötetéhez*. A Gönczi-énekeskönyvnek nincs 1652-es kiadása, tehát a RMK. I. 858. számát törölni kell; az 1654-es kiadásnak (RMK. I. 890.) viszont már három példánya ismeretes. — Bartoniek Emma: *Alexander de Villa Dei Massa computi-ja a Pray-kódezbén*. — Waldapfel József: *A Katona Józseftől versei gyűjteményébe másolt Az Este című költemény szerzője*. A címben írt vers szerzője Bozóki István, Csokonai első és legtehetségesebb követőinek egyike.

Magyar Nyelv. — 1933. évf. 1—2. sz. Losonczy Zoltán: *A Festetics-kódex kettőzött jelü magánhangzói*. A mai köznyelv hosszú magánhangzói a Festetics-kódexben gyakran fordulnak elő kettőzött jellel. Ez itt a hosszúság jele. — Adám Imre: *A Schola Salernitana magyarra fordítója*. A szerző szerint a szóban forgó egészségügyi tanácsokat Hányoky Losonczy István, nagykőrösi gimnáziumi tanár, a Hármaskis Tükör szerzője fordította le magyarra. — Timár Kálmán: *Laskai Ozsvát glosszái*. Adatközlés.

Magyar Nyelvőr. — 1932. évf. 7—10. sz. Kardos Albert: *Aranynál el, Petőfinél le*. Jegyzetek Arany és Petőfi nyelvhasználatához. — Beke Ödön: *Vő és meny Arany Jánosnál*. Szómagyarázat.

Magyar Zsidó Szemle. — 1932. évf. 11—12. sz. Zsoldos Jenő: *Kazinczy Ferenc és a zsidóság*. (I.) A barokk-klasszikus világ és a romantika felé hajló életforma érzéskülönbségének egyik lecsapódása: a zsidó irodalom felfedezése. Kazinczy Ferenc zsidó látásának irányát is ennek a szellemváltozásnak hatása determinálta. A héber költészet és zsidó verselés kevésbé érdekelte. Nemcsak a magyar nyelv eredetének és rokonságának kérdésében ellenzi a zsidó kapcsolat feszegetését, hanem magát a nyelvkincset is annyira mentesnek szeretné tudni a hébertől, hogy még a tulajdonnevekben visszacsengő zsidó eredetet sem kedvelte. Nyelvestétikai szempontok vezették. Ez a tartózkodás azonban nem gátolta abban, hogy magyar nyelvi jelenségeket ne zsidó példákön mutasson be.

Magyar Szemle. — 1933. évf. 2. sz. Ifj. Iványi-Grünwald Béla: *Széchenyi-legenda*. Hegedűs Loránt gróf Széchenyi István regénye és éjtszakája című művének hosszabb tanulmány szerű bírálata. Az egetvivő Széchenyi-név titka — Hegedűs szerint — az 1629-ben nemességét nyert Széchenyi-család paraszti származása. Nemcsak a részletekben, hanem az egész munka szellemében a biológizmus naturalista életfilozófiája az uralkodó. — Katona Jenő: *Új népiesség?* A legújabb magyar irodalom szemléleténél érezzük igazán, hogy az irodalom társadalmi funkció is, mely új közösség úttörője és kifejezője egy szersmind. Ezért tisztán esztétikai eszközökkel nem is ismertethető, nem is értékelhető. Kritikánk alig érti, vagy nem kielégítően eredezteti a legújabb irodalmat. Aki pedig a magyar népiesség nagy történeti multjába tudná e kort bekapcsolni, hallgat: Horváth János. — 3. sz. Gratz Gusztáv: *Apponyi*. Tanulmány szerű nekrológ. — Kerecsényi Dezső: *Az Arany-érforduló után*. Költői természetének oly fejlődésrajzára van szükségünk, mely nem „igazi lényé” alkalmi kínálásával jelentkezik, hanem megérti az alkotó szellemet autonóm és korszerű mozgásában.

Napkelet. — 1933. évf. 2. sz. Nagy Jenő: *Biológiai tévedések a szépirodalomban*. Érdekes példák arra nézve, hogy szépiroink mily mulatságos baklövéseket követnek el természeti vonatkozások leírásában. — Brisits Frigyes: *Négyesy László*. Mikor ma az irodalomtudomány mindenütt, a valóság vágyától hajtva, visszatér az egyetlen biztató, a biztos kiinduláshoz: az irodalmi jelenségek tényéhez, ez azt mutatja, hogy Négyesy óvatosságának s módszer-

tani kétkedésének volt s lett újra igaza. — 3. sz. Baros Gyula: *Sajó Sándor*. Nekrológ.

Népünk és Nyelvünk. — 1932. évf. 11–12. sz. Bibó István: *Dugonics András*. (I.) Általános alapvetés. A XVIII. századi magyar művelődési viszonyok ismertetése.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. — 1933. évf. 6. sz. *Sajó Sándor*. A jeles költő temetésén elhangzott beszédek és Dávid László „Sajó Sándor halálára“ írt versének közlése. — 7. sz. Dongó Orbán: *Sajó Sándor mint tanárvezér*. Tömör, hiteles, összefoglaló méltatás a nemrég elhunyt jeles lírai költőnek a magyar tanárság érdekében való érdemes fáradozásáról.

Protestáns Szemle. — 1933. évf. 2. sz. Molnár Antal: *A magyar református kántorkönyv ankétjához*. Az elkövetkező hatalmas egyházzenei kulturmunkához belső egységre, egyesítésre, kölcsönös jóakaratra van szükség. — Reményi József: *Írói felelősség*. Az igazi írói erkölcsnek egy síkon levőnek kell lennie a művészi és emberi felelősségtudattal, amely, ha az ösztön úgy követeli, magában foglalja a nemzet fogalmát is. — K. Grandpierre Emil: *Tamási Aron*. Tamási művészetének legnagyobb újsága: stílusa. A Szabó Dezső-veretű szubjektív stílusromantikából kiindulva elérkezik az objektív stílusromantikához. „Ábel a rengetegben“ című regényében minden erőlködés nélkül megvalósította Szabó Dezső kudarcba feneklett álmát: regénnyé emelte a népmesét. — Nagy Miklós: *Takáts Sándor*. Nekrológ. — 3. sz. Kerecsényi Dezső: *Két évtized irodalomszemlélete (1900–1920)*. A századforduló táji magyar tudományos gyakorlatban három szemléleti irány talált magának pontos fogalmi megjelölést: a filológiai, lélektani és esztétikai. 1900 táján az irodalmi megismerés tudományjellege a „históriai“ szó körül kristályosodik ki. Az irodalomtörténet magát a nemzeti önismeret eszközévé avatta. Még más bűvölet is fogva tartotta: az exakt tudományosság. E ponton nem hagyható említés nélkül Taine és Brunetiere neve. Az utóbbi névhez fűződő gondolat az irodalom komplex életét a műfajok életének egyszerűségébe kényszerítette. E mellett a legizmosabb szintetikus elvvel az a szemlélet rendelkezett, mely a Taine-i alapokon felépülve a magyar irodalmi fejlődésben a nemzeti lélek meghatározható alapvonásait kereste (Beóthy „Kis tükre“). Ez a rendszerező gondolat a magyar irodalmi fejlődés egészét nem tudta magába ölelni. Az egyetemes literatura résztegyeinek összefogására pedig az adatgyűjtő historizmus nem mert vállalkozni. Szinte szimbolikus jelentőségű, hogy 1908-ban egy fiatal, vidéki tanárnak kellett jönnie, akit az idősebbek aggodalmi nem kötöttek s vállalkozott az elijesztőnek látott anyag összefoglalására. Pintér Jenő műve megvalósította a pozitívizmus vágyait. A változni készülő szemléleti formák csirái azonban már a pozitívizmus teljessége idején is fel-feltűnedeztek. Ilyen, az akkori tudományos közvéleménytől elütő szemléleti mód rejlik Horváth Cyrill befejezetlenül maradt irodalomtörténetében is. A legújabb magyar irodalomtörténet úgynevezett eszme- vagy problémátörténeti ága korai ösként tekinthet Horváth C. művére. Kevéssel utóbb, ahogy irodalmunk „kettészakadt“, ugyanez fenyegette annak tudományos önszemléletét is. Hogy e folyamat mozdulatai között bizonyos kiegyenlítődés jelei is tudtak mutatkozni, az az 1912-ben alakult Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak volt köszönhető.

Az 1908—10 táján ingadozás állapotában levő magyar irodalomszemlélet szívesen fordult a külföldi tekintélyekhez. (Lanson, Petersen, Croce.) 1910 óta, a német Dilthey elveinek megismertetésével megindul a küzdelem a mai történeti realizmus és az exakt pszichológizmus ellen. A kibontakozó új irodalomszemlélet szintézisigénye erősebb volt, mint elődjeé. Az irodalom és alakulása lényegének újabb megfogalmazása mintegy a korszakprobléma gyakorlati megoldásában kereste magának a kiutat. Ilyenül tekinthető elsőnek, bár jelentősége más irányba is messze terjed, Horváth János tanulmánya irodalmunk fejlődésének főmozzanatairól. Ő az irodalom alakulásainak állandó (a szintézis alapjául alkalmas) s egyben változó (a korszakos tagoltságot mutató) jegyét az „irodalmi tudat”-ban jelölte meg. Más átgondolt rendszerek és alkalomszerű ötletek is ostromolják a régít és próbálnak maguk mellett közvéleményt teremteni. Az új irodalomszemléletnek nem volt alkalmja, hogy előlegezett elveinek gyakorlati igazságát már akkor nagyobb egészű alkotásokban bebizonyíthassa. Ennek nyugodtabb időkre kellett maradnia. A szaktudomány jövője, az „igazi irodalomtörténet” ezekben az években kezdett szorosan összeforrni az intuitív erők birtokosa, a tudós-művészi „kiváló egyniség” képével. Dilthey mellett Simmel, Walzel, Haym, Unger, Max, Wundt, Gundolf és Burdach ennek az új tudóstípusnak külföldi előképei. Az 1918—19. évekbeli romokból az általános restaurációs hangulattól is támogatva, a mult eredményeire méltán büszke pozitívizmus kelt először életre. Az 1922-ben megindult Minerva azonban kiindulópontja lett az új irányok most már konstruktív alkotásának. — Kerecsényi Dezső: *In memomiam*. Kegyeletes megemlékezés Dézsi Lajos és Négyesy László elhunytáról. — Kardos Albert: *Tóth Árpád életrajzi adatai*. Kovács József Tóth Árpádra vonatkozó adatainak (I. Prot. Szemle, 1932, 12. sz.) helyreigazítása.

Századok. — 1933. évf. 1—3. sz. Domanovszky Sándor: *Anonymus és a II. Géza korabeli Gesta*. (I.) Heilig Konrád Józsefnek a Bécsi Magyar Történeti Intézet Ekvönyvében (1932) megjelent tanulmánya szerint Anonymus Gestái II. Géza király idejéből valók és azok írója a király nótáriusa: Barnabás. Domanovszky a Heiligtől alkalmazott, kizárólagosan stíluskritikai bizonyítékokra támaszkodó módszert nem tartja kielégítőnek. A XII. századból Magyarországon sokkal kevesebb írásos emlék maradt fenn, semhogy azok szó- és főképen fráziskészlete stíluskritikai megállapításokra elég alapot nyújtana. — Heilig Konrád: *A Pray-kódex néhány problémája*. Kiegészítő magyarázatok Zalán Menyhértnek a Pray-kódex-szel foglalkozó, a Magyar Könyvszemle 1926—7. évfolyamaiban megjelent nagyobb tanulmányához.

Széphalom. — 1932. évf. 7—12. sz. Birkás Géza: *L'amant blanc*. Alfred Machard ily című, magyartárgvű regényének ismertetése.

Tanu. — 1933. évf. 1. sz. (Jan.) Németh László: *Arany János*. Nincs irodalmunknak nagyobb erőkészlete nála. Humora nehézkes, de van benne valami nyers igazság. Képzete félhomályban dolgozik. Legszebb képeiben a szellem ellenőrző rétegeinek pillanatnyi benuványa érezhető. Benne is, mint Shakespeareban, van egy jó adag szürrealizmus. Szentenciái nem Goethei bölcs mondások: egy buja nyelvi képzelet veti fel őket az önkéntelen asszociációk

világából. — U. a.: *Magyar Itra 1932-ben*. A csonkamagyarországi legújabb lírai termés kritikai áttekintése. „Bizonyára nagy áldás lenne ránk, ha a lírában felhalmozott szellemi erőt szét lehetne folytatni más területekre; amíg azonban erre nincs remény, ne becsüljük le a lírát, mint hatóerőt.“ „A kritikusnak mindenesetre vigyáznia illik, nehogy az elvont jelen lázálmai után a révült locsogás korszaka szakadjon ránk.“

Theologiai Szemle. — 1932. évf. 2–6. sz. Török Pál: *Reformátusok az Akadémiában*. Hosszabb, statisztikai adatokkal hitelesített, érdekes cikk a reformátusok szerepéről a M. T. Akadémiában — alapításától napjainkig.

Turán. — 1932. évf. 1–4. sz. Bán Aladár: *A magyarok eredete finn tudós megvilágításában*. A finn nyelvtudomány nesztora — Setälä Emil — nem tagadja a finn-ugor népeknek a szélesebb körű ural-altáji, költői néven turáni rokonkörbe illeszthetését, de a rokonság teljes felderítését csak a nyelvtudomány exakt eszközeivel végrehajtott kutatásoktól reméli. — Weöres Gyula: *Järventaus Arvi, finn regénytró*. Järventaus Arvinek (sz. Okluban, 1883-ban), a mai finn szépirodalom egyik jelesének, két magyar történeti tárgyú regénye van. A „Honfoglalás“ című a honfoglaló vezérekről szól, „A füstölgő ország“ (Savuava mua) pedig a mohácsi vészről. — Csekey István: *Magyar szerzők művei észt nyelven*. A Jókai-fordítások száma tekintetében Észtország a hatodik helyen áll a világirodalomban. A magyar irodalomnak lelkes átültetője Észtországban Ants Murakin Viljandii leánygimnáziumi tanár (sz. 1892).

Vasárnap. — 1933. évf. 4. sz. Göbl László: *Ady és Eminescu találkozására*. A legnagyobb román költő, Eminescu lelki alkatát tekintve, épp úgy a schizoid típusba tartozik, mint Ady Endre.

II. Hírlapok.

Budapesti Hírlap. — 1933. évf. 6. sz. Hosszabb napihírszerű tudósítás Négyesy László jeles irodalomtörténetiről elhunytáról.

Debreceni Független Ujság. — 1933. évf., márc. 19. Kardos Albert: *Beöthy Zsolt és Szabolcska Mihály*. Szabolcska érvényesülését egész pályája folyamán nagyban előmozdította Beöthy Zsolt jóakarató támogatása

Magyarság. — 1933. évf. 6. sz. Hosszabb napihír arról, hogy Négyesy László, a jeles irodalomtudós, 1933. jan. 7-én az esti órákban Budapesten, a Sándor-tér 4. sz. alatti lakásán, régi szívbaja következtében, csöndesen elhunyt. — 12. sz. Móricz Pál: *Egy magyar költő sirja körül*. Beszélgetés Komjáthy Jenő nővérevel. — 27. sz. *Összeesett és meghalt az utcán Sajó Sándor ny. főtisztviselő, a kiváló költő*. Napihírszerű tudósítás a tragikus esetről.

Nemzeti Ujság. — 1933. évf. jan. 22. Jónás Károly: *Apróságok, intimítások Jókai életéből*. Személyes ismeretségen alapuló adatok közlése.

Pesti Napló. — 1933. évf. febr. 28. Pásztor Árpád: *Rozamunda*. Az irgalmasrendi szerzetesek budai kórházában felvételre jelentkezett Vajda János elvált felesége, Bartos Róza. „Utolsó heteiben könyöradományokból élt.“ — Márc. 5. U. az: *Rozamunda temetésén*. A rákoskeresztúri temetőben márc. 2-án temették el Bartos Rózát. „A ravatalozó kapuján nincs gyászjelentés, a koporsón nincs egyetlen szál virág sem, egyetlen ember sem jön elbúcsúzni Bartos Rózától. Kit temetnek? Kérdezte egy arra járó a részvétlen temetés láttára. Valami költő feleségét!“

Szerkesztőváltás.

— **Pintér Jenő** mint szerkesztő. —

A M. Irodalomtörténeti Társaság 1933 márc. 11-i közgyűlésén a Négyesy László elhunytával megüresedett elnöki székbe, egyhangú határozattal az Irodalomtörténet addigi szerkesztőjét, a rendszerező magyar irodalomtudomány-nak Toldy Ferenc óta legfáradhatatlanabb és legtermékenyebb művelőjét, *Pintér Jenőt* ültette. Azok a nemesveretű szavak, melyekkel őt ez alkalomból alelnökünk, Szász Károly — a közgyűlés lelkes helyeslése közben — üdvözölte s az a fényos kitüntetés, melyben a M. T. Akadémia nagyjutalmának elnyerésével a közelmúltban részesült, fölöslegessé teszi az új tisztre való rátermettsége és illetékessége hangsúlyozását.

De bár e tény megállapítása tartózkodásra int is a szerencsés választáson érzett öröm kifejezésében, lehetetlen napirendre térnünk fölötte anélkül, hogy legalább néhány szóval meg ne emlékezzünk arról a fontos szerepről, melyet nagyon becsült elnökünk e folyóirat létrehozása és — csekély megszakítással — huszonegy éven át való szerkesztése idején betöltött.

Akik folyóiratunknak csupán mostani, a gazdasági viszonyoktól szűkreszabott terjedelmére gondolnak, talán alkalmi udvariasságnak tekintik a szerkesztő fáradozásaira való utalást, de akik régibb évfolyamainkat is lapozgaták s megfigyelték, hogy ezek cikkei mily tervszerűséggel kísérik nyomon irodalmi életünk történetileg jellemző mozzanatait, bizonyára elismerik, hogy *Pintér Jenő* tevékenysége nem merült ki a beküldött kéziratok rovatokba osztásában, stílárius kisímitásában vagy éppen a lap nyomdatechnikai fogyatékoságainak eltüntetésében. Ugyanezek azt is észrevehették, hogy noha már az 1912. évi első füzet is jól átgondolt céltudatossággal indult útnak s nem egyszerű levezetője óhajtott lenni szaktudományunk túltermelésének: később, szinte minden évfolyamban, fölfedezhető a szervező és irányító elme egy-egy tartalmi vagy formai gazdagodást jelentő újítása.

A szerkesztő lankadatlansága és ösztönző szelleme a felnövekvő nemzedékből egyre újabb munkaerőket toborzott, s ezáltal is biztosította a kutató munka folytonosságát és korszerű szintjét. A szorosan vett történeti irányú búvárkodás mellett azonban a folyóirat nem hanyagolta el az irodalmi élet időszerű kérdéseinek megvitatását sem, sőt nem egyszer döntő súllyal emelt szót az erre érdemes ügyekben. A felszólalások fontosságára és komolyságára jellemző, hogy szerkesztőnk az így keletkező tollharokban szaktudományunk legkitűnőbbjeinek fegyverbarátságával élhetett. Az elért sikerekben nem csekély része jutott annak a közismert ténynek, hogy bármily kényes esetről volt is szó, folyóiratunk sohasem tért le az elvi alapú tárgyilagosság útjáról s a hagyományok ápolása közben a haladás szelleme iránt sem maradt érzéketlen.

A vezetés e folyton üdö éberségének és tudományos hitelének következménye a Társaság tagjainak, továbbá a folyóirat előfizetőinek mindinkább gyarapodó s viszonylag ma is szép száma.

Ily előzmények után alig csodálható, ha nagyérdemű szerkesztőnk utóda — az amúgy is nehéz viszonyok közt — némi aggodalommal tekint vállalkozása elé, s újabb tervek előterjesztése helyett csupán azzal az ígérettel kéri a Társaság tagjainak bizalmát, hogy a folyóiratot — munkatársai szíves támogatása reményében — a tudományos köztudattól eddig helyesebb irányban, legjobb akarata szerint igyekszik folytatni.

Baros Gyula.

Felhívás

az Akadémia Arany-ereklyemúzeuma ügyében.

A M. T. Akadémia elhatározta, hogy *Arany János emlékének kegyeletes ápolása céljából a Széchenyi- és Vörösmarty-szobák mintájára, külön helyiségben gyűjti egybe s teszi közzemlére a nagy költőtől származó vagy személyével kapcsolatos ereklyetárgyakat.* Határozatában az a megfontolás vezette, hogy az így egybegyűjtött anyag a tudomány érdekein kívül — egy nagy szellem hatáskörének szemléltetésével — nemzetnevelő szempontból is szolgálhatára lehet a magyar közműveltségnek.

Kéri ezért a nagy költő tisztelőit, hogy akik a M. T. Akadémia palotájában létesítendő gyűjteményt valamely birtokukban levő *emléktárggyal* (kézirat, levél, magyar- és idegennyelvű nyomtatványok, alkalmi hírlappéldányok, könyvek, ritka kiadások, zeneművek, képek, érmek, szobrok vagy ezek másolatai stb.) gyarapítani óhajtják, szíveskedjenek ezeket a *M. T. Akadémia főtitkári hivatalának* (Budapest, V., Akadémia-u. 2) eljuttatni.

Az *Arany-szoba* javára ilymódon beérkező küldeményeket a M. T. Akadémia tagjaiból alakult bizottság az adományozók nevének feltüntetésével fogja számon tartani és a gyűjtés eredményéről időközönként külön jelentésben fogja tájékoztatni a nyilvánosságot.

Elhúnytak.

APPONYI ALBERT (nagyapponyi) gr., v. b. t. t., az aranygyapjas-r. lovagja, a Sz. István Akadémia elnöke, a Kisfaludy-Társ. r., a M. Tud. Akadémia ig. tagja, országgyűlési képviselő, szül. Bécsben 1846 május 29-én, megh. Genfben 1933 február 7-én, d. u. 4 ó. 20 perckor. Középiskoláit a kalsburgi jezsuitáknál elvégezvén, Bécsben és Pesten jogot hallgatott, majd 1868-ban külföldi útra indult. Hosszabb időt töltött Német- és Franciaországban s Párizsban főleg Montalembert gróf volt rá nagy hatással. 1869-ben jelen volt a suedi csatorna megnyitásánál. A magyar politikai életbe 1872-ben kapcsolódott be. Ekkor lett a szentendrei kerület képviselője Deák-párti programmal. Az 1875-i általános választásokon kibukott s csak 1877-ben került újra a parlamentbe, ezúttal a bobrói kerület mandátumával. 1881-től haláláig a jászberényi kerületet képviselte nemzeti párti, szabadelvű párti, Kossuth-párti s

végül pártonkívüli programmal. 1906—1910-ig a koalíciós kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere volt. Ezt a tárcát 1917—18-ban az Esterházy-, majd a két háborús Wekerle-kormányban is betöltötte. 1921-ben ő vezette Párizsba a magyar békebizottságot, de minthogy nem sikerült a súlyos békefeltételeken módosításokat kivívnia, tisztéről lemondott s az ú. n. trianoni békeokmányt Benárd Agoston írta alá. 1924-től haláláig évről-évre megjelent Genfben a Népszövetség közgyűlésén, mint a magyar küldöttség feje a felszólalásaival nagy szónoki sikereket aratott. Minket érdeklő munkái: *Aestetika és politika, művész és államférfi*. Bp., 1895. — *Beszédei*. U. o., 1897. (2 köt.) — *Válogatott beszédei*. Összeáll.: Körösi Henrik. (M. Könyvtár. 271/2. sz. U. o., 1902. — *Parlamenti működésem emlékei*. (Uj Élet Könyvtára. 1.) U. o., 1912. — *Emlékezései. Ötven év. Ifjúkorom*. U. o., 1922. (3. kiad. u. o., 1926. Több nem jelent meg.)

BARÓTI LAJOS ny. szföv. reálisk. tanár, szül. Perjámoson 1856 aug. 26-án, megh. Balatonalmádiában 1933 márc. 13-án. Irodalomtörténeti művei: *Petőfi újabb reliquiái*. Bp., 1887. — *Észrevételek Petőfi költeményeinek első kritikái kiadásához*. U. o., 1894.

CSERNA ANDOR, hírlapíró, szül. Bpsten 1885 ápr. 4-én, megh. u. o. 1933 márc. 13-án. Az *Egyetértés*, *Világ*, majd az *Est*-lapok b. munkatársa volt. Rendőri riportokat, parlamenti tudósításokat s főleg zenekritikákat írt. 1932 szept. 9-ig szerkesztette a *Magyarország rádiója* c. lapot. Szépirodalmi munkái: *Római történetek*. Írta Stendhal. Ford. Bpest, 1921. — *Wilde-breviárium*. U. o., 1921. (2. bőv. kiad. u. o., 1924.) — *Muzsikus-történetek*. Írta: E. T. A. Hoffmann. Ford. (Kis Helikon. 12.) U. o., 1922. — *Firenzei éjszakák*. Írta: Heine. Ford. (Kis Helikon. 14.) U. o., 1922. — *Mozart prágai utazása*. Írta: Möricke. Ford. (Kis Helikon. 13.) U. o., 1922. — *Perdrix apó*. Írta: Charles-Louis Philippe. Ford. U. o., 1924. — *France-breviárium*. U. o., 1924. — *Tolstoj-breviárium*. U. o., 1924.

FABIAN GÉZA, ny. szföv. tisztviselő, szül. 1890 dec. 17-én, megh. Jászberényben 1933 februárjában. Versei a *B. Hírlapban*, *Életben* stb. Kötete: *Versei*. Bp., 1916.

GOPCSA LÁSZLÓ dr. jur., ny. h. államtitkár, szül. Szamosújvárt 1865 jan. 10-én, megh. Budapesten 1933 február 12-én. 1888—1923-ig állt a kultuszminisztérium szolgálatában. Irodalmi munkásságát 1885-ben kezdte a kolozsvári *M. Polgárban*. Főleg az örmény irodalom és a gyorsírás történetét művelte. Munkái: *Örmény közmondások*. Kolozsvár, 1888. — *A magyar gyorsírás története*. Bp., 1893. — *Gárdonyi Géza élete és legelső írásai*. U. o., 1923. — *Emlékezések*. U. o., 1925.

HORNYANSZKY GYULA, dr. phil., egyet. ny. r. tanár, a M. Tud. Akadémia r. tagja, a M. Társadalomtud. Társ. elnöke, szül. Budapesten 1869 szept. 22-én, megh. u. o. 1933 jan. 30-án. Irodalomtörténeti érdekű munkái: *Pindaros*. Bp., 1891. — *Aristophanes*. U. o., 1897. — *Mi az a szellem-történet?* U. o., 1932.

ILOSVAI HUGÓ, hírlapíró, szül. Budapesten 1867-ben, megh. u. o. 1933 márc. 20-án. Különböző vidéki és fővárosi magyar és német lapok b. munkatársa volt. Az 1890-es években több színházi lapot is szerkesztett. A városligeti színkörben több színdarabját játszották. Munkái: *Budapesti fény- és árnyképek*. Regény. Bp., 1890. — *Stanley és Emin pasa*. Szerelmes kalandok a legsötétebb Afrikában. U. o., 1890. (Vicomte Letorières álnéven.) — *Öcsém*

ne menj a jégre. (Monológ.) U. o., 1890. — *Tüzes asszony.* Regény. Írta: A. Belot. Ford. U. o., 1890. — *Vezércsillagok.* Emlékversek és velős mondások gyűjteménye. U. o., 1892. (3. kiad. 1895.) — *Oh, azok a nők!* (Monológok. 40.) U. o., 1892. — *Oh, azok a férfiak!* (Monológok. 41.) U. o., 1892. — *Férjhez menjek?* (Monológok. 45.) U. o., 1892. — *A kis kíváncsi.* (Monológok. 54.) U. o., 1893. — *A kaméliás hölgy.* Regény. Írta: A. Dumas fils. Ford. U. o., 1893. — *A pap bűne.* Írta: E. Zola. Ford. U. o., 1895. — *A győzedelmes Robur.* Írta: J. Verne. Ford. U. o., 1898. — *Az idegesek.* Bohózat. Írta: Michel és Labiche. Ford. (Fővárosi Színházak Műsora. 35. sz.) U. o., 1899. — *A kárpáti kastély.* Írta: J. Verne. U. o., 1899. — *Egy sorsjeggy.* Írta: J. Verne. Ford. U. o., 1899. — *Az úszó sziget.* Írta: J. Verne. Ford. U. o., 1899. — *Legjobb magyar adomatár.* U. o., 1903. — *Dráma a falun.* Művészszerelem. Írta: H. Sienkiewicz. Ford. U. o., 1903. — *A házasság regénye.* Írta: L. N. Tolstoj. Ford. U. o., 1903. — *Trencz Frigyes élete és csodálatos kalandjai.* U. o., 1903. — *Gyermekadomák.* U. o., 1903. — *A társadalom.* Színmű. U. o., é. n. (Bemutatva 1896.)

KOMJADI BÉLA, kormánytanácsos, hírlapíró, megh. Budapesten 1933 márc. 5-én, 41 éves korában. Az úszósporttal foglalkozott.

MATSKÁSSY JÓZSEF (id., tinkovai), ny. kir. tanker. főigazgató, szül. Budapesten 1855 május 19-én, megh. u. o. 1933 febr. 4-én. A m. század nyolcvanas éveiben eredeti és fordított tárcákat írt a *Szegedi Híradó*ba.

MURAI KAROLYI (valódi nevén: Kovács László), hírlapíró, szül. Kecskeméten 1857 aug. 12-én, megh. Budapesten 1933 febr. 25-én. Középiskoláit Kecskeméten és Pozsonyban elvégezvén, jogot hallgatott Budapesten. Hírlapírói pályáját 1878-ban kezdte a *Független Hírlap*nál, azután a *Kitartás*, *Arad és Vidéke*, nagyváradi *Szabadság* s végül a *P. Hírlap* munkatársa lett. Szerkesztette 1881-ben a kecskeméti *Megyei Lapokat*, amelynek mindössze két száma jelent meg, majd 1889-től a *Mátyás Diák* c. éclapot. Munkái: *Virág-fakadás.* Vigj. 1 felv. (Műkedvelők Színháza. 1.) Bp., 1889. (Bemut. Nemz. Szính. 1886. Oláhul is megjelent Siegescu József fordításában. Bp., 1902.) — *Ádám és Éva.* Színpadi tréfa. Arad, 1889. — *Huszárszerelem.* Vigj. 2 felv. Bp., 1891. (Bemut. Nemz. Szính. 1890. Új kiad. K. könyvtár 51. sz. U. o., 1898. Németül is előadták Bécsben és Berlinben.) — *Aki mer, az nyer.* (Monológok. 30.) U. o., 1891. — *A mama.* (Monológok. 31.) U. o., 1891. — *A revolver.* (Monológok. 33.) — U. o., 1891. — *A váratlan fordulat.* (Monológok. 34.) U. o., 1891. — *Az ördög fia.* (Az En Újságom Gyermekszínháza. 1.) U. o., 1892. — *A két befőttes üveg.* (U. o. 2. sz.) U. o., 1892. — *A kis szobrász.* (U. o. 4. sz.) U. o., 1892. — *A kigyó.* (U. o. 8. sz.) U. o., 1892. — *A kis libapásztor.* (U. o. 9. sz.) U. o., 1892. — *Ki lesz a huszár?* (U. o. 10. sz.) U. o., 1892. — *Komédiás Palkó.* (Filléres Könyvtár. 9. sz.) U. o., 1895. — *Ejnye be jó!* Adomák és mókák. U. o., 1895. (3 köt.) — *Mosolygó történetek.* U. o., 1895. (0 köt.) — *Derüs históriák.* U. o., 1896. — *Finom falatok.* Adomák és mókák. U. o., 1896. — *Bandi és egyéb apróságok.* U. o., 1897. — *Vig történetek.* U. o., 1899. — *Mese-mese.* (M. Könyvtár. 116. sz.) U. o., 1899. — *Az új nevelőnő.* (Fiatallányok színműtára. 1.) U. o., 1901. — *A párisi baba.* (U. o. 10. sz.) U. o., 1901. — *A király előtt.* (Ifj. Regénytár.) U. o., 1904. — *Nem csatlakozott az Istenben.* Elb. (Népiratkák 208. sz.) U. o., 1904. — *Eljegyzés menyasszony nélkül.* (Elbeszélések.) U. o., 1908.

PALÁGYI LAJOS, ny. áll. tanítóképzőint. tanár, szül. Obecsén, (Bács-Bodrog vm.) 1866 április 15-én, megh. Budapesten 1933. március 7-én. Első verse 1879-ben jelent meg Abrányi Emil M. Népbárátjában. Majd b. munkatársa lett az Országvilágnak, P. Naplónak, Föv. Lapoknak s a M. Nemzetnek. Közben rövid ideig vidéken nevelésközdött. Tanári pályáját 1898-ban kezdte meg a hőmezővásárhelyi áll. óvónőképzőnél. A következő év szeptemberében áthelyezték a sárospataki áll. tanítóképzőhöz, majd a budapesti Csalogány-utcai áll. tanítónőképzőhöz. 1920-ban nyugalomba vonult. Kötetei: *Humoros költemények*. (Mullattató Zsebkönyvtár. 50.) Esztergom, 1888. — *Küzdelmes évek*. Versek. Bp., 1890. — *Komor napok*. Versek. U. o., 1891. — *Magányos úton*. Versek. U. o., 1893. — *Az ifjú szerzetes*. Drámai költ. U. o., 1894. — *Új magyar szavalókönyv az ifj. szám*. U. o., 1895. — *Nemzeti dalok*. U. o., 1895. — *Bibliai emlékek*. U. o., 1896. (Vigyázó-díjat nyert.) — *Vajda János emlékezete*. U. o., 1897. — *Új költeményei*. U. o., 1901. — *A rabszolga*. Dráma. U. o., 1902. (Karátsonyi-jutalmat nyert.) — *Goethe Faustja*. U. o., 1908. — *Magyar állapotok*. U. o., 1911. — *A Hesperidák kertje*. Drámai költemény. U. o., 1911. — *Az anyaföld*. Eposz. U. o., 1921. (1912-ben az Akadémia Nádasdy-díját nyerte.) — *Parittyá*. Apró szatírák és ötletek. Szeghalom, 1922. — *Válogatott költeményei*. Sajtó alá rendezte Vajthó László. Bp., 1926.

ROTH BÉLA, dr. jur. ügyvéd, zeneszerző, megh. Budapesten 1933 januárjában 38 éves korában. Hírlapírói működést is kifejtett; törvénytudományi riportokat írt.

SAJÓ SANDOR, c. tanker. főigazgató, ny. főgimn. igazgató, a Sz. István Akadémia osztályelnöke, a Kisfaludy-Társ. r. és a M. Tud. Akadémia I. tagja, szül. Ipolyságon (Hont vm.) 1868 november 12-én, megh. Budapesten 1933 február 1-én. A középiskolát Selmecbányán, az egyetemet Budapesten végezte. 1891—93-ban a nyitrai polg. és középkereskedelmi iskolában tanított, majd egy ideig szerkesztette a *Verbász és Vidéke* c. hírlapot. 1897-ben a jászberényi áll. főgimn., 1903 nyara óta a budapesti III. ker. főgimn. tanára, utóbb a X. ker. köbányai főgimn. igazgatója volt. Az Orsz. Középiskolai Tanáregyesületnek Négyesy után hosszú ideig főtitkára, a M. Tanárok Nemzeti Szövetségének elnöke volt. Versei 1885 óta jelentek meg fővárosi és vidéki hírlapokban és folyóiratokban. Munkái: *Három év alatt*. Selmecbánya, 1886. — *Fiatal szívvel*. (Versek.) Bp., 1898. — *Útközben*. Újabb költemények. U. o., 1904. — *Zrínyi György házassága*. Tört. verses vígj. U. o., 1906. (1903-ban elnyerte az Akadémia Teleki-díját, 1907-ben bemut. a Nemz. Színház.) — *Gordonka*. Versek. U. o., 1907. — *Tegnaptól holnapig*. Versek. U. o., 1920. — *Magyar versek*. (Zászlónk Diákkönyvtára. 40.) U. o., 1922. — *Muzsikaszó*. *Költemények*. U. o., 1925. — *Gyertyaláng*. Újabb költemények. U. o., 1930. — Kiadta a *Zrínyidász* szemelvényes kiadását a M. Jövő Toldy-könyvtárában (Bp., 1922), szerkesztette Pintér Jenővel a *Mai magyar költők* c. antológiát (u. o., 1924), bevezetést írt az *Élő Klasszikusok* Garay János-kötetéhez (u. o., 1928).

TARNAY ALAJOS, zeneakadémiai tanár, szül. Jászberényben 1870-ben megh. Budapesten 1933 február 26-án. Zongoraművész és zeneszerző volt. Több Petőfi-dal megzenésítője. Régi világ, régi emberek c. megírta visszaemlékezéseit a Magyarságba (1932).

VAJDA LÁSZLÓ, filmrendező, megh. Budapesten 1933 március 8-án 56 éves korában. Pályáját mint vidéki színész kezdte Mezei Kálmán társulatá-

nál, azután felkerült a fővárosba s egy ideig a *Tolnai Világlapja* meg a *Színházi Élet* szerkesztője volt. 1908-ban a M. Színház rendezője, 1913-ban főrendezője s 1920 júniusában művészeti igazgatója lett. 1922 augusztus 21-én megvált ez állásától s Berlinbe költözött, ahol a filmszakmában talált mint rendező elhelyezkedést. Itt egész sereg filmszcenáriomot írt. Színművei: *Színház*. Bp., 1905. (Bemut. Vígszính. 1904.) — *Kőműves Kelemen*. (Kárpáti Aurállal.) U. o., 1916. (Bem. Nemz. Szính. 1917.) — Kéziratban: Raszkolnikov. Dosztojevszki után, Moly Tamással (bem. Népszính. 1907); Tiszavirág, operett, Bródy Istvánnal (bem. Király Szính. 1915); Leányálom, operett, Bródy Istvánnal és Szlatinai Sándorral (bem. Városi Szính. 1925); Miami, operett, Bródy Istvánnal (bem. Főv. Operett Szính. 1925). Színműfordításai: L. Tolsztoj, Az élő halott (bem. M. Szính. 1911); G. Zapolska, A varsói citadella (bem. u. o. 1917); U. a., A cárevics (bem. u. o. 1921). G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933. évi február hó 11-én tartott felolvasó üléséről.

Viszota Gyula elnök kegyelettel adózik az elhunyt Apponyi Albert gróf, Négyesy László és Sajó Sándor emlékének. — Apponyi Albertet az egész világ gyászolja, mindenki elismeri nagyságát. Még távozásakor is segítségére volt hazájának, melynek igazságáért ékesszóló ajakkal küzdött. — Négyesy László egyénisége, nemes alakja, törhetetlen és értékes munkássága példakép lebeg előttünk, szellemének gyümölcsei mindenkor hirdetni fogják, hogy a magyar irodalomnak lelkes, finomtollú, tartalmas művelője volt. — Sajó Sándorban lelkes magyart veszítettünk. Mély érzelmű költeményeiben siratta a magyarság sorsát.

Ezután Földessy Gyula olvasta fel „Ady Endre költészetének értékeléséhez“ című tanulmányát.

A felolvasó ülést választmányi ülés követte.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1933. évi február hó 11-én tartott választmányi üléséről.

Viszota Gyula elnök bejelenti, hogy a Társaság elnöki és két alelnöki széke megüresedett. A választmány feladata a megüresedett tisztségek betöltése tárgyában előterjesztést tenni a közgyűlésnek.

Szász Károly alelnök indítványozza, hogy a választmány jelölje az elnöki tisztségre Pintér Jenőt, a magyar irodalomtörténetírás mesterét, aki munkásságával nemcsak a szaktudomány, hanem a nagyközönség érdeklődését is felkeltette a magyar irodalomtörténet iránt s így valamennyiünket nagy hála kötelezett. Pintér Jenő egyik alapítója a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak s mintegy megszemélyesíti Társaságunkat. A két alelnöki állásra ajánlja Tolnai Vilmos pécsi egyetemi tanárt, a magyar irodalomtörténet szaktudósát és Zlinszky Aladár akadémiai tagot, szaktudományunk kiváló művelőjét. A Pintér Jenő megválasztása esetén megüresedő szerkesztői tisztségre Baros

Gyulát ajánlja. — A választmány egyhangú lelkesedéssel hozzájárul a javaslatához.

Ezután Alszeghy Zsolt titkár bemutatja az új választás alá kerülő választmányi tagok névsorát.

A választmány megújítandó része: Agárdi László, Ágner Lajos, Bajza József, Bán Aladár, Birkás Géza, Császár Elemér, Czapáry László, Futó Jenő, Gulyás József, György Lajos, Horváth János, Kerecsényi Dezső, Klemm Antal, Lám Frigyes, Lengyel Miklós, Mitrovics Gyula, Morvay Győző, Pap Károly, Pitroff Pál, Radó Antal, Sik Sándor, Szinnyei Ferenc, Teveli Mihály, Timár Kálmán, Tordai Anyos, Voinovich Géza, Zolnai Béla.

Új választmányi tagok: Dengl János, Kardeván Károly, Kömives Kolos, Hankiss János.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933. évi március hó 11-én tartott közgyűléséről.

Jelen voltak a Társaság tagjai és az elhunyt Négyesy László elnök családja.

1. Szász Károly elnök ünnepi beszéd keretében hódol Négyesy László elhunyt elnökünk emlékének.

2. Alszeghy Zsolt titkári jelentésében beszámol a Társaság egyévi életéről. Részletesen szól Négyesy László érdemeiről s a Társaság kiadásában megjelent tudományos munkáról: Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténetének ötödik kötetéről.

3. Az elnök megköszöni az értékes jelentést s indítványozza, hogy a közgyűlés fejezze ki köszönetét a titkár munkásságáért. Ugyancsak indítványozza azt is, hogy a közgyűlés mondjon köszönetet a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a folyósított segélyért, továbbá a Magyar Tudományos Akadémiának a terem állandó átengedéséért.

4. Az elnök előterjeszti a választmány javaslatát a tisztikar megválasztására vonatkozólag. A közgyűlés egyhangúlag megválasztja elnökévé Pintér Jenőt, alelnökkévé Tolnai Vilmost és Zlinszky Aladárt, szerkesztővé Baros Gyulát, új választmányi tagokká Dengl Jánost, Hankiss Jánost, Kardeván Károlyt, Kömives Kolost.

5. Az elnök meleg szavakkal üdvözli a Társaság új elnökét: Pintér Jenőt. Nehéz örökség Beöthy Zsolt és Négyesy László székébe ülni, még akkor is, ha valaki oly kiváló egyéniség, mint Pintér Jenő, aki a tudós munka megismerését jelenti; de viszont senkit jobban nem illet meg e szinte kiváltságosnak mondható hely, mint őt, aki ezzel a választással a tudós pályának kijáró legszebb koszorút kapta. Amikor tisztelettel üdvözli e helyen, kívánja, hogy mint Toldy Ferenc, Beöthy Zsolt és Négyesy László utóda, az ő szellemükben vezesse, irányítsa a társaság életét.

6. Pintér Jenő a következő beszéddel foglalja el elnöki székét:

Tisztelt Közgyűlés!

Elfogódott lélekkel, hálás szívvel köszönöm a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kitüntető bizalmát. Őszintén állíthatom, nem kerestem ezt a tisztséget, de most, hogy a Társaság így rendelkezett személyemmel, kötezeresen érzem kötelességemet.

A magyar történetírás már több évszázados multra tekinthetett vissza, mikor az irodalomtörténetírásnak még híre sem volt Magyarországon. A középkorból nagyértékű történeti munkák maradtak reánk, a XVI. század humanista történetírása gazdagon virágzott, a XVII. században is lelkesen dolgoztak történetíróink, a XVIII. század egyenesen aranykora volt a hazai történetirodalomnak. Ezzel szemben a magyar irodalom fejlődésével a XIX. századig alig törődött valaki. De törődhetett-e olyan országban, ahol az egyetlen magyar egyetemen előbb volt tanszéke a német nyelvnek és irodalomnak, mint a nemzetfenntartó nyelvnek és irodalomnak. Törődhetett-e olyan világban, ahol még Petőfi Sándor és Arany János ifjúságában is latinul tanítottak a középiskolában, latinul adtak elő az egyetemen; ahol a nemzeti nyelvet durva parasztnyelvnek tartották.

Száz esztendővel ezelőtt még csak két magyarnyelvű irodalomtörténeti könyvünk volt: Bod Péter Magyar Athénása és Pápay Sámuel Magyar Literatura Esmérete. Hetven évvel ezelőtt jelent meg Toldy Ferenc irodalomtörténete; voltaképen ennek a nagyjelentőségű munkának kibocsátása után kezdődött csak meg tudományszakunk felvirágzása. A felvirágzás azonban páratlanul nagyarányú volt, az 1900-as évek táján már át sem lehetett tekinteni a részletmunkák tömegét. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság és folyóirata még megnövelte a munkatársak és tanulmányok számát; továbbmentünk az irodalomtörténeti témakör kibővítésében is: Társaságunk és folyóiratunk kapcsolta bele először a magyar irodalom fejlődésének vizsgálatába a legutóbbi félszázad szépirodalmi termésének tudományos méltatását. A legnehezebb időközön átküzdvő magunkat, most újra itt állunk a talán még nehezebb idők előtt, de amilyen kitartással harcoltunk végig a világháború és összeomlás éveit, olyan elszántan akarunk kitartani a legnemzetibb tudományág szolgálata mellett a jövőben is.

Tisztelt Közgyűlés! Beöthy Zsolt és Négyesy László örökségét átvenni nem csekély feladat. Az elődök emléke olyan fényes, hogy ő utánuk igazán csak a kötelesség teljesítése lehet a legfőbb célkitűzés. Ezt a feladatot nem végezhetem el másképen, csak úgy, ha tagtársaim megajándékoznak bizalmukkal, szeretetükkel, támogatásukkal. Ennek reményében indulok útnak azoknak a nemes eszméknek szolgálatában, amelyek Társaságunkat megalapításától fogva vezették.

7. Perényi József ellenőr felolvassa jelentését a pénztár állapotáról, melyet minden tekintetben rendben talált. Indítványára a közgyűlés Oberle József pénztárosnak a felmentést megadta s buzgó működéséért elismerését fejezi ki.

Ellenőri jelentés az 1932. évről.

I. Alulírt napon megvizsgáltam az 1932 január hó 1-től december 31-ig terjedő számadatokat. (A Pénztári Könyvet, a Zárószámadást és a Vagyonomérleget.) Azt találtam, hogy 1932. évi december hó 31-én a bevételek összege: 5610 P 55 fill. és a kiadások összege: 5198 P 08 fill. s így 1932 december 31-én a készpénzmaradvány: 412 P 47 fill.

II. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság vagyona 1932. évi december hó 31-én: 1261 P 07 fill. (Ebből készpénzmaradvány: 412 P 47 fill.; alapító tagok díjai: 839 P 40 fill.; hadikölcsönök árfolyamértéke: 9 P 20 fill.)

III. A számadások részletes megvizsgálásából meggyőződtem arról, hogy a pénztár kezelése pontos és lelkiismeretes. Javaslom, hogy a közgyűlés Oberle József pénztáros úrnak az 1932 január 1-től december 31-ig terjedő időre a föltétést adja meg és működéséért fejezze ki köszönetét.

Budapest, 1933 március hó 11.

Titkári jelentés az 1932. évről.

Amikor Társaságunk egyik ülésén, 1918 október 5-én, Négyesy László az akkor hetvenedik életévét betöltő Beöthy Zsoltot, Társaságunk elnökét üdvözölte, a közvéleménynek hódoló ítéletét e szavakban foglalta össze: „Ez a szép élet a nemzet legsajátosabb kincsének: nyelvünknek és irodalmunknak hozott szent áldozat s ez életpálya eredménye egy nagy nemzetfenntartó érték, a kultúra fegyvertényei közt a legszebbek és legmaradandóbb hatásúak egyike, melynek érvénye nem függ esélyektől, cselszövényektől és a szerencse forgandóságától.” Viszont mi magunk Társaságunk 1931. évi közgyűlésén ugyanezt az ítéletet fordítottuk a hetvenéves Négyesy László irodalmi és tudományos munkásságára és köszöntöttük benne a vezért, tudományszakunknak legtekintélyesebb emberét, Társaságunknak tíz éve elnökét. És íme, a Sors rendelete folytán, mai közgyűlésünknek egyetlen tárgya éppen a gyász, elnökünk, Négyesy László halálán. Hogy mit veszített benne a magyar kulturális világ, mit a magyar társadalom, azt a temetésen a gyászbeszédok egész sora panaszkolta, hogy mi volt Négyesy László a magyar tudománynak, azt elnöki megnyitójában Szász Károly a jóbarát melegségével és a szónok igaz lendületével csak az imént állapította meg; reám az a kötelesség marad, hogy arról a szerepről számoljak be, amit Négyesy László Társaságunk életében töltött be. Amikor huszonkét esztendővel ezelőtt három fiatal tudós, Baros Gyula, Horváth János és Pintér Jenő, elhatározta, hogy a magyar irodalomtörténet művelőinek egyesítésére és munkásságuk fokozására önálló irodalmi társaságot alapít, tudományszakunk tekintélyeinek sorában Négyesy László volt az, aki a gondolat életrevalóságát egyszerűben felismerte, a megvalósítást tanácsaival és befolyásával lehetővé tette. Amikor pedig a Beöthy Zsolt székét elnökségünkben elfoglalta, a háború vér- és pénzáldozataiban meggyengült magyar tudományosság válsága a mi Társaságunkat is halállal fenyegette. Törhetetlen optimizmusával azonban élére állt a restauráción fáradozó fiataloknak, új lelket öntött Társaságunk munkásságába, felkarolta és befolyásával sikerhez segítette az anyagi újjáépítés munkáját, s azóta lelkes irányításával mindig azon volt, hogy feladatának, a magyar irodalomtörténet munkálásának frissen és eredményesen megfeleljen. Kétszeres fájdalom, hogy most veszítettük el őt, amikor a magyarság gazdasági válsága talán még a háború utáninál is nehezebb helyzet elé állít bennünket, amikor a magyar tanárság elszegényedése, az állam tudománysegítő erejének kilátástalan meggyengülése még nagyobb veszedelemmel fenyegeti a magyar tudományt. Emlékének ereje azonban meg kell, hogy mentse a magyarság hivatásában és életerejében való hitet, a tudomány áldozatos szeretetét, a törhetetlen munkakedvet. Úgy érzem, ennek a három, Négyesy László életét annyire jellemző lelki vonásnak, a magyarság hivatásában és életerejében való hitnek, a tudomány áldozatos szeretetének és a törhetetlen munkakedvnek a megőrzése, munkaenergiául való felhasználása lesz emlékének megbecsülése Tár-

saságunk életében. Nemes alakjától búcsúzva, erre tegyünk fogadalmat mai ünnepi ülésünkön.

Az elmúlt esztendőben veszítettük el alelnökünket, Dézsi Lajos szegedi egyetemi professzort is. Folyóiratunkban Baros Gyula, a gyógyszertertáron Sik Sándor foglalta szöbe a Társaságunkat ért veszteség nyomán kelt szomorúságunkat. Tudományos pályájáról folyóiratunk 1927. évfolyamában adtunk képet, benne a tudás, a Toldy Ferenc egyetemességére emlékeztető, nem adatokon, hanem bámulatos irodalomismereten alapuló tudást emelve ki. De ehhez a tudósjelleghez járult meleg szíve, a minden tudományos iparkodást lelkes szeretettel felkaroló atyai jósága, amely reánk, Társaságunk dolgozó tagjaira, minden megjelenése alkalmával olyan frissítő erővel sugárzott.

Választmányunk tagjai sorából eltemettük Szigetvári Iván társunkat. Nagyműveltségű munkást veszítettünk benne, az adatgyűjtés és a szellemes okoskodás emberét, akinek a komikumról írt munkája — minden hibája ellenére — sokoldalúságával, Petőfiről írt két könyve pedig lelkes szeretetével sokáig fenn fogja tartani emlékét.

Tagja volt választmányunknak Sajó Sándor is; nem volt szoros értelem-ben vett szakember, hanem költő. De a magyar irodalom szeretete talán épp ezért még hevesebben lüktetett benne, ahogy arról irodalmunk multjának egy-egy alakjáról írt ünnepi ódájával nemegyszer megkapó tanuságott tett. Utolsó éveiben a jelen koserú képe mind jobban a multba ízte: a nemzeti érzés erejét, a magyar faj élethivatását ott látta beigazolvva. Szomorú szkepszissel tért a sírba, de nem volt perce, amelyben a magyarság eszellemi erejében való hit csak meg is gyengült volna benne. Egy nemzedék magyarságának bánkódó, vádoló, kesergő lelkiismerete szólal meg lírájában: Sajó Sándor maga is irodalomtörténetünk alakja, költészete vígaszunk, serkentőnk, öntudatraébresztőnk.

Ennyi gyász bizonyára elégséges, hogy Társaságunk 21. évét kődbe borítsa; ehhez járul a gazdasági helyzet felhője, amit nemcsak mi, de minden magyar tudományos társaság ugyancsak keményen megérez. Társaságunk legfontosabb életszerve, folyóiratunk ez évben csak 120 oldalnyi terjedelemben jelent meg, felolvasó és választmányi ülést is csak négyet tartottunk. (Felolvastak: Timár Kálmán, Szász Károly, Viszota Gyula, Brisits Frigyes, Szigetvári Iván.) De tagjaink szeretete és érdeklődése mégsem fogyatkozott meg: három tiszteleti, harminc alapító tagunkon kívül most is 279 rendes tagunk és 207 előfizetőnk tette lehetővé, hogy folyóiratunk minden akadály nélkül megjelenhetett, sőt következő évfolyamában terjedelmét kibővíthesse. Hálával kell itt említenem a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak 525 pengőnyi államegélyét is, mely ugyan 175 pengővel kevesebb, mint az előző esztendőé volt, mégis Társaságunk munkájának megbecsüléséről tanuskodik.

Büszkén kell arról is beszámolnom, hogy Társaságunk kiadásában Pintér Jenő hatalmas irodalomtörténetének ez év folyamán ötödik kötete jelent meg, a XIX. század első harmadát bemutató. Valóban teljes büszkeséggel adhatunk hírt arról, hogy az első, igazán teljes magyar irodalomtörténeti rendszerezés annak a bevállásával jelenik meg, hogy a tudós szerző a mi Társaságunk embere, a mi társunk, büszkeségünk.

Köszönettel tartozunk a M. T. Akadémia főtítkárságának is azért a vendégszeretetért, amellyel felolvasóüléseink céljára ezt a díszes termét kegye-

sen átengedi, s kérem, hogy ezt a köszönetet a közgyűlés jegyzőkönyve is örökítse meg.

Ezzel titkári jelentésemet szíves elfogadásra ajánlva, kérem tagtársaimat, hogy szaktudományunk lelket hevítő tűzhelye, Társaságunk mellett továbbra is szeretettel tartsanak ki és tudományos munkásságuk eredményeinek felolvasó-üléseinkben való előterjesztésével a szeretetről kifejezést tenni is szíveskedjenek.

Alszeghy Zsolt.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Petri Mór: Magyar szonettek s egyéb versek. Bp. 1932. 176 l. A szerző kiadása.
- Szinegh Béla: Praeludium. Mezőkövesd. 1932. 48 l.
- Radnóti Miklós: Lábadozó szél. Szeged. 1933. 64 l. A Szegedi Fiatalok Kollégiumának kiadása.
- Pavel Ágoston: Vak völgy ölné zsolozsmázok. Szombathely, 1933. 112 l. A Nemzedékek kiadása

Elbeszélő kötetek.

- Szalacsy Imre: A fekete ember. Két kötet. Bp. 1933. 760 l.
- Móra Ferenc: Aranykoporsó. Két kötet. Bp. 1933. 624 l. Genius.
- Temesy Győző: Az ember harcol. Bp. 1932. 158 l. Franklin.
- Komáromi János: Harangoz a mult. Bp. 218 l. Genius.
- Bánhegyi Jób: Nem vagy már kislány! Komárom, 1932. 344 l.
- Velősy Elek: Miska. Bp. 206 l. Egyetemi Nyomda.
- Tamás István: Szabadkai diákok. Bp. 328 l. Egyetemi Nyomda.
- Kós Károly: Kalotaszeg. Kolozsvár. 1932. 174 l. Erdélyi Szépművés Céh.
- Karácsony Benő: Új élet kapujában. Két kötet. Kolozsvár, 1932. 344 l. Erdélyi Szépművés Céh.
- Tamási Áron: Abel a rengetegben. Kolozsvár, 1932. 192 l.
- Thirring Gusztávné, Waisbecker Irén: Tallózás. Bp. 1933. 116 l. Egyetemi Nyomda.
- Balla Irma: A dal, melyet anyám dalolt. Bp. 1932. 160 l.
- Beczássy Judit: A menekültek. Bp. 272 l. Singer és Wolfner.
- Tarczai György: Masolino. Bp. 246 l. Szent István-Társulat.
- Blaskó Mária: Szivecske. Bp. 104 l. Szent István-Társulat.
- B. Czeke Vilma: Jézuska hegedűje. Bp. 64 l. Szent István-Társulat.
- Törökné Kovács Hermin: Margit-virágok. Bp. 80 l. Szent István-Társulat.
- Harsányi Zsolt: Ember küzdj... Három kötet. Bp. 770 l. Singer és Wolfner.

Színművek.

- Dénes Tibor: Szent Miklós meg a rablók. Népjáték két jelenetben. Bp. 1932. 32 l.
- Bárd Oszkár: Liszt. Színpadi regény. Kolozsvár, 1932. 244 l. Erdélyi Szépművés Céh.

- Osváth Gedeon: Küzdő lelkek, Misztérium. Kecskemét. 116 l.
 Madách Imre: Az ember tragédiája. Harsányi Zsolt tanulmányával. Bp. 224 l.
 Singer és Wolfner.

Tudományos munkák.

- Farkas Gyula: A „Fiatal Magyarország“ kora. Bp. 316 l. A Magyar Szemle-Társaság kiadása.
 Haltenberger Mihály: Földrajzi gondolkodásra nevelés. Bp. 1932. 20 l. Különlenyomat.
 Pitroff Pál: A szépirodalom esztétikája. Bp. 1933. 152 l. Szent István-könyvek. 107. sz.
 Kornis Gyula: Gróf Klebelsberg Kuno. Bp. 1932. 16 l. Egyetemi Nyomda.
 Goitein Zsolt: Wundt Vilmos útja a természettudománytól a természetbölcseletig. Újpest, 1932. 46 l.
 Lovas Borbála: Mots d'origine hongroise dans la langue et la littérature françaises. Szeged, 1932. 212 l.
 Bleyer Jakab: Goethe in Ungarn. Weimar, 1932. 134 l. Különlenyomat.
 — — Friedrich Leopold Graf zu Stolberg und Graf Franz Széchenyi. Köln, 1932. 12 l. Különlenyomat.
 Szent István-Könyvek. Bp. 1933. — Auguste Diés Plátó. Ford.: Michel Károly. 140 l. 104. sz. — P. Takács Ince: Nerótól Diokléciánig. 216 l. 105. sz. — Stuhlmann Patrik: Az ifjúkor lélektana. 178 l. 106. sz. — K. Török Miklós: A magyar egyházpolitikai harc története. 102 l. 108. sz.
 Czeiner Géza: Szigligeti társadalmi vígjátékai. Bp. 1932. 36 l.
 Kardos Tibor: Zrínyi, a költő, a XVII. század világában. Bp. 26 l. 1932. Irodalomtörténeti Füzetek. 45. sz.
 Rass Károly: Költők hitvallása. Arad. 1932. 56 l.
 Sziklay János: Veszprém város az irodalomban és művészetben. 1932. 370 l.
 Ifankó Béla: Vizen és vízparton. Bp. 144 l. Egyetemi Nyomda.
 Erdélyi Tudományos Füzetek. Kolozsvár. 1932. — Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók. 62 l. 47. sz. — Dömötör Sándor: Vida György facetiái. 24 l. 48. sz. — Oberding József György: A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban. 22 l. 49. sz. — Szabó T. Attila: Közép-szamosvidéki határnevek. 16 l. 50. sz. — Balogh Jolán: Olasz falfestmények Gyulafehérvárt. 6 l. 51. sz. — Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1931. év. 20 l. 52. sz.
 Balás Piri László: A magyar történeti festészet a XIX. században. Bp. 1932. 76 l. Doktori értekezés.
 Kertész Manó: Szállók az úrnak. Az udvarias magyar beszéd története. Bp. 214 l. Révai.
 Ligeti Lajos: A magyarság keleti kapcsolatai. Bp. 1932. 26 l. Minerva-Könyvtár. 39. sz.
 Kardos Emilia: A pécsi német sajtó és színészet története. Bp. 1932. 156 l.
 Riedl Frigyes: Vajda. Reviczky. Komjáthy. Bp. 140 l. Magyar Irodalmi Ritkaságok. 22. sz.
 Varga Bálint: Szenci Molnár Albert, a magyar zsolttárcsészere élete és írói működése. Bp. 1932. 32 l.

- — Idős Valois Margit angoulême-i hercegnő, navarrai királyné élete és írói működése. Bp. 1932. 86 l.
- Migray József: A marxizmus csődje. Bp. 1932. 256 l. Stephaneum.
- Marót Károly: Goethe görögsége. Szeged, 1932. 72 l.
- Erdélyi László: A magyar lovagkor nemzetségei. 1200—1408. Bp. 1932. 82 l. Szent István-Társulat.
- Varju Elemér: Magyar várak. Bp. 1932. 212 l.
- Szalay József: A magyar kard és a magyar lant. Bp. 1932. 20 l. Különlenyomat.
- Horváth Károly, Polgár Sándor és Vargha György: A növények élete. Bp. 1933. 96 l. Természetkutatás, I. kötet.
- Gróf Széchenyi István naplói. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta Viszota Gyula. Harmadik kötet. Bp. 1932. 810 l. A Magyar Történelmi Társulat kiadása.
- Schütz Antal: A házasság. Bp. 1933. 224 l. Szent István-könyvek. 109. sz.
- Kalmár Gusztáv: Küzdelmek a fehér halál országában. II. kötet. Bp. 242 l. Szent István-Társulat.
- Birkás Géza: Egy elzászi francia nemes dunántúli utazása a 18. század második felében. Győr, 1932. 20 l. Különlenyomat.
- Jámbor Mike: Prohászka Ottokár természetszemlélete. Pannonhalma, 1932. 54 l. Pannonhalmi Füzetek 12. sz.
- Horváth János: Vargha Gyula tiszteleti tag, másodelnök emlékezete. Bp. 1932. 40 l. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XXI. kötet 10. sz.
- A Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülése Baksay Sándor tiszteleti tag születésének századik évfordulója alkalmából 1932 május 30-án. 1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnöki megnyitója. 2. Ravasz László t. t.: Baksay Sándor emlékezete. Bp. 1932. 16 l.
- Löv Immanuel: Arany János. Emlékezés. Bp. 1932. 4 l.
- — Egyetemnyitó. Bp. 1932. 4 l.
- Tragédia magyar nyelven az Sophokles Electrájából Pesti Bornemissza Péter deák által. 66. l. Magyar Irodalmi Ritkaságok. 21. sz. Egyetemi Nyomda.
- Barcsay-Amant Zoltán és Erdélyi Gyula: A magyar lovassport története. Három rész. Bp. 1932. 134 l.
- Méhely Lajos: Álpróféták. Bp. 1932. 22 l.
- Krompecher Bertalan: Jankovich Miklós irodalmi törekvései. Bp. 1931. 58 l.
- Mitrovics Gyula: A neveléstudomány alapvonalai. Debrecen és Budapest. 1933. 340 l. Csáthy Ferenc könyvkereskedése.
- Lelkes István: A magyar-francia barátság aranykora. Bp. 1933. 322 l.
- Varfa Sándor: Rickert Henrik filozófája. Bp. 1931. 124 l. A M. T. Akadémia kiadása.
- Losy-Schmidt Ede: A hold fényének távirásra való felhasználása 1898 ban. Bp. 1933. 22 l. (Különlenyomat a Geodéziai Közlemből.)
- Jakubovich Emil: A székely-derzsi rovásírásos téglá. Pais Dezső: Derzs Apa-Pap. Budapest. 1932. 14 l. (Különlenyomat a Magyar Nyelvből.)
- Rajka László: Jókais Abenteuer-Roman. Berlin. 1932. (Különlenyomat az Ungarische Jahrbücherből.)
- Gálos Rezső: Die Reise des Daniel Cornides nach Göttingen. 1785. 1932.

- Trócsányi Zoltán: A nyemere Magyarországon. Bp. 1933. 16 l. A szerző kiadása.
- Vargha Zoltán: Báró Podmaniczky János. Budapest, 1933. (Különnyomat a Protestáns Szemléből.)
- Török Pál: A török birodalom pénzügyei Szolimán korában. Bp. 1932. 20 l.
- Neményi Imre: A protestantizmus befolyása a magyar tanügyre. Bp. 1933. 23 l. (Különnyomat a „Magyar Protestáns Almanach“-ból.)
- Neményi Imre: Gróf Apponyi Albert mint kultúrpolitikus. Bp. 1933. 34 l. (Különnyomat a „Magyar Tanítóképző“-ből.)

Fordítások.

- Hugh Lofting: Doktor Dolittle és az állatok. Ford.: Csánk Endre. Bp. 1933. 142 l. Káldor.
- Goethe. Három kötet. Ford.: Szabó Lőrinc és Turóczy-Trostler József. Gyoma, 1932. 210 l. Kner Izidor.
- Schalom Asch: Pétervár. Ford.: Gergely Janka. Bp. 1932. 328 l. Káldor.
- Joseph Roth: Hiob. Ford.: Révay József. Bp. 1932. 208 l. Káldor.
- H. Bordeaux: Tuilette. Ford.: Kendeffy Katinka. Bp. 224 l. Szent István-Társulat.
- Tuoldus: A Róland-ének. Ford.: Varga Bálint. Bp. 1932. 180 l. Egyetemi Nyomda.
- Henry Bordeaux: A kis keresztetek. Ford.: Kertész Kálmán. Bp. 216 l. Szent István-Társulat.
- H. Sienkiewicz: Vízözön. Bp. 480 l. Szent István-Társulat.
- — A kereszties lovagok. Ford.: Zigány Árpád. Bp. 430 l. Szent István-Társulat.
- — Volodijovszki úr. Ford.: Szekrényi Lajos. Bp. 416 l. Szent István-Társulat.
- Louis Bertrand: Sanguis martyrum. Ford.: Petrich Béla. Bp. 318 l. Szent István-Társulat.

Egyéb könyvek.

- Halom Dezső: Telekértékkadó és betterment a dr. Harrer-féle városfejlesztési programmban. Bp. 1932. 18 l.
- A Dugonics Társaság Jelentései. Írták: Móra Ferenc és Banner János. Szeged. 1932. 94 l.
- Pongrácz Elemér: Összefoglaló és részletező tételek és dolgozatok a magyar irodalomtörténetből. Bp. 1932. 192 l.
- Bánffy Miklós: Emlékeimből. Kolozsvár, 1932. 170 l. Erdélyi Szépművés Céh.
- Makkai Sándor: Erdélyi szemmel. Kolozsvár, 1932. 180 l. Erdélyi Szépművés Céh.
- Murgács ötödik nótás könyve. Bp. 22 l.
- Ortutay Gyula: Mondotta: Vince András béreslegény, Máté János gazdalogény. Szeged, 1933. 94 l.
- Krug Lajos: Tüzek a végeken. Sopron, 1930. 208 l.
- Schiller József: Rákosi Jenő. Bp. 1933. 348 l. Káldor.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest, X., Család-utca 17. 18.715. — K. M. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1933. (F.: Czákó Elemér dr.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONKETTEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1933.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Hartyáni Zoltán: Gertrudis	127
Kristóf György: Reviczky Gyula pályakezdéséhez	134

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Gulyás Pál: Az irodalom kitágadottjai	143
Elek Oszkár: Módszertani munka az összehasonlító irodalomtörténetről	147
Kardos Albert: Az ember tragédiája a könyvnap kiadásában . .	151

BÍRÁLATOK.

Farkas Gyula: A „Fiatall Magyarország“ kora. — Gr. Széchenyi István naplója. — Irodalomtörténeti programtervezések az 1932—33. évi középiskolai Értesítőkből. — Zsigmond Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története. — Gálos Rezső újabb dolgozatai. — Varga Ferenc: Kódexirodalmunk. — Vargha Zoltán: Egy bujdosó naplója. — Magda Gálos: Sigismond Justh et Paris. Barcsay Ábrahám költeményei. — Jolantha Pukánszky-Kádár: Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn.	154
---	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	163
II. Hírlapok	174

FIGYELŐ.

Felhívás az Akadémia Arany-ereklyemúzeuma ügyében. — Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemünkön az 1932—33. tanévben. — A debreceni „Nyári Egyetem“ magyar vonatkozású irodalmi előadásai. — Magyar irodalomtörténeti előadások a kolozsvári egyetemen 1930—1933. — Elhunytak. — Új könyvek. 176	176
---	-----

Gertrudis.

Írta: HARTYANI ZOLTÁN.

Az alatt a száz esztendő alatt, mióta Katona József színműve közkincsévé vált a magyar szellemi életnek, Gertrudis királyné zordon alakja mindegyre varázskörében tartotta nézők és olvasók, műbírálok és magyarázók képzeletét.

Idők folyamán minden műalkotásról vallott felfogásunk egészében is, részleteiben is változásnak van alávetve. A műremek ugyanis túlnő egyetlen kornak és egyetlen embernek hiánytalan, változhatatlan és nem vitatható megítélésén. A közkincsé vált művek széptani vagy irodalomtörténeti méltatásában lassanként mégis világosan felismerhető irányvonalak alakulnak ki, s ezek úgyszólván hagyományosakká válnak akár az egész, akár egy-egy részlet tekintetében.

Ilyen irodalmi hagyomány, hogy Gertrudisban mindenki elvetemült kerítőt, megrögzött és ármányos bűnöst lát. Messzenyúló eselszövényvel az udvarhoz édesgeti Melindát, egyik zajos mulatságot a másik után adja, csak azért, hogy öccsének alkalma nyíljk egy ártatlan fiatal asszony elesábitására.

Az irodalmi hagyomány csupán egy dologban tartja ártatlannak a királynőt: Gertrudis — bár gondosan előkészítette Ottó szerelmi ostromát — semmit sem tudott arról, hogy ez hevítő porok segítségével akarja Melindát megejteni.

Arany Jánostól kezdve Gyulai Pálon át egészen Pintér Jenőig ez az irodalmi közvélemény ítélete Gertrudisról.

Ha azonban csakugyan így állana a dolog, s Katona József csakugyan ilyen elvetemedett asszonynak akarta volna rajzolni a királynét, akkor a darabot joggal tarthatnók teljesen elhibázzottnak. Mert ha Gertrudis kiszámított eselszövényvel, hetekig vagy hónapokig tartó ármánykodással igyekszik Melindát megkeríteni az öccse számára, hiába lesz ő ártatlan az utolsó órában, mégis csak az az érzésünk, hogy Bánk bán jogosan gyilkolt, s önbíráskodásával nem sértette meg az erkölesi világrendet. Bánk sorsát tehát igazságtalannak kellene éreznünk, nem pedig tragikainak.

Minthogy azonban a remekművek megismerésében több hely jut az intuíciónak, mint a logikus magyarázatnak, Bánk Bán bírálói sem erre a következtetésre jutottak, hanem arra, hogy a költői igazságszolgáltatás teljes, a tragikum oly erős, minél erősebb alig lehet.

A logikus szövegmagyarázás és a tragikum intuitív felismerése ilyenképen ellentétbe került egymással. Ösztönösen érzi ezt az irodalmi hagyomány, s az ellentétet azzal igyekszik megszüntetni, hogy kiemeli és hangsúlyozza Gertrudis ártatlanságát Ottó utolsó merényletének előkészítésében.

Nézetünk szerint Gertrudis jellemének és szereplésének ez a hagyományos felfogása onnan ered, hogy Arany János nyomán az összes magyarázók azt hiszik, hogy Gertrudis és Ottó között előzetes megegyezés volt Melinda elcsábítására. Felfogásukra a darab következő helyeiben keresnek bizonyítékokat:

... hogy ... téged, hercegem,
Örvendezőbbé tégyelek ...

mondja Gertrudis Ottónak az Előversengésben.

Azután Melinda szavai Ottóhoz (I. 9.):

Úgy, úgy, ezért kellett tehát nekem
Ide jönni és ezért nem ille Bánk
Bán hitvesének a magányba lakni?
Mert udvarunknak nagy szüksége volt
Tapasztalatlan, együgyű szívekre ...

Majd Gertrudishoz (I. 11.):

... Köszönöm, Nagyasszonyom,
Hogy oly kegyes valál s átláttad azt,
Hogy a bojóthi Melindának nem illik
Falun magányban lakni, mert nagyúrné,
S alkalmatosságot szerzél nekem
Ezzel sok édes mulatságra is, —
Oh, mert hiszen Melinda együgyű!

Utána a két királyi testvér ingerült párbeszéde (I. 12.):

Ottó: ... Egyszer minden utakat
Számomra készíted, — azután pedig meg-
Gyalázol!

Gert.: A célod nem, de módjaid
Útálhatom. Magam készíték utat,
Mivel beteg testvérem megvidámítása
Volt készletöm, nem tiltottam soha
Tőled szerelmet! vidámság, öröm,
Minden csak a szolgálatodra volt:
S most fajtalan véred tilalmas úton
Melinda bírására csörgedez.

Végül Melinda fentebbi szavainak a megisméltése Biberach által (II. 3.):

De igaz! hisz a királyné prüszkölő
 Becs-rang-porától egész bolondulásig
 Elszédülél te. No, de szó, ami szó,
 Ők szépen is fogának a dologhoz,
 Úgy mint: „Nagyúr — ej — Bánk bán — így, meg így!
 Nem illik, ország első nagyja, hogy —
 így meg — meg így“. Felhozta hát ide
 Szép együgyű feleségét a nagyúr,
 Bármint dörömbözött szerelme-féltő
 Nagy szíve.

Kétségtelenül nem nehéz dolog — egyedül csak a végleges szöveg alapján az idézett részekbe Gertrudis és Ottó előzetes megegyezését belemagyarázni, s a darabnak még számos más helyét is ennek a belemagyarázásnak megfelelően értelmezni.

Azt hisszük azonban, hogy a darabnak az eddigi vizsgálódásoktól teljesen független, beható elemzése és az 1913-ban közzétett első kidolgozásnak a végleges szöveggel való tüzetes egybevetése arról fog mindenkit meggyőzni, hogy az eddigi hagyományokkal szakítva, el kell vetnünk azt a feltevést, hogy Gertrudis és Ottó között volt előzetes megegyezés Melinda elcsábítására. Másképen kell tehát felfognunk Gertrudis szereplését a darabban, s jellemét is másképen kell megítélnünk.

Az első kidolgozás előversengésében Gertrudis még nem beszél arról, hogy Ottó megörvendeztetésére rendez mulatságokat.

Amit a fentidézett helyeken (I. 9. és I. 11.) Melinda mond, az csak az ő gyanúsítása, nem pedig a költő ténymegállapítása. Világosan kitűnik ez Ottó szavaiból (I. 9.):

... Midőn bejöttem ez
 Országba, — mindjárt szemembe tűntél
 ... A sok udvari
 Szívek között, — bocsáss meg — a tied volt
 Legegyügyűbb, ártatlanabb, Melinda!

Mikor tehát Ottó, mint bujdosó, előzetes értesítés nélkül nénje udvarába menekül, már ott találja Melindát a többi udvarhölgyek között.

Az első kidolgozásból meg éppenséggel teljesen hiányzik Melinda célzása arra, hogy Ottó kedvéért hívták meg falusi magányából a királyi udvarba.

Ottó és Gertrudis párbeszéde is egészen más értelmet kap (I. 12.), ha összehasonlítjuk az első kidolgozás szövegével. Itt Gertrudis sokkal világosabban beszél:

Az Asszonyimnak egyikét ajánltam
 Volt a megengedett Szeretet, és
 Élésre, s most az átkozott Szemed
 Bánk Adelájdja nemtelen s tilalmas
 Szerelme elnyerésre áhítoz.

Vagyis az általa megengedett szerelmi viszonytal Melinda elcsábításának tilalmas voltát állítja szembe. A végleges szövegben itt is, másutt is kétértelmű szavakat ad költőnk Gertrudis szájába. Valószínűen azért, hogy Bánk tévedését a királyné kerítő voltát illetően minél jobban megokolja. Csakhogy, amint a mű eddigi értelmezésében tapasztaljuk, túllő a célon, mert alkalmat ad egészen lényegbe vágó félreértésekre. Azt mindenesetre meg kell állapítanunk Katona mentségére, hogy ezekben a változtatásokban Bárány befolyása is érzik, s ez éppen olyan kárára van a műnek, akárcsak az Arany Jánostól is kifogásolt bánki sértődés beszúrása.

De van még több más közvetlen és közvetett bizonyítékunk arra, hogy Gertrudis egészen Melinda kifakadásáig (I. 11.) semmit sem tudott Ottó szerelmi ostromáról. Az Előversengés végén Ottó csak magában dörmögve tesz célzást Melindára, hogy nénye meg ne hallja. — Biberach sohasem említi, még csak nem is céloz arra, hogy Gertrudis szintén tud Ottó szándékáról, vagy hogy hajlandó öccsének segíteni. Pedig négy szem között minduntalan lovalja a herceget, s nem olyan ember, aki pusztá szemérmességből elhagyna ilyen nyomós érvet, mikor fel akarja bátorítani a gazdáját. Halálos ágyán pedig megesküszik a királyné ártatlanságára. Költőnknek itt kétségtelenül az a szándéka, hogy ezt az utolsó esküt minden fenntartás nélkül elhiggyük Biberachnak. Az első kidolgozás szövegéből az is kiderül, hogy ezt az esküt nem lehet semmiképen sem úgy értenünk, hogy a királyné csak Ottó éjtszakai merényletében, vagyis Melindának hevítő porokkal való megejtésében, ártatlan. Az első kidolgozásból ugyanis teljesen hiányzik még az altató és hevítő porok motívuma.

Nézetünk szerint Gertrudis jellemének megértéséhez és az egész darab tragikai bonyolításának helyes felfogásához a negyedik felvonás első három jelenetében kapjuk meg a kulcsot.

A királynét egyedül találjuk gondjaival, terveivel és gondolataival. Uralomravágyó, ridegszívű, eszes asszony. Környezete teljességgel nem érdekli. Komolyan csak két dolog foglalkoztatja: saját világpolitikai szereplése és családjának hatalmi gyarapo-

dása. Csodálatos az a szinte utólérhetetlen biztosság, ahogyan költőnk egynéhány éles vonással tökéletes és teljes areképet ad. S ennek az areképnek következetessége és zordonsága egyszerre varázslatos és döbbenetes.

Udvarnokával a világtörténelemből olvastat fel magának. Olyan híres szeretne lenni, mint Solon vagy Lykurgos. Már értesült a nagy botrányról, lelkén már átsuhant a halál gondolata, de még ekkor is csak hódítási tervei zsonganak agyában:

Uralkodás! parancsolás! — minő
 Más már csak ennek még a hangja is!
 Mint engedelmesskedni, — hát minő
 Ez még valóságában? — Egy Magyar-
 Országba! majd Polyák — Podolia,
 Aztán Velenceze, a kevély Velenceze —
 Európa harmadába! (szédülni láttatik) Gyenge lélek,
 Szédülsz!...

Aztán szinte démoni erővel tör ki belőle a hatalom igenlése:

Saját esziünket s akaratunkat a
 Legostobább köntösben is annyira
 Szentté teremteni, hogy azt egy egész
 Ország imádjá, önmagunknak az
 Lehetni, aminek szeretjük, és
 Másnak parancsolhatni, lennie
 Az, aminek kell lenni — ...

Az a Gertrudis, aki így beszél, messze túl áll sívár magaságban a polgári erény korlátain. Nem bűnös, nem elvetemedett, nem erkölestelen, hanem tulajdon meggyőződése szerint olyan emberfeletti lény, akire nem vonatkoznak a vallási és polgári erkölcs szabályai.

Aki minden idegszálával ennyire uralkodó, az senkivel sincs bizalmas viszonyban, ahhoz nem hatnak el udvari mende-mondák, azt nem érdekli szerelmi kalandok bogozása.

Eszerint a lelki alkat szerint alakul öccséhez való viszonya is. Kegyeli Ottót, gondoskodik rangjához méltó ellátásáról és szórakoztatásáról, hiszen ez is a nagy Berthold sarja. De sohasem bizalmas hozzá, leereszkedésnek nevezi azt, hogy megszólítja. S maga Ottó jobban irtózik rettentő királyi nénjétől, mint akár Bánktól, akár az egész országtól. Nem büntársat lát benne, hanem emberfeletti lényt, akit ő sohasem ér fel ésszel, s akinek haragja rettenetes.

Fejtegetéseink eredményeképen, nézetünk szerint, a darab cselekvényének vitatott részeit a következőképen kell értenünk:

Melinda Ottó szemérmetlen udvarlásával szemben nemesak védekezik, hanem gyanúsít is. Saját személyének jelentőségét túlbecsülve — és ebben van Melinda tragikus tévedése — azt képzei, hogy egy pokoli cselszövény középpontjába került, s a királyné csak azért hívta meg az udvarhoz hónapokkal ezelőtt, hogy öccse számára könnyebben megkeríthesse. Gertrudis, mint eszes asszony, egy szempillantás alatt átlátja a helyzetet, hogy Ottó ostoba viselkedésével milyen botrányt okozott. Azonban — és itt van Gertrudis tragikus tévedésének kezdete — nem tudja rászánni magát arra, hogy Melindának becsületesen igazságot szolgáltatasson, hanem ehelyett inkább Ottó tekintélyét igyekszik megmenteni. A közerkölcset, ami az ő szemében értéktelen, habozás nélkül áldozatul dobja annak, ami ő szerinte az egyetlen érték: családja presztízsének. Úgy érzi, hogy Melinda gyanúsításai után nem lehet visszavonulnia, Melindát ártalmatlanná kell tenni, még pedig azzal, hogy Ottónak csakugyan a szeretőjévé lesz. Mert csak az marad csöndben, akinek rejtegetni valója van. Ezért biztatja Ottót, sőt az illúzióktól ment rideg asszony ironikus fölényével hajlandó neki egy és más általánosságban tartott tanácsot is adni. Azonban Ottó annyira bárgyú, hogy állandóan valami előírás szerint követhető gyakorlati utasítást kér tőle. Nem veszi észre, hogy nénje szemében csak úgy van értelme Melinda elcsábításának, ha ez szerelmes ellágyulással hódol meg neki. Gertrudis végre is egészen kijő a sodrából s nyugtalansággal vegyes megvetéssel magára hagyja.

Biberach rögtön kész a tanáccsal, hogy a herceg hogyan engesztelheti meg a királynét is, Melindát is, s békítheti ki a két asszonyt is ugyanekkor egymással.

Ottó szót fogad: a királyné után siet, derült arccal engedelmet kér tőle, hogy Melindával beszélhessen, mert bocsánatot szeretne kérni tőle előbbi izetlenkedéséért, s tudtára szeretné adni, hogy csak félreértett ártatlan tréfa volt az egész, csupán a magyar feleségek állhatatosságát akarta próbára tenni.

Gertrudis örömmel segít a surlódás békés elintézésében. S mikor úgy látja, hogy a család tekintélye meg van már mentve, visszavonul, s attól kezdve az egész ügy éppen olyan kevésbé érdekli, mint amennyire nem törődött vele a Melindával való találkozása előtt.

Biberach tehát igazat mondott a halálos ágyán: Gertrudis ártatlan volt. Bánk bán pedig féltékenységtől és politikai ellen-

szenvtől elvakulva, felesége megrontásáért nem az igazi bűnösön vett véres bosszút, hanem azon, akit csak ő és Melinda képzelt el főbűnösnek.

Gertrudis alakjának ezzel az új megvilágításával, nézetünk szerint, sikerült az intuitíve felismert tragikumot és a szöveg logikus értelmezését összeegyeztetni egymással.

Reviczky Gyula pályakezdéséhez.

Írta: KRISTÓF GYÖRGY.

Reviczky Gyula 1873-ban befejezte középiskolai tanulmányait. A tizennyolc éves ifjú, zsebében az érettségi bizonyítvánnyal, vegyes érzések között hagyta el Pozsonyt s ment egyelőre vakációzni Garamújfaluba a rokon Koroda-család körébe. Egyelőre, mert ott ült mögötte a sötét gond: mihez fogjon azután, hol és hogyan kezdhet valami pályát a gyorsan múló rövid nyári szünet elteltével. E szempontból alapja és támasza csak az a bizonyítvány volt, mely őt felsőbb tanulmányokra érettnak igazolta. Előtte és utána száz meg ezer ifjú lépett ki az életbe s kezdett pályát hasonló helyzetben, csupán a középiskolai végbizonyítvány birtokában s ment és haladt előre legyőzve az akadályokat nehézségeket. Ám a Reviczky helyzete ennél szomorúbb, sorsa mostohább volt. Ő a szegénységbe nem beleszületett, hanem szegénnyé lett. Gondtalan, sőt módos életből sodródott a nincstelenségbe, rokonok szánalmába. S míg más szegénynek született ifjút rendszerint körülvesz és biztat legalább a szülői szeretet melege és aggodalma, Reviczky e tekintetben is teljesen ágról szakadtan, lelkileg egyedül, mindenféle erkölcsi támasz nélkül vetődött ki a világba. Házasságon kívül született gyermek volt; a nőt, ki világra hozta, nem is ismerte. A fehér asszonyt pedig, ki őt édes anyai szeretetbe fogadta, nevelte s vagyonának örökösévé is tette, még kis gyermekkorában elvesztette. Alig ismert, önző atyja is épp ezekben a hónapokban húnyt el váratlanul ugyan, de csak fia örökségének már jól sikerült és gyors elherdálása után. Semmije, senkije se volt ez időben. Még a Reviczky nevet is elvesztette s csak a következő 1874. évben kapta vissza a belügyminisztériumtól kért névváltoztatási engedély útján. Ha pillanatnyilag élvezte és élvezhette is a Koroda-család rokoni

szeretetét, mégis egészben úgy volt, mint Toldi Miklós a nádasban:

Szörnyen hányt a hab a jövőnek tervén:
Merre menjen? mihez fogjon? uramfia!
Nincsen hó lelkének hová fordulnia.

Mert abban is hasonlított Toldihoz, hogy hó lélek volt ő is: alkotásra született és hivatott tehetség. Ilyennek bizonyult mint középiskolai diák tanárai előtt. Különösen Kolmár József nevű professzora (Petőfi egykori barátja), de a többiek is elismerő szavakkal biztatták a tehetséges és törekvő tanítványt. Így Reviczky nem alap és nem előzmények nélkül, korán tisztába jött azzal, hogy van benne nemesak hajlam, de tehetség is.

A saját tehetségre korán, hamar ráébredés az ifjút gyakran önhittó teszi, ki elmerül önmaga gyönyörködésébe. Tagadhatatlan, hogy Reviczky is egész életében sokat, olykor kelleténél többet tartott önmagáról, a maga költői tehetségéről és alkotásairól. Mégis azt kell mondanunk, hogy szerencséje volt Reviczkynek az, hogy hamar ráébredt tehetségére s bízott önmagában, a maga erejében. Mert e korán keletkezett önérték és törhetetlen magabizás nélkül a már eddig is sok szenvedésen átment s tán különben is érzékenynek, sötétben látásra hajlamosnak született Reviczky, kit az élet tüskéi csakugyan téptek s kit az élet vesszői ugyancsak csapkodtak, könnyen kihullott volna az élet, az irodalom rostájából, eltűnve legjobb esetben az ismeretlenség homályába. Korán ébredt önértéke, tehetségébe vetett erős hite azonban megvédte, megóvta az elsekélyesedéstől, megmentette, megtartotta az irodalomnak.

Megmentette azért, mert — s ez igazolja erkölcsileg is az önértékes ifjú magabizását — Reviczky nemesak tudott tehetségéről és hivatottságáról, hanem művelte is azt. Hivatottságának folytonos, sokirányú olvasással és önműveléssel igyekezett érvényesülést szerezni. Nem merült el, csak magára és visszanező szemmel tétlenül önmaga tiszteletébe, hanem korlátlanul csapongó becsvágygal nézett előre, a jövőndőbe. Életrajzírója, a személyes ismerős és rokon Koroda Pál is nyomatékosan megemlíti akkori korlátlan becsvágyát, amely azonban önhittséggé sohasem fajult el.¹ Mint minden igazi művész és költő nemesak a nyárspolgárt nézte le, hanem magát jobbnak, különbnek érezte

¹ Reviczky Gyula: Összes költeményei. Magyar Remekírók, 55. köt., 18. l.

az átlagos írónál s a szellemi arisztokrata egész életében jól felismerhető. Sőt kivált pályája kezdetén a lángészt is igényelte magának.² Csakhogy nyilván és főként ez időből származólag, sajátos felfogás alakult ki benne a lángészről, a nagy emberről. A lángelmét Reviczky egynek vette az ambícióval, a művészi dicsőségvágygal. Idevonatkozó gondolatait kifejtő értekezésének is éppen ez a címe: *Az ambícióról*.³ Targyilag az ambíció a lángelme ihletettsége, a szellem önzetlen és zavartalan szemlélete. Szubjektíve: erő a küzdelemre, a dicsőség sejtelmes vágya, törekvés mások által meg sem is látott célokra, a lélek hősiessége. Tehát alkotni, érvényesülni akarás. Mert a zseni örökhagyó szellemi nábob. De nem öntelt, Az önteltség nem akar haladni. Az ambíció pedig haladni akar a főkélyre.

Mennyiben önvallomásszerűek az ambícióról írott fejtegetés egyes gondolatai és mennyiben jogosultak vagy nem, ne mérgezzük. Nekünk is ezúttal csak az fontos, hogy Reviczkyt tehetségének korán ébredt tudata sarkalta, hajtotta, jó értelmű becsvágygal töltötte el. Alkotásra, érvényesülésre készítette és kényszerítette: íróvá nevelte. S hogy írhatott, írni kezdett, többé már nem érezte magát ágrólszakadtnak, mindenkitől elhagyottnak, bármennyire támogatás és segedelem nélkül vetődött is ki az életbe.

Reviczky pályakezdését Koroda Pál a *Humor pszichológiája* című értekezés megjelenésétől számítja, mivel a költő diákkori verseit mind elégette, megtagadta, amiért aztán Koroda ezeket az összes költemények közé nem is vette fel. Pedig Reviczky pályakezdése nem a „Humor pszichológiájá“-val indul meg s diákkori verseit sem szabad egytől-egyig kizárni az összes költeményekből.

Reviczky az írói pályán a „Humor pszichológiája“ előtt már jóval fellépett *Berzsenyi mint ódaköltő* című tanulmányával. Az *Erdély* című Marosvásárhelyt megjelenő szépirodalmi hetilap hasábjain jelent meg Reviczky először, már nem mint tanuló diák, hanem mint író, aki mint egy folyóirat állandó munkatársa, valóban írónak tekinthető.

Az Erdély című szépirodalmi hetilapot 1871-ben indította

² Levelo Korda Pálhoz. Ország-Világ. 1899. évf.

³ Jellemzőnek tartom, hogy nemcsak a Komjáti folyóiratában (Röpke Ivek, 1877. évf.), de utóbb, 1879-ben, a Tolnai Lajos Erdélyi Figyelőjében is (1879, 7–10. sz.) közreadta e tanulmányt.

meg Marosvásárhelyt Tolnai Lajos, a költő és novellista, kit valószínűleg éppen irodalmi munkásságáért is az idétt (1868-ban) választott meg nagy papjának a marosvásárhelyi református egyházközség. Tolnai utóbb összezőrdült az őt nagy reményekkel meghívó egyházközség vezetőivel és híveivel, de össze egész Marosvásárhely társadalmával. Vélte vagy valóságos igazáért éveken át kemény harcot vívott ellenfeleivel, ellenségeivel. Az áldatlan küzdelemnek csak akkor lett vége, mikor Tolnai állásáról lemondott és Erdélyből távozott. Kétségtelen, hogy mint pap, nem vált be, nem váltotta be a hozzáfűzött nagy reményeket. Ki a hibás, nem tartozik ide. Egy azonban bizonyos: az, hogy a XIX. század második felében az erdélyi irodalmi élet megpezsdítésére, fellendítése érdekében másoktól, senkitől meg sem közelített munkásságot fejtett ki ez a nagy tehetségű és szívós akaratú férfiú. Idevágó munkássága, munkásságának egész hatása és érdeme csak akkor fog egész terjedelmében és jelentőségében becsültté válni, ha elkészül az erdélyi irodalmi élet történeti összefoglalása. Mi csak röviden megnevezzük a tényeket. A kiegyezés után, sőt általában véve is az első tisztán szépirodalmi erdélyi folyóiratot, az imént említett Erdély című hetilapot, ő — a nem Erdélyben született és nevelkedett író — indítja meg. Igaz, hogy alig néhány hónap múlva abbahagyta a szerkesztést s a lapot kiadója más szerkesztő kezére bízta. De a megindítás, az alapítás érdeme az övé. S mikor évek múlva az *Erdély*, kizárólagos szépirodalmi jellegét megváltoztatva, politikai lappá alakult át (Marosvidék címen), Tolnai nemsokára megindítja a második, de egész Erdélynek még most is csak egyetlen szépirodalmi hetilapját, az *Erdélyi Figyelő*-t (1879-ben). Ugyancsak ő, a nem erdélyi férfiú, alapítja és szervezi meg a legelső erdélyi szépirodalmi társaságot, a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társulat-ot is. Második szépirodalmi lapja is rövidesen, a következő évben, megszűnt s ez sem irodalmi, külső okok miatt, hanem mert Tolnai most is összezőrdült kiadójával. Egyszerűen abbahagyta a szerkesztést most is, mivel családjával nyaralni ment egyik magyarországi fürdőre. De amíg lapja megjelent, a lap tartalmasságát, szükséges voltát mindenki elismerte. S ha lapjai színvonalosak voltak, még inkább tekintélyes intézetül alakult meg és működött a maga idejében Erdélynek szintén egyetlen szépirodalmi társasága, a Kemény Zsigmond Társulat. Hogy Tolnai távozott Erdélyből, a társaság működése is ellanyhult, évtizeden át szüne-

telt. De kezdeményezésének életrevalóságát mutatja az, hogy az ő alapította társaság később megint életre kelt s különösen a közhatalom változása óta élénk tevékenységet fejt ki. Mindezt Tolnai Lajos alkotta meg és hozta létre Marosvásárhelyt s nem az egyetlen tanárainak vagy másoknak a buzgósága Kolozsvárt.

Reviczky Gyula írói pályáját nem a Budapesti Reform-ban 1874-ben, hanem 1873-ban, a Tolnai alapította, de az ekkor már a Balási Antal és Kerekes Sámuel szerkesztésében Marosvásárhelyt megjelenő Erdély-ben kezdte meg. És nem a Humor pszichológiája, hanem a *Berzsenyi mint ódaköltő* című esztétikai tanulmánnyal. A cikk hét folytatásban jelent meg mindjárt július elejétől kezdve (206. l.). Tehát a nyári vakáció kezdetén. Ebből arra lehet következtetni, hogy a tanulmányt Reviczky még az érettségi vizsgálatok előtt megírta s el is küldte közlésre. Ambíciója sarkalta, űzte az érvényesülésre.

Az eddig ismeretlen, legalább is figyelembe nem vett cikk azzal kezdődik, hogy a régi költők egy nagy költészettan, melynek minden szabályát utánozni kell. Csak az a nagy kérdés, mennyiben kell utánozni a régieket a művészetben és költészetben? A mai költő, ha nem másolatot vagy unalmas reminiscenciát akar adni, akkor a régiektől függetlenül, szabadon köteles alkotni új szépséget, mely új eszmékkal legyen átszóve. A régieket ismerni kell, de nem utánozni. E bevezetés után tárgyára térve, kiindul abból a tételből, hogy Berzsenyi a régi költők egyik legbuzgóbb híve, Horatius hű tanítványa, tetőtől-talpig római, még szerelmében is: ókori visszhang. Éppen ezért szembeszáll Toldy Ferenc ama megállapításával, hogy Berzsenyi a magyar lírai triász egyike, ki a zsoltárdalnokokat is utólérte. Ez utóbbi túlzás, az előbbiből Arany kiszorítása igazságtalan. Berzsenyi Horatiust érte el csupán. Berzsenyi helyének kijelölése után elemzi Berzsenyi költői egyéniségének vonásait. Berzsenyi nem tárgyért, hanem személyekért lelkesedik s ezért a Múzsának gyakran hamis tömjént visz. Nagy tehetség, de nagyobb szellemi képzettség nélkül, akárcsak Petőfi. És ez az irodalmi műveletlenség kulcs költészetéhez. A sűrű mitológiai cifraságok és kifejezések használatát illetőleg a szigorú, de igazságos Köleseyt Berzsenyi nem tudta megérteni. Köleseyre megharagudott s magát mentegette. A cifra stílt tartotta szépnek. Ismétli önmagát, sűrűn használ gyakorító igéket, mit kellő irodalmi műveltséggel került volna. Így is nagy költő s némely ódájából fényesen ragyog ki

szelleme, noha mintaképét, Horatiust gondolatok, sorok átvételével követi. A mitologizálásban egyébként Mathisson a modern mintaképe. Bürger reminiscencia is van költészetében. Nyelve és ortográfiája tele van hibával. Kár, hogy hamis kegyeletből e hibák a későbbi kiadásokban is benne maradtak. Legjobb ódái a „hazai“ tárgyúak között: Magyarokhoz, Felkelt nemességhez, Ulmai ütközet; a személyekhez szóló (hősi) ódák között: Horatiushoz, Káldi Pálhoz, Felsőbüki Nagy Pálhoz — bár ebben túloz —, Báró Prónay Évához; kedélyi ódái között: Melissához, Búcsúzás Kemenesaljától — legszebb ódáinak egyike —, Az élet dele, Emmihez — melyet Kölcsey is raphaeli lelkűnek talált —, Életphilosophia, Fohászkodás, Az én osztályrészem, Közelítő tél. Most öt mesteri ódáját — Fohászkodás, Az én osztályrészem, Magyarokhoz, Életphilosophia és Közelítő tél — elemzi részletesen. A Fohászkodás utolsó három versszakába foglalt imát, mint a költemény fénypontját emelve ki, azt mondja, hogy „az ilyen helyek mutatják nem azt, hogy mit nyertünk Berzsenyiben, hanem hogy mit veszítettünk“. „Az én osztályrészem“ az ódaköltészet legragyogóbb termékei közé tartozik. A „Magyarokhoz“-t olvasva, nem csodálkozunk rendkívüli hatásán. Az „Életphilosophia“ megnyugvás, nem mint Arany költeménye (Visszatekintés). A „Közelítő tél“ szépsége elfeledteti velünk, hogy Berzsenyi csak a földi valót zengette el nekünk. Befejezésül annak, ki a tett kifogásokon megütközik s azt mondja, hogy Berzsenyi szellemének kevés elismerést adott, figyelmébe ajánlja annak a meggondolását, hogy vakondtúrásokon könnyedén átlépünk, de ha magas hegyet másznak meg, gyakran panaszkodunk az út szabálytalanságán s a táj kietlenségén. Csak ha tetejére értünk, csodáljuk a kilátást.

Ez Reviczky pályakezdő értekezésének gondolatmenete. Széles irodalmi ismerettel telt alapos észrevételek sorozata, melyet csak ritkán zavar meg egy-egy túlzás. Szerkezete világos, elemzése komoly, stílusa eleven, kifejező.

E pályakezdő értekezést követi ugyancsak az Erdély-ben és még ugyanebben az évben három műfordítása és egy eredeti költeménye. Műfordításai: Tündérkirály — Goethe Erlkönigje (Erdély, 1873. évf., 341. l.); Heine Kewlári búcsúja (335 l.) és Rózsi — németből (Grün A.) Léváról, tehát nem Garamújfaluból keltezten. E műfordításokat Koroda szintén kihagyta az Összes költemények első és második (1895. és 1900.) kiadásából. A harmadikban — Magyar Remekírók, 55 k. — meg éppen hiába keressük,

mert ez a kiadás egyetlen műfordítást se közöl. Helyeselnünk kell a kiadó eljárását, mert vagy mindeniket fel kellene venni, pedig nem mindenik érdemes rá, vagy mindenik mellőzendő. Reviczky pályakezdésének ismeretéből azonban e műfordítások megjelenése, nyilvántartása nem hiányozhat.

És hozzátartozik *Lajka nevenapján* című költeménye is, amelyik ugyancsak az Erdély-ben 1873-ban (420 l.) jelent meg és mint az előbbieket, szintén említetlen és ismeretlen a Reviczky-irodalomban. Lajka a költő első pozsonyi diákszerelme, kit előbb Üdvöske költői és költött néven nevezett s kiről az Összes költeményekben az Első szerelem című kilenc levélből álló verskoszorú szól. Az Első szerelemben foglalt költemények *utóbb* költött dalok. Hiányzik belőlük az egyidejűség közvetlen melege, az érzés frissen áradó üdesége. Ezt az elmélkedés higgadságának ügyes fordulatai pótolják s adnak e költeményeknek költői jelleget és értéket. A *Lajka nevenapján* is ügyesen szerkesztett ellentétes, tehát szintén reflexión átszűrte képben szemlélteti az álom és valóság közötti különbséget. De a Lajka—Üdvöske iránt érzett szerelmi dalok között időrendben nemesak a legelső, legkorábbi, de az időbeli közelség következményeként érzelmileg, az érzelm ki-fejezésében is a legközvetlenebb. Így hangzik:

LAJKA NEVENAPJÁN.

És tartlak átkarolva,
Ölemben a fejed,
S te rámborulva súgod:
„Örökre csak tied!”

S elnézem órahosszat
A piaci kis kezét;
Tudom, csak boldogíthat,
Vagy koldussá tehet!

S te szóltanul megértesz,
Csak nyújtod arcodat,
S pirulva bár, viszonzod
A lázas csókokat.

A kacsódon mátkagyűrű,
Ragyogva fényesen,
S aztán . . . A tarka képzet
Pajkoskodik velem!

Ó, fájdalmas valóság! . . .
Ábrándozék híved . . .
Ebred s könnyezve súgja:
„Örökre csak tied!”

A versnek van annyi érzelmi és költői értéke, hogy az Első szerelem-sorozatba felvétessék.

Hogyan nyúlnak el a Reviczky pályájának kezdő szálai Marosvásárhelyre, hogyan lett ő, ki Északnyugat-Magyarországon élt, egy erdélyi szépirodalmi lapnak állandó dolgozó társa?

Az Erdély ez önként adódó kérdésre is elfogadható, biztos feleletet ad: Gáspár Imre útján és közvetítésével kezdte Reviczky

pályáját Erdélyben és az „Erdély”-ben. Nevezetesen a folyóirat következő, 1874. évi 48. számában (385. l.) megjelent Reviczky Gyulának egy az Összes költemények mindhárom kiadásából hiányzó, tehát szintén ismeretlenül maradt költeménye Gáspár Imréhez. Így hangzik:

GÁSPÁR IMRÉHEZ.

— G. Ujfalu, 1874 szept. —

Magányomból, hová szenvedni térek
S érezni életünk minden baját;
Hol önmagába visszaszáll a lélek:
Küldöm e sóhajt, drága, hű barát.

Nem ifjú lomb, melyet vihar letépe,
De mely lassú enyészetről beszél,
E lap a hervadásnak néma képe,
Egy porba hullott, elsodort levél.

Szívem a fészkevesztett csalógányrul,
A szárnyaszegett sasrul énekel;
S hol kriptá van, vagy a fák lombja sárgul,
Sötét gondokban oda térek el.

Eszembe jut, mily könnyű az élet,
S nem fájdalmatlan, mint a hervadás.
Igy haljon az meg, aki nem remélhet;
Oly jó e néma, csöndes elmúlás.

A szerző, Reviczky Gyula nevéhez kapcsolatlan csillag alatt a következő szerkesztői megjegyzést olvashatjuk: „A Fővárosi Lapok s több szépirodalmi lapban találkozáink már fiatal munkatársunk nevével, kit G. I. munkatársunk serkentett leginkább azon tevékenységre, melyet fellépése óta kifejt. A budapesti nemes ifjúság munkakedvelő tagja legyen üdvözölve általunk. Szerk.“

Az önmagában is érdekes, a Reviczky ekkori lelkiállapotára jellemző költemény, s a hozzáfűzött szerkesztői megjegyzés újabb bizonyítéka annak, hogy Reviczky mily bensőséggel ragaszkodott Gáspár Imréhez, kivel ez időben (1873—4) sűrű levelezésben állott s ki Reviczkynek, mint tudva van, csakugyan jó barátja, jó szelleme volt. Gáspár maga is író, több fővárosi és vidéki lapnak már ismerős munkatársa. Így az Erdélynek is állandóan, éveken át. Ennek következtében, bár az idézett szerkesztői üzenet kerek szóval nem mondja ki, csak határozottan rámutat, megállapítható, hogy Reviczky a Gáspár Imre tanácsára, biztatására és ajánlatával kezdte pályáját Erdélyben és az Erdélyben.

A pályakezdő Reviczky hálás maradt az őt szívesen fogadó és megbecsülő Erdélyhez. A lapot fennállásának egész tartama alatt hűséges munkatársként támogatta. Az 1874. évfolyamban a Gáspár Imréhez című költeményen kívül a *Semmiség dalaiból* címmel még három költeményt közölt: Temetőn, Nagyúri sír, Sírásó dala (Erdély, 27. sz. 212. l.). A két elsőt *Temetői hangok* közös címen még 1873 augusztus 8-i levelében küldte volt el Gáspárnak bírálóat végett.⁴ A Temetői hangok is három külön dalt fog egybe, mint a *Semmiség dalai*. Csakhogy a Semmiség dalainak harmadik verse (*Sírásó dala*) nem azonos a Temetői hangok harmadik darabjával. Ez ismeretes. A Sírásó dalát pedig ide iktatom:

SÍRÁSÓ DALA.

Jer, megvettem ágyad,
Öreg jó nénike.
Nem fog már szidni senki,
Jól fogsz aludni te.

Lakást se kell fizetned,
Nem lesz, ki majd kitúr,
Mint sokszor életedben,
A durva háziúr.

Körülted sok nagyúr is
Rothad, mind csupa por,
Ki megmorgott, ha jöttél,
A kőszívű zord.

Talán még összejöttek
A szellem utakon,
S ő kér majd fogvacogva:
Ne vedd, ne vedd zokon!

Békülve, koldúsasszony,
Nyújtsd ide csontkezed,
Hadd csókoljam meg: engedd
Nyugodni lelkemet.

S a sírásónak álma
Ilyenkor megszakad,
S meghallja szellemajkról
Engesztelő szavad.

S te a kakas szavára,
Eldobva lebruhád,
Megint a hant alá bújsz,
S a hant nyugalmat ad.

Vajjon a Sírásó dala is a szerzőtől megtagadott és elégetett ifjúkori versek közé tartozott-e,⁵ ma nem tudhatni. De az bizonyos, hogy nincs a Gáspár megmentette Temetői hangok között. Egyébként fanyar hangulata s nem egy alakításbeli mesterkéltség is *ifjúkorinak* igazolja. Összes műveiből bátran kihagyható és kihagyott vers.

Az 1875. évfolyamban Reviczky háromszor szerepel. Egyik közleménye megint ismeretlen: *Agnes asszony* — Arany balladájának elemzése és méltatása (Erdély, 1875. 17., 18. sz.). A bevezetésben azt fejtegeti, hogy az emberi szellem legszebb diadalai-

⁴ L. a levelet s benne a költemények szövegét. Ország-Világ, 1893. évf., 6. l.

⁵ L. Magyar Remekírók, i. m. 14. l.

nak egyike az, hogy a géniusz az emberi botlásokban és bűnökben is talál mély költészetet. A művész a bűnös ember iránt rokonszenvet kelt s tragikai hőssé formálja. Ágnes igazi tragikai hős az Arany művészi alakító kezében. A felfogás és alakítás részletszépségeit feltüntetve, abban foglalja össze véleményét, hogy Ágnes asszony kivált a refrain által a *humanizmus balladája*. Reviczky mély, őszinte Arany-tisztelete hatja át e magasztaló méltatást. Másik két költeménye ez évfolyamban az utóbb *Praeludium* nevet kapott *Egy költői regényből* és a *Sátán* című költemény. (Reviczky Összes költeményei. Magyar Remekírók 55. k. 102., 377. l.) Ez utóbbit a következő lapalji jegyzet kíséri: „A Főv. Lapoknak volt szánva, de V—i úr, kivel egy szerkesztői üzenet miatt idegességemben összetűztem, a verset egyhangú, moralisáló levél kíséretében visszaküldte s a munkatársaságot felmondta. Sic fata... R—y.“ A jegyzet is sejteti Reviczky haragját és elkeseredését Vadnaival történt ismeretes összezőrdülése miatt.

Az Erdély utolsó, 1876. évfolyamában közölte Reviczky az *Epigon* (4. sz.) és a *Mécsvilágok I—IV. c.* költeményeit (25. sz.). A *Száraz levél a könyvben* című fordítás (38. sz.) átvétel a *Szün-órából*. Megjegyzendő, hogy a *Mécsvilágok* utóbb Csevegések címet kapott (Magy. Remekírók. i. k. 299. l.).

Ime Reviczky pályakezdése, pályakezdésének Erdélybe elnyúló szálai. Alig fejezte be a középiskolai tanfolyamot, erős becsvágya készítette s Gáspár Imre baráti támogatása segítette, hogy fellépjen, írjon. A Tolnai Lajos alapította *Erdély* szívesen s megbecsüléssel fogadta műveit. S Reviczky ezért bizonyosan hálából is az Erdélynek hűséges s a földrajzi távolságot, megirodalmi hírének növekedését tekintve, szorgalmas munkatársa maradt mindvégig. Pályakezdésének javarészt ismeretlen vagy elfelejtett erdélyi adatai és mozzanatai ha tiszta irodalmi, költői érték tekintetében nem is mind jelentősek, de a Reviczky költői pályájának kialakulásában, történetében lényegtelennek nem tekinthetők.

Ő maga sem tekintette annak. Jele, hogy az *Erdélynek* mindvégig hű munkatársa volt és maradt.

Sőt ha nem is mint pályakezdésének, de mint erdélyi irodalmi működésének kiegészítő adatát, fel kell említenünk azt, hogy Reviczky évek mulva is jó emlékekkel s önérettel gondolt vissza arra, hogy mint kezdő szívesen fogadott s megbecsült

munkatársa lehetett egy messze vidéken, Marosvásárhelyt megjelenő szépirodalmi lapnak, az Erdélynek. Csak így érthető meg, hogy 1879-ben már mint ismert költő a fővárosból is szívesen beállt munkatársnak az ugyancsak Tolnaitól megindított Erdélyi Figyelőhöz. Készséggel és szívesen ígért és küldött műveiből a lap számára, mert a lapnak mindjárt második számában ezt a nyilván Reviczkynek szóló szerkesztői üzenet olvasható: «Budapest, R. Gy. úrnak. Megkaptuk, minél előbb.» És az Erdélyi Figyelő negyedik számában csakugyan ott találjuk Reviczky két Heine műfordítását. Egyik az Im wunderschönen Mai kezdetű, a másiknak kezdete: Mért oly sápadt a rózsa. Ez utóbbit Koroda ismerte, fel is vette az Összes költemények első, illetőleg második kiadásába, az előbbit azonban nem. Helyesen járt el, mert e fordítás sikerültnek nem mondható.

Gyönyörű májusban, mikor
Bimbó feselt a fákon,
Akkor támadt szerelmem,
Az én virágnyláson.

Gyönyörű májusban, mikor
Madár dalolt az ágon,
Akkor jött ajkaimra,
Szerelmi vallomásom.

A Schuhmann dallamában világszerte énekelt dalt Reviczky nem a legszerencsésebben ültette át magyarra. Mindkét versszak kezdősora kötőszóval végződik. Oly hiba, melynek még kezdő írónál sem szabad előfordulnia.

Másik műve az Erdélyi Figyelőben a már fentebb ismertetett *Az ambicióról* című esztétikai fejtegetés, mellyel kapcsolatban Tolnainak — úgy látszik — ellenvetései lehettek. Erre mutat legalább a hatodik szám szerkesztői üzenete: „Budapest, R. Gy. úrnak. A legközelebbi számban. De előbb a levélre választ várunk egy kérdéses pontra nézve.“ Mi volt a kérdéses pont s hogy intéződött el, nem tudni. Az tény azonban, hogy a tanulmányt az Erdélyi Figyelő következő hetedik száma már közölni kezdte.

Utolsó közleménye Reviczkynek az Erdélyi Figyelőben a *Templom egere* című mese (16. sz. 127. l.). Elmés, moralizáló magyarázata annak, hogy hogyan lett az egerből *templom egere*. Árván maradt a kis egér, apját, anyját felfalta a kandúr az éléskamrában. Bánatában s féltében a kis egér otthagytá a dúsán rakott kamrát, világgá ment új hazát keresni. Előbb egy csiz-

madiaműhelybe ment, majd ki a mezőre. Itt is, ott is bőven volt mit ennie, de száz alakban lesett rá a halálos veszély. Úgy ment tovább s jutott el végre a templomba. Sokat éhezett itt és nagyon megsoványodott, de többé senki sem üldözte, nem bántotta a templom egerét.

*

A következő évben az Erdélyi Figyelő megszűnt. De nem szűnt meg a szerkesztő, Tolnai Lajos és a munkatárs, Reviczky Gyula barátsága, irodalmi kapcsolata. Reviczky megrajzolta a Tolnai Lajos írói arcképét (Koszorú, 1881. VI. köt. 385. l.) s Tolnai is, mikor csak alkalom nyílott, elismeréssel írt és szólt a Reviczky költészetéről.

Az irodalom kitagadottjai.

Hivatalos adatok alapján összeállította GULYAS PAL.

A m. kir. postavezérigazgatóság „*A postai szállításból kitiltott vagy bíróilag lefoglalt sajtótermékek jegyzéke*“ címen ez év elején egy igen érdekes füzetet adott ki, amelyben felsoroltatnak mindazok a könyvek, füzetek és rölapok, amelyek vallási, erkölcsi vagy köz-, illetve magánjogi szempontból a könyvárusi forgalomból kitiltattak. Minthogy e sajtótermékek legnagyobb része külföldi nyomtatvány, a belföldiek pedig — éppen a bírói lefoglalás következtében — a *Corvina* hivatalos bibliografiájában nem szerepelhetnek, féltő, hogy végleges feledésbe merülnek. Pedig egy részük napjaink irodalom- és műveltség-történetének majdani kutatóit kétségtelenül érdekelni fogja. Azt hisszük, hogy nem végeztünk fölösleges munkát, amikor e szigorúan tudományos érdektől indítatva, az *Irodalomtörténet* hasábjain közöljük a magyar *Index librorum prohibitorum*-ot. Összeállításunkból a rölapokat, folyóiratokat vagy egyes lapszámokat mellőztük s csakis a némi szellemtörténeti jelentőséggel bíró önálló kiadványokra szorítkoztunk. Ezek közt magyar írók idegen nyelvű írásait, valamint külföldi munkák magyar fordításait is fölvtük, mivel úgy véltük, hogy forrongó korszakunk szellemiségének ezek is többé-kevésbbé jellegzetes megnyilatkozásai. Az egyes címeket megelőző * (csillag) azt jelenti, hogy az illető műtől nemcsak a postai szállítás jogát vonták meg, hanem azt az ügyészség bíróilag is lefoglaltatta.

A mi diktatúránk. Bécs, 1932.

*Árkássy Károly. Állásaink előtt ezer-nyi halott fekszik. Bp., 1930.

Balog János, Révész R. Imre. Az épülő szocializmus. Moszkva, 1931.

Barta Lajos. Mult. Hol?, 1924 (?).

Barta Sándor. Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él. Kassa, 1929.

Benkő Ervin. Egy úriú története. Bécs, 1921.

Beszélhet az élő a halottal. Brooklyn, 1925.

Biblia (A) a pokolról. Brooklyn, 1925.

Bíró Lajos. A zsidók útja. Bécs, 1923. Pegazus.

Boroviczény Aladár. Der König und sein Reichsverweser. München, 1924.

- ***Böhm Vilmos.** Ellenforradalom. München, 1924.
- ***Böhm Vilmos.** Két forradalom tüzeiben. München, 1924. (Németül is: Im Kreuzfeuer zweier Revolutionen. U. o., 1925.)
- ***Böhm Vilmos.** Októberi forradalom. München, 1925.
- Böhm Vilmos.** Proletárdiktatúra. München, 1926.
- Brupacher E.** Gyermekáldás, magzatelkerülés, magzatelhajtás. Kassa, 1926.
- ***Callidus.** Vénusz csodatétele. Pádua, 1926.
- ***Casanova Jakab.** (Seingalti) emlékiratai. Bp., 1929.
- ***Chaldeus Simon.** A zsidó világszövetség veszedelme az emberiségre. Bp., 1928.
- ***Czifra Géza.** Kárhozott asszonyok. Bécs, 1926.
- ***Czimmer Károly.** A szegedi Belvárosi Kaszinó 100 éves története. (1829—1929.) Szeged, 1929.
- Diner Dénes** (József), Joseph. La Hongrie. Paris, 1927.
- Diószeghy Tibor.** Bökversek. Bécs (?), 1924 (?).
- Diószeghy Tibor.** Darutoll. Bécs, 1920.
- Diószeghy Tibor.** Külön vélemény. Bécs, 1924 (?).
- Ditrich.** Háború Kínában. Interventio. Világháború. Hol?, 1932 (?).
- ***Építés orgonája.** Bp., 1922.
- ***Erato.** Bécs, 1927.
- Erdélyi Jenő.** 1918—1928. A magyarság az utódállamokban és Magyarországon. Pozsony, 1928.
- ***Ezeregyéjszaka** könyve. Bp., 1920. Jókai és Löbl.
- Farkas Antal.** Bujdosó Péter nótáskönyve. Bécs, 1923.
- Farkas Antal.** Papkisasszony, Bécs (?), 1924 (?).
- ***Fehér Ferenc.** Éljen a háború. Pozsony, 1932.
- ***Fenyő László** versei. Bp., 1922.
- Fordítsuk meg a fegyvereket.** Párizs, 1932. Franciaországi Magyar Kezdeményező Bizottság.
- Forster W. Z.** Az amerikai munkásmozgalom csődje. Brooklyn, 1925.
- Gábor Andor.** Az én hazám. Bécs (?), 1924 (?).
- Gábor Andor.** Halottak arcai. Bécs, 1924.
- Gábor Andor.** Itt jön Jászi Oszkár, aki megeszi Lenint. Bécs, 1924.
- Gábor Andor.** Miért szegény élni s nem kiáltani? Bécs, 1925.
- Gábor Andor.** Zalaegerszeg. Bécs (?), 1924 (?).
- ***Galló István.** Le az álarccal! Néhány szó a munkások álbarátairól. Bp., 1922.
- ***Garami Árpád.** Kokott vagy úrinő. Karcag, 1928.
- ***Garami Árpád.** A szerelem örültjei. Karcag, 1928.
- Garami Ernő.** Forrongó Magyarország. Bécs, 1922.
- ***Gergely Sándor.** Valami készül. Bp., 1931.
- ***Glacner, Ernst.** A 902-esek. Párizs, 1930. (Taraszov alatt is szerepel.)
- Göndör Ferenc.** Vallomások könyve. Bécs (?), 1924 (?).
- Győry Endre.** A kapu előtt. Temesvár, 1928 (?).
- Hajnal Jenő.** Hamburgerné. Bécs, 1924 (?).
- Halmi József.** Fekete könyv Kecskemétről. Bécs, 1924 (?).
- Halmi József.** Hajmáskér. Bécs, 1924 (?).
- ***Harc a köztársaságért.** Bp., 1926.
- Herez György.** Versek. Berlin, 1922(?).
- ***Hodanu, Max.** „Igazán a golya hozza a gyerekeket.” Bp., 1931.
- ***Horváth Rezső** (Pécsi). Mégis ki-süt a nap. Bp., 1931.
- ***Illés Béla.** Die Generalprobe. Der Roman der ungarischen Revolution. Berlin—Wien—Zürich, 1932.
- Isten hárfája.** Kolozsvár, 1925.

- Isteni (Az) terv a korszakokban. Brooklyn, 1927.
- *Istrati Panait. Más fény felé. I. Helytelen utakon. II. A szovjet 1930-ban. Bp., 1930.
- Jászi Oszkár. Magyar kálvária, magyar feltámadás. Bécs, 1921.
- Jászi (Oszkár), Oscar. Magyarieni Schuld, Ungarns Sühne. München. 1923.
- Jászi (Oszkár), Oscar. Revolution and counter-revolution in Hungary. London, 1929 (?).
- Játék a tüzzel. Temesvár, 1928 (?).
- Jean vallozásai. Temesvár, 1928 (?).
- *József Attila. Dönts a tőkét, ne sírátkozz. Bp., 1931.
- *Kamaszzerelem. Bp. (1929). Világ-irodalom. (Bécs, Vernay-ny.)
- Károlyi Mihály (Gr.). Egy egész világ ellen. München, 1923. (Németül is: Gegen die ganze Welt. U. o., 1924. Musarion-Verlag.)
- *Károlyi Mihály (Gr.) levele a magyar munkássághoz. Bp., 1926.
- Károlyi Mihály (Gr.). Tiétek a föld. Uzenet a magyar földműves szegénységnek. Párizs, 1931.
- Kassák Lajos. Novellás könyv. Bécs, 1922 (?).
- Kassák Lajos. Máglyák énekelnek. Bécs, 1924.
- Kassák Lajos. Világanyám. Bécs, 1921.
- Kaviár. Temesvár, 1927.
- Keller Imre. A hideg szemmel nézett antiszemitizmus. Rimaszombat. 1929 (?).
- Kémeri Sándor (Bölöni Györgyné). Die Kerker von Budapest. Dresden, 1932.
- Kémeri Sándor (Bölöni Györgyné). Szenvedések könyve. Páris, 1930.
- *Kerecseny János. A gyűlölet földje. Bp., 1932.
- *Kereszténypénz, zsidópénz és zsidókérdés. Bp., 1925.
- *Kis Jenő. Vissza a tömeghez. Bp., 1928.
- Kollontay Alexandra. A család és a kommunizmus. New York, 1926.
- Kolozsvári Balázs (Kún Béla). Forradalomról forradalomra. Hol?, 1924.
- Kolozsvári Balázs (Kún Béla). Pártok szerepe a diktatúra keletkezésében. Hol?, 1924 (?).
- Kondor Bernát. Agitátor élmények. Bécs, 1923.
- *Kovács Lajos. Harc. Versek. Bp., 1930.
- Kövér Ibrahim. Der zweite Sohn Gottes auf der Weltreise. Bécs, 1926.
- Kún Béla, I. Kolozsvári Balázs.
- *Le a toloncházi munkásnyüzással! Bp., 1927.
- Lenin. Döntsétek ki a határköveket. Bécs, 1921. Új Harcos.
- Lenin. A proletár ifjúság feladatairól. Bécs, 1921.
- Lissagarai (Weltner Jakab). Az 1871. évi kommün története. Bécs, 1923.
- Lówy Ödön. Az emigráció kupacei. Bécs, 1923.
- Luxenburg, Rosa. Tömegsztrájk. Bécs, 1927.
- Magyar Lajos. Márianosztra. New York, 1925.
- *Mámor és arany. Békés, 1927.
- *Margueritte, Victor. Az élettárs. Ford. Bartos Z. Bp., 1924.
- *Margueritte, Victor. Lehbier kisasszony legényélete. Bp., 1923.
- Marx, Karl. A tőke. Bécs, 1922.
- Megszóal a történelem. Nagybockerek, 1927.
- Mennei manna. Kolozsvár, 1925.
- *Mi történt április 6-án és 7-én? Bp., 1932.
- Mihályi Imre. Búcsúzó és beköszöntő. Glenfield, 1921.
- Mihályi Imre. Vigasztalás. New York, 1921 (?).

- Milleniumi (A) hajnal himnuszai. Kolozsvár, 1925.
- *Mirbeau Octave. Kínok kertje. Bp., 1924.
- *Mise. Szeged, 1927.
- *Mit akar a kommunista ifjúmunkás internacionale. Bécs, 1921.
- *Mit akartok füzesgyarmati reformátusok? Füzesgyarmat, 1922.
- Mit mond a biblia a pokolról. Kolozsvár, 1925.
- Mór Zoltán. Alom és valóság is. Bécs, 1921.
- *Morocz János (Martosi). Órák és napok egy ember életéből. Bp., 1921.
- Most (A) élő emberek közül milliók sohasem halnak meg. Brooklyn, 1925.
- Mozgalom-Téritő (A) Pál. Bécs, 1925.
- *Mult, jelen, jövő. Igaz szavak a dolgozó magyar néphez. H. n., 1924.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Barmherziger Kaiser. Leipzig, 1926.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Der Erzschwab. Leipzig, 1926.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Die Glocken der Heimat. Leipzig, 1926.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Götterdämmerung. Leipzig, 1926.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Der grosse Schwabenzug. Leipzig, 1926.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Josef der Deutsche. Leipzig, 1926.
- Müller-Guttenbrunn, Adam. Der kleine Schwab. Leipzig, 1926.
- *Nádass József. Te és ti. Bp., 1931.
- Nagy Andor. Fergeteg. Regény a fehér terrorról. Hol?, 1924 (?).
- Ormos Ede. Mi okozta Magyarország szétbomlását? Hol?, 1924.
- *Ott lenn. Bp., 1926.
- Paál Ferenc. Hamu alatt. Bécs, 1924 (?).
- *Palasovszky Ödön. Reorganizáció. Gyoma, 1924.
- *Pesti (A) tyúk. Bp., 1926.
- Pogány József. A fehér terror Magyarországon. Bécs (?), 1924 (?).
- Pogány József. Üsd a zsidót. Hol?, 1924 (?).
- Rácz Béla. Vörösek és fehérek hetven év előtt. Bécs, 1924.
- Rácz László. A rutén dolgozók és a világorradalom. Bécs, 1921.
- *Radnóti Miklós. Újmódi pásztorok éneke. R. M. versei. Bp., 1931.
- Rákóczi (Ferenc), Franz. Revolutionäre Gerichtsbarkeit. Hol?, 1924(?).
- *Remenyik Zsigmond. Bolhacirkusz. Bp., 1932.
- Révész Béla. Proletárok kis könyve. Hol?, 1924 (?).
- Roboz Imre. Ószinte szó az emigrációs politikáról. Hol?, 1924 (?).
- *Röpirat a szerelemről. Bp., 1930.
- Rudas László. A kommunista forradalom alapelvei. Bécs, 1921.
- Rudas László. A szakadás okmányai. Bécs, 1924 (?).
- *Rutherford J. F. Béke vagy háború. Brooklyn, New York, Magdeburg, 1932.
- *Rutherford J. F. Elnyomás mikor fog végződni. Brooklyn, Magdeburg, 1932.
- Rutherford J. F. Évkönyv. Brooklyn, 1929 (?).
- *Rutherford J. F. Hol vannak a halottak? Brooklyn, Magdeburg, 1928 és 1930.
- Rutherford J. F. Királyság — a világ reménysege. Brooklyn, 1930. Nemzetközi Bibliatanulmány. Társ.
- Rutherford J. F. Mennycsászár vagy tisztítóúz. Brooklyn, 1932 (?).
- Rutherford J. F. Teremtés. Brooklyn, 1932 (?).
- Rutherford J. F. A teremtés története képekben. Brooklyn, New York, Kolozsvár, stb., 1925.
- *Savarin. A bujaság himnuszai és egyéb erotikus költemények. H. n., 1927.

- *Schnitzler Arthur. Körtánc. (Reigen.) Békéscsaba, 1925.
- *Scultéty József. Még egyszer a volt Felső-Magyarországról. Túrócszentmárton, 1931.
- *Supka Géza. A nagy dráma. Miskolc, 1925.
- Szabó Ervin. Társadalmi és párt-harcok a 48—49-es magyar forradalomban. Bécs, 1922.
- *Szabó László. A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból. Bp., 1920.
- *Szakadék (A) mélyéről. Bp., 1926.
- Szántó Béla. A magyarországi proletariátus osztályharca és diktatúrája. Hol?, 1924 (?).
- Szende Pál. Új október felé. Hol?, 1924 (?).
- *Szép Ernő. Szegény, grófnővel álmodott. Bécs, 1926.
- *Szilágyi, Andreas. Demeter der Schweinehirt. Leipzig—Wien, 1932.
- Színésznő (Egy) emlékiratai. Temesvár, 1928 (?).
- *Szociáldemokrata füzetek. 1. szám. Lássunk tisztán! Bp., 1932.
- Szocializmus (A) és a biblia. Kolozsvár, 1925.
- Szövetség (A) sátora, mint a jobb áldozatok árnyéka. Brooklyn, 1929(?).
- Szalin elvtárs nagy beszéde a Szovjetszövetség XVI. kongresszusán. Prága, 1930.
- Taraszov. 902-esek. Párizs, 1930 (?). (Glasner, Ernst alatt is szerepel.)
- Taskend, a bőség városa. Párizs, 1932.
- Teremtés (A) hat napja. Brooklyn, 1925.
- Tíz szűzleány vallomása. Temesvár, 1928 (?).
- *Új utakon új Magyarorszáért. Miskolc, é. n. (1929.)
- *Újabb hírek a Schwarz-dinasztiáról. H. n., 1924.
- *Újabb 497 magyar túszer Oroszországban. H. n., 1921.
- *Újhelyi Nándor. A nők ura. Bp., 1923.
- *Újhelyi Nándor. A szerelem forradalma. Bp., 1923.
- Űr (Az) visszajövele. Brooklyn, 1927.
- *Utolsó (Az) Hunfalvy. Miskolc, 1929.
- *Utolsó (Az) koronás Habsburg és a monarchia szétporlasztása. Bp., 1924.
- *Utolsó száz napunk. Debrecen, 1920.
- Varga (Jenő), Eugène. La dictature du Proletariat. Paris, 1923.
- Varga (Jenő), Eugen. Die wirtschafts-politische Problemen der proletarischen Diktatur. Hol?, 1924 (?).
- *Verona, Guido da. Élők pokla. Bp., 1929.
- Vigasz a népnek. Brooklyn, 1927.
- Világnomorúság miért? A gyógyszer. Brooklyn, 1925. Kisé váltóztott címmel: Kolozsvár, 1925.
- *Vita sexualis. 2 köt. Bp., 1929.
- Weltner Jakab, I. *Lissagarai*.
- Zászló a népeknek. Brooklyn, 1927.

Módszertani munka az összehasonlító irodalomtörténetről.

Ismereti: ELEK OSZKAR.

Szakjának európai vonatkozásban is egyik legkiválóbb mestere, Paul Van Tieghem, a párizsi egyetemen az összehasonlító irodalomtörténet előadója, jelentős módszertani könyvet írt, Van

Tieghem a magyar érdeklődésre már azért is számot tarthat, mert egy régibb, eleven és színes nyelven írott művében (*Précis d'Histoire littéraire de l'Europe depuis la Renaissance*, 1925) irodalmunkat, Balassi Bálinttól kezdve, szerető, megértő figyelemmel méltatja s helyét Európa három évszázados szellemi mozgalmaiban jól látja, megnyugtatóan értékeli is.

Nálunk szintén lendületet vett az irodalomtörténetírás összehasonlító iránya: ez a második ok, mely arra kötelez, hogy Van Tieghemnek *La Littérature comparée*-ben (Paris, 1931, 222. l.) kifejtett szempontjaira meg elméletére felfigyeljünk.

A bevezetésben megemlékszik az irodalom fogalma és az irodalomtörténet meghatározása körüli francia módszerekről; kippillant a hasonló célt követő folklóre-ra is.

Gondos kritikai latolgatással jeleskedő fejezetben tárgyalja az összehasonlító irodalomtörténeti kutatás múltját Franciaországban, de nem feledkezik meg a kiváló német tudósokról sem. Szabatosan igyekszik megállapítani az összehasonlítás mi voltát, mértékét, jogosultságát s a kitűnő kutatók érdemeit. Az ellenvetésekre az összehasonlító irodalomtörténetíró számára kijelölt célkitűzéssel felel: „Arra szorítkozik, hogy tanulmányozza, a mű mennyiben fűződik másokhoz sugalmazottságában, lényegében, alakjában, stílusában. Gyakran annak a megállapítására eszmél, hogy az író szelleme — ez a szellem pedig nem olyan elszigetelt, sem oly levegőtlenül áthatolhatatlan, mint tartják — bizonyos idegen elemekkel való érintkezés útján gazdagodott, szélesedett és módosult.“ (45. l.)

Hangoztatja a szöveg alapos tanulmányozásának szükséges voltát. Kiemeli s egy kitűnő, a spanyol irodalom kutatása körébe vágó példával világítja meg a *hipotézis* jelentőségét. Másod- és harmadrangú írók s irodalmi lapok tanulmányozását azért tartja üdvösnek, mert „a kor szellemi hőmérsékletét“ keltik új életre. Fontosnak ítéli annak a jelenségnek figyelemmel kísérését is, hogy a vizsgált korszakban milyenek voltak a nemzetek között a főbb politikai, társadalmi, bölcséleti, vallási, tudományos és művészi kapcsolatok.

Megállapítja az összehasonlító irodalomtudománynak, hogy úgy mondjuk, *parcelláit*, s mindegyiket külön-külön veszi szemügyre.

A *műfajok* átvételének, vagy átalakításának kérdése nem egyszer az összehasonlító irodalomkutató feladata. Ezt a munkát

genológiai-nak nevezi. A prózai műfajok köréből vett változatos példák után a költőiekre tér. Itt többek közt azt is megemlíti, hogy Tasso „Megszabadított Jeruzsálem“-e kisugárzik az egész kereszténységre, „Magyarországtól Portugáliáig és Svédorszáig“. (77. l.) A drámairodalomban kivált Shakespeare jelentőségét hangsúlyozza.

Nem kevésbé becsüli vizsgálatraméltónak a verselés hatásának nyomozását; így rámutat arra, hogy Petrarca szonettje s Dante terzinája nagy hódítást tett. A *stílushatásra* vonatkozóan is mélyen szántók Van Theghem észrevételei.

Ilyen alaposan fejtegeti a *tárgytörténetet* is (*tématológia*). Jelenségeit gondosan osztályozza, megkülönböztetve legfinomabb árnyalatait. Példái közül a Don Juan-tárgy eleven áttekintését kell kiemelnünk. Nem feledi az *eszmék* és *érzelmek* hatásának vizsgálatát sem. Külön fejezetekben tárgyalja a vallási, bölcséleti, erkölcsi, esztétikai és irodalmi *eszmék* hódító útját; mindent cáfolhatatlanul meggyőző példák reflektorerejével világítja meg, megjelölve Spinoza, Leibniz, Hegel, Taine filozófiai sugalmazását, a preromantika forrásai között pedig Dubos, Shaftesbury, Bodmer és Breitinger ébresztő erejére utalva.

Az *érzelmek* kifejezésében is megtalálja a hagyományt és az utánzat mozzanatát. Kiválik ezúttal a szerelmi érzés költői nyilvánulatának elméletmegvilágító boncolgatása.

A költő és író köztudatban élésére vonatkozó tanulmánynak *doxológia* nevet ad; kitűnő példaként Baldensberger *Goethe en France*-ára is hivatkozik.

Tanulmány tárgya lehet két kultúra egymáshoz való közeledésének vagy az irodalmak általános egymásrahatásának kérdése is. (Dupouy: *France et Allemagne*.) Kutatni lehet azt is, milyen hatással van egyik író a másikra, vagy egész korszakra, irányra. Így a XVIII. század francia leíró költészetének főmintája Thomson *Seasons*-e. E nemben nagyszabású tudós munkákra találunk, közülük kivált Estève-nek a francia romantika és Byron, Eggli-nek pedig Schiller és a francia romantikusok viszonyát fejtegető könyvét kell kiemelnünk.

Talpraesett megfigyelései vannak egy-egy mű elterjedéséről és népszerűségéről. Meggyőző példákkal igazolja, hogy egyes írók erkölcsi és szellemi egyéniségükkel hatottak, mint Rousseau, mások technikájukkal, mint Petrarca. Nem kevésbé jelentős

a *tárgyi hatás*: a spanyol dráma 1570-től 1660-ig a francia, német drámaírók kimeríthetetlen tárháza.

A forráskutatást *krénológiá*-nak nevezi. Nem feleli az eszmei forrásokat sem, mint amilyen Locke-nak Montesquieu-t és Rousseau-t sugalmazó gondolatvilága. Részletező fejezetben elemzi a közvetítés kérdését is (*mesológiá*-nak hívja). Ezúttal szól az irodalmi körökről, társaságokról (pl. a *Pléiade* és *Hainbund*), a szalónokról: a Rambouillet-palota melegágya a hispanizmusnak és az italianizmusnak. Említi a fejedelmi udvarokat is: a szellemi mozgalmak jelentős közvetítőiül tekinti őket. E körbe tartoznak még a lapok és folyóiratok (*Journal Étranger*, *Archives Littéraires de l'Europe*, *Bulletin Italien* stb.). A fordítások hűségéről, kisegítő szerepéről és értékéről is meggyőzően ír.

Lépésről-lépésre haladva, eljut az *egyetemes irodalom* (littérature générale) fogalmához. Hangoztatja, hogy ez az irodalom lényegesen eltér a nemzetitől és az összehasonlító iránytól. Meglepő, hány szempontból világítja meg s mily sok mozzanatát fejtegeti; cáfolja az ellenvetéseket, problémái mélyére néz s vizsgálja módszereit. Szól a „sugárzó hatások“-ról, így Petrarcia *Ríme*-i és Ossian költészete fényét egész Európára kivetíti. Említi az *irodalmi divatokat* (példái: a hosszúlélekzetű francia regények, Young *Éjszaká*-i, Goethe *Faust*-ja és *Werther*-e). Kiélezi, hogy ezekben a jelenségekben az ok és okozat összefüggéseinek útján kell haladnunk, hogy megfigyeljük, mivel tartoznak az irodalmak egymásnak. A spanyol Menendez y Pelayo (*Az esztétikai eszmék története Spanyolországban*), a svéd Blanck és Lamm (maga Van Tieghem is)¹ értékes kutatásokat végeztek ezen a területen. Az általános irodalom körét ebben jelöli meg: „Arról van szó, hogy kielégítően homogén író- és alkotáscsoportokat állítsunk össze, tartozzanak bár ugyanahhoz, de még gyakrabban: különböző irodalmakhoz.“ (207. l.) A népek egymáshoz való közeledésének s vonzódásának hathatós eszközét látja az általános irodalomban. Utal arra is, hogy az irodalomtörténet csak ebben az alakjában olvadhat a történettudományba. Érzí, hogy humanitásra is az irodalomtörténetnek csak ez az iránya nevelhet.

Van Tieghem-nek, ennek a magyar irodalommal is rokon-

¹ Ezúttal Van Tieghem-nek következő műveit említjük meg: *Ossian en France*, 1917, *Le Mouvement romantique* (Angleterre, Italie, Allemagne, Italie, France), 1923, *Le Prérromantisme*, 1930.

szenvező s reá ebben a könyvében is többször hivatkozó tudós-
nak *Littérature comparée*-je valóságos Vade Mecum-ja lehet az
összehasonlító irodalommal foglalkozó kutatónak. Logikus gon-
dolati készség, mélyelméjű tagolás, a kereteken belül éles részle-
tezés, finom árnyalás, különböztető tehetség, ellenvéleményt le-
győző erő, gazdagon ömlő példáiban világirodalmi tudás, bámu-
latos jártasság az irodalomtörténeti kutatásokban, a nyelv elő-
kelősege, szemléletessége s lendülete könyvének olyan tulajdon-
ságai, melyek ezt a figyelőre nemcsak tanúlságossá, hanem élvez-
zetessé is teszik.

„Az ember tragédiája“ a Könyvnap kiadásában.

Írta: KARDOS ALBERT.

Az idei Könyvnap legérdekesebb és bizonytal legértéke-
sebb kiadványa az a kötet, amely a magyar drámai költészet
három remekét, a *Bánk bán*-t, a *Csongor és Tündé*-t és *Az em-
ber tragédiájá*-t foglalja magában és amely potom olesóságá-
val, 1-40 pengőnyi árával lehetővé tette, hogy ez a három
remekmű a legszeleesebb körben elterjedjen, aminthogy kétség-
kívül el is terjedt.

Mint Madách szerelmese és mint *Az ember tragédiája* szö-
vegének szinte mániákus bűvára, én is nagy várakozással vet-
tem kezembe a kiadványt, *Az ember tragédiájá*-nak ezt a leg-
újabb, az én bizonyára nem teljes összeállításom szerint ezt a
negyvenkilencedik kiadását, de várakozásomban csak félig elé-
gülttem ki.

Elismerem, még pedig dícsérettel, hogy a száz lapra, a
kötet 183—283. lapjára összeszorított szöveg a tiszta betűkkel, a
sajtóhibától majdnem teljesen ment szedéssel, a szereplő sze-
mélyek, a verssorok, a színi utasítások szembetűnő megkülön-
böztetésével valóságos nyomdai teljesítmény; mindezek olyan
sajátságok, amelyek a szöveg olvasását a szemnek könnyűvé,
sőt kellemessé teszik.

De meg kell említenem, bár nem szívesen, a kiadás hiá-
nyait és hibáit is. A kiadás nem vett tudomást a szövegkritiká-
nak az utóbbi tíz év alatti eredményeiről, amelyeket elsősorban
és legnagyobb részben Tolnai Vilmos állapított meg és ame-

lyekhez magam is hozzájárultam valamivel.¹ Nem tudja, hogy a III. szín utasításában *Pompás vidék* helyett *Pálmafás vidék* a megfelelő szöveg; de ez még nem nagy baj, mert a két jelző felcserélése nem okoz értelemzavart. Sokkal nagyobb baj, hogy a kiadás meghagyta a XV. szín utasításának nyilvánvaló tévedését. Ennek a színnek a nézőhelye nem a *negyedik*, hanem a *harmadik* szín pálmafás vidékévé változik át. Ha a kiadás ezeket a már rég kijavított sajtóhibákat, jobban mondva tévedéseket fenntartja és továbbterjeszti, akkor ne csodáljuk, hogy nem vesz tudomást arról a két sorról, melyekkel Tolnai Vilmos a maga 1923. és 1924. évi kiadásában a IX. színt kiegészíti, mert ezt a Tolnai-féle két sort más új kiadások is mellőzik.

Mindaz, amit eddig kifogásoltam, csak negatív hibának tekinthető; de a kiadás pozitív hibát is elkövet, még pedig súlyos hibát, mert a közkeletű, a kétségtelen hitelű szövegből elhagy két sort — az értelemnek feltétlen rovására.

Hiányzik a XII. színből:

„Ez mind derék, ezt így kívántam én is.“

továbbá a XV. színből:

„Sokat tanultam álmoképeimből“.

E két sor közül, amelyeket Alexander számozását követve 3174. és 3963. számmal illetek, az első más kiadásokból is hiányzik, így a Pantheon négy (1920—24) és a Tolnai Világlapja egy (1923) kiadásából, de a második sor — tudtommal — egyetlen régebbi kiadásból sem hiányzik. A könyvnap kiadás sajtó alá rendezője már azzal is mulasztást követett el, hogy az említett hiányos kiadásoknak egyikét vagy másikat vette a szöveg alapjául, mulasztását tetézte azzal, hogy a maga külön gondatlanságával is elhagyott egy további sort, de az is meglehet, hogy mindkét sornak a hiánya csupán őt magát terheli.

Hogy akár az egy-, akár a kétsornyi hiányért, valamint a színi utasításbeli tévedések fenntartásáért kinek kell a felelősséget viselni, bajosan állapíthatom meg név szerint. Nem háríthatom ugyanis a felelősséget Mátrai Rudolf tanker. főigazgatóra, aki kétlapnyi (181—82. l.) bevezetéssel ott szerepel a kötetben, de aki bizonyára nem végezte a szöveg hibátlanságának

¹ Lásd: *Irodalomtörténet* 1932. évf. 1—2. sz.

és hiánytalanságának az ellenőrzését, ezt az inkább nyomdai, mint irodalmi embernek való rendkívül fárasztó munkát.

Mindezt el kellett mondanunk, mert csak így remélhetjük, hogy *Az ember tragédiájá*-nak legközelebbi kiadása teljes és tökéletes lesz, hiszen ez a legkevesebb, amivel irodalomtörténet, szövegkritika és nyomdai technika tartozik Madáchnak és az ő halhatatlan művének.

Farkas Gyula: A „Fiatl Magyarország“ kora. Magyar Szemle Társaság. Budapest, 1932. 315. l.

Farkas Gyula könyveinek kétségtelenül megvan az az érdemük, hogy új szempontokat, módszert és szellemet hoztak irodalomtörténetírásunkba. A magyar romantika című kötete a Sauer—Nádlér-féle tájszemléletet, mostani kötete pedig a Prindtől gyakorlatilag, Petersentől pedig inkább elméletileg kifejtett nemzedékszempléletet alkalmazza irodalmunk egyes szakaszaira. E tudományos hatásokon kívül azonban bizonyára élesítette tekintetét saját korunk társadalomszemlélete is, hiszen a felekezeti érdeklődés a liberalizmus vallásmellőző tendenciája után nagyjainkban újból feléledt; a generációk küzdelme pedig legalább oly erős, mint a negyvenes években volt. Hiába, minden kor a saját képeinek vonásait keresi a múltban s nem egyszer annak mintájára alakítja is. Farkas mindenestre eredeti fölfogással alkalmazza módszerét, nem szolgálja mintáknak.

A nemzedékelmélet jól választott alapnak látszik a harmincas, különösen negyvenes évek irodalmára nézve. Farkas három nemzedéket különböztet meg e korszakban: a romantikusokat, akikhez Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vörösmarty, Bajza, Toldy és Czuczor tartoznak. A második Eötvös és Kemény nemzedéke, politikailag a centralisták: Szalay László, Trefort, Lukács Móric, továbbá Henszelmann és Kuthy Lajos. Végre a harmadik, az Ifjú Magyarország, a radikálisok, kiknek szeme előtt a francia forradalom szelleme lebeg: Petőfi nemzedéke, Jókai, Pákh Albert, Degré, Vachott, Lauka s irodalmi céljaikban Tompa és Arany János is. A külföldi áramlatok közül e harmadik nemzedék a Jungdeutschlandhoz és a francia romantikához áll legközelebb.

Különösen két szempont kifejtését tartom sikerültnék Farkas könyvében az Ifjú Magyarországról. Az egyik, hogy tagjai igen fiatalon, jóformán mint gyermekifjak fejtenek ki jelentős irodalmi munkásságot és játszanak vezető szerepet. Feltűnő, mily egységes világnézettel, kollektív öntudattal lépnek már ki a porondra s szinte ellenállás nélkül győznek. Farkas e jelenséget a protestáns iskolákban kialakult önképzőkörök hatásából vezeti le. Ezeknek szelleme már a felsőbb osztályokban kialakította szellemi irányukat s szinte kész programmal bocsátotta őket ki az életbe. Farkas könyve sokat köszönhet e téren Kornis Gyula A magyar művelődés eszményei c. kitűnő könyvének, mely e kérdést oly bámulatos adatgazdagsággal és kulturális elmélyedéssel fejtette ki. A másik kérdés, amit Farkas tisztáz: a protestánsok, különösen a reformátusok előnyomulása a közélet terén. „Kit nevezünk mi akkor — írja Kazinczy Kis Jánosnak 1807-ben —, mikor ők (a katolikusok) Virágot és Daykát s Rájnist és Révait mutathatnak? En Báróczy-n kívül kálvinistát alig tudok nevezni. Bessenyei pápistává lett és Csokonai sem arra való, hogy az ő nevét ott említsük, ahol a te és a te társaid nevei említetnek.“ (L. Pintér Jenő: A magyar irodalom története, V. 238.) A katolikusok uralkodó szerepe teljesen megszűnik a negyvenes években, Petőfiék el sem fogadják Sujánszky s más katolikus ifjú írók

közeledését hozzájuk. Ennek oka is a kétféle iskolázásban van. A nemzeti tudat a protestáns iskolákban ez évtizedekben egyre jobban fellángolt, a katolikusokban pedig az európai romanticizmus hatása alatt inkább a vallásos nevelés nyomult előtérbe. Ez a liberális eszméknek sem kedvezett s így a katolikus iskolákból kilépő ifjúság idegenül érezte magát a református-liberális társadalomban, mely viszont gyanakodva tekintett reá.

Farkas nem mellőzi e könyvében sem a nemzedéki mellett a tájszemléletet s igen szépen mutatja ki, miként hódította meg a magyar irodalom a magyar földet. Mert a táj csak akkor beszél hozzánk, ha saját lelkünket visszük bele. Kisfaludy Sándor korában a Dunántúl az ország legmagyarabbnak tudott része. Ezt rajzolja Vörösmarty eposzaiban s Berzsenyi szerint is ott székeltek az első királyok és ott játszott le mindig a nagy magyar élet. (202. l.) Gaál, Kuthy, Petőfi és Arany az Alföldet, a pusztát teszik uralkodóvá; ez idő óta „legmagyarabb táj” a magyar Alföld, holott Erdélyi onnan kapott ez időben legkevesebb anyagot népköltési gyűjteménye számára. A Felvidék a romantikus várkultusz nyomán jut közelebb a magyar lélekhez, Erdély pedig az Unió politikai eszméje következtében.

Farkasnak A magyar romantika című könyvében annakidején éppen a romantikáról vallott nézetét kifogásoltuk. (Irod.-tört. Közl., 1931.) Farkas szerint (e fogalom európai értelmezésétől egészen eltérően) az volt a magyar romantika, mikor Kölcey és Vörösmarty kezet fogtak s a vallási ellentétek a nemzeti érzésben mintegy felolvadtak. Ekkor született meg az egyetemes magyar irodalom fogalma, mely kiegyenlítette a táj- és felekezeti ellentéteket. E szimbólum Farkasnak költői elgondolása, de a valóságban így sohasem történt meg. Lám, mostani könyve folyton romantikát és felekezeti elkülönülést emleget és tárgyal. Akkor kifogásoltuk, hogy romantikán csak a német romantikát érti; ezt most jóváteszi s vizsgálja az angol és főleg a francia romantika hatását is, mely szerintünk még mélyebb is volt, mint amennyit ő hajlandó elismerni. Mindenestre korai volt a romantika halálát már a huszas évekkel bejelenteni, még ha az csak a Farkas-féle romantika volt is.

Farkasnak Fialat Magyarország-a felülmúlja A magyar romantikát mélységben és eredményeinek jelentőségében. Stílusa már első könyvében s most is szellemes, eredeti, fordulatokban bővelkedő. Mint maga mondja: nem irodalomtörténetet ad a fogalom szokásos értelmezésében, hanem fejlődésrajtot. Nem a tisztá irodalmiság a tárgya, hanem a szellemi életnek azok a tényezői, melyektől maga az irodalom el nem választható. (8. l.) Ebben az értelemben könyve nyeresége irodalmunknak.

Zlinszky Aladár.

Gróf Széchenyi I. naplói. III. kötet (1826—1830). Szerkesztette s bevezetéssel ellátta dr. *Viszota Gyula*. Bp., 1932. LXXVIII. + 810. l. A Magyar Történelmi Társulat kiadása.

A M. T. Akadémia évtizedek óta meg-megújítja azt a pályatételét, mellyel nagynevű alapítója méltó életrajzának megírását óhajtja előmozdítani. Ez a mű tudvalevőleg máig sem készült el. Az eddigi késedelem okai közt bizonyára fontos szerepe jutott annak a körülménynek, hogy az idetartozó anyag — a maga teljességében — nem volt hozzáférhető. A M. Tört. Társulat áldozatkészségéből megjelenő nagyszabású kiadványsorozat az említett akadályt újabban fokozatosan csökkenti.

E szempontból különösen jelentős a címben írt kötet, mely a magyar reformkor főhősének belső és külső történetére, éppen közéleti föllépése idejéből, fölbecsilhetlen értékű önvallomásokat tartalmaz. A becses szöveg ezernyi szemlélyi és tárgyi vonatkozásait a tudós kiadó sok utánjárással készült jegyzetei fejtik meg; míg az ugyancsak Viszota Gyulától származó bevezetés megfelelő kortörténeti kiegészítéssel szép, folyamatos előadásban foglalja egybe a közölt anyag főbb eredményeit. A nagyszabású s a tudományos kutatás érdekeit minden irányban szemmel tartó kiadvány függeléke a harminc — kéthasábos — lapra terjedő név- és tárgymutatón kívül Széchenyi ifjúkori műveit, a M. T. Akadémia alapítását illető iratokat, Széchenyi és a Felsőmagyarországi Minerva kapcsolatát szemléltető cikkeket, a lánchidi terveket s a Széchenyi kaszinói működésére tartozó főbb följegyzéseket is közli.

Messzire vezetne, ha e tájékoztatóban akár a szöveg eajtó alá rendezőjének fáradozásait, akár a 810 lapnyi terjedelmű anyaggyűjtemény gazdagságát érdeme szerint akarnók méltatni. Az előbbire nézve elég, ha a M. Történelmi Társulatnak arra a nemrég megjelent kiadványára utalunk, melyben Hegedüs Loránt a *gróf Széchenyi István regénye és éjtszakája* bizonyítékait közölve, elismeréssel adózik Viszota Gyulának e tárgy irodalma körüli kiváló szolgálatairért. A szóbanforgó anyaggyűjtemény általános érdekének hangsúlyozása végett pedig megemlítésre szorul, hogy a közölt szöveg nem csupán a legnagyobb magyar életrajza, s a kortörténet szempontjából tanulságos, hanem — Kazinczy levelezéséhez hasonlóan — a művelődési kapcsolatok irányában is bőséges forrása a jellemző adatoknak. Legyen szabad e ponton a Naplónak két irodalomtörténetileg érdekes helyére hivatkozni. Az egyik a 173. lapon az eszményképcéért aggódó Széchenyinek 1827 augusztus 18-ról származó felkiáltása: „Nincs nagyobb ktn, mint szerecséltenségben emlékezni a boldogabb napokra!“. Ez az — eredetét illetőleg jegyzetnélküli — érzelmes reflexió azért figyelemreméltó, mert kitűnik belőle, hogy Zichy Antalnak igaza volt: Széchenyi már igen korán ismerte Dante műveit. Az itt olvasható közismert részlet annyira tetszett neki, hogy nem csupán ekkor használta fel lelkiallapota szemléltetésére, hanem a Stadium ajánlásán (1833) túl a Kelet népében (1841) és a Jelenkor egyik cikkében (1845) is újból idézi. Mindez megerősíti azt a föltevést, melyre a Canova-féle Beatrice-mellszobor 1822. évi megrendelése is feljogosít, tudniillik, hogy Széchenyire igen mély benyomást tett Dante halhatatlan szellemvilága. (L. Kaposi J.: Dante Magyarországon. Bpest, 1911. 148 l.) A Naplók egy másik szembetűnő följegyzése Berzsényi Dánielnek *A magyarokhoz* című versére vonatkozik (298 l.). Ismeretes, hogy a nagy államférfi — imádoztja számára — a két utolsó versszak kivételével németre fordította a magyar költő sokat emlegetett ódáját. A fordításhoz mellélt kísérő sorai szerint az utolsó két szakot azért nem fordította le: „denn der Dichter schrieb sie wegen der Censur; sie wollen so viel sagen, Es geht aber alles so in der Welt... eine Nation entsethet, die andere fällt... u(nd) s(o) w(eiter). Auf diese Art ist jeder berechtigt zu glauben, dass ihn das Geschick verdorben hat, indess der Fehler in ihm (!) liegt. Traurig ist, dass man nur mit so vielen Umwegen und Spitzfindigkeiten die Wahrheit sagen kann“. Érdekes e sorokban megfigyelni, mennyire befolyásolták e nagy embernek irodalomszemléletét politikai gondolatai. A költemény befejezését illető észrevétele — mint látható — eltér az újabbkorbeli esztétikai magyarázatoktól. Anélkül, hogy a kérdést tovább rész-

letezők, csupán arra utalunk, hogy Széchenyi a vers befejező részének elhagyására való hajlamával e korban nem állott egészen egyedül. Berzsényi költeményeinek kiadója, Döbrentei, 1842-ben szintén fölöslegesnek találja a világtörvényre való célzást: „Mindig úgy érzem, hogy a két végsorzatnak el kell vala innen maradni, mert a feltűzelteket eloltja. S most, nyomtatási javításkor is ezt érzem?” (Egy további jegyzetében Döbrentei tüzetesebben is indokolja, itt csak érintett felfogását.)

A fentebbi két utalásból eléggé kitűnik, hogy a Naplók e kötete az életrajzi és kortörténeti mozzanatokon messze túlmenőleg számot tarthat kutatóink érdeklődésére. Érdemes kiadója kétségtelenül nagy szolgálatot tett vele a magyar tudományosságának.

Baros Gyula.

Irodalomtörténeti tárgyu értekezések az 1932/33. évi középiskolai Értesítőkbén.

Zachár Emil: Széchenyi István közgazdasági hitvallása.

(A bpesti X. ker. Széchenyi István-reálgimn. Értesítője, 5—21. l.) Szemelvény a szerző hasonló című művéből: a Bevezetés, a Gazdasági haladás és haszon című fejezet s az Utószó. Térszűke miatt az idézetek helyének megjelölése elmaradt. A Bevezetés-ben a szerző körvonalozza feladatát: megállapítani Széchenyi nemzetgazdasági eszmeprogrammját. A Gazdasági haladás és haszon című fejezetben fejtegeti Széchenyi felfogását a haszonról és alkotásvágyról, mint az emberi tettek legfőbb rúgóiról s meghatározza a Széchenyi-hirdette hazafiság fogalmát. Az Utószó-ban jellemzi Széchenyi gazdasági eszméit s megállapítja történeti szerepét: a nemes orvos hivatását teljesíti; kíméletlenül feltárja a magyar faj betegségeit, de szavai mögött érezzük nemzetéért égő lelkének győtrődéseit s a szeretet édes himnusza hangzik könnyörtelen ostorcsapásai nyomán. — **Kornis Gyula: Madách és korunk.** (A váci kegyesr. gimn. Értesítője, 3—7. l.) A Váci Piarista Diákszövetség meleg szeretettel ápolja Madách Imrének, a nagy költőfilozófusnak emlékét, ki a középiskola első hat osztályát, mint magántanuló, a váci kegyesrendi főgimnáziumban végezte (1830—36). 1924-ben a gimnáziumi épület oldalfalán Madách-emléktáblát állított fel, előcsarnokában Madách-reliefet helyezett el, az idén pedig Madách-serleget készíttetett, mellyel az évi közgyűlést követő társasabéden irodalmi vagy tudományos beszédet mond el a szövetség erre felkért tagja. A serlegavató ünnepi beszédet Kornis Gyula dr., a kiváló filozófus és pedagógus, a szövetség tiszteleti tagja mondta. Madách és korunk címen. A nagy remekművek az emberi élet szövevényébe való mélyebb bepillantásukkal örök igazságokat tartalmaznak s minden időnek szólnak. Az Ember tragédiája ma is időszerű, mert keletkezése idejében kezdtek csirázni azon eszmémagvak, melyek fanyar gyümölcseit most élvezzük. Kornis a filozófus átható pillantásával fedezi fel s biztos kézzel bontja ki a nagy mű időszerű eszméit. Mélyenjáró alkalmi fejtegetését Madách szavaival végzi: „A mai küzdő-győtrődő ember számára is egyedüli vezérlő elv az Úr szava: Mondottam, ember, küzdj és bízza bízzál!” — **Dercze Lajos: Arany János és Debrecen.** (A debreceni kegyesr. reálgimn. Értesítője, 3—23. l.) A szerző Arany Jánosnak a debreceni ref. kollégiumba való lépésének százéves fordulójára összegyűjti azon adatokat, melyek a nagy költő debreceni tanulóéveire, a debreceni

szintársulatnál való működésére vonatkoznak s felsorolja mindazon költeményeit, melyekben Debrecen szerepel. Iskolai évek szerint közli tanárait, tantárgyait, bizonyítványait, szerény kilengéseit (későnkelés, leckemulasztás), iskolai olvasmányait, az akkori iskolai élet jellemzőbb mozzanatait, művészi próbálkozásait, színészi pályára lépését s debreceni szerepeit. A már ismert s felhasznált forrásokból dolgozik, új adatai nincsenek, érdeme a pontos összeállítás. — **Törös László: A legnagyobb kőrösi tanár.** (A nagykőrösi ref. Arany János-gimn. Értesítője, 5—10. l.) Emlébeszéd Arany János halálának félszázados fordulóján. A szerző feleleveníti Arany János nagykőrösi tanárságának éveit. Rámutat a nagykőrösi ref. egyházközség nagyszerű erőfeszítésére, mellyel egy-két tanítós középiskoláját az Entwurf követelése szerint nyolcosztályúvá emelte 12 tanárral. A nagy tanári kart, melyből az Akadémia egyszerre négyet választott meg tagjául, Mentovich Ferenc hozta össze. Aranyt Szász Károly ajánlotta s az egyháztanács szokatlan lelkesedéssel hívta meg. A szerző szerint Arany Kőrösre egyáltalán nem lehetett panaszja s ha nem lelkesedett érte, ennek oka csak az, hogy Szalontán kívül más helyet nem szeretett. — **Lányi Ernő: Arany János ritmustana.** (A bpesti V. ker. Bolyai-reálskola Értesítője, 14—27. l.) A szerző kiindulópontja Arany János alapvető értékezése (*A magyar nemzeti versidomról*, 1856) s célja a magyar versritmus lényegét, melyet Arany ihletszerűen (intuitíve) fedezett fel, tudományos módszerrel igazolni. Tárgyalásában felhasználja az idevonatkozó szakirodalmat. Kimutatja, hogy a magyar versritmus keletkezése független a dallamtól; nem tartozik eredetileg lényegéhez sem a szótagszámlálás, sem a hangsúly, sem a szünet, ezek mind későbbi fejlemények. Ellenben ritmikus a beszéd akkor, ha páronkint összetartozó, egymással mondatszerű összefüggésben álló, tudatunkban egyenrangúaknak felfogott részekre tagolódik. — **Dobai János: Gárdonyi Géza írói művésze.** (A bpesti II. ker. kir. egyetemi kath. reálgimn. Értesítője, 7—13. l.) Gárdonyi Géza halálának tízéves fordulójára, budapesti szobrának felavatása alkalmából írt írói jellemzés. Gárdonyi a legtisztább értelemben vett népies-nemzeti irány legjelesebb képviselője az újabb irodalomban s mint ilyen, a nemzeti mult értékes hagyományait átmentette a jelenbe. A szerző egyes lelki tulajdonságokban s költői irányban Arany Jánossal tartja rokonnak. Nagy a magyaros művészi próza terén, legnagyobb a történeti regényben, melyet újabb költői erővel töltött meg. „Művei kristályos tartalmukkal, zamatos és üde magyarsággal, nemzeti karakterükkel lelki megnyugvást jelentenek s nemes idealizmusukkal a magyar jövő, az igazi nemzetnevelés értékes eszközei.“ — **Biczó Ferenc: Szalay Fruzina.** (A kaposvári egyesületi leánygimn. Értesítője, 4—20. l.) A már szinte elfeledett kaposvári író nő rövid életrajza és méltatása. A szerző az életrajzot a rokonság adataiból állítja össze. Szalay Fruzina költői tehetségét anyjától, Kisfaludy Atalától örökölte. Tízennégyéves korától írt; állandó munkatársa volt a *Hét*-nek, Férjhezment, de sokat betegeskedett s visszavonultan élt. Költői termése két kötet vers, egy kötet próza; egy kötetnyi verse kiadatlan. Reviczky és Kis József hatása alatt írt; lírája tárgyaltan, élményei s a külvilág eseményei költőileg nem érdeklik. Uralkodó hangulatai: a tétlen álmodozás s a forró sóvárgás. Formai készsége kiváló. Sokat fordított német és francia költőkből. Jelentősége átmeneti: az elsők egyike, ki verseivel zenei hatást akart elérni. — **Hegedűs Zoltán: Ady hatása Mécs**

Lászlóra. (A győri állami leánygimn. Értesítője, 51—65. l.) A szerző részletesen vizsgálja Ady Endre hatását Mécs Lászlóra tárgy, tartalom, kifejezés, forma és szellem tekintetében. Közös tárgykörük a reflexió; tartalmilag a bizarr ötletek kedvelésében, a szociális eszmékkel való foglalkozásban találkoznak. Kifejezés tekintetében legnagyobb az Ady-hatás Mécs második (Rabszolgák énekelnek, 1925) és negyedik (Az ember és az árnyéka, 1930) kötetében. Forma szempontjából Ady adta az ösztönt Mécsnek a régi formák, kerektek széttörésére. Szellem tekintetében is mutatható rokonság. Minden irodalmi hatásvizsgálat tanulságos, de egyszerűsre kényes. Omnis comparatio odiosa. Szinte lehetetlen elkerülni az egyoldalúságot. Itt is, az Adyval való összevetésből minden tekintetben Mécs jő ki veszteséggel. Pedig, mint az értekező helyesen mondja: a költészet világában magányos ormok között járunk, ahol összefüggés csak az alsóbb régiókban van. — **Magasi Artúr: Harsányi Lajos.** (Az esztergomi szentbenedekr. kath. Szent István-reálgimn. Értesítője, 7—28. l. Arcképpel.) Meleghangú életrajz és méltatás azon alkalomból, hogy a legkatholikusabb magyar költő ötven évvel ezelőtt született s huszonöt éve ír. A részletes életrajz fonalán sorban jellemzi versköteteit. Első kötete (Új vizeken) még teljesen a hagyományos népies-nemzeti ízlést követi. A másodikban (Az élet muzsikája, 1909) belsőleg vallásos, külsőleg az Ady-féle szimbolizmus követője. 1911-ben jelent meg A napkirály rokona, vallásos költeménykötet, 1913-ban a Hagia Sophia, a legnagyobb szabású magyar katolikus költemény, a kereszténység dogmáinak ódája, Harsányi legkitűnőbb műve. Háborús verseiben (O beata Ungheria, 1917, Toronyzene) klasszikus formában, szimbolizmus nélkül ír. Hosszabb hallgatás után 1926-tól jelentek meg: A boldog költő, De profundis (1927), Mi cha Él? (1933, evangéliumi alapú szocialista versek). Harsányi — a szerző szerint — a szerkezet, leírás és szemléltetés metere, léleklátó, emberismerő költő, pompás stílu, kitűnő verselő, a katolikus világnézet valódi evangélistája. — **Szohor Pál: Krudy Gyula diákévei.** (A nyiregyházi ev. Kossuth Lajos-reálgimn. Értesítője, 3—7. l.) Néhány adat a nemrég elhunyt jőnévű író diákéletéhez. Krudy Gyula írói tehetsége korán jelentkezett: már gimnazista korában egy vidéki hetilap munkatársa volt, iskolai lapot szerkesztett, híreket küldött fővárosi lapoknak. Egy ízben Debrecenbe szökött, hogy valamelyik napilap szerkesztőségébe álljon. Apja visszavitte Nyiregyházára, hol közepes eredménnyel végzett. N. S.

Zsigmond Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története.

II. kötet. Vörösmarty felléptétől a világháború idejéig. Középkorok VIII. o. számára. Debrecen, 1933. 307 l. Városi nyomda.

Zsigmond Ferenc műve nem egyszerű stílári változata hasonló célt szolgáló társainak. Berendezésében némileg emlékeztet Váczy János irodalomtörténetére, melyben az olvasmányok szintén közvetlenül az elméleti szakaszok elé voltak helyezve. Természetesen Zsigmond az anyagkiválasztásban és magyarázatban már a legújabb elmélethez igazodó, mégis egyéni irodalomszemlélettel pillantja végig a XIX. század idetartozó termését s a szokásosnál merészebben tartja számon az irodalmiság fogalmi tényezőit is.

Mindössze két főkorszakot különböztet meg. Az 1825—1867-ig terjedő szakaszt *Nemzeti költészetünk fénykora* néven, az 1867—1914-ig terjedő időt pedig *Modern kor* címen tárgyalja. Az anyagot az újabb köztudat szerint ros-

tálja meg. A *Függelék* a világháború utáni irodalom legkimagaslóbb alakjairól s alkotásairól is megemlékezik, nem mellőzve az elcsatolt területek magyar szellemi életének főmozzanatait sem. Egyéb kézikönyvektől való eltérése különösen az utóbbi két szakaszban szembetűnő. Megemlítést érdemel, hogy az egyes fejezetek végén jó könyvészeti utalások segítik elő a további érdeklődés kielégítését. A mű szerkezet és előadás dolgában is méltó a szerző eddigi érdemes munkásságához. Önálló anyaggyűjtésen alapuló eredetisége és értékelő magyarázatainak szintája az iskola szempontjából talán még kipróbálásra szorul, bizonyos módon kezdete a XVIII. században. Különny. az Irod.-tört. Közl.-ből. Bpest, 1933, 40 l.)

B. Gy.

Gálos Rezső újabb dolgozatai. (1. *Adatok a deákos költészet kialakulásának történetéhez.* Különny. a győri női felső keresk. isk. értesítőjéből. Győr, 1932. 31 l. — 2. *Révai Miklós kiadatlan költeményei*, u. o., 1933, 14 l. — 3. *A magyar műdal kezdete a XVIII. században.* Különny. az Irod.-tört. Közl.-ből. Bpest, 1933, 40 l.)

A pécsi Erzsébet-Egyetem érdemes magántanára, a megújulás korának fáradhatlan bűvára, Gálos Rezső, nemrég ismét három kiadványával gyarapította kutatásai területére vonatkozó ismereteinket. Az elsőt nemcsak a közölt adatok által válik teljesebbé a részleteket illető tájékozottságunk, hanem a jól megalapozott fejtegetések útján a kérdés fejlődéstörténeti jelentősége is élesebb megvilágítást nyer. Kitűnik, hogy humanista és jezsuita hagyományokból a deákos költészet úttörőinél erősödik meg újból a lírikusok öntudata; másfelől a jelentkező formaproblémákra nálunk ők eszmének elsőkül s a megoldással is ők kísérleteznek. Történeti jelentőségük továbbá, hogy az ő soraikból indulva fordulnak a felvilágosodás eszmevilága felé Révai és Verseghy, az énekelhető magyar műdal megteremtői. Ez az értekezés s a Révai kiadatlan verseit közlő kis füzet jó kiegészítője Császár Elemér hasonló tárgyú becses tanulmányának és a *Deákos költők* c. nagyobb, gyűjteményes kiadványának.

Gálos harmadik dolgozatának eredménye a fentebbiekhez kapcsolódik. E szerint „az énekelhető műdalt a XVIII. században a fölvilágosodás teremtette meg, s mint a német rokokó-klasszicizmus sajátos műfaját, Révai Miklós honosítja meg nálunk, Verseghy pedig gazdag gyűjteményt ültet át belőle“. E munka Függeléke Révai újabb kiadatlan versein kívül igen sikerült egybevetéseket közöl Révai énekeinek és Verseghy dalainak forrásaihoz. (Érdekes Gálosnak az a megállapítása, hogy a buzgó adatközlés dacára Révai „közíratai közt van két olyan verse is, melyek éles hangjuk miatt egész terjedelmükben ma sem közölhetők“. Címük: *Az ördög előtt kérkedő barát*, és *Mérges jambus a nyelveskedő győri asszonyok ellen.*)

V. M.

Varga Ferenc: Kódexirodalmunk stíluselemei. Bp., 1933. 59 l. A szerző kiadása.

E jó tárgyismeretre és nagy buzgalomra valló dolgozat érdeme, hogy ügyesen csoportosított, bőséges példatárát nyújtja Horváth János ama megállapításának, mely szerint kódexirodalmunk — stílus dolgában — két műveltségi tényező eredője. Egyik a világi magyarság gazdag nyelvagyományára,

másik az egyházi latinság szelleme. A szerző szép rendszerességgel haladva, először a szórványemlékeket, majd a terjedelmesebb nyelvemlékeket veszi vizsgálat alá. Amazokra nézve megállapítja, hogy a bennük észlelhető feltűnőbb stilisztikai jelenségek főképp hangtani természetű alakzatok, míg a későbbi idetartozó magyarnyelvű emlékekben az előbbieket mellett már esztétikai jellegű szóképek is találhatók. A köznyelvi eredetű stílus elemek részint logikai szó- és mondatképletek (közmondások), részint élőnyelvi fordulatok, szólásmódok. A dolgozat értékét növeli, hogy az egyes szakaszok végén a tárgyalt stílus elemek korszerű, előadásformáló jelentőségére is igen világos fogalmazásban mutat rá a szerző s nem feledkezik meg a kérdésre vonatkozó irodalom közléséről sem.

V. M.

Vargha Zoltán: Egy bujdosó naplója. (Részletek Bizáki Puky Miklós 1848—49. évi magyar kormánybiztos életéből.) Bp. 1933. 33. l.

Ez a tartalmas dolgozat, mely eredetileg a Budapesti Szemle 1933. évfolyamában jelent meg, Bizáki Puky Miklósnak (1806—1887) a magyar függetlenségi harc egykori nevezetes szereplőjének, külföldi tartózkodása alatt írt, 1850 április 1-től 1854 május 19-ig terjedő naplójegyzeteit ismerteti. A szerző részint a napló, részint egyéb megbízható adatok alapján vonzón színes képet nyújt az emigráns politikus svájci, francia- és angolországi tartózkodásáról, magyar és külföldi összeköttetéseiről. Érdekes megállapítása, hogy Puky Miklós 1856-ban egy Pfeffer nevű porossal társulva Genfben könyvnyomdát létesített. Ennek sajtója alól kerültek ki többek közt Horváth Mihály Huszonöt év (1864) és A függetlenségi harc története (1865) című jeles művei.

V. M.

Magda Gálos: Sigismond Justh et Paris. Adalékok a magyar-francia irodalmi vonatkozások történetéhez a XIX. század második felében. A pécsi Erzsébet-Egyetemen az Institut Français számára készült munka.

A francia főváros századvégi társadalmának úgyszólván minden számottevő egyénisége ismerte, szerette, buzdította Justh Sigismondot, a magyar Alföld messzire vetődött fiát, a magyar irodalom egyik kiváló novella- és regényíróját. Rajta keresztül jut közelebb a gall szellem a magyar nép és föld sajátos zamatjának élvezéséhez. Le Livre de la Poustá, Poésies magyares, Beöthy irodalomtörténetének francia fordítása valóságos kapcsolatot teremtenek az ifjú író rokonszenves valója iránt érzett barátságon túl is.

Szerző részletes, életrajzi adatokon alapuló képet ad Justh Sigismond környezetéről idehaza és külföldön, barátairól, ízléséről s az irodalmi és esztétikai hatásokról, mik őt kezdetben egyrészt Taine, másrészt Bouddha követőjévé teszik, hogy később a francia műveltség és társadalmi fejlettség alaposabb megismerése tevékeny alkotóerőt pattantson ki belőle s Széchenyi-ként nemzete társadalmának előbbrevitele legyen előtte az eszmény. Birtokán falusi színházat, könyvtárat szervez, Pesten megalapítja a Műbarátok Társaságát; érzi életének korai végét, de utolsó pillanatáig dolgozik.

Gálos Magda Justh munkásságát két korszakra osztja. Az elsőt a l'art pour l'art jelszava irányítja, Taine, Bourget lélekelemzése, Maupassant és Daudet realizmusa érződik rajta (Káprázatok, Művészszerelem). A második korszakban a kozmopolita légkör pesszimizmusát hazai levegő és bizakodó hang váltja fel műveiben: a Pusztá könyve, A pénz legendája, Gányó Julcsa.

Vautier fordításában francia barátai is olvasták; G. Huysmans, Coppée, Bourget, Sully-Prudhomme, Taine, Daudet, meleg sorokkal fejezték ki elismerésüket. E leveleket — valamint Jászai Mariét s Justhnak Pekár Gyulához s másokhoz intézett, eddig kiadatlan több levelét — szintén közli a szorgos szeretettel megírt munka szerzője.

Kalmár Anatólia.

Barcsay Ábrahám költeményei. [Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerkeszti *Vajthó László*. XXV. sz.] É. és h. n. (Bp., 1933.) 148 l. Egyetemi Ny.

Ez a derék kiadvány is annak a lelkes buzdításnak eredménye, mellyel a sorozat életrekeltője, Vajthó László szétszórtan rejtőző, vagy kéziratban heverő szellemi értékeink ügyét a tanulóifjúság és vezetői szeretetébe ajánlta. Bizonyára minden jóhiszemű érdeklődő örömmel veszi tudomásul, hogy az „elegáns poéta“ verseit magában foglaló kötet az első gyűjteményes Barcsay-kiadás s ez annak köszönhető, hogy „nyolcévi együtttanulásuk emlékére összegyűjtötték és kiadták — osztályfőnökük, *Szira Béla* tanár irányítása mellett — a budapesti I. ker. Verbőczy István-reálgimnázium VIII. A. osztályos tanulói (1932—33)“ Az ifjú kiadók bevezető tájékoztatója, a sajtó alá rendezést gondozó Szira Béla bevezető tanulmánya, valamint az egyes versekhez tartozó jegyzetek alapos tárgyismeret mellett igazi ügyszertetről tanuskodnak. Mindkét tulajdonság őszinte elismerést érdemel.

X.

Jolantha Pukánszky-Kádár: Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn. Erster Band: Von Anfängen bis 1812. (Schriften der Deutschen Akademie, Heft 14.) München, 1933, 175 l. Verl. v. Ernst Reinhardt.

A könyv a magyarországi német színészet fejlődésének első összefoglaló története. Szerzője érdekes, színes képet ad a hazai német színészeletről: már a XVII. században fellépő vándorszínészársaságok kezdetleges próbálgatásairól, a XVIII. századbeli német színészet küzdelmes létharcairól, az ország vezető városaiban épült színházak nagy kultúrmunkájáról, kiváló szervező egyéniségekről, mecénásokról 1812-ig az új, nagy pesti színház megnyitásáig, mely a német színészet fáradságos munkájának boldog győzelmét jelentette. Rámutat a könyv szerzője a magyarországi német színészet voltaképeni jelentőségére, hogy kialakulásában mintája, előfutára volt magyar színészetünknek. Nélküle színészetünk csak később és jóval nagyobb nehézségek árán alakulhatott volna meg. A német színészet végeredményében hasznos, közvetítő munkát végzett. Magyar érdekeinknek sem árthatott, mert mikor fejlődésében és jelentőségében túl léphette volna a megengedett határt, a magyarban már megvolt a vágy és elhatározás az önálló magyar színészet megteremtésére. A részletvonatkozásokban is megbízhatóan tájékoztató munka elsősorban a külföldi érdeklődés kielégítését célozza, de haszonnal forgathatja a magyar-német kapcsolatok hazai kutatója is. A mű alapvető fejezetei először különben is magyar nyelven jelentek meg. (L. *Kádár Jolán: A budai és pesti német színészet története 1812-ig.* Bp., 1914.)

Haitsch Ilona.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Pintér Jenő, Timár Kálmán.*)

I. Folyóiratok.

A Természet. — 1933. évf. 9—10. sz. Rapaics Raymund: *Molnár János, a magyar természettudomány megalapítója.* 1783-ban jelent meg a Magyar Könyvtár című gyűjteményes kiadványban Molnár János terjedelmes dolgozata: „A természet három országának rövid ismertetése“. Ez az első magyar nyelvű természettudományi műve.

Akadémiai Értesítő. — 1933. évf. 1—5. sz. Berzeviczy Albert: *Gróf Apponyi Albert (1846—1933).* Megemlékezés az elhunyt államférfiről. — Pukánszky Béla: *Patrióta és hazafi.* (Székfoglaló értekezés.) A szerző a magyarországi németiség közönségtudatának alakulását vizsgálja irodalmi megnyilvánulásain keresztül a XVIII. század végén és a XIX. század első évtizedeiben. A „patrióta“ és „hazafi“ kifejezések az átalakulási folyamatnak két, egymástól lényegében eltérő fejlődési fokozatát jelzik; használatukat a kor nyelvhasználói szentesítik. — Császár Elemér: *Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi mellékjutalomról.* A M. T. Akadémia Nagyjutalma (az 1923-tól 1933-ig terjedő évkörre) az erre illetékes bizottság javaslata értelmében Herczeg Ferencnek, — a Marczibányi-mellékjutalom pedig Bárd Miklósnak (a *Köd* című költői elbeszéléseért) és Kozma Andornak (A magyarok symphóniája című kötetéért) ítéltetett oda. — Kéky Lajos: *Jelentés az 1932. évi Vojnits-érem tárgyában.* Az erre illetékes bizottság véleménye szerint a Vojnits-érem az 1932. évre nem volt kiadható. — Négyesy László: *Elnöki üdvözlő beszéd* (Gulyás Pál és Sajó Sándor levelező tagokhoz). Tagavató beszédek. — Kéky Lajos: *Beszéd Négyesy László ravatalánál.*

Budapesti Szemle. — 1933. évf. 4. sz. Csengeri János: *Arany János és az ókori klasszikusok.* Arany lírája általában bizonyos szellemi rokonságra mutat Horatiuséval, bár nincs olyan költeménye, melyet horatiusi utánzatnak mondhatnánk. Horatiusnál is nagyobb hatással volt rá az epikus Vergilius. De Vergilius hatásának föléje kerekedett a Homerosé. Arany már a Toldi-trilógia első részében megírta Homerosztól ihletett népies műeposzát. — 5. sz. Angyal Dávid: *Arany János.* (A Bécsben tanuló magyar főiskolai hallgatók együletének Arany-émlékünnepén elmondott beszéd). Tanulmány szerű válasz arra a kérdésre, hogy mit jelent A. emlékének nagyratartása. Felelet: Aranyt szeretni annyit jelent: 1. mint szeretni a magyar nyelvet és nyelvhasználatát; 2. szeretni azt a műveltséget, mely magyar hagyományokban gyökerezik; 3. szeretni az epikai költészetet; 4. szeretni a lírában a férfikor érzéseit; 5. szeretni a felvilágosító, az eszünket és szívünket megnyugtató irodalmi kritikát; 6. szeretni az ember

erkölcsi értékeit. Az ő művei és életrajza a magyar olvasó előtt a gyönyörnek és vigasznak ki nem apadható forrásai. — Galamb Sándor: *A magyar népszínmű sorsdöntő évei*. (I.) A mult század harmincas éveinek a népszínmű irányában való próbálkozásai a bécsi népszínműveknek, az ú. n. paródiáknak hatását mutatják. A kezdeti jelenségeknél érdekesebbek a negyvenes évek népszínművei. (Szigligeti: Szökött katona; Kovács Pál: Nemesek hadnagya.) A népszínmű eredetileg népszerű dráma akart lenni, a közönség szélesebb köreit érdeklő vasárnapi, afféle nemesebb hatásokra törekvő alsóbb drámai műfaj. A negyvenes évek népszínműve ú. n. középfajú dráma: benne a komoly részek komikaiakkal vegyültek, s az egyes részeket dal és tánc fűszerezte. Hogy azonban a népszínmű stílusegységet kapjon, ennek útjába állott a műfajnak dalos és táncos jellege. Szigligeti világosan látta a veszedelmet. Ezért népszínműveinek nagy részében az énekrészeket nem illesztette szorosan a cselekménybe. Ilyenféle stílusproblémák és tárgyi kérdések előtt áll a népszínmű a hetvenes évek küszöbén, amikor jó egy pár évi pangás után a népszínműírói kedv újra fel kezd lendülni. (Abonyi Lajos: A betyár kendője, stb.) A műfaj továbbfejlődésében nagyon jelentékeny az 1874. év termése. (Berczik A.: A székelyföldön; Kazár E.: A kincskeresők; Szigeti J.: Mátyás király első kalandja.) Rákosi J.: A ripacsos Pista dolmánya című darabja pl. nyilván azzal a céllal készült, hogy nem lehetne-e a népszínművet realiztikusabbá tenni. Az 1875. év elején került színre a Nemzeti Színházban „A falu rossza”. — 6. sz. Galamb Sándor: *A magyar népszínmű sorsdöntő évei* (II.). Az 1875-től 1880-ig terjedő évciklus a népszínmű történetében úgy tekinthető, mint Tóth Ede és Csepreghy Ferenc korszaka. E két író hatása alatt egy sereg népszínmű keletkezik, amelyek azonban sem el nem érik mintáik értékét, sem pedig továbbfejleszteni nem tudják. Akadtak ugyan népszínműírók, akik a diadalra jutott népszínműformával szemben más törekvéseket képviselnek, próbálkozásaiknak azonban követője a nyolcvanas években alig akad. — Kiss Menyhért: *Gárdonyi*. A budapesti szoboravatáskor előadott költemény. — Kékylajos: *Kozma Andor* (1861—1933). Jól kiegyensúlyozott, összhangos lélek. Életfelfogását bizonyos sztoikus színezet jellemzi, tele optimizmussal. Költészetének gondolati oldala erősebb, mint az érzelmi. Egyike legmagyarabb költőinknek. Költői munkásságát összhangosan egészíti ki könnyen hangolódó szellemének sok más irányú nyilatkozása. Eredeti munkásságát nemes mellékönyveként kísérte műfordítói tevékenysége. — 7. sz. Herczeg Ferenc: *Berzeviczy Albert köszöntése*. Átfogó képessége, éles ítéllete, sugalló erejű kötelességtudása minden téren csodálatos eredményeket tudott elérni és Berzeviczyt a magyar kulturális élet nélkülözhetetlen támasztó pillérévé tette. — Kornis Gyula: *Madách és korunk*. (Vácsony, 1933 V. 21-én, a Madách-serleggel elmondott beszéd.) Madách életfilozófiája mélységes összhangban van a kereszténység alaptanával és karizma-tanával. — Kardos Albert: *Egy felesleges „Ember tragédiája”*. Az ember tragédiája 1932. évi (Harsányi Zsolt tanulmánya kíséretében megjelent) kiadásának elítélő bírálata. — Pukánszky Béla: *„Patrióta és hazafi”* (I.). Egy fejezet a magyarországi német irodalom történetéből. Széchenyi felismerte, hogy a hazai németiségnek a magyarsággal való érzelmi összeforrása nyelvi beolvadás nélkül is lehetséges. A szerző az egybeolvadás folyamatát a kötelességtudat irodalmi megnyilvánulásain keresztül vizsgálja. — 8. sz. Barabási Kun József: *Tisza István törté-*

neti tárlatban. Tisza István tragikus hős, kinek elbukása egyben megdicsőülés. Erkölcsi fensége és államférfíui bölcsesége vezérlő csillag a „nagy” és „nagyobb” Magyarország felé. — Pukánszky Béla: „*Patriótai és hazafi*” (II.). A magyarnémet életközösség alakulásának az irodalomból tükröződő képe azt mutatja, hogy a Széchenyi gondolataiban nyilatkozó hazafiság ellenállhatlan erővel vonzza a magyarsághoz a legértékesebb hazai németiség nagy többségét. A „legnagyobb magyar”-jelölte útról való lelépés a németiség egy részénél is éreztette hatását.

Debreceni Szemle. — 1933. évf., 3. sz. Franco Vellani-Dionisi: *Gondolatok a magyar irodalomról.* A magyar elbeszélő irodalomra jellemző a materialitás, vagyis az a sajátság, mely szerint a magyar művész a lelki mozgalmakat rendszerint tettekké, anyagi akciókká alakítja át. Petőfiben már elő vannak készítve a gondolatnak azok a csatái, melyek a háborút közvetlenül megelőző kornak történetét kitöltik; Petőfiben már megvan Ady tragikus szövedvényének csirája. Ez e költőnk prófétai nagysága. A magyar irodalom tele van oly novellistákkal, akik — ha több ok nem akadályozná — a leghíresebb francia elbeszélőket is elhomályosíthatnák. „A magyar irodalomból, amely a művészet és a gondolat nagyszerű panorámáját nyújtja most nekünk: a szívósság, a fájdalom, a hit és a hűség hangjai szólnak felénk.” — Gálos Rezső: *A Zrínyiász a magyar irodalomtörténetben.* A Zrínyiászt Révai Miklós már 1785-ben ki akarta adni. — Tolnai Gábor: *Bartalis János.* (Részlet Az elszakított Erdély irodalma c. monográfiából.) Bartalis költői egyéniségének alapkitevője: a leegyszerűsödött szemmel látott, boldog világ mindenfajta versére rányomja bélyegét. Formai szempontból valóságos napló-szerű epikusság jellemzi költészetét. A szabad vers keretein belül igen eredeti világot mutatott be. — Brachfeld Olivér: *Juan Valera magyartárgyú levelei.* Adatközlés. A levelekből kiderül, hogy Jókai neve eljutott a spanyol irodalom művelőii is. — 5. sz. Horváth Károly: *Ady és Párizs.* Párizs Adynak, az embernek élete legvirágzóbb szakaszát jelentette, a költőnek pedig nagy felszabadulást. Párizsban az otthoni mind esztétikai, mind más korlátozásoktól távol felszabadítja magát a hagyomány alól, szétrepesztí a megszokott poétikát, megtanulja merni kimondani azt, amit akar, kibontani a lelkében rejtő új formákat: megtanul maga, Ady Endre lenni. — Göbl László: *A legrégibb oláh iskolai dráma.* A XVIII. század 70-es éveiben Balázsfalván íródott, magyar művelődési tényezők, de egyszersmind a népköltészet élő talajából sarjadva, a legrégibb oláh iskolai dráma.

Deutsch-Ungarischer Heimatsblätter. — 1933. évf., 1—2 sz. Friedrich Britsits: *Michael Vörösmarty und „Tausend und eine Nacht“ in deutscher Übersetzung.* Megállapítható, hogy az Ezeregyéjtszaka Vörösmarty képzetének nyelvpompáját fokozta és képanyagát gazdagította. — Fritz Valjavec: *Der deutsche Kultureinfluss in Ungarn.* (I.) Nagyobb tanulmány a német művelődés hatásáról a magyarra. Az idetartozó irodalom áttekintése és az irányelvek ismertetése. Heinrich Gusztáv, Bleyer Jakab, Horváth János, Thienemann Tivadar, Eckhardt Sándor, Farkas Gyula irodalomelméleti állásfoglalása. (A szerző kívánatosnak tartja, hogy Horváth János értékes megállapításai német nyelven is közöltessenek.) — Béla v. Pukánszky: *Deut-*

sches und ungarisches Schrifttum in Vormärz. Hosszabb, tanulmányszerű bírálat Parkas Gyula „A fiatal Magyarország“ kora c. újabban megjelent irodalomtörténeti munkájáról, különös tekintettel a német-magyar szellemi kapcsolatokra. — Josef Trostler: *Ungarns Eintritt in das Literaturhistorische Bewusstsein Deutschlands.* (II.) Nagyobb értekezés Magyarország szerepéről a XVI. és XVII. század német irodalmi köztudatában. — Andreas Csatkai: *Das Stammbuch des Ödenburger J. W. Deccard mit Eintragungen von G. F. Pamer und Michael Rotarides.* Rotarides Mihály soproni tartózkodása idején a Deccard-házban lakott. 1746 június 29-ről Jénából keltezett emlékkönyvi sorai szerint pihenés után vágyik. — Heinrich Réz: *Ergänzungen zum Werke M. Zuber über die ungarländischen deutschen Zeitschriften.* Kiegészítő adatok Zuber Marianne A hazai németnyelvű folyóiratok története (1910) c. munkájához. — Johann Koszó: *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés.* A IV. kötet részletes ismertetése, különös tekintettel a német vonatkozásokra. Megállapítható, hogy a XVIII. században a német hatás oly erős, mint sem azelőtt, sem azóta nem volt.

Egyetemes Philológiai Közlöny. — 1933. évf., 3—4. sz. Koszó János: „*Nyugat Alkonya*“—hangulat a XIX. század első felében és Magyarország. (II.) Míg a végkép megköttyösödött nyugat nálunk kereste az egészséget, éppen egyik legzseniálisabb költőnk (Petőfi) jóvoltából a mi irodalmunk is átesett ezen a nyugati betegségen, még pedig túlzó formában, amely azután kirítt egyébként egészséges fejlődésmenetének egészéből. — Kastner Jenő: *A Jókai-kódex és az obszerváns kódexirodalom.* (II.) Horváth János feltételes megállapítását nagyon valószínűnek kell tartanunk: a Jókai-kódex másolata a budai beginák számára készült. Még három kódex viseli magán az obszerváns szellem bélyegét: a Virginia-, Simor- és Lobkovitz-kódexek. — Elek Oszkár: *Ossián-kultusz Magyarországon.* Íróink levelekben, elbeszélésekben, költeményekben, nem egyszer csupán egy-egy stílusfordulatban, de mindig eleven bizonyíthatósággal tesznek hitvallást arról, hogy e szél-tében divatozott irány szelleme agyukba idegződött s szívükbe gyökerezett.

Élet. — 1933. évf., 2. sz. A Zs. nagy elismeréssel ismerteti *Pintér Jenő irodalomtörténetének* 5. kötetét. — 3. sz. Medgyesi Marida: *Négyesy László.* A nemes embernek meleg emlékekben élő alakját rajzolja meg a halál alkalmából. — 4. sz. Kúnscsary Gyula: *Gyökössy Endre.* A vallásos-hazafias igricnél jelentősebbnek tartja a faluból nagyvárosba szakadt tisztviselő lelkének líráját költészetében, s ebből a szemszögből méltatja családi költészetét. — 8. sz. Alszeghy Zsolt: *Legyen világosság.* Mécs László verskötetének méltatása. — 9. sz. Alszeghy Zsolt: *Harsányi Lajos.* Harsányi versein azt érzi az ember, hogy kívülről nézi ezt a felfordult világot, nem is látja annak a nagyvárosokban feltárló rettenetességét; csak olvasmány-reflex benne a szív megrezdülése, bármilyen erőteljes is annak költői megnyilatkozása. Mikor a Mának képei vetődnek elébe, benne az a hit marad ihlető erejű, amely szerint Isten hatalma és rendelése törhetlen örökkön örökké. — 11. sz. Brisits Frigyes: *A hetvenéves Herczeg Ferenc.* Herczeg fejlődése nemcsak abban állott, hogy új tárgyakat hozott, hanem főleg abban, hogy komolyabb és elmélyülőbb tisztelettel vette körül az élet jelentkező szándékait. Látása mindig összevontabb, tömörítőbb, érzékelése pedig történel-

mibb gyökérzetű lett. — 13. sz. Alszeghy Zsolt: *A katolikus irodalomtörténet*. A katolikus jelleget két mozzanat szabja meg: egyrészt a fejlődést vizsgáló tudós katolikus lelke, másrészt annak a közönségnek katolikus lelke, amelyhez szól. A katolikus irodalomtörténet nem felekezeti tudomány, amint a bölcsélet katolikus ága sem az. Ugyanolyan egyéni és ugyanolyan jogosult tudományos szellemvizsgálat ez, mint bármely más szellemtörténeti vizsgálódás.

Erdélyi Helikon. — 1933. évf., 3. sz. Makkai Sándor: *Harc a „szobor“ ellen*. A Széchenyi-irodalom kritikai áttekintése és Hegedüs Loránt Széchenyi-regényének hosszabb tanulmányzerű ismertetése. — 4. sz. Szántó György: *Első fekete évem*. (I.) Visszaemlékezés a szerző megvakulásának körülményeire. — Kovács György: *Az idő asszonya*. (Az elfelejtett Kafka Margit.) Két olyan regénye van Kaffkának, amelyekben megtalálja korának szociális erővonalát: a „Színek és évek“ s az „Allomások“. Csak egy asszony írhatott így, aki eléggé tehetséges volt ahhoz, hogy kifejezze önmagát s eléggé bátor ahhoz, hogy szembenézzon az előítéletekkel és korának nagy problémáival. — 5. sz. Szántó György: *Első fekete évem*. (II.) Önjellemző visszaemlékezés. — 6. sz. Szántó György: *Első fekete évem*. (III.) A szerző visszaemlékezéseinek folytatása. — Szemlér Ferenc: *Babits Mihály*. Babits költészetében az örök szép, az örök jó és az örök igaz jelennek meg, és szociális költő abban az értelemben, hogy az általános emberi lélek vágyait tükrözi vissza írásaiban. Babits tökéletes, sőt tudományosan tökéletes vezető. Van benne valami Arany János-szerű képzettség elvegyülve egy nyugateurópai költő raffinált nyelvi ízlésével. Pompás kultúrája egyenesen predesztinálta a műfordításra. Esszéiről működése is igen jelentős. Regényeiben van valami misztikusan elvont, ami hátráltató befolyással van arra, hogy a regény teljesen regényszerűen hasson. Új versei ma is frissek, prózai írásai ma is lekötők; annak a jele, hogy Babits maradandót alkotott.

Erdélyi Múzeum. — 1933. évf. 1—3. sz. Veress Endre: *Gr. Kemény József* (1795—1855). I. Kemény működésének legkiemelkedőbb mozzanata, hogy már gyermekkorában megnyilvánult gyűjtőszeszvedélyével tömérdek irott emléket mentett meg a pusztulástól. (A régiségben való gyönyörködés okából utánzásra is vetemedett... „már gyermekkorában büszkén mutogatott társainak egy oklevelet, melyet maga készített s a kéményben füstölt meg, hogy régiesnek lássék...“). — Kántor Lajos: *Magyarok a román népköltészetben*. A román népköltészet minden műfajában előforduló magyar vonatkozásokban nem igen találunk annak nyomára, hogy a két nép a hosszú érintkezés alatt lelkileg közelebb jutott volna egymáshoz. Csak az 1848-as szabadságharcban levert magyarság iránt csillan fel az együttérzés halvány sugara. Új, a multtal szemben szokatlan fejezetet mutat a román népköltészetben a világháborút visszatükröző erdélyi román katonadalok csoportja. Az irredenta nem talál hangot benne. Az erdélyi románság nagy zömét, a népet, semmi sem választja el érzésben a magyarságtól. — György Lajos: *Magyar anekdótáink Naszreddin-kapcsolatai*. A mi irodalmunkban 1821 óta ismeretes a tréfáiról híres török hodza, Naszreddin neve. Későbbi behatóbb ismertetése Kunos Ignác érdeme (1899). A magyar anekdótavilágot számos Naszreddin-tréfa tarkítja, meglepő azon-

ban a darabok szembetűnő eredetisége. Vándortárgyak ezek, az örök emberi kedély tréfás kedvének felvillanásai. — 4—6. sz. Veress Endre: *Gr. Kemény József* (II.) Írásai és cikkei nehezen olvashatók, mert telvék adatokkal, idézetekkel és latin levélrészletekkel, de tartalmasak. Összefoglaló nagyobb művet nem írt.

Győri Szemle. — 1933. évf. 1—3. sz. Halasy—Nagy József: *Surányi Miklós*. A jeles szépirodalmi életének és munkásságának tanulmányszerű ismertetése. „Valószínű, hogy ez az érdekes élet és értékes művész még nem mondta el nekünk mindazt, aminek elmondására hivatott: pályája még újabb sikerek és újabb dicsőségek felé halad.” — Kastner Jenő: *Humanizmus és régi magyar irodalom*. A humanizmus vallási és erkölcsi dogmákat bomlasztó felfogása Janus Pannoniusnál is megfigyelhető, de csak Erazmus nyílt kritikai állásfoglalásával bontakozik ki a szkepszis karjaiból és lesz előfutára a reformációnak. A protestantizmus beszármasztásával azonban Janus Pannonius humanizmusának irodalmat képző és éltető ereje már kimerülően van. — Vargha Damján: *Költői szépségek Szent Imre őslégendájában*. A Szent Imre-legenda, mint a magyar irodalom első terméke, a műfaj lényegéhez és szépségéhez tartozó elemeket magában foglalja. — Gálos Magda: *Adatok Pázmándi Horváth Endre életéből*. Jellemző részletek Juranits László értenyi plébános (1765—1848) Batsányihoz írt, P. Horváth E.-re vonatkozó leveleiből az 1824—1835. évközből — Gr.: *Verseghy Ferenc könyvtára 1810-ben*. Kiegészítő adatközlés.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1933. évf., 1—2. sz. Viszota Gyula: *Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála*. (I.) A címben írt tárgyra vonatkozó hiteles adatok kritikai ismertetése: a) a hírlapok tudósításai és b) a bécsi bíróság által dr. Görgen Gusztáv ellen indított pör iratai alapján. — Solt (Spender) Andor: *Dramairodalmunk német kapcsolatai 1792-től 1837-ig*. (I.) A magyar és német dráma közt elsősorban műfaji a kapcsolat. Bécsben lovagdráma, végzettragédia és tündérbohózat járta. A hazai német színészet közvetítésével ennek a három drámatípusnak jellegzetes műfaji sajátosságai szívódtak fel a magyar irodalomba s szabtak irányt fejlődésnek induló drámaköltésünknek. — Brisits Frigyes: *Vörösmarty és az Ezeregyéjszaka*. Ha mesét nem is, de indítékokat, díszítő képelemeket tanult Vörösmarty az Ezeregyéjszakából, — indítékokat, amelyek kimélyültek eszmélkedéseinek arányain, képelemeket, amelyek teljesebbé tették képzeletének színpompáját. — Waldapfel József: *Katona első történeti drámái*. (I.) Katona első eredeti drámája Aubigny Clementia, amely történeti háttérű és történelmi magról fejlesztett tárgyat dolgoz fel. Tárgyát még nem történelmi források tanulmányozása közben ragadta meg, hanem egy regényes elbeszélésből kapta: D'Ussieux-nek Clemence d'Entragues ou le siège d'Aubigny c. novellájából (Párizs, 1773). — Gálos Rezső: *Adatok a magyar műdal kialakulásához és forrásaihoz*. Kiegészítő adatok a szerzőnek A magyar műdal kezdete a XVIII. században c. tanulmányához, különös tekintettel Révai és Verseghy költészetére. — Angyal Dávid: *Arany János az utolsó Himfy-utánzóról*. Adatközlés. — Perényi József: *Szemere Miklós drámái paskillusa*. A Mixtura c. 1839-ben készült s állítólag színpadokon előadott „énekjáték három felvonásban”. — Rempert Elek: *Mikszáth és a Gesta Romanorum*. Tárgytörté-

neti adatok. — Gerő József: *Petőfi javainak lefoglalása és elárverezése.* (1849—1851.) Adatközlés. — Gálos Rezső: *Al-Fazekas-versek forrásai.* A Mátraytól Fazekasnak tulajdonított versek közül az Estve Matthison Der Abend c. költeményének fordítása. — U. a.: Szentjóni Szabó László *A megváltozott Doris c. költeményének forrása.* Adatközlés. — Szabolcsi Bence: *Egy XVI. századi magyar költemény nyoma az olasz irodalomban.* Adatközlés. — Váczy József: *Szabó Károly — Horváth Döméhez.* Levél 1873 március 3-ról. — Waldapfel József: *Kármán és Pajor levelei az erdélyi nyelv-művelőkhöz.* Köt levél 1794- és 1795-ből. — Timár Kálmán: *Szántó István Granada-fordítása.* Adat. — Szabó T. Attila: *Adatok Felvinczi György életéhez és irodalmi munkásságához.* Három Felvinczi-vers közlése. — Adatközlések: Behorszky Ferenc: *Bessenyei György Rómának viselt dolgai c. kéziratos művének előszava.* — Honti János: *Vörösmarty egy német mintája* (?). Ernst Schulze 1817-ből való *Die berauberte Rose* c. eposzának VI. énekében, a 10. vsz. soraiban foglaltak emlékeztetnek a Szép Ilonka bevezető jelenetére. — Skala István: *A Mondseei Szent László-legenda és a Szent Lászlóról szóló ének.* Párhuzamos vonatkozások. — Gálos Rezső: *Amade László „Nőtlen Házásélet“-éhez.* — U. a.: *Versegly Búcsúiratának keletkezése.* — Belohorszky Ferenc: *Bessenyei György báró Orczy Lászlóhoz.* Egy 1803-ból való ajánlólevél. — Waldapfel József: *A Bánk bán-regényhez.* — U. a.: *Horváth József Elek és az erdélyi drámapályázat.* Újabb bizonyíték annak valószínűségére, hogy — amint Kőmíves Kolos sejtí — a szombathelyi Bánk bán-tragédia szerzője Horváth József Elek. — Könyvismertetések Szinnyei Ferentől, Császár Ernőtől, Solt Andortól, Kozocsa Sándortól, Kerekes Emiltől. — Kozocsa Sándor: *Irodalomtörténeti repertórium.* — H. Fekete Péter: *A Petőfi-centenárium irodalmához.* Könyvészeti egybeállítás.

Kálvinista Szemle. — 1933. évf. 22. sz. Pereszlényi Zoltán: *Katolikus néptanító és református pap.* Gárdonyi Géza 1885-ben, dobronyi néptanító korában Pereszlényi János győri ref. lelkész támogatásával lett a Hazánk című lap munkatársa.

Katolikus Szemle. — 1933. évf. 3. sz. Várdai Béla: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete.* „A szerző nemzetének egyik legértékesebb nyilvánulását, irodalmát, nemcsak a ráfordított óriási szellemi munkával becsülte meg, hanem a remeklés számba menő kiállítás áldozatos szépségével is.“ — 4. sz. Balanyi György: *Pázmány Péter népszövegségi tervezete.* Pázmány népszövegségi tervezetében nem diplomatizált és nem csinált belőle titkot, hogy merész elgondolásával elsősorban császári urának, illetve a katolikus ügynek győzelmét akarja előkészíteni.

Katolikus Tanítónők és Tanárnők Lapja. — 1933. évf. 3. sz. Prónai Lajos: *Gárdonyi Géza.* Összefoglaló méltatás.

La Revue des Pays d'oc. — 1933. évf. 4—6. sz. (ápr.—jún.). Birkás Géza: *Mistral et le poète Hongrois André Ady.* Ady 1906-ból származó, a Budapesti Naplóban megjelent „Isten és Mistral“ című cikkének francia fordítása.

Literatura. — 1933. évf. 7. sz. S. g.: *Palágyi Lajos.* (1866. IV. 15. — 1933. III. 7.) Nekrológyszerű megemlékezés a nemrég elhunyt költőről. — 5. sz.

Tábori Pál: *Négysemeköztt Babay Józseffel*. Eletrajzi adatok. — 7. sz. Kárpáti Aurél: *A menekülő lélek*. (Irodalmi levél — Babits Mihálynak.) Az irodalom és a művészet nem ismeri ezt a bűvös szót: fejlődés. Arról lehet beszélni, hogy a maga kontinuitásában kapcsolatot tart a társadalmi és gazdasági alakulások változásaival, amelyek időről-időre rányomják arcukat jellemző bélyegüket. De fejlődés?... A legnagyobbak... kívül esnek a fejlődés körén. A Gépek elszabadultak és rátámadtak az Emberre, aki azzal áltatta magát, hogy neki szolgálnak. S a Lélek menekül. A gép beszél, a gép ír... a gép színházat játszik... Versenyezhet vele az íróttoll. Mi lesz hát a Lélekkel? — Supka Géza: *Pakots József*. A nemrég elhunyt író érdemeinek hangoztatása az Írók Gazdasági Egyesületének megalakulása körül. — Hatvany Lajos: *Egy kitagadott író hagyatéka*. (Krúdy Gyuláról.) A sír fölött szónoklók nem győzték ömlegetni, hogy Krúdy Gyula 65 kötetet írt... S (állítólag) még vagy 30 kötetnyi fekszik hagyatékában kiadatlanul. Mi történjék a gazdag írói hagyatékkal?... Sirász minden rózsáit bele lehet préselni egy parfümflaskóba... Krúdy Gyulának kiadott és ki nem adott kilencvenöt kötetét három kötetbe. — Tamás Ernő: *Sehy, a színpad és a vérpad kalandora*. Adatok Sehy Ferencnek, a magyar színeset kezdőkora egyik alakjának élettörténetéhez.

Magyar Gazdák Szemléje. — 1933. évf. Laurentzy Vilmos: *A legelső magyar agráríró*. Apácai Csere János Encyclopédiája mezőgazdaságtani részének tüzetes ismertetése.

Magyar Kultúra. — 1933. évf. 1. sz. Müller Gyula: *Irodalmi élet*. Móra Ferenc regényköltészete. Művészi kibontakozásában új utat jelez az Aranykoporsó. — 3. sz. Kutassy János: *Váth János*. Váth elsősorban a Balaton írója. Munkássága újságot jelent. Benne kell látnunk Heimatkunst-irodalumnak egyik legeredetibb művelőjét, a magyar parasztnak egyik legmarkánsabb ábrázolóját. — Nagy Miklós: *Rosty Kálmán S. J.* Emlékezés. — 4. sz. Nagy Miklós: *A középkori himnuszok magyar nyelven*. A „Nyugtalanságok Völgyében“ értékeket kutató Babits Mihály rátalált a katolikus líra legmélyebb és legtisztább ércerére: a középkori himnuszokra s művészi fordításukkal ünnepi ajándékot adott a magyar irodalomnak. A középkori himnusz-költészete az Egyház lelkének kiáradása, örök etikum rejlik benne. — 5. sz. Ijjas Antal: *Irodalmi élet*. Két szombathelyi író (Finta Sándor és Pável Agoston) költészete. — 7. sz. Nagy Miklós: *Az új életérzés költője*. Mécs László költészete egy új kort alkotni akaró új életérzést fejez ki s ez az új költészet az életbe fúrja gyökereit. Valami igézetes, meleg szeretetvággy árad belőle minden ember felé. Mécs a lírát kiszélesítette a problémaköltészet területére s ezáltal korát lényegesen meghatározó költő lett. Adynál nagyobb művésznek tarthatjuk a stílus pompájában, a formagazdagságban, a magyar költői nyelv erejében és a művészi elemek ösztönös összeolvastásában.

Magyar Nyelv. — 1933. évf., 3—4. sz. Melich János: *A Madách-név és család szlávsgághoz*. Harsányi Zsolt: „Ember küzdj... Madách életének regénye“ c. műve néhány tévedésének helyreigazítása. [„Ha... semmivel sem tudjuk igazolni, hogy Radony (= Madách őse) tót volt, fia... nevééről meg határozottan tudjuk, hogy nem lehet tót... fájlalunk kell, hogy Har-

sányi Zsolt az ősről és a fiáról azt írja, hogy: „Tót ember volt apjával együtt, ahhoz alig fér kétség.“] — Losonczy Zoltán: *A Festetics-kódex kettőzött jelű magánhangzóit*. A Festetics-kódex csaknem minden kétjegyű magánhangzójáról kimutatható, hogy hosszúságot jelöl. — Gálos Rezső: *Fabchich József a nyelvemlékek és a ponyvairodalom új kiadásáról*. Fabchich már 1804-ben ajánlja a nyelvemlékek hasonmásban való közreadását s a ponyvairodalom termékeinek összegyűjtését.

Magyar Szemle. — 1933. évf. 4. sz. Bisztray Gyula: *A magyar hangosfilm problémája*. A magyar filmek többsége inkább alkalmas arra, hogy a közönséget elriassza, semmint hogy magához édesítse. Tetszetős kiállításuk, képmutató erkölcsi és hazafias mázruk általában silány, sőt olykor megszegyenítő tartalmat takar. A magyar filmvilág nem képes a maga erejéből megtalálni a kibontakozás útját, állami hatóságnak kell tehát erős segítőkezet nyújtani. Ily módon egész sora születne azoknak a filmeknek, melyeket sajtónál, reklámnál eredményesebben vinne diadalra egy tisztultabb ízlésű és művészi szemléletre nevelt közönség. — Weis István: *Közigazgatási regények*. Oláh György Lázadás a Tiszánál és Móricz Zsigmond Rokonok című művének tanulmányyszerű bírálata. Mindkét regényben van számos irodalmilag is felemelő mozzanat, de van számos leverő is. Két közös vonás van ez írónál. Az egyik a szerelem meglehetősen kikapcsolása, ami a nehéz idők jele. A másik az, hogy mindkét jóindulatú, igaz magyar érzésű író a közéletet és különösen a közigazgatást teljesen romlottnak látja. — 5. sz. Kállay Miklós: *Amor Sanctus*. A középkori latin himnuszok Babits Mihálytól származó magyar fordításának tanulmány-szerű ismertetése. Babits e fordítással „feltárta irodalmunk számára az emberi szellem alkotásainak egyik leggazdagabb kincsesházát. Ezzel egyszersmind teljesebbé tette egy színnel a saját költői arcképét... A terjedelmes bevezetés, amelyet a versek elé írt, az essayéista Babits egyik legsikerültebb alkotása.“

Magyar Zsidó Szemle. — 1923. évf. 1—4. sz. Zsoldos Jenő: *Kazinczy Ferenc és a zsidóság*. Ha a XVIII—XIX. század fordulóján élt zsidóknak irodalmunkban megőrzött képét híven akarjuk megismerni, Kazinczy levelezésében kell fotografiák után kutatnunk. Levelezésének hatalmas kötetében egyetlen zsidó levélíró szerepel: Grünfeld Dávid. Levelei a széphalmi vezér borügyleteinek emlékét őrzik.

Minerva. — 1933. évf. 1—5. sz. Turóczy-Trostler József: *Magyar cartesianoak*. Az a magyar diák, aki a XVII. század közepe táján németalföldön járt, szószékről, katedráról Descartes nevét hallotta, vitaközpontokban, tézisekben az ő eszméivel találkozott. Descartes követői közül Poiret amsterdami köréhez tartozik Apáti Miklós (1662—1724), aki Descartes mechanisztikus természetszemléletét állítja szembe a panpszichizmus démonhitével. Descartes hatása nála elsősorban terminológiai, aztán metódikai, végül karakterológiai-etikai természetű. Apátiig nincs a XVII. században magyar ember, aki annyi rajongással beszélne Descartesról, mint Apáczai Csere János. Ő ismerteti meg a francia filozófus gondolatait Bethlen Miklóssal is. — Győry János: *A kereszténység védőbástyája* (Magyarország képe a XVI. századi francia irodalomban). Azt a szép megállapítást, hogy Magyarország a keresz-

ténység védőbástyája, Jean Lemaire de Belges mondja ki a XVI. század elején. Az ő traktatusainak egyesek leszármazottai a század folyamán közkezen forgó újságlapok és röpiratok. Kont, Leval és Apponyi Sándor bibliográfiái mintegy 35 darab röpiratot és csatabeszámolót ismernek az 1526. és 1610. évek közötti időből. Magyarországot hat regény viszi cselekménye színpadára. Nervèze, a szentimentális regény legtermékenyebb művelője s egyben a gáláns beszéd főforrása, egymaga három regénnyel szerepel. — Kalmár Endre: *Kapisztrán íródedkjai*. (Trástörténeti tanulmány.) Capistrano Szent János V. Miklós pápa 1451-ben térítőútra küldte. Mivel a latin és olasz nyelven kívül más nyelvet nem tudott, tolmácsra szorult. Kíséretében volt egy magyar rendtársa, Soproni Péter. Magyarországi körútján szerzetestársai Varsányi István, Csanádi György és Bertalan testvér tolmácsolták szavait; őket és Pál székesfehérvári kanonokot tarthatjuk Kapisztrán János magyar íródeákjainak és tolmácsainak.

Múlt és Jövő. — 1933. évf. 4. sz. Szabó S. Vilmos: *Emlékezés Újvári Péterről*. A magyarországi zsidó írók közül „csak Újvári alkotott maradandó értéket a prózában és Patai a költészetben, amint ezt Pintér Jenő nagy magyar irodalomtörténete külön fejezetben kiemeli“. — Patai József: *Palágyi Lajos*. Nekrológ. „Tizennyolc megjelent mű maradt utána s talán még feleannyi kéziratban.“

Napkelet. — 1933. évf. 5. sz. Mályusz Elemér: *Gróf Bethlen István beszédei*. E beszédek olyan irányelveket fejeznek ki, amelyek nélkül magyar szellemű politika a jövőben nem folytatható s hogy ha valaki nem rendelkezék az államférfiúi felelősségérzésnek bethleni mértékével, annak könnyen az egész magyarság kárát vallhatná.

Néptanítók Lapja. — 1933. évf. 10. sz. Móra László: *Gárdonyi Géza*. Unnapi megemlékezés a jeles íróról budapesti szobra leleplezése alkalmából. (Képpel.)

Pannonhalmi Szemle. — 1933. évf. 1. sz. Bánhegyi Jób: *P. Gulácsy Irén*. Tanulmányyszerű, részletes pályakép. P. Gulácsy I. életének legnagyobb alkotásai, a Fekete völgyének és a Pax Vobis előkelő és díszes helyet biztosítanak számára a nagy magyar írók Pantheonjában. Egyénisége felemelő példája a hitvesi hűségnek és önfeláldozó kötelességteljesítésnek; csak ily lélekben születnek oly alkotások, melyek korukat túlélik. — 2. sz. Hein Tádé: *Mentes Mihály*. A belülvérzők szépségeinek lírikusa, pap-költő Mentés. Ő is modern poéta, csak alakításában nem annyira merész, mint kortársai. Költészete jóleső pihenő a pattanásig feszített idegek éveiben, ahol megtaláljuk a magunk sok emésztő problémáját s bennük azt a ritka embert is, aki tudja és hirdeti a megoldásukat is, akinek hite van az élet értelmében, hogy minden szenvedés egyetlen megoldása a jóság.

Protestáns Szemle. — 1933. évf. 5. sz. Reményik Sándor. *Az élő szobor*. Bíráló észrevételek a Széchenyi-irodalom legújabb terméséről (a Hegedűs L.: Széchenyi I. regénye és éjtszakája; László Dezső: Akarom, tisztán lássatok; Makkai Sándor: Harc a „szobor“ ellen c. művekről). Makkai Sándor sze-

rint Hegedűs munkája értékes alkotás, de mégis csupán nagyszabású kísérlet, mert nem ad egységesen művészi Széchenyi-portrét. A szerző ezzel szemben azt hangoztatja, hogy Széchenyi alakjának Hegedűs az első igazi művésze. — 6—7. sz. Ravasz László: *Kozma Andor*. „Nagyságát leméri és feljegyezi majd az irodalomtörténet; mi vallomást teszünk róla, hogy kedves volt, jó volt, nagy volt, sohasem lehetett eléggé szeretni.“ — Szabó István: *Csánki Dezső* (1857—1933). Nekrológ.

Revue des Études Napoléoniennes. — 1932. évf. 3. szám. Elek Oszkár: *Napoléon dans la littérature hongroise*. Magyar írók és költők (gróf Fekete, Kazinczy, Berzsenyi, Vörösmarty és mások) Napoleonról írt magyar, latin, francia műveinek részletes ismertetése és méltatása. A tanulmány befejezése: „Ez az irodalom a magyarok figyelmének tükre, serény és fáradhatatlan érdeklődés tanubizonyossága; hol szigorú bírálatban nyilvánul, hol csodálattól ég, majd szánalomtól lágyul, vagy elmélyedve idézi fel egy halhatatlan hős nagyságát és bukását.“

Századok. — 1933. évf. 4—6. sz. Domanovszky Sándor: *Anonymus és a II. Géza-korabeli Gestá*. Anonymus és a krónikák közös forrását, a Gestát illető vizsgálat nem vezetett arra az eredményre, hogy azt egységes írásműnek tekinthetnők, Ellenkezőleg: újabb bizonyítékok kerültek elő időről-időre való följegyzésekre és átdolgozásokra, egy II. Géza utáni átdolgozásra is, amelyben már az Álmos-párti irányzat egészen elvesztette életét.

Tanu. — 1933. évf. 4. sz. Németh László: *Három elbeszélő*. Móricz Zsigmond: Barbárok, Tamási Áron: Helytelen világ és Gelléri Andor: Szomjas inasok című novellás kötetének bíráló ismertetése. Móricz Zs. — harminc év munkájával a hátában — fáradt író. Tamási kötete tarka vetés, de a jó magból csodafák nőnek s az ocsút majd kiszemezi: az Idő. Gelléri állandó mintázókészsége Móriczot juttatja eszünkbe, más vonásaival Tamásira emlékeztet. Alommal beöltött realizmus az övé is. — 5. sz. Németh László: *Visszatekintés*. A szerző egyéni színű részletes széljegyzetei az utóbbi évtized magyar irodalmi jelenségeiről a következő címszók szerint tagolva: 1. Tehetségek „belépése“, — 2. Kilátóponton, — 3. Az Ady-pör, — 4. Védőbeszéd Szabó Deszó mellett, — 5. Móricz Zsigmond és az őserő, — 6. Az írástudó [= Babits Mihályról], — 7. Homo aestheticus [= Kosztolányi Dezsőről], — 8. Az új nemzedék [= Erdélyi J., Tamási, Nyirő, Szabó L., Illyés Gy., Pap K., Halász, Gelléri], — 9. Humanista ifjúság, — 10. A halhatatlanság természetéről. — U. a.: *Dante-tolmácsolók*. Péterfy Dante-tanulmánya, Babits Színjátéka s Fáy nyegven fametszete megérdemlik, hogy akit Dante igazán izgat, foglalkozzék velük.

Vasárnap (Arad). — 1933. évf. 5. sz. Radványi Kálmán: *Sik Sándor*. Sik S. költeményei nemcsak esztétikai élvezetet nyújtanak, megtaláljuk bennük szívünk reményeit, bánatát és örömét. Kiérezzük belőlük az embertestvért, aki fogja kezünket és végigsimítja lázas homlokunkat. — Rass Károly: *Körömdi-regények*. Körömdi kitalált egy új fogást, amelyet a Budapesti Kalauzban is alkalmaz: az egyidejűséget, vagyis annak a ténynek a szemléltetését,

hogy semmi sem történik izoláltan. Ezt a külső és belső egymásmellettséget akarja Köröendi visszaadni. Világos, hogy így nem nehéz regényt írni. — 9. sz. Berényi László: *Komáromi János huszonöt esztendeje*. (I.) Komáromi képzeletvilágát három rokoneredetű forrás táplálja: személyes emlékélményei, a történelem és a háború. A fénynek és árnyéknak, a mosolynak és komorságnak életteljes elegyítése adja Komáromi legsajátosabb írói vonását. Művészi formanyelve — minden mély líraisága mellett is — realiztikus, sőt sokszor naturalisztikus, anélkül azonban, hogy ízléstelenné válnék. Komáromi megismerteti s megszeretteti velünk a magyar földet, a magyar falut és a népet, amelyet senki igazabban és mélyebben nem tudott meglátni. — 10. sz. U. az: *Komáromi János huszonöt esztendeje*. (II.) Múlhatatlan érdeme Komárominak, hogy az élettelen romantikájú történeti regény helyett szociális igazságok, csillogó lovagtermek és páncélos hősök helyett a jobbágykunyhók szegénységét és az igazi humort támasztotta életre regényeiben. Képzeletvilágának harmadik erőteljes ágát háborús emlékei, egyéni átérzései táplálják. Itt elsősorban a védtelenül szenvedő és pusztuló magyarság sorsa érdekli. Különösképen a háborúban magáramaradt nő sorsát érzi tragikusnak. Gárdonyit kivéve, alig van magyar író, aki oly tiszta és mégis életteli nőalakokat tudna rajzolni, mint Komáromi. Általában írásaiban egyre nagyobb hangsúlyt nyer a lélek, amelyben vissza tudja tükrözni az élet minden színét.

II. Hírlapok.

Budapesti Hírlap. — 1933. évf. 103. sz. Napihírszerű tudósítás arról, hogy Irodalomtudományi Társaság néven új tudományos egyesület alakult. A hír szerint: a társaság célja a magyar és egyetemes irodalomtudomány fiatalabb művelőinek összegyűjtése. Elnöke lett Szerb Antal, alelnöke Kerecsényi Dezső, titkár Halász Gábor, pénztáros Pfiszterer Miklós, ellenőr Bisztray Gyula.

Debreceni Független Újság. — 1933. évf., május 25. Kardos Albert: *Irodalmi oltárok*. Debrecenben 1933 május 25-én avatták fel Csokonai Vitéz Mihálynak, Kölcsey Ferencnek és Arany Jánosnak a Kollégium homlokzatát díszítő, Nagy Sándor szobrásztól származó, művészi kivitelű arcképmását. (L. még a Debrecen című lap 1933. évi május 27-i napihírszerű, hosszabb tudósítását.)

Magyar Hírlap. — 1933 jún. 25. Bory István: *Hol kötött házasságot Jókai és Laborfalvi Róza?* Nem Pilisecabán, hanem Rákoscabán. A cikk-író közli a házassági anyakönyv szövegét.

Magyarság. — 1933. évf. 106. sz. K-i I-s: *Jászay-Horváth Elemér*. Meleghangú nekrológ az 1933 május 10-én, Budapesten elhunyt költőről. — 107. sz. *Jászay-Horváth Elemér temetése*. Hosszabb, napihírszerű tudósítás. — Miklós Jenő: *Krúdy Gyula meghalt*. Méltatásszerű cikk az 1933 május 12-én, Budapesten, óbudai lakásán szívszélhűtésben elhunyt novellistáról. — Pethő Sándor: *Krúdy Gyula*. (Vezetőcikk.) Eredeti, friss, önlábán járó, mégis tört zseni volt Krúdy Gyula. Hogy egészen mégse tudta kiadni és revelálni magát, az onnan van, hogy mindennapi robotban kellett dolgoznia. — 115. sz.

Dóczy Jenő: *A magyar irodalom a XIX. század első harmadában.* (Pintér Jenő Irodalomtörténete.) „Mindent összevetve, Pintér Jenő munkája kiváló teljesítmény s méltó arra a hírnévre, melyet a köztudat a jeles szerzőnek juttatott.“ — 116. sz. Milotay István: *Egy Jókai-hős.* (Vezércikkyszerű megemlékezés Justh Zsigmondról, utalással Gálos Magda „Sigismund Justh et Paris“ c. francianyelvű tanulmányára.) Justh Zsigmond az első, aki a nazarénus-szocialista alföldi parasztság alakjait, ezek lelkivilágát a szeretettől átfűtött naturalizmus színeivel irodalmi témává avatja, hogy fölfedje bennük, mint Faguet megjegyezte, a magyar tolsztojánizmus egészen különös világát. — 159. sz. Zsoldos Benő: *Gárdonyi Géza pataki diáksága.* Gárdonyi Géza az 1874/75. iskolaév első felében a sárospataki ref. gimnázium első osztályában volt beírva. Nem valami jól tanult. Akkori magyar tanára, Makláry Papp Miklós, ma is él. — 1933 május 23. Márki Mária: *Martinovics és társainak kivégeztetése.* Sághy Ferenc egyetemi tisztviselő látta a kivégzést s Kresznerics Ferenc katolikus paphoz írt levelében leírta lefolyását. A cikkíró közli az idevonatkozó szövegrészleteket. — Júl. 16. Zsoldos Benő: *Gárdonyi Géza pataki diáksága.* G. G. 1874 szeptemberétől kezdve fél évig a sárospataki református gimnázium első osztályába járt. Gyöngye tanuló volt, de azért később is szeretettel gondolt vissza a pataki kollégiumra.

Nemzeti Újság. — 1933 júl. 9. Apor Elemér: *Gárdonyi Géza, a muzsikus és képhamisttó.* Az egri Gárdonyi-ház igazi Gárdonyi-múzeum; őre az író fia, Gárdonyi József. A házban megvannak G. G. festményei. Ezek részben régi képek másolatai. — Mihály László: *A Komjáthyak három nemzedéke.* A költő fia nehéz testi munkával keresi kenyerét, két unokája ingyen tanul egy nevelőintézetben. — Júl. 15. Turi Béla: *Arany János Karlsbadban.* Tárca a költő karlsbadi üdüléséről.

Népszava. — 1933. évf., ápr. 30. Tieder Zsigmond: *Aki az első májusi verset írta.* Visszaemlékezés Palágyi Lajosra. 1890-ben ünnepelte a világ munkássága először május elsejét. Az akkori hangulatnak verses formában először Palágyi adott kifejezést. A nemrég elhunyt költőnek „Küzdelmes évek“ (1890) és „Komor napok“ (1891) című kötetében is több szocialista világnézetre valló vers található.

Pesti Hírlap. — 1933 május 14. *Gárdonyi Géza szobrának leleplezése.* Részletes tudósítás május 13-ról, a budai szobor felavatásáról. — Harsányi Zsolt: *A Gárdonyi-ház.* A cikkíró diákkori emlékei Gárdonyi Gézáról. — Július 16. Tamás Ernő: *Jászai Mari ismeretlen levelei Reviczky Gyulához.* A költőnek a híres színművész nő volt az utolsó szerelme. Benő barátságuk emlékét több bizalmashangú levél őrzí.

Pesti Napló. — 1933. évf. 115. sz. Lengyel Zoltán: *Adyról.* Visszaemlékezés Ady Endrére, továbbá apósára, Boncza Miklósról, — egykori tanárára, Kincs Gyulára és Zilahra.

Felhívás

az Akadémia Arany-ereklyemúzeuma ügyében.

A M. T. Akadémia elhatározta, hogy *Arany János emlékének kegyeletes ápolása céljából a Széchenyi- és Vörösmarty-szobák mintájára, külön helyiségben gyűjti egybe s teszi közzemlére a nagy költőtől származó vagy személyével kapcsolatos ereklyetárgyakat.* Határozatában az a megfontolás vezette, hogy az így egybegyűjtött anyag a tudomány érdekein kívül — egy nagy szellem hatáskörének szemléltetésével — nemzetnevelő szempontból is szolgáltatára lehet a magyar közműveltségnek.

Kéri ezért a nagy költő tisztelőit, hogy akik a M. T. Akadémia palotájában létesítendő gyűjteményt valamely birtokukban levő *emléktárggyal* (kézirat, levél, magyar- és idegennyelvű nyomtatványok, alkalmi hírlappéldányok, könyvek, ritka kiadások, zeneművek, képek, érmek, szobrok vagy ezek másolatai stb.) gyarapítani óhajtják, szíveskedjenek czekeket a *M. T. Akadémia főtitkári hivatalának* (Budapest, V, Akadémia-u. 2.) eljuttatni.

Az *Arany-szoba* javára ilymódon beérkező küldeményeket a M. T. Akadémia tagjaiból alakult bizottság az adományozók nevének feltüntetésével fogja számon tartani és a gyűjtés eredményéről időközönként külön jelentésben fogja tájékoztatni a nyilvánosságot.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeken az 1932/33. tanévben.

A) A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen:

I. félév. *Császár Elemér* r. t.: Elbeszélés a régi magyar irodalomban. Heti 3 óra. — *U. a.*: Arany János. Heti 2 óra. — *Horráth János* r. t.: Humanizmus és reformáció. Heti 3 óra. — *U. a.*: Újabb magyar lírikusok. (II.) Heti 2 óra. — *Kéký Lajos* c. rk. t.: A magyar költészet a XIX. században. Heti 2 óra. — *Szinnyei Ferenc* c. rk. t.: Regény- és novellairodalmunk. (Rövid áttekintés 1820-ig.) Heti 2 óra. — *Zlinszky Aladár* c. rk. t.: Középiskolai olvasmányok. Arany Toldija. Heti 1 óra. — *Madzsar Imre* m. t.: Rogerius Carmen miserabile című műve. Heti 2 óra.

II. félév. *Császár Elemér* r. t.: A XVII. század lírai költészete. Heti 3 óra. — *U. a.*: Arany János. Heti 2 óra. — *Horráth János* r. t.: Humanizmus és reformáció (folyt.). Heti 4 óra. — *Kéký Lajos* c. rk. t.: A magyar költészet a XIX. században. Heti 2 óra. — *Szinnyei Ferenc* c. rk. t.: Regény- és novellairodalmunk. (XIX. és XX. század. Rövid áttekintés.) Heti 2 óra. — *Zlinszky*

Aladár c. rk. t.: Középkolai olvasmányok. Arany Toldi szerelme és Estéje. Heti 1 óra.

B) A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetemen:

I. félév. *Pap Károly* r. t.: A protestánskor irodalma (folyt.). Heti 3 óra. — *U. a.*: Madách és az Ember tragédiája. Heti 2 óra. — *U. a.*: A magyar irodalom főirányai. Heti 2 óra. — *U. a.*: Régi magyar nyelvemlékeink. Heti 3 óra.

II. félév. *Pap Károly* r. t.: A katolikus visszahatás kora. Heti 3 óra. — *U. a.*: Kazinczy és kora. Heti 2 óra. — *U. a.*: Arany „Toldi“-jának középkolai tárgyalása. Heti 2 óra.

C) A pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetemen:

I. félév. *Tolnai Vilmos* r. t.: Irodalmunk a XIX. század második felében. Heti 3 óra. *U. a.*: Az irodalomtörténeti kutatás módszerei. Heti 2 óra. — *Vargha Damján* r. t.: Irodalmunk a XIV. és XV. században. Heti 3 óra. — *U. a.*: Műfordítás története. Heti 2 óra. — *Gálos Rezső* m. t.: Irodalmunk története a XVIII. század második felében. Heti 2 óra.

II. félév. *Tolnai Vilmos* r. t.: A XIX. század második felének lírája. (Vajda János, Reviczky, stb.) Heti 3 óra. — *U. a.*: Magyar filológia. Heti 2 óra. — *Vargha Damján* r. t.: Irodalmunk a XIV. és XV. században (folyt.): Heti 3 óra. — *U. a.*: Műfordítás szövegösszehasonlítás alapján. Heti 2 óra. — *Gálos Rezső* m. t.: Mikes, Amade, Faludi. Heti 2 óra. — *U. a.*: Irodalomtörténeti gyakorlatok. Heti 1 óra. — *Fitz József* m. t.: Mátyás Király könyvtára. Heti 1 óra. — *Kastner Jenő* r. t.: Olasz műveltség Magyarországon. Heti 1 óra. — *Holub József* r. t.: A magyar történetírás története. Heti 1 óra.

D) A szegedi Ferenc József Tudományegyetemen:

I. félév. *Dézsai Lajos* r. t.: A XVI. századi magyar irodalom története. Heti 5 óra. — *U. a.*: Magyar irodalmi tankönyvek ismertetése. — *Horger Antal* r. t.: A magyar nyelvemlékek. Heti 2 óra. — *Sík Sándor* r. t.: A XIX. század magyar irodalma (folyt.). Heti 4 óra. — *U. a.*: Zrinyi Miklós. Heti 1 óra. — *U. a.*: Remekművek elemzése. Heti 1 óra. — *Solymossy Sándor*: Történelmi népmondáink. Heti 3 óra. — *Galamb Sándor* m. t.: Modern irányok a magyar drámai irodalomban és színjátszásban. Heti 2 óra.

II. félév. *Mészöly Gedeon* r. t.: Irodalomtörténeti kérdések a kódexek korából (folyt.). Heti 3 óra. — *Sík Sándor* r. t.: A XIX. század magyar irodalma. Heti 3 óra. — *U. a.*: A XVII. század magyar epikája. Heti 2 óra. — *U. a.*: Remekművek elemzése. Heti 1 óra. — *U. a.*: Gyakorlatok a magyar romantika köréből. Heti 1 óra. — *Solymossy Sándor* r. t.: Történelmi népmondáink (folyt.). Heti 3 óra. — *Galamb Sándor* m. t.: A magyar dráma és színjátszás a XX. században. Heti 2 óra.

A debreceni „Nyári Egyetem“

magyar vonatkozású irodalmi előadásai. (1933-ban.)

1. *Magyar nyelven.* Hankiss János: Világnézeti kérdések az irodalomban (2 előadás). — Juhász Géza: Irodalmunk fejlődése a XX. században (3 előadás):

I. Ady és az expresszionista nemzedék; II. Az aktivisták; III. A népi megújulás. — Kastner Jenő: Az olasz műveltség Magyarországon (2 előadás). — Szerb Antal: Társadalomtudomány és magyar irodalom (2 előadás).

2. *Idegen nyelven.* Hankiss János: La littérature hongroise vue de l'étranger (1 előadás) — Koszó János: Hauptperioden der Entwicklung der ungarischen Geisteslebens (6 előadás). — Lábán Antal: Gesichtspunkte für die Entwicklung der ungarischen Literatur; für Ausländer. Mit Beispielen (3 előadás). — Oscarre Wallisch: Letterature ungherese con speciale riguardo alla relazioni letterarie italo-ungheresi (2 előadás).

Magyar irodalomtörténeti és nyelvészeti előadások a kolozsvári egyetemen 1930—1933-ig.

(*Kristóf György* egyetemi ny. r. t. előadásai.)

1930—31. *tanév:* 1. Vörösmartytól—Adyig. Heti 2 óra. — 2. Bevezetés az irodalomtörténet tudományába. Heti 1 óra. — 3. Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra. (Petőfi lírája.)

1931—32. *tanév:* 1. A régi magyar irodalom története. Heti 1 óra. — 2. A mai magyar líra. Heti 1 óra. — 3. A magyar nyelv története. Heti 1 óra. — 4. Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra. (Mai lírikusok.)

1932—33. *tanév:* 1. A XVI—XVII. század irodalomtörténete. Heti 1 óra. — 2. A dráma története. Heti 1 óra. — 3. A magyar nyelv rendszere. Heti 1 óra. — 4. Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra. (Drámai művek elemzése.)

A magyar szakos előkészítő éves hallgatókra nézve kötelező előadás volt, amelyből vizsgálatot is kellett tenniük: az 1930—31. tanévben: Bevezetés az irodalomtörténet tudományába. Heti 1 óra; — az 1931—32. tanévben: A magyar nyelv története. Heti 1 óra; — az 1932—33. tanévben: A magyar nyelv rendszere. Heti 1 óra.

Elhúnytak.

CHORIN GÉZA, hírlapíró, szül. Budapesten 1872 május 1-én, megh. u. o. 1933 április 4-én. Soká élt Párizsban. Dalokat, táncokat s operette-zenét szerzett. Az *Újság* munkatársa volt.

CSANKI DEZSŐ dr. phil., ny. orsz. főlevéltárnok, a M. T. Akadémia o. elnöke, szül. Füzesgyarmaton (Békés vm.) 1857 május 18-án, megh. Budapesten 1933 április 29-én. Történeti főműve, *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában*, elnyerte az Akadémia nagydíját. Szerk. a Mátyás király- emlékkönyvet és az Árpád és az Árpádok című díszművet. Irodalomtörténeti érdekű cikkei: Hazánk művelődési állapota a vegyes házból való királyok korában. (Megj. Az Osztrák-magyar monarchia írásban és képből című vállalatban) és Szabács megvétele (Hadtört. Közlem. 1888).

DOSA ISTVÁN, járási tűzrendészeti felügyelő, megh. Budapesten 1933 júliusában 32. évében. A Pilishegyvidéki Hírek főszerkesztője s dalszerző volt.

FRANCISCY LAJOS, dr. theol., kanonok, szül. Szalakucon (Nyitra vm.) 1862-ben, megh. Nyitrán 1933 április 7-én. Szentbeszédei a Borromaeusban.

Munkái: *A keresztény erények*. Nyitra, 1897. — *Zarándokút a Szentföldre*. U. o., 1906.

HARASZTI KAROLY, dr. phil., ny. f. keresk. isk. tanár, szül. 1869-ben, megh. Budafokon 1933 június 20-án. Munkái: *Bajza és Toldy levelezésének irodalmi jelentősége*. Bp., 1909. — *Landerer Lajos... és Heckenast Gusztáv... társuldsának története*. U. o., 1913.

JASZAY-HORVATH ELEMÉR, hírlapíró, szül. Orosházán, 1888 december 22-én, megh. Budapesten 1933 április 10-én. A gimnáziumot Kalocsán végezte. Pesti joghallgatókorában kezdett el verselni s utóbb a Borsszem Jankó segédszerkesztője lett. 1914—23-ban Orosházán, utóbb Budapesten élt, mint a Magyarország munkatársa. Verskötetei: *Gyöngyök és könnyek*. Gyoma, 1913. — *Tábortüzek*. Bp., 1916. — *Szűnek — szavak*. U. o., 1917. — *Arva János*. Az ifjúságnak. U. o., 1918. — *Kis kacska fürdik*. Orosháza, 1923. — *Enek a viharban*. Bp., é. n.

KOLLÁNYI FERENC, jaáki apát, nagyvárad kanonok, a Szent István Akadémia o. elnöke, a M. T. Akadémia r. tagja, szül. Szentpéteren (Komárom vm.) 1863 április 29-én, megh. Budapesten 1933 május 1-én. Irodalomtört. érdekű cikkei az Új M. Sionban (1885. Oláh Miklós irodalmi foglalkozásai a külföldön; Oláh Miklós és Rotterdami Erasmus). 1902—1911-ig mint Széchényi-könyvtár őre Esztergár László, majd Gulyás Pál közreműködésével szerk. a M. Könyvszemlét. Szakunkat érdeklő munkái: *Római levelek*. Esztergom, 1893. — *Magyar ferencrendiek a XVI. sz. első felében*. Bp., 1898. — *Esztergomi kanonokok*. U. o., 1901. — *A M. N. Múzeum Széchényi orsz. könyvtára*. I. (egyetlen) köt. U. o., 1905. — *Az Akadémia és a N. Múzeum*. U. o., 1910. — *Emléksbeszéd Knauz Nándor r. t. fölött*. U. o., 1911.

KONTA SÁNDOR, amerikai bankár, megh. 1933 áprilisában. Pályáját mint budapesti hírlapíró kezdette, de egy a M. Figaróban megjelent sikamlós versért, amelyet nem is ő írt, elítélték egy esztendőre. Ekkor az Északamerikai Egyesült Államokba költözött.

KOZMA ANDOR (leveldi), volt országgyűlési képviselő, a Kisfaludy-Társ. másodelnöke, a M. T. Akadémia t. tagja, szül. Marcaliban (Somogy vm.) 1861 január 12-én, megh. Budapesten 1933 április 16-án. 1885—1910-ig az Első Magyar Általános Biztosítótársaság szolgálatában állott, legutóbb mint vezértitkár. 1881 óta írt verseket, műfordításokat és tárcákat a Borsszem Jankóba, Vas. Újságba, A Hétbe, P. Hirlapba, Nemzetbe, B. Hirlapba, Az Újságba stb. Alnevei: Andronicus és Koboz. Munkái: *A tegnap és a ma*. Versek. Bp., 1892. — *Fehér kereszt*. Alkalmi költemény. U. o., 1891 és Szeged, 1900. — *Egércincogás*. (Az En Újságom gyermekszínháza. 5.) U. o., 1892. — *Karácsonyi álom*. (U. a. a gyűjtemény. 7.) U. o., 1892. — *Próza*. U. o., 1893. — *Versek*. U. o., 1893. — *Korképek*. (Olcsó Ktár 310. sz.) U. o., 1893. — *Gyermekálmok*. Képeskönyv. U. o., 1894. — *Bohócvilág*. U. o., 1894. — *Az új Kócos Peti*. U. o., 1894. — *Humoros históriák*. (Az Athenaeum olvasótára. VI: 11.) U. o., 1896. — *Prológ*. Költemény a Vígszínház megnyitására. U. o., 1896. — *Szatrák*. U. o., 1898. — *Víg elbeszélések*. (M. K.-tár. 47.) U. o., 1898. — *A szabadság ünnepére*. Szini költemény. (Olcsó Könyvtár 1063/64. sz.) U. o., 1898. (Bemut. a Vígszínház.) — *Arany László*. Emléksbeszéd. (Olcsó Könyvtár 1116. sz.) U. o., 1899. — *Békés harc*. Békéscsaba, 1900. — *Vallásos költemények*. Bp., 1902. — *Görbe nap*. Énekes bohózat. Írta Csicserei Bors [Ágai Adolf]

és Társa [Kozma Andor]. U. o. [1902]. — *Csudadolgok*. (M. Ktár 566. sz.) U. o., [1909]. — *Magyar symphoniák*. Újabb versek. U. o., 1909. (Új kiad. 1924.) — *Enek a harangról*. Írta Friedrich Schiller. Ford. (M. Ktár. 640. sz.) U. o., [1911]. — *Gyulai Pál, az ember és a költő*. (M. Ktár 667. sz.) U. o., [1912]. — *Br. Eötvös József, a költő, emlékezete*. (M. T. Akad. emlékbeszédek. XVI. 6. és M. Ktár 731. sz.) U. o., 1914. — *A katona a magyar költészetben*. (M. Ktár 766. sz.) U. o., [1915]. — *Baksay Sándor emlékezete*. (M. T. Akad. emlékbeszédek. XVII. 9.) U. o., 1916. — *Hetdedik országból*. Úti rajzok és mesék. U. o., 1916. — *Berczik Arpád emlékezete*. U. o., 1920. — *Magyar rapszódia*. U. o., 1920. — *Turán*. Ósrege. U. o., 1922. (2. kiad. 1927.) — *Faust*. Írta W. v. Goethe. Ford. U. o., 1924. — *Honfoglalás*. Tört. rege. U. o., 1925. — *Gr. Zichy Géza emlékezete*. (M. T. Akad. emlékbeszédek. XIX. 1.) U. o., 1925. — *Petőfi*. Költői regény. U. o., 1927. — *Lafontaine összes meséi*. Ford. többekkel. U. o., 1928. — *Francia költők*. Ford. többekkel. (Élő Könyvek, II. :38.) U. o., 1930. — *Faust*. Írta Nikolaus Lenau. Ford. U. o., 1931.

KRÚDY GYULA (széchenykovácsi), hírlapíró, szül. Nyiregyházán (Szabolcs vm.) 1878 október 21-én, megh. Budapesten 1933 május 12-én. Érettségi után beállt hírlapírónak s egy ideig a Debreceni Ellenőr, majd a nagyváradi Szabadság b. munkatársa volt. 1896-ban Budapestre költözött. 1892 óta számos tárcája jelent meg vidéki és fővárosi lapokban és folyóiratokban. Önálló kötetei: *Szöktetés a kaszárnyából és egyéb elbeszélések*. Esztergom, 1896. — *Üres a fészek és egyéb történetek*. Bp., 1897. — *Ifjúság*. Rajzok és elbeszélések. U. o., 1899. — *A rig ember bús meséi*. U. o., 1900. (Új kiad. 1914. Összegyűjt. munkái I. köt. és 1925.) — *Hortobágy*. (Filléres Ktár 97. sz.) U. o., 1901. — *Utazás a Tiszán*. (Fill. Ktár 106.) U. o., 1901. (Új kiad. 1909.) — *Letűnt századok*. (Fill. Ktár 132. sz.) U. o., 1902. — *A király palástja*. (Fill. Ktár 136. sz.) U. o., 1902. — *Kun László és egyéb történetek*. (Kis Ktár 48. sz.) U. o., 1902. (Új kiad. 1908.) — *A komáromi fiú*. (Fill. Ktár 166—7. sz.) U. o., 1903. — *Nyíri csend*. (M. Ktár 347. sz.) U. o., 1903. — *Pogány magyarok*. (Kis Ktár 55. sz.) U. o., 1903. (Új kiad. 1908.) — *Két vándor*. (Fill. Ktár 176. sz.) U. o., 1904. — *A dévényi fazekas*. (Fill. Ktár 184. sz. és Piros Könyvek 45. sz.) U. o., 1904. — *Robinsonok a Kárpátok között*. (Fill. Ktár 199. sz.) U. o., 1904. — *Túl a Királyhágón*. (Piros Könyvek 45.) U. o., 1904. — *Diákisasszonyok*. Elbeszélések. U. o., 1905. — *Előre*. (Fill. Ktár 214. sz.) U. o., 1905. — *A cirksuzkirály*. Ifj. regény. U. o., 1906. — *Az álmok hőse*. (Öt novella.) U. o., 1906. — *A podolini kísértet*. Regény. U. o., 1906. — *Pajkos Gadlék*. Elbeszélések. U. o., 1907. — *A szakállszárítón*. (Elbeszélések.) U. o., 1907. — *Hét szilvafa*. Elb. ek. (M. Ktár 501. sz.) U. o., 1907. — *Karácsonyest*. (Monológok 175. sz.) U. o., 1907. — *Kék láng*. Elb. (Mozgó Ktár 5. sz.) U. o., 1908. — *A búvós erszény és egyéb elbeszélések*. U. o., 1909. — *Andráscsik örököse*. Regény. U. o., 1909. (Új kiadás Egyet. Regénytár XXVII. 10., 1911 és 1914.) — *A lumpok iskolája* (Mozgó Ktár 36. sz.) U. o., 1909. — *Pályaralasztás előtt*. (Monológok 187. sz.) U. o., 1909. — *A negyvenes évektől*. (Petőfi-Ktár. 16.) U. o., [1910.] — *A podolini takácsné és a többiek*. U. o., 1911. — *Esti út*. Elb.-ek. (Nyugat Ktár 23.) U. o., 1911. — *Francia kastély*. Regény. U. o., 1912. — *Kárpáti kaland*. Színmű. (Az Új Színpad Ktára 2.) U. o., 1912. — *Szindbád ifjúsága*. U. o., 1912. — *Szindbád utazásai*. Elb.-ek. U. o., 1912. — *Az utolsó honvédek*. Ifj. elb. U. o., [1913]. — *A vörös posta*

kocsi. Regény. U. o., 1913. (4 kiadást ért; az 1917. évi ily címmel: Őszi utazások a vörös postakocsin.) — *Piros és a többiek.* (M. Ktár 698. sz.) U. o., [1913]. — *De Ronch kapitány csodálatos kalandjai.* (Modern Ktár 225/6. sz.) U. o., 1913. — *Csurli és társai.* (Mod. Ktár 346/7. sz.) U. o., 1913. — *Zoltánka.* Szomorújáték. U. o., 1913. — *Mákvirágok kertje.* U. o., 1914. — *Első szerelem.* (Mod. Ktár 426/7. sz.) U. o., 1914. — *Palotai álmok.* Regény. U. o., 1914. — *A próba-bál.* (Monológok 200. sz.) U. o., 1914. — *Puder.* Elb.-ek. U. o., 1914. — *A 42-ös mozsarak.* Regény. U. o., 1915. — *Pest 1915-ben.* U. o., 1915. — *Szindbád. A feltámadás.* U. o., 1916. — *Zenélő óra.* Elb.-ek. (M. Ktár 806. sz.) U. o., [1916]. — *Pest, 1916.* Békéscsaba, 1917. — *Szindbád ifjúsága és szomorúsága.* Bp., 1917. — *Napraforgó.* (A Kultúra Regénytára.) Békéscsaba, 1918. — *Tótágas.* Elb.-ek. Bp., 1918. — *Havasi kürt.* Ruszin-Krajna kis tükre. U. o., 1919. — *Pesti album.* Feljegyzések és elb.-ek. U. o., 1919. — *Az utitárs.* Regény. U. o., 1919. — *Almoskönyv.* U. o., 1920. (2. kiad. 1925.) — *A betyár álma. Kleofásné kulcsa és más elb.-ek.* U. o., 1920. — *Bukfenc.* (A Kultúra Regénytára. 3. kiadás.) Békéscsaba, 1921. — *Nagy kópé.* Elb.-ek. Bpest, 1921. — *Al-Petőfi. Lehullt csillag fénye.* Regény. Bp., 1922. — *Hét bagoly.* Regény. U. o., 1922. — *Magyar tükör.* Elb.-ek. (Mod. Ktár 685/8. sz.) U. o., 1922. — *N. N. (Egy szerelemgyermek.)* Regény. U. o., 1922. — *Őszi versenyek.* Elb.-ek. Wien, 1922. — *Rózsa Sándor.* Regény. Bp., 1923. — *A fejedelem szolgája és egyéb elb.-ek.* U. o., [1925]. — *Mesemondások Jókai Mórról.* U. o., [1925]. (A komáromi fiú új kiadása?) — *A tegnapok ködlovagjai.* Békéscsaba, [1925]. — *Pesti évkönyv.* Bp., 1926. — *Aranyidő. A templárius.* Két kis regény. U. o., 1926. — *Mohács, vagy két árva gyermek vergődése.* U. o., 1926. — *Szent Margit.* Mesemondás. U. o., 1927. — *Boldogult úrfikorom.* U. o., 1930. — *Az élet álom.* Vál. novellák. U. o., 1931. — *Királyregények.* I. *Festett király.* U. o., 1931. II. *Az első Habsburg.* U. o., [1933].

MOLNÁR JENŐ, dr. jur., hírlapíró, szül. Szabadkán (Bács-Bodrog vm.) 1880 március 20-án, megh. Budapesten 1933 március 28-án. Hírlapírói pályáját joghallgatókorában, 1897-ben kezdte a M. Ujságnál; 1898-tól több évig Szegeden működött a Szegedi Napló és a Szegedi Híradó kötelékében, majd Budapestre költözött s a Nap és a Polgár munkatársa, a M. Hírlap színházi kritikusa és a Borsszem Jankó szerkesztője volt. Egy ideig a B. Hírlapba és az Egyenlőségbe is dolgozott. Legutóbb külföldi lapok budapesti tudósítója volt. A Borsszem Jankóba 1894-ben kezdett írogatni. Első verse 1898-ban jelent meg a Hétben. Egy bohózata a Népszínház Porzsolt-féle pályázatán, *A legszébb dal* c. verses egyfelvonásosa pedig a szegedi Dugonics-Társ. pályázatán dicséretet nyert. — Munkái: *Szerelmes éjszakák.* Versek. Szeged, 1902. — *A kaszárnya nótái.* Bp., 1906. — *Verseskönyv.* U. o., 1913. — *Amit csuk ketten tudnak.* Elb.-ek. U. o., 1918. — *Egy kis bolt története.* Regény. U. o., 1918. — A M. Zsidó Lexikon év és hely megjelölése nélkül még következő munkáit is említi: *Példának okáért.* — *A harmadik és egyéb történetek.* — *A 133 napos rémuralom.* (Németül is.)

NADÁNYI EMIL, dr. jur., hírlapíró, szül. Nagyváradon 1881 február 28-án, megh. Budapesten 1933 május 28-án. A jogot Kolozsvárt végezte. Joghallgatókorában a kolozsvári Ellenzékbe írt. 1903-ban Budapestre költözött s a Bp. Napló, P. Hírlap, M. Szó, Orsz. Hírlap kötelékében működött. 1908 augusztusától 1915 októberéig a Tisza-párti Kolozsvári Hírlapot szerkesztette.

1915 őszén ismét Budapestre költözött s megalapította a kormánypárt félhivatalos esti lapját, a 8 Órai Ujságot, amelynek haláláig főszerkesztője volt.

PAKOTS JÓZSEF, országgyűlési képviselő, a Petőfi-Társ. r. tagja, szül. Alvincen (Alsó-Fehér vm.) 1877 március 22-én, megh. Budapesten 1933 június 12-én. Középiskoláit Déván elvégezvén, 1896-ban beiratkozott Budapesten a jogra. Mint egyetemi ifjú résztvett az egyetemi mozgalmakban, szerkesztette az ifjúság hivatalos közlönyét, az Egyetemi Lapokat s munkatársa a Nemzetnek. Később a Hazánk, Magyarország, M. Hirlap, P. Hirlap kötelekében dolgozott; utóbbinak egyideig segédszerkesztője is volt. 1910—19-ig a Petőfi-Társ. főtítkára és a Petőfi-ház igazgatója volt. 1922 óta tagja volt a nemzet-, illetve országgyűlésnek, legutóbb demokratapárti programmal. Már diákkorában irogatott Petelei István lapjába, az Erdélyi Híradóba. Munkái: *Legényavatás*. Elb.-ek. Bp., 1900. — *Mindenféle a folyosóról*. Pol. karcolatok. U. o., 1905. — *Egy karriér története*. Regény. U. o., 1908. — *A fiához*. Versek. U. o., 1909. — *Madame Napoleon*. Regény. U. o., 1910. — *Az asszonyok rágalmozója*. Elb. U. o., 1912. — *Sok asszony, egy férfi*. Reg. U. o., 1913. — *Ejszaka*. Reg. U. o., 1914. — *Bódító akácok*. Elb. U. o., 1915. — *Hős diákok*. Ifj. színmű. U. o., 1916. — *A boldog ember*. Reg. U. o., 1917. — *Fejedelmi kaland*. Reg. U. o., 1918. — Mint a Star-filmgyár művészeti igazgatója, egyik úttörője volt a magyar filmirodalomnak. — *Kossuth* c. alkalmi színművét 1902-ben a Városligeti Nyári Színház mutatta be. — *Tévelygő lelkek* c. 3 felv. erkölcsrajza (1905), *A forradalmár* c. 4 felv. társadalmi drámája (1907) és *Egy karriér története* c. 4 felv. szatirikus vígjátéka (1914) a Nemzeti Színházban került színre.

PALMER KALMÁN, nyug. országgyűlési elnöki főtanácsos, szül. Oláh-láposbányán (Szolnok-Doboka vm.) 1860 december 25-én, megh. Washingtonban (U. S. A.) 1933 májusában. 1874 óta jelentek meg versei, tárcái és vezércikkek különböző fővárosi lapokban. 1884-ben Erdőgyarakon nevelősködvén, megismerkedett Arany János sógorával, Ercsey Sándorral, akivel évekig levelezésben állott. Barátságuk eredménye több, Arany Jánosra vonatkozó cikke a P. Naplóban (1885 : 102. sz., 156. sz.) és a Föv. Lapokban (1886 : 293. sz.). Egyik dala: *Páros csillag az ég alján* Pete Lajos megzenésítésében a nép közt is elterjedt s mint népdal francia fordításban is megjelent a Polignac-féle anthológiában. Szépirodalmi munkái: *Költemények*. Nagybánya, 1882. (Pálmai Kálmán néven.) — *Csendes hullámok*. Költemények. Bp., 1888. (Pálmai K. néven.) — *Tell Vilmos*. Írta Schiller Frigyes. Ford. (Oicsó Ktár 1215/7. sz.) u. o., 1901. — *Endrődi Sándor emlékezete*. U. o., 1921.

RADVÁNY FERENC dr., Turóc vm. utolsó m. kir. tanfelügyelője, megh. Budapesten 1933 április 17-én. 1919-ig szerkesztette a Felvidéki Ujságot.

RAJNA FERENC, hírlapíró, szül. Solton (Pest vm.) 1861-ben, megh. Budapesten 1933 április 21-én. Írói működését 1882-ben kezdte a Harmónia c. kritikai lapnál, amelynek később szerkesztője lett. 1886-tól a N. P. Journal, legutóbb a P. Lloyd b. munkatársa volt. Számos francia és német színdarabot és oprettszöveget fordított magyarra s több magyar színpadi művet dolgozott át németre. Eredeti színművei és operett-librettói: *A milliomosnő* (Népszính.); *Az asszonyregiment*; *A hajduk hadnagya*; *Ex-lex*; *A pesti ucca* (M. Színház); *Rab Mátyás*; *Táncos huszárok* (Kir. Szính.); *A mezikői leány* (u. o.); *Szép asszony kocsisa* (Blaha L. Szính.).

SZINI LAJOS, hírlapíró, szül. Szárhegyen (Csík vm.) 1892-ben, megh. u. o. 1933 júniusában. Egy ideig budapesti, az impériumváltozás óta erdélyi lapok munkatársa volt. Marosvásárhelyen és Gyergyószentmiklóson több éven át szerkesztette a Székelyföld c. hetilapot. Versei a Zord Időben (1919/20). Tárcait rendszerint székely tájszólásban írta, jobbára Laji bá' álnéven. Munkái Osváth Erdélyi lexikona szerint: *Laji bá' a jeredőben*. — *Nyüszkölés*, 1920. — *Ózolló*, 1926.

UJHELYI NANDOR, író, szül. Budapesten 1888-ban, megh. Londonban 1933 július végén. Néhány műve túlzott erotikájáért a bíróság jogerősen elítélte s Ujhelyi a büntetés elől külföldre menekült. Előbb Bécsbe, majd Berlinbe s végül Londonba költözött. Mint német író, Franz Kammerlohr álnéven írt színdarabjai közül a *Bargeld lacht* és a *Tempo über Hundert* nagy sikert aratott. Magyar munkái: *Arisztokratizmus*. Némely hanyag és töredékes eszméje Theodor d'Yhkassar úriembernek. (Mod. Ktár 351/2. sz.) Bp., 1914. (Két kiadást ért.) — *Ezerkilencszáztizennégy*. Kortört. regény. H. és é. n. — *Ófensége kalapja*. Komédia 3 felv. Bp., 1917. (Bemut. M. Szính. 1916.) — *Tabán*. Regény. U. o., 1917. — *Egy férfi szerelmei*. Reg. U. o., 1918. — *Feleségem, feleséged, feleségünk*. Reg. H. és é. n. — *A. B. C.* Reg. Bp., 1921. — *Akit a férfiak szeretnek*. U. o., 1921. — *Akit a nők szeretnek*. Reg. U. o., 1921. — *Aladín lámpása*. Reg. U. o., 1921. — *A dzsin*. (P. Hirl. Regénytára 3. sz.) U. o., 1921. — *Egy Don Juan, akit megszállott az ördög*. Rejtélyes és szenvedélyes történet. U. o., 1921. — *Egy szerelmes ifjú története*. Nyári reg. a békéből. U. o., 1921. — *A három detektív*. (Kultúra Detektívregényei 25. sz.) U. o., 1922. — *A hercegnő*. U. o., 1922. — *Hogyan gazdagodtam meg?* Jack Niemand, a milliárdos élettörténete. Elmondja ő maga. U. o., 1922. — *A kétneműek*. Reg. egy férfiről, aki asszony lett és egy asszonyról, aki férfi lett. U. o., 1922. — *A nők ura*. Reg. U. o., 1922. (Bíróilag lefogl. 1923.) — *Mire a leányból asszony lesz*. Reg. U. o., 1923. — *A szerelem forradalma*. Reg. U. o., 1923. (Bíróilag lefogl.) — *1002. éjszaka*. Írta Frank Hellen. Ford. U. o., 1925. — *Maison Olga*. Írta Arthur Lautber. Ford. Győr, [1925]. — *Egy asszony, aki úgy él, mint a férje*. Írta Jolantha Marès. Ford. Pécs, [1925]. — *A szenzációs regény*. Bp., [1925]. — *Jack Fun császársága*. Reg. (Legjobb Könyvek 134. sz.) U. o., 1926. — *Asszonyvásár*. Bettauer regénye. Ford. U. o., [1926]. — *Korunk szenvedélyei*. 3. U. o., [1927]. — *Cserebere* c. bohózatát 1917-ben mutatta be a M. Színház; kabarédarabjai: *A bunda* (1918); *Nyári vihar* (1922).

VINCZE JÓZSEF, dr. phil., kegyesr. gimn. tanár, szül. Szőlősgyőrökön 1874 október 18-án, megh. Tatán 1933 július 14-én. Irodalomtört. cikkei a Kalazantinum, Alkotmány, M. Allam, B. Hirlap, Vas. Ujs., Tiszántúl stb. hasábjain. Munkái: *Vörösmarty kisebb eposzai*. Kolozsvár, 1898. — *Az elbeszélő költészet legújabb irodalmunkban*. Bp., 1900. — *Mikszáth munkái*. U. o., 1900. — *Irodalmi nevelés*. U. o., 1902. — *Magyar szentek legendái*. Szemelvények az Erdy-kódexből. (Irodalomtört. Olvasmányok. 2. sz.) U. o., 1905. — *Szent Barlám és Jozafát, Sz. Elek legendái*. Szemelvények a Kazinczy-kódexből. (U. az a gyűjt. 5. sz.) U. o., 1906. — *Szent Ferenc és társainak legendája*. Szemelvények az Ehrenfeld [Jókai]-kódexből. (U. az a gyűjt. 8. sz.) U. o., 1907. — *Tékozló Magdolna*. Kaposvár, 1924. G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Kiss Menyhért: Magyar miatyánk. Bp. 1933. 96 l.
- Szell József: Életem útja. Bp. 1933. 64 l. A szerző kiadása.
- Szüts Iván: Halott már minden. Bp. 1933. 80 l. Rózsavölgyi-kiadás.
- Strém István: A zöld vadász. Drámai költemény négy felvonásban. Bp. 1933. 112 l. Fórum-kiadás.
- Harsányi Lajos: Micha él? Versek. Bp. 1933. 88 l. Élet-kiadás.
- Zsirkay János: Az élet örvényei. Verses regény. Bp. 1933. 176 l. Wodianer-kiadás.
- Forgách Antal: Fanyar idő. Versek. Bp. 1933. 32 l. A szerző kiadása.
- Nagy Imre versei. Bp. é. n. 79 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Gefferth Pál: Lázadók. Modern mesejáték négy felvonásban. Bp. 1933. 95 l. Génius-kiadás.
- Sértő Kálmán: Falusi pillanat. Bp. é. n. (1933). 88 l. Génius-kiadás.
- Szász Menyhért: Húsból és vérből. Bp. 1933. 72 l. Szőlősi-kiadás.

Elbeszélő kötetek.

- Kosáryné Réz Lola: Ulrik inas. Regény. Bp. 1933. 256 l. Singer és Wolfner.
- Pekár Gyula: Az ördög az ámen árnyékában. Harminc elbeszélés. Bp. 1933. 288 l. Singer és Wolfner.
- Asztalos Gyula: A magyar élet őshajtásai. Két kötet. Bp. 1932. 192 és 178 l. A szerző kiadása.
- Komor András: Nászinduló. Regény. Bp. 1933. 320 l. Pantheon-kiadás.
- Kosztolányi Dezső: Esti Kornél. Bp. [1933]. 255 l. Génius-kiadás.
- Meschendorfer A.: Corona. Fordította Koós Károly. Két kötet. Kolozsvár, 1933. 195 és 167 l. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása.
- Nyirő József: Kopjafák. Kolozsvár. 1933. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása.
- Terescsényi György: Aranyhomok. Elbeszélések. Bp. é. n. (1933). 294 l. Singer és Wolfner-kiadás.

Színművek.

- Remsey György és Toronyi Gyula: A hajó. Színmű három felvonásban. Bp. 1933. 72 l. A Nemzeti Szövetség kiadása.
- Berczeli A. Károly: Fialatok (Keserűjáték). Szeged, 1933. 95 l. Prometheus-kiadás.
- Berczely A. Károly: Tigrisek. (Tragiko-burleszk.) Szeged 1933. 88 l. Prometheus-kiadás.

Tudományos munkák.

- Vargha Zoltán: Báró Podmaniczky János életrajza. Bp. 1933. 220 l. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.
- Eckhart Ferenc: Magyarország története. Bp. 1933. 326 l. Káldor-kiadás.
- Katona József: Bánk bán. Pintér Jenő tanulmányával.
- Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde. Ady Lajos tanulmányával.
- Madách Imre: Az ember tragédiája. Mátrai Rudolf tanulmányával. Bp. 1933.

- 286 l. Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének kiadása.
- Torday Lajos: A megyei polgári peres eljárás a XVI—XIX. században. Bp. 1933. 144 l.
- Martonyi János: A közigazgatási bíráskodás és legújabbkori fejlődése. Bp. 1932. 80 l.
- Losonczi Zoltán: A magyar nyelv 1600 óta. Bp. 1933. 24 l.
- Hajdu János: Eötvös József báró első minisztersége. (1848.) Bp. 1933. 284 l. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.
- Pornai Gyula: Garay János költészetének forrásai. Bp. 1933. 120 l. A szerző kiadása.
- Módi Mihály: Kallimachos első himnuszának kelte. Győr. 1933. 10 l. Különlenyomat a győri áll. leánygimn. 1932—33. évi Értesítőjéből.
- Méhely Lajos: A magyar faj önvédelmi harca. A mult bűnei s a jövő feladatai. Bp. 1933. 88 l. Held-nyomda.
- Méhely Lajos: A magyar fajvédelem pragmatikája. Bp. 1933. 31 l. Held-nyomda.
- Koszó János: „Nyugat alkonya“—hangulat a XIX. század első felében és Magyarországon. H. és é. n. Bp. (1933.) Különlenyomat az Egy. Phil. Közlöny 1932—33. évf.-ből.
- Kurzweil Géza: Új embertípus, új izlés, új irodalom. Pannonhalma. 1932. 13 l. Különnyomat a Pannonhalmi Szemle 1932. évf.-ből.
- Csuday Jenő: Nemzeti történetírásunk téves útjai. Bp. é. n. (1932.) 116 l. Szalay-nyomda. (Rákóczi-könyvtár 3. sz.)
- Klein Valeska: Allandósult elemek a magyar népdalszövegekben. Szeged. 1931. 64 l. Új Nemzedék Lapvállalat.
- Darkó Eugén: Bizantinisch-ungarische Beziehungen in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts. Weimar. 1933. 56 l. + 2 kép. Böhlau-Verlag.
- Mészöly Gedeon: A „darvadoz“ szó eredete. (Mutatvány a szerző „Régi rétségi életünk nyelvünkbeli nyomai“ c. tanulmányából.) Szeged. 1933. 8 l. Városnyomda. (A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára. IV. 14. sz.)
- Perényi József: Pécsi Mária elbeszélő művei. Irodalomtörténeti tanulmány. Bp. 1933. 35 l. Csáthy-kiadás.
- Steiner Lenke: Ágai Adolf (1836—1916) Bp. 1933. 46 l. Hamar-nyomda.
- Hegedüs Loránt: Gr. Széchenyi István regénye és éjtszakája bizonyítékai. Bp. 1932. 31 l. A M. Tört. Társulat kiadása.
- Nékám Lajos: Drámák az orvostudományban. Bp. 1933. 24 l. Sz. István Akadémia kiadása.
- Kincs Elek: Ady hatása. Mátészalka. 1933. 51 l. „Szatmár és Bereg“ nyomdai részvénytársaság.
- Sitzungsberichte des Bayerischen Akademie der Wissenschaften. (München): Paul Lehmann: Mitteilungen aus Handschriften. 1932. 66 l.
- G. Bergsträtter: Phonogramme im neuaramäischen Dialekt von Malule. Satzdruck u. Satzmelodie. 1933. 126 l. Georg Leidinger: Bruchstücke einer verlorenen Chronik eines unbekanntes Regensburger Verfassers des 12. Jahrhunderts. 1933. 72 l. — G. Bergsträsser Nichtkanonische Koranlesarten in Muhtasab des ibn Ginni. 1933. 92 l.
- Helga Hajdu: Lesen u. Schreiben im Spätmittelalter. Pécs. 1931. 64 l. Danubia-kiadás.

- Kardos Emilia: A pécsi német sajtó és színeszet története. Pécs, 1932. 157 l. Danubia-kiadás.
- Sáfrány István: Balassa-problémák. Pécs, 1931. 98 l. Pannonia-nyomda.
- Kozma Antal: Fenelon Felenaque-jának egy XVIII. századi magyar feldolgozása. Pécs, 1932. 77 l.
- Sós Margit: Arany János irodalmi ellenzéke. Pécs, 1933. 91 l. A Pécsi Irod. Rt. nyomása.
- Értekezések a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetéből, (Szeged.) 8. sz. Juhász Ferenc: A magyarországi jezsuita iskoladramák története. 1933. 141 l. — 9. sz. Ifj. Erdélyi László: Hugo Károly élete és művei. 1933. 113 l. — 10. sz. Tóth Emőke: Voltaire Henriade-ja és a magyar irodalom. 1933. 84 l. — 11. sz. Tolnai Gábor: Erdély magyar irodalmi élete. 1933. 143 l.
- Benkő Katalin Pirokska: A két királygyermekről szóló magyar népballadák. (Hero és Leander-monda.) Marosvásárhely, 1933. 75 l. (A szegedi m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványa. 6. sz.)
- György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai. Cluj-Kolozsvár, 1933. 23 l. (Erdélyi Tudományos Füzetek 54. sz.)
- Baróti Dezső: Juhász Gyula. Tanulmány. Szeged, 1933. 80 l. Prometheus-nyomda.
- Jakob Bleyer: Über geistige Reception u. nationales Schrifttum, Ungarische Literatur u. deutscher Einfluss. Frauenfeld u. Leipzig, é. n. (1933.) 15 l. (Sonderabdruck aus Dichtung u. Forschung. Festschrift für Emil Ermtinger.)
- Farkas László: Gr. Széchenyi István és a „Balatoni Gőzhajózás“. Veszprém, 1933. 59 l. Egyházmegyei könyvnyomda.
- György Lajos: Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdotáihoz. Bp. 1933. (Irodalomtörténeti Füzetek. Szerk. Császár Elemér. 47. sz.)
- Az Erzsébet-Tudományegyetem olasz intézeteinek füzetei, (Pécs.): 2. sz. Kardos Tibor: Callimachus. Tanulmány Mátyás király államrezonjáról. Bp. 1931. 77 l. — 4. sz. Kardos Tibor: Néhány adalék a magyarországi humanizmus Történetéhez. Pécs, 1933. 16 l.
- Győry János: A kereszténység védőbástyája. Magyarország népe a XVI. századi francia irodalomban. Bp. 1933. 62 l.
- Nagy Sándor: A vallásos nevelés és oktatás a debreceni kollégiumban a reformatortól a XIX. század közepéig. Debrecen, 1933. 103 l.
- Kántor Lajos: A magyarok a román népköltészetben. Cluj-Kolozsvár, 1933. 21 l. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 53. sz.)
- Simon Béla: Kisfaludy Sándor írói köre. Bp. 1933. 133 l. (A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől. 2. sz.)
- Mátyás Sándor: Vargha Gyula. Debrecen—Budapest, 1933. 144 l. Csáthy F. Rt. (Magyar irodalmi dolgozatok a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumából. Szerk. Pap Károly. 1. sz.)

- Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XI. vándorgyűlésének Emlékkönyve. Szerk.: György Lajos. Cluj-Kolozsvár. 1933. 129 l.
- Kner Imre: A tipografiai stílus elemei. Gyoma. 1933. 19 l. A szerző kiadása.
- Tanulmányok Budapest multjáról, I. Bp. 1932. 146 l. képekkel. (Bp. székesfőváros várostörténeti monográfiái.)
- Hekler Antal: Az újkor művészete. Bp. 1933. 252 l. A Magyar Könyvbarátok kiadása.
- Erdélyi László: Anonymus. III. Béla jegyzője. Szeged. 1933. 16 l. Szerző kiad.
- Erdélyi László: Krónikáink atyja Kézai. Szeged. 1933. 48 l. Szerző kiadása.
- Moravcsik Gyula: A görög és latin filológia magyar feladatai. Bp. 1933. 18 l. (Különlenyomat az Egyetemes Philológiai Közöny 1933. évfolyamából.)
- Kuzsinszky Bálint: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban. Bp. 1932. A Szfőváros kiadása. 423 + 2 l. [Budapest régiségei. Régészeti és történeti övkönyv. XI.]
- Péczely László: A XVI. századi énekköltés formái. Keszthely. 1931. 63 l.
- Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete. Budapest. 1933. 34 l.
- Máthé Elek: A szentmiklósi parokhia. Emlékezés Baksay Sándorra születése századik évfordulóján. Bp. 1932. 11 l. (Különlenyomat a Prot. Szemle 1932. évf.-ből.)
- Losonczi Zoltán: A magyar nyelv a XIV. század közepéről a XVI. század végéig. Bp. 1931. 22 l. (Borbély-nyomda. Mezőtúr.)
- Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók. Cluj-Kolozsvár. 1932. 63 l. Minerva-nyomda.
- Varga Ferenc: Kódexirodalmunk stíluselemei. Bp. 1933. 59 l. Sárkány-nyomda.
- Zelovich Kornél: Kandó Kálmán emlékezete. Bp. 1932. 42 l. Akadémiai kiadás.
- Pauler Ákos: A klasszikus műveltség értéke. Bp. é. n. (1933.) 8 l. Különlenyomat az Egy. Phil. Közöny 1933. évf.-ből.
- Balanyi György: Pázmány Péter népszövetségi tervezete. Bp. 1933. 17 l. Stephaneum-nyomda.
- Mínay Lajos: A Nagykunság egy elfelejtett költője. Túrkeve. 1933. 13 l. Különnyomat a túrkevei áll. polg. isk. jubileumi értesítőjéből.
- Kalmár Elek: A mondat ábrázolása. Vetített képes előadás. 65 rajzzal. Bp. 1933. 40 l. A szerző kiadása. Scholtz-bizomány.

Egyéb könyvek.

- Ignotus Pál: A horogkeresztes hadjárat. Bp. 1933. 60 l.
- Puhr Ferenc: Német nyelvtan szemléltető táblázatokban. Pécs. 1933. 40 l. Kultúra-nyomda.
- Barcsay-Amant Zoltán: Hozzászólásaim a Ludovicum történetéhez. (Különböző helyeken megjelent cikkek gyűjteménye.) Bp. 1933. 90 l. (Kézirat 175 számozott példányban. Madách-nyomda.)
- Szandtner Pál: Érettségizóink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr és szociálpolitikai tanulságai. Bp. é. n. (1933.) Szent István Akadémia kiadása.
- Löw Immanuel: Gr. Apponyi Albert. Emlékezés a szegedi zsidó hitközség gyászünnepén. 1933. II. 14. Szeged. é. n. (1933.) 7 l. Széchényi-nyomda.
- Szuchovszky Lajos: Régi utakon. Bp. 1933. 24 l. A szerző kiadása.

- Versluys J.: Baron Géza Gyula Imre Fejérváry von Komlós-Keresztes .Wien. 1932. 7 l. Arcképpel. (Sonderabdruck aus Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien. LXXXII. Band.)
- Túrmezei László: A turániság alapzása. Bp. 1933. 16 l.
- A turániság gyakorlati értéke a világ mai fordulójában. Bp. 1933. 25 l.
- Novák Lajos: Rajner Lajos emlékezete. Bp. 1932. 11 l. Stephaneum-nyomda.
- Novágh Gyula: Budapest-székesfőváros iskolánkívüli népművelési bizottságának 1933 márc. 19-én tartott díszközgyűlése. Jelentés a Bizottság 10 évi munkájáról. Bp. 1933. 24 l. Hollósy-nyomda.
- Trikál József: Kiss János emlékezete. Bp. 1933. 13 l. Stephaneum-nyomda.
- Az Institutum Geometricum (Mérnöki Intézet) alapításának százötvenedik évfordulójára. 1782—1932. Kiadja a Magyar kir. József-műegyetem az Institutum Geometricum utódja. H. és é. n. (Bp. 1932.) 92 l. Franklin-nyomda.
- Katona Lajosné: Sebestyén Gyuláné Stetina Ilona emlékének. Bp. é. n. (1933.) 15 l.

Fordítás.

- Goethe: A szenvedély trilógiája. Fordította Földessy Gyula. Bp. 1933 18. l.
A szerző kiadása.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest, X., Család-utca 17. 19.394. — K. M. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1933. (F.: Czákó Elemér dr.)

XXII. ÉVFOLYAM.

7—8. SZÁM.

1933

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONKETTEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1933.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Kardeván Károly: Madách és Heine	189
Nagy Sándor: Arany Toldijának különös sajátosságai	196

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Alszegehy Zsolt: Ki járt a pokolban?	206
Fest Sándor: Grillparzer londoni magyar ismerőse	208
Alszegehy Zsolt: A Szencsey daloskönyv egyik énekéhez	209

BÍRÁLATOK.

Pintér Jenő: Magyar Irodalom története V. k. — Herczeg Ferenc emlékezései I. k. — Hajdu János: Eötvös J. br. első miniszterisége. — Sós Margit: Arany J. irodalmi ellenzéke. — Juharos Ferenc: A magyarországi jezsuita iskoladrámák története. — György Lajos két újabb tanulmánya. — Lelkes István: A magyar-francia barátság aranykora. — Kozocsa Sándor: Az 1932. év irodalomtörténeti munkássága. — Az Erdélyi Múzeum-Egyesület . . . Emlékkönyve. — A kecskeméti Katona József-Kör Évkönyve az 1913—32. évekről. — Az Izr. M. Irod. Társulat Évkönyve 1933-ból. — Mátyás Sándor: Vargha Gyula. — Tolnai Gábor: Erdély magyar irodalmi élete. — Kincs Elek: Ady hatása. — Perényi József: Pécsi Mária elbeszélő művei. — Vincze Frigyes: Felsőkeresk. iskoláink és Eötvös J. br. reformtervei. — Farkas László: Gr. Széchenyi I. és a „Balatoni gőzhajózás“. — Minay Lajos: A Nagykúnság egy elfelejtett költője. — Baróti Dezső: Juhász Gyula. — Kastner Jenő: A Jókai-kódex és az obszerváns irodalom. — Rózsa Fejér: François Rákóczi II. dans les mémoires français de son temps. — Margit Jezerniczky: Les impressions en Français de Hongrie (1707—1848). — Vándor Gyula: Olaszország és a magyar romantika. — Grosschmidt Lajos: Másodfokú alakok algebrája. 210

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	222
II. Hírlapok	233

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemünk az 1933/34-ik tanév első felében. — Hírek az irodalomtörténetírás köréből. — Irodalomtörténet a bpesti Studióban. — Magyar írók álnevei. — Sajó Sándor emléke. — Helyreigazítás. — Elhunytak. — Társasági ügyek. — Új könyvek. — Inhalt der Selbständigen Artikel (Jahrgang 1933). — Név és tárgymutató 237

Madách és Heine.

Írta: KARDEVÁN KAROLY.

Mennél többet foglalkozunk Az ember tragédiájának forrásaival, annál jobban megvilágosodik előttünk, hogy Madách a hazai és külföldi tudományosság és költészet igen nagy területet járta be és ismeretekkel, motívumokkal dúsan gazdagodva öntötte formába főművét, mely eget, földet, isteni tervet és emberi sorsot egybekapcsol. Ismereteit nem mindig első forrásból meríti, de intuitíve mélyen fogja fel. Nem egyszer világnézetével teljesen ellentétes írók művei hatottak fantáziájára s alakultak át benne az ő költői céljainak szolgálatában. Ezekhez az írókhoz tartozik Heinrich Heine is.

Az ember tragédiájának három színében szerepelnek nimfák: a paradicsomon kívüli harmadik, a görög színben és eltorzult alakjukban a Tankréd-jelenetben. Először a Föld szellemének szavára jelennek meg, válaszul Lucifernek arra a kérdésére, hogy miképp fér az ember az ő büszke közelébe, ha istenül fogadja. A Föld szelleme így felel:

Elrészletezve vízben, fellegekben,
Ligetben, mindenütt, hová benéz
Erős vágyakkal és emelt kebellet.

Eltűnik és „a ligetet, forrást tünde, játszi nimfák népesítik“. Éva boldog, mert most, ha az isteni gondviselést elvetették is maguktól, van kihez biztató szóért, tanácsért fordulniok. Lucifer meglegedetten dörzsöli kezét, mert e nimfákkal — úgy gondolja — csatát nyer az Úr ellen, Ádámnak és Évának az ég felé forduló tekintetét a földre szegezheti:

Nem is kérhettek jobb helyütt tanácsot —
Kik, amint kértek, már határozatok —
Mint ép e kedves, tünde alakoktól,
Kik úgy felelnek, mint kérdéseitek szól:
A tiszta szívre mosolyogva néznek,
Ijesztő rémül a kétségbesőnek;
Ők kísérendnek végig száz alakban,
Százféleképen átváltozottan,
A fürkésző bölcsnek üde árnya
S örök, ifjú szíveknek ideálja.

A Föld szelleme a természeti erőknek képviselője. Ezt a szellemet magát az ember nem ismerheti meg Lucifer segítségével sem, de ha úgy nézi a természetet, hogy erős vágyakkal és emelt kebellet keresi benne a szellemet, Isten megnyilatkozását, akkor tündérek alakjában feltárja magát előtte. Hogy pedig a Föld szelleme elfogadja az istenítést, az nincs ellentétben az Úr parancsával, ellenkezőleg, bizonyítéka, hogy nincs száműzve minden szellemkapcsolatból, mint Lucifer. Tudnia kell, hogy a görög világban az emberek benne, a természetben fogják imádni Istent s Lucifer kénytelen magával megalkudni s a gondviselésnek ezt az alárendelt, pantheisztikus formáját felajánlani az első emberpárnak, hogy vissza ne térjen magához az Úrhoz. A Föld szelleme pedig engedelmes hű szelleme az Úrnak. Szerepét félreérti, aki a világűrbeli jelenetben materializmust olvas ki szavaiból, mint Alexander Bernát. Jellemző Madáchra, hogy forrásait nem egyszer eredeti szellemükkel teljesen ellentétes értelemben illeszti be művének tervébe, mi megtéveszthette magyarázóit. De ez már külön vizsgálatra tartozik.

A nimfákkal a görög színen találkozunk ismét. Ádám—Miltiades neje Éva—Lucia áldozatot mutat be Aphroditének, mire „az áldozat füstjében Eros mosolyogva megjelenik, a chárison körülállják és rózsákat hintenek rá“ és mikor fiával, Kimonnal a nép dühe elől a csarnokba menekül, „két nimfa rózsaláncot bocsát le mögöttük a nép előtt“. Ekkor Lucifer bosszúsán szól a templom felé fordulva:

Csak e mindig megifjuló, örökké
Szépnek látása ne zavarja folyvást.
Úgy fázom idegenszerű körében,
Mely a meztelent is szemérmessé,
A bünt nemessé és a végzetet
Magasztossá teszi rózsáival
S az egyszerűség csókos ajkival.
Mért késik oly soká az én világom,
A torzalak, a kétép rémület,
Hogy elriassza e káprázatot,
Mely küzdelemben a már-már bukó
Embert mindannyiszor fölkelte újra.

Midőn pedig Miltiades a bakó bárdja alá hajtja fejét, „a templomból a halál némtője mint szelíd tekintetű ifjú lefordított fáklyával és koszorúval Ádámhoz lép és Éva szívébe megnyugvás száll“, Lucifer tehetetlen dühvel kiáltja:

Atok reád, hiú ábrándvilág,
Mégint elrontád legszebb percemet.

A görög vallás a természet imádása, erről mondja Lucifer, hogy a mezítelen szemérmessé teszi, mert a meztelen testet is a vallásos áhitat körébe vonja; a bűnt nemessé teszi, mert a nép szerelmi kultusza az Úr előtt bűn ugyan, de a vallásos érzelmekkel megnemesül s a hit magát a végzetet is magasztossá teszi s megadja a lélek nyugalmát. Mindez oly idegen Lucifertől, ki küzdést kíván, diszharmoníát, mint maga mondja. Türelmetlenül várja az ő világát, a *torzalakot*, a *kétes rémületet*. Ez a világ késik, de elkövetkezik a Tankréd-jelenetben.

Ádám—Tankréd a zárda ajtajához lép, hogy a kor szellemével dacolva kiragadja Éva—Izaurát, mire „a tornyon egy kuvik kiált, a légben boszorkányok szállnak s az ajtó előtt egy esontváz kél a földből“ s fenyegetve áll Ádám előtt.

Milyen alakok,
Ti változátok-é el, vagy magam?
Ismertelek, midőn mosolyogtatok,
 Mi itt valóság és mi itten álom?

Lucifer pedig boldog: íme itt van az ő világa, a torzalak, a kétes rémület:

Véletlenül mi kedves társaságba
 Juték. Mi régtől várom e szerenesét.
 Ez illedelmes szép boszorkányhad,
 Mely a meztelen nimfát mindazáltal
 Orcátlanságban messze túlhaladja,
 Ez a vén bajtárs, a rémes halál,
 Mely torzképezve a rideg erényt,
 Megútáltatja azt a föld flával:
 Mind üdvözöllek!

A meztelen nimfák, kiket a görög színben megnemesített a vallásos áhitat, itten arcátlan boszorkányok. A halál már nem szelíd tekintetű ifjú, hanem a keresztények rémes halála, csontváz, torzképe a rideg erénynek, mert az erény a halálra való előkészületben áll, mi végre magát az erényt is megútáltatja az emberrel. Maga a csontváz mondja:

En vagyok az, ki ott lesz
 Minden esőkodban, minden ölelésben.

A görög-római mitikus világot, a szépség vallását, mint Hegel nevezte, Schiller is szembeállította a keresztény népi képzeletvilággal s a halált megszemélyesítő fáklyás ifjút és a csontvázat ugyancsak esztétikai szempontból hasonlította össze:

Damals trat kein grässliches Gerippe
Vor das Bett des Sterbenden. Ein Kuss
Nahm das letzte Leben von der Lippe,
Damals trat kein grässliches Gerippe

Mint ismeretes, Lessing „Wie die Alten den Tod gebildet“ című értekezésében elvetendőnek találja a képzőművészetben a csontvázhalált, hiszen az Írás is a halál angyaláról beszél. „Csak a félreértett vallás képes bennünket a széptől eltávolítani és az igazi, a helyesen értelmezett igazi vallás bizonyítéka, hogy bennünket mindenütt a széphez vezet vissza“ — így fejezi be vizsgálatait.

Madách a kétféle mitikus képzeletvilágot genetikusan köti össze, szerinte a boszorkány és a csontváz torzult alakja a nimfának és a halál nemtőjének. Ebben Heine hatását látom. Heine szerint a görög-római mitológiai alakok tovább éltek a keresztény népképzeletben. „Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland“ (1834) című munkájában azt fejtegeti, hogy a görög-római isteneket a keresztény papság nem tartotta a képzelet szüleményeinek, hanem ördögöknek és gonosz szellemeknek, kik Krisztus uralma óta elátkozottan bujdosnak barlangokban és romok között: „...dass die christliche Priesterschaft die vorgefundenen alten Nationalgötter nicht als leere Hirngespinnste verwarf, sondern ihnen eine wirkliche Existenz einräumte, aber dabei behauptete, alle diese Götter seien lauter Teufel und Teufelinnen gewesen“, „an die Stelle einer durchgötterten Natur trat eine durchchteufelte“. Ezt fejtegeti „Elementargeister“ és „Die Götter im Exil“ című munkáiban és állítását mondákkal illusztrálja. „Die Götter im Exil“ című munkájában így foglalja össze kutatásait: „Der Volksglaube schrieb jenen Göttern jetzt eine zwar wirkliche, aber vermaledeite Existenz zu, in dieser Ansicht ganz übereinstimmend mit der Lehre der Kirche. Letztere erklärte die alten Götter keineswegs, wie die Philosophen getan, für Chimären, für Ausgeburten des Lugs und des Irrtums, sondern sie hielt sie vielmehr für böse Geister, welche durch den Sieg Christi vom Lichtgipfel ihrer Macht gestürzt jetzt auf Erden im Dunkel alter Tempeltrümmer oder Zaubervälder ihr Wesen treiben... Alles, was auf dieses Thema Bezug hat, die Umgestaltung der alten Naturkulte in Satansdienst und des heidnischen Priestertums in Hexerei, diese Ver-teufelung der Götter habe ich sowohl in den Beiträgen „Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland“, wie in

den ‚Elementargeistern‘ ununwunden besprochen...“ Heine kiemeli, hogy ez az ő kutatásainak eredménye, melyet sokan átvettek tőle anélkül, hogy őt megnevezték volna. Börnéről szóló könyvében is visszatér erre a tárgyra.

Heine fejtegetéseinek és Madách ábrázolásának rokonsága és eltérése nyilvánvaló. Heine azt bizonyítja, hogy a keresztény képzeletvilágban a görög-római istenek mint gonosz szellemek tovább élnek a többi ördög és boszorkány között (ezt tévesen egyházi tanításnak tartja), míg Madách ábrázolásában a boszorkányok a nimfáknak eltorzult alakjai és ugyanúgy torzul el a halál nemtője csontvázzá az új világban.

Mielőtt rámutatnánk arra, hogy Madách, eltérően Heine világnézetétől, tisztára a maga költői céljainak megfelelően alakítja át és használja fel a Heinétől kölcsönzött motívumot, még más megegyezésre akarjuk a figyelmet felhívni. Midőn Ádám—Tankréd megpillantja Éva—Izaurát, heves szerelemre lobban iránta, mikép minden színben, hol váratlanul meglátja azt a nőt, kiben „szebb létre feslik léte“:

Hogy is lehet test így *átszellemülve*,
Ily nemes és ily imádatos.

Az átszellemült testen Lucifer kárörvendve gúnyolódik:

Átszellemült test! — Oh, a sors valóban
Nem büntethetné jobban a szerelmezt
Órültségéért, mint beteljesítvén
Mindazt, amit csak kedvesére halmoz.

Az átszellemült test Heine kritikájának és gúnyolódásának kedvence célpontja történetfilozófiai fejtegetéseiben. A szenzualizmusnak a spiritualizmus elleni harcáról szólva, szatírákat emleget, „melyeknek tárgya rendszeren az az ellentét volt, melybe az ember önmagával kerül, ha csak szellem akar lenni“. „Hatten die Juden den Leib nur mit Geringschätzung betrachtet, so sind die Christen auf dieser Bahn noch weiter gegangen und betrachteten ihn als etwas Schlechtes, als Übel selbst.“ „Der wahre Christ spazierte mit ängstlich verschlossenen Sinnen, wie ein abstraktes Gespenst in der blühenden Natur umher.“ „...eben durch die Verdammnis des Fleisches die unschuldigsten Sinnesfreuden eine Sünde werden.“ Ilyen értelemben mondja Ádám a Tankréd-szín végén:

Nemesbbé vágytam tenni élveink
S bűn bélyegét sűték az élvezetre.

Megjegyezzük még, hogy Heine a homouzion- és homoiu- zion-vitára is kitér történetfilozófiai munkájában.

Heine vallásos gondolatai jórészben csak formájukban eredetiek, de éppen ebben mutatnak rokonságot Madách soraival. Kiindulópontjukat a saint-simonista iskolában találjuk, melynek követőivel Heine Berlinben került összeköttetésbe. Szerintük a kereszténység mai formájában túlélte magát s nem maradt belőle más érvényben, mint a felebaráti szeretet, az erkölcsnek isteni eredetű alapja. Vissza akarták helyezni a testet jogaiba és az élvezetek erkölcsösségét igazolni. Ettől az iskolától vette át Heine pantheisztikus felfogását, mely szerint a világ nem az isteni szellemtől van áthatva, hanem vele egy. Az iskola végső gyökerei Hegelen túl Spinoza tanításaihoz vezetnek és Hegelt és Spinozát olvasva gyakran úgy véljük, hogy Madách alakító fantáziájára közvetlenül hatottak.

Heine tehát nemcsak a zsidó-keresztény spiritualizmus istenezsméje, de általában a deizmus ellen is állást foglalt: „In der Tat, wir sind dem Deismus entwachsen. Wir sind frei und wollen keines donnernden Tyrannen. *Wir sind mündig und bedürfen keiner väterlichen Vorsorge.*“ Madách álláspontja evvel homlokegyenest ellenkező, hiszen az ő főművének alap gondolata az, hogy tisztán tudással, a gondviselésbe vetett hit nélkül az embernek nem volna ereje a világtörténelmet végigküzdeni. Ha Ádám a paradicsomban megtudta volna az ő fájának történetét úgy, ahogy a gondviselésbe vetett hit nélküli tudás mutatja, el kellett volna pusztítania magát s elejét venni az emberiség történetének. Az ember tragédiája az embernek és az emberiségnek kettős tragédiája. Az emberiség tragédiája, hogyha bármely eszmével Isten nélkül keresi a boldogságot — úgy érzi — elbukik s ha az ember az isteni gondviselésbe vetett hit nélkül mint filozófus nézi végig az emberiség küzdelmét, a tudás egész birodalmát, relatív értékét, tragédiája az, hogy ki kell ábrándulnia abból a tudásból, melyről azt hitte, hogy a gondviselésbe vetett hitet is pótolja. E kettős tragédiából van felemelkedés: a gondviselésbe vetett hittel való életküzdelem. Ez az értelme a „bízva bízzál“ intelemnek. Nem henye, odavetett frázis ez, hanem szervesen következik a tragédia megoldásából.

Madách ábrázolásának tehát nincs, nem is lehet éle a tiszta kereszténység ellen, hiszen művét bibliai szellemben indítja meg s keresztény felfogással fejeti meg. Sőt mintha munkájának alap-

eszméje nem utolsó részben a heinei hadakozás tüzeben kovácsolódott volna korának divatos felfogása s az egyébként örök emberi kételyek ellen. Különben Heine matrác-sírboltjában maga is visszatért Istenhez, kit egész életében tagadva is és gúnyolódva mégis keresett, hitet tett a személyes Isten, a halhatatlanság mellett és költészetének legmérgelesebb virágait — mint maga mondta — szeretete volna kigyomlálni. A Romanzerohoz írt utószóban írja: „Ja, ich bin zurückerkehrt zu Gott, wie der verlorene Sohn, nachdem ich lange Zeit bei den Hegelianern die Schweine gehütet“. „Ich habe vom Gott der Pantheisten geredet, aber ich kann nicht umhin zu bemerken, dass es im Grunde gar kein Gott ist, sowie überhaupt die Pantheisten nur verschämte Atheisten sind...“ Pozitív vallásról azonban akkor sem akart tudni.

Legyen szabad e helyt ismételten hangsúlyoznom,* hogy Madách a paradicsomi jelenetben éppúgy számított a bibliai elbeszélés általános ismeretére, mint a görög tragédiáírók a görög mondák közismertségére. Madách művének tragikus félreértései nagyrészt ennek az igazságnak fel nem ismeréséből származnak. Fel tudták tételezni azt az esztétikai képtelenséget, hogy Madách Adámot és Évát, az első emberpárt angyalokkal és ördögökkel természettudományos felfogással szerepelteti a paradicsomban. Ádám szerintük Madách ábrázolásában nem volt halhatatlannak teremtve és sértett dachból maga hagyja el a paradicsomot. Ha igazuk volna, Madáchnak nem Adámot és Évát, hanem barlanglakó ősembereket kellett volna helyettük szerepeltetnie.

A boszorkány és a csontváz szerepének sincs semmi éle a kereszténység ellen. Madách nem mondja Schillerrel: „Schöne Welt, wo bist du? Kehre wieder!“, ennek az ő művében nem volna semmi értelme. Lucifer s részben Ádám kritikája velük szemben nem a tiszta kereszténység ellen szól, melyről Keppler a tanítványával még halkán, óvatosan beszél, hanem a helyzetnek megfelelően a boszorkányok és a csontváz ellen, melyek nem a keresztény vallás tartozékai, hanem a népképzelet szüleményei. Ezeket azonban Madách mint költő nagy becsben tartja. Kisfaludy Társaságbeli székfoglalójában fejtegeti, hogy „a vallás az észnek költészete s a költészet a szívnek vallása“. De hogy

* V. ö. Madách-revizió c. tanulmányomat a Napkelet 1931. évfolyamában.

a vallás a költészet céljainak megfelelően, „szabadnak kell lenni minden orthodox védelemtől, minden igazhitéségi láncolattól s a költő felhasználhatja azt a hitet, melyet a nép örök ifjú alkotó ereje észrevétlenül alkot a mereven szabályozott vallás mellett szíve ürének kitöltésére, — hogy úgy mondjam — házi használatára, mellyel tündérekkel népesíti a napsugaras völgyet, törpékkel a bánya fenekét, boszorkányokkal a szirtek ködülte ormát...”

A népképzelet alakjait Madách mesterien illesztette be nagy művének hatalmas tervébe, melyhez sok tudós és költő között Heine is szolgáltatott egy motívumot.

Arany Toldijának különös sajátosságai.¹

Írta: NAGY SANDOR.

Toldi műfajának, a nagyobb hősi elbeszélésnek mintaképe. De általános, műfajával közös tulajdonságain kívül, melyekben párját ritkítja (legkiválóbb a jellemrajza, szerkezete és nyelve), különös sajátosságai is vannak, melyek neki nemcsak az egyetemes magyar, hanem Arany János epikai költészetében is különleges helyet biztosítanak. E sajátosságok részint a költő egyéniségében, részint a kor szellemében gyökereznek. Ezek: a népiesség; a realizmus, az egyszerűség, a célzatosság, az erő és az ifjúság.

Toldi egyik legjellemzőbb sajátossága: *népiessége*. Ezt már a Kisfaludy-Társaság pályázata is kikötötte, de a Petőfi által kezdeti népies költői irány divata is kívánta. A tárgy maga, Ilosvai hagyományában, miként báró Kemény Zsigmond megállapította, csak kisebb részében népies. Népies vonásai: a kisebbik fiú mellőzése, ki ennek ellenére felküzd magát; Toldi Miklós hírnevének alapja a nagy testi erő s tegyük hozzá, a bajvívás lefokozása birkózással. Ellenben népietlenek: Toldi minden feltűnő esemény nélküli gyermekkor, életpályájának szűkkörű volta, egyes tetteinek grotesksége. Arany a tárgyat sok tekintetben népiesen dolgozta fel; alakjait népies felfogással, részben népies minták után formálta, indítékaiba népieseket, meséjébe népies jeleneteket szőtt, kompozíciójában figyelembe vette a népmesét, elbeszél-

¹ Mutatvány *Arany Toldija* című nagyobb irodalomtörténeti és széptani tanulmányomból.

lésébe, stíljébe a népi beszéd sajátosságait olvastotta, nyelvét pedig a nép ajkáról vette a maga gyökeres eredetiségében és gazdagságában.

Már most az a kérdés: művészi népköltemény-e *Toldi* s szerzője népköltő-e, minek Petőfi kedvvel nevezte s amely elnevezés az egykorú irodalomban s később is többször felmerült.

Toldi népiességének felfogása az idők folyamán változott s e változás a népiességnek, mint költészeti elvnek virágzásával s elhanyaglásával függ össze.

A költemény megjelenésének időpontjában a népies költői irány delelőjén volt. Ezt képviselte Petőfi fényes költészete a lírában s *János vitézzel* az epikában is. Ez irányt szentesítette a Kisfaludy-Társaság pályázata népies tárgyú, formájú és szellemű költői elbeszélésre, melyre *Toldi* készült. Természetes tehát, hogy *Toldi*ban főképp a népiesség nyerte meg a köztetszést s Toldy Ferenc a Magyar Szépirodalmi Szemlében (1847, II.) közölt kitűnő bírálatában, mely a mű értékelésében alapvető lett, különösen népiességét emelte ki.

„E költemény legkitűnőbb sajátossága a népiesség... mely nemcsak a kifejezősmódban, nemcsak a nyelvezet s a verssel bánásban — ezek külsőségek —, hanem és leginkább a felfogás naívságában áll, e látszó öntudathányban, mely azon kor népköltőinél találtatik csak, midőn a tudomány és művészet a természet közvetlenségére még olvastólalag nem hatott, midőn a költő korának és népének szemléletét és érzését nem a művészetnek, melyet nem ismer, törvényeihez... szabja, hanem belső szükségességből úgy adja, mint az benne, népének hasonműveltségű tagjában visszatükröződik, ki nem műveltségre, hanem csak egyedi felsőbb adományokra nézve áll népe fölött. Ez a népköltő lényege szorosabb értelemben s e tulajdonság tiszta, foltatlan birtoka teszi Arany János művét ritka tüneményé az egyetemes műköltészetben s egyetlenné a magyar irodalomban... Itt a népies jellem részben és egészben híven fenntartatott s a költő virtuozitása éppen abban tűnik ki, hogy műve szálait a művészet kívánalmái szerint oly tökéletesen szötte, anélkül, hogy a magasabb műveltségű költőnek s művésznek kezei érezhető külleket hagynának.“

Toldy Ferenc felfogása szerint tehát *Toldi* művészi népköltemény, szerzője modern népköltő. E felfogás lett uralkodóvá az irodalomban, ehhez csatlakozott br. Kemény Zsigmond is, ki midőn tanulmányában *Toldi* népiességéről szól, Toldy Ferenc szavait idézi.

Azonban a népiesség, mint költészeti elv, az ötvenes évek közepétől becsét vesztette. Lejáratták Petőfi izléstelen utánczóit, a vidékieskedőket, a sallangosokat. Maga Erdélyi János, a népies

irány egykori előkészítője, elméletírója és harcosa küzd ellene. Míg *Toldi* megjelenésekor azt írta, hogy Arany benne a „népi és művelt költő tulajdonait a legfényesebb sikerrel tudá egyesíteni“, 1856-ban, Arany kisebb költeményei bírálatában, a népiesség némi jelentéktelen túlzása miatt az irodalom legridegebb nyilatkozatát tette *Toldiról*.

Ez ízlésváltozásnak tulajdonítandó, hogy Salamon Ferenc, ki fényes történetírói pályáját irodalmi tanulmányokkal kezdte, Arany János és a népiesség című értekezésében (Budapesti Hírlap, 1856, 159—162., később Tanulmányaiiban) már erélyesen cáfolja Toldy Ferenc felfogását s tagadja, hogy *Toldi* népies költemény. Szerinte a „népies“ műszó alaptalanul von válaszfalat a nemzeti költészet alkotásai közt, holott „nem az anyag szerint méltatjuk a költőket, hanem alakító tehetség, teremtő erő szerint, mely az anyagot a maga illő formájába tudja önteni“. Ha megkülönböztetjük a nemzeti költészetet a népiestől, akkor *Toldinak* mintegy alsóbb helyet mutatunk ki az irodalomban. Szerinte se tárgy, se forma tekintetében nincs különbség a népies és nem-népies között. Toldy Ferenc *Toldi*-bírálatára vonatkozva tanulmányát így végzi: „Arany János, igaz, ritka tünemény, de nem azért, mintha öntudatlan volna, hanem éppen azért, mivel öntudatos művész; nem azért, mintha népköltő volna, hanem azért, mert költő és a költők ritka tünemények.“

Salamon Ferenc felfogását megtámadta Greguss Ágost, a jeles esztétikus, *Eszmezsere a népiesség ügyében* című cikkében (Pesti Napló, 1856. 350.). Ő a műköltészetben belül megkülönbözteti a népies költészetet. „Van, úgymond, a műköltészetnek olyan módja, mely mint eszményesített népköltészet, ennek szellemi látkörét, felfogását, hangulatát tükrözteti vissza...“ Szóval, van művészi népköltészet, melynek, miként magának a népköltészetnek lényegét teszi: „a szemlélet közvetlensége, a felfogás naivsága, a közösen érzett érzelmeknek s közösen gondolt gondolatoknak azon ösztönszerű kifakadása inkább, mint kifejezése, melyet az öntudat közvetítő ereje még át nem hatott...“ Hogy, szerinte, *Toldi* ilyen művészi népies költemény, erre Toldy Ferenc cikkéből felhossa Lajos király beszédét (XII. ének) s a költeményt befejező versszakot.

„Úgy beszél el Toldi történetét, mintha ő maga is, az elbeszélő, egy volna a nép közül; amit elmond... az tárgyilag valótlan, de ő itt nem a tárgyilagosságnak, hanem a népies felfogás naívságának visszaadásában igaz.“ Arany,

Greguss szerint, „alsóbbfokú felfogás kategóriái szerint naívnul, közvetlen természetességgel, a szűkebb kör ismereteinek a távolabb eső, szélesebb, nem ismert kör tárgyaira való gyermekded alkalmazásával, szóval, népies elfogultsággal tünteti fel tárgyát“.

Salamon nem hagyta a dolgot válasz nélkül. (Néhány szó Arany Toldijáról, feleletül Greguss Ágostnak, Budapesti Hirlap, 1856. 176, 177, 182, 183.) Greguss példái nem győzték meg őt, amennyiben azok, szerinte, tárgyilag is valók. Igaz, hogy a naivitás egyik költői eleme *Toldi*nak, de „nem a költő naív felfogása az, ami e hatást teszi, hanem a személyeké“. Igaz, hogy Arany a nép nyelvén írt, de nem csupán egy alsóbb műveltségű közönséget tartott szem előtt. Csak tárgyát tartotta szem előtt s tárgyhöz híven vette a nyelvet, hasonlatokat, leírásokat. Greguss szerint a költő idegen felfogás szerint írta *Toldit*, szerinte csak helyes és egyetlen célszerű felfogás szerint.

Tehát Toldy Ferenc és Greguss Ágost szerint *Toldi* népies költemény, mondhatni: művészi népköltemény, Salamon Ferenc szerint egyszerűen művészi költemény, melynek népies elemeit tárgya hozta magával.

Nézzük, mit mond idevonatkozólag maga Arany.

„A népköltő feladata nem az, hogy olvegyüljön a durva nép közt s legyen egyszerűvé vele, hanem az, hogy tanulja meg a legfensőbb költői szépségeket is a népek élvezhető alakban adni elő. Ez lebegett előttem, midőn a *Toldit* írtam.“ (Szilágyi Istvánhoz, 1847, nagypéntek.)

E nyilatkozatból az következik, hogy Arany költői feladatának a népszerűséget, közérthetőséget tartotta. Csakis ily értelemben illik reá Petőfi dicséréte:

Ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját,
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

Nagy fáradoalmait, ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi, költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára!

(Arany Jánoshoz.)

Mert *Toldi* népiessége nem egészen a *János vitézé*. E tekintetben a két költemény jellemző különbségét talán egy rokon hely: Jancsi beszéde a francia s Miklós beszéde a magyar király előtt, — szemlélteti. Jancsi, a nép izlésének megfelelően, úgy be-

szél a francia király előtt, mint egy jónevelésű parasztleány a falusi bíró előtt:

„Köszönöm szépen a kelmed jó 'karatját.“ (XIII. 19.)

Míg Miklós úgy szól, ahogy a helyzet kívánja. Petőfi szem-melláthatólag inkább a népet, Arany pedig az egész közönséget tartja szem előtt.

Aranyt kezdettől kiváló stílérzék jellemezte. Tudta, hogy minden költői tárgynak megvan az egyetlen, hozzá illő, természetes felfogása. Toldi Miklós története népies környezetből emelkedik a nemzeti élet magasabb körébe; az előbbi természetesen népiesen, az utóbbit népszerűen ugyan, de egészben mégis hozzá illő felfogással dolgozza fel. Itt a szellem és stíl népies eredetű elemei mint általános magyaros elemek szerepelnek.

Azonban tagadhatatlanul vannak *Toldi*-ban részletek, melyek inkább a szorosabb értelemben vett népet tartják szem előtt, hol a népiesség nem a tárgyhoz tartozó stíl, hanem divat, de szerencsére kisebb számmal, csekélyebb jelentőséggel, mintsem a költemény művészetét csorbítanák. Ilyenek: György Lajos király előtti beszédének egy részlete (VIII, 9), melyet sem a beszélő személye, sem a helyzet nem indokol. (György beszédének népiességét a II. énekben a falusi környezet teszi stílszerűvé); a VIII. ének első versszak a s XI. énekben a királyi sátor rajza, melyekben a költő népi mesélő pózát ölti fel s a költeményt befejező utolsó szak, mely népies módon mintegy megismétli azt, amit a költő az előző szakban a költemény magasabb hangnemében már elmondott. E kizáróan népies modorú részleteket részben a pályázat népies szellem- és formakövetelményének, részben az irodalmi divatnak rovására kell írni.

Hogy Arany *Toldi*-ban a népies elemeket bizonyos tekintetben a kor divatából folyólag használta, annak maga is többször kifejezést adott. Így mindjárt Petőfinek írt első levelében:

„Nemzeti költészetet csak azontúl remélek, ha előbb népi költészet virágzott.“ (Szalonta, 1847 február 11.)

Szilágyi Istvánnak 1847 szeptember 6-án ezt írja:

„Szeretem a nemzeti költészetet; a népiesség köntösében még most, később majd pusztán...“ „A Szépirodalmi Szemle (t. i. Erdélyi János) ... teljesen ki mondja az én elvem, melyre én a népies kezdet által készülök: legyen a költészet sem úri, sem népi, hanem érthető és élvezhető közös jó mindenkinek, kit ép elmével áldott meg Isten.“

E nyilatkozatokból az is kitűnik, hogy Arany a népiességet tisztán széptani szempontból fogta fel s átmenetnek tekintette a tisztán nemzeti költészethez. Felfogása tehát különbözik Petőfiétől, ki a népies irányzat művelésében politikai eszközt is látott. E felfogása már Aranyhoz írt első levelében is kitűnt: „A népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék s ez a század földadata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek...“ (Pest, 1847 febr. 4.).

Toldi másik sajátja a *realizmus*, az a műirány, mely a szép ábrázolásában az átlagos valóságot tartja irányadónak. A realizmus összefügg a népiességgel, sőt a népies költői irány úgy fogható fel, mint az európai egyetemes realista irányzat kezdeti megnyilatkozása irodalmunkban. A realista irány a költői tárgykör kiszélesítésével járt; külföldön a polgári osztályt vonta a költészet körébe, nálunk a földművesosztályt, mint a legmagyarabbnak tekintett népréteget.

A realizmus *Toldi*ban a főhős alakjától kezdve a nyelvig a költői alkotás és kidolgozás minden mozzanatában nyilatkozik. Csak Vörösmarty valamelyik hasonfajú éposza mellé kell állítani s látjuk, mennyivel tágabb s az élethez közelebb álló költői világa. A főhős jelleme sokoldalú, jó és rossz tulajdonságokból összetett, a nagyobb vonásokat apróbbak színezik s teszik teljessé és élethűvé. A nagyobb események közé egyszerűbb, köznapibb jelenetek vegyülnek; e mellékjelenetek átlagos igazságúak, ahogy az életben is történni szoktak; nincs bennük rendkívüli, különös. Ilyen Bence megterítése a nádasi ebédnél: a szokásos terítéshez elsősorban asztal kell; ezt csinál Bence az üres tarsolyból és a fedeléből; szóval megadja a módját. Ilyen kiválóan reális jelenetek: a lakomai előkészület, Miklós ebédje, mulatása. Mind megfesthető, mozgóképen leperegtethető, jellemző, élethű zsánerkép. E reális jelenetek a cselekvénybe vegyülve, annak az élet teljes színét adják.

Reális a stíl, a nyelv, mely az életé.

De e realizmus minden megnyilatkozása egyszersmind költői is.

A népiességgel és realizmussal együtt jár az *egyszerűség*, mely *Toldi* egyik legszebb díszé s megjelenése idején, az érthetetlen szépségek divatában kétszeres érdeme volt.

Egyszerű, természetes alakokat, kezdeties viszonyokat rajzol; naív érzésvilágot, milyen az ifjú szív feltörekvő vágya, anyai és fiúi szeretet, tiszta erkölcs; meséje átlátszó, stílje cico-mátlan, mindent természetesen, magától értődően fejez ki. Arany a legegyszerűbb eszközökkel dolgozik s a legművészebb hatást éri el; az egész költemény oly egyszerű, hogy a gyermek is feléri ésszel, de oly művészi, hogy a legműveltebb is gyönyörködhetik benne. Ez a költészet csúcspontja, hol művészet és élet össze-ölelkezik.

Az egyszerűség művészetének próbaköve, ha az egyszerű ember azt hiszi, hogy olyat ő is tudna írni. Jókai pályája elején a legnagyobb sikernek tartotta a palóc parasztnő mondását, ki egy elbeszélésére azt véleményezte, hogy úgy ő is tudna írni.

Hasonló esetet mond el *Toldival* kapcsolatban Salamon Ferenc is.

„*Toldi* megjelenése után nemsokára egy igen derék földbirtokostól hallám, hogy az a *Toldi* mulatságos, érdekes olvasmány, de ha neki adná magát, ő is tudna olyat írni... Megcsalta e kristálytisztaságú mű, melynek fenekét oly közel képzelte állani a fölületéhez.“ (Arany J. és a népiesség, 1856. Irodalmi tanulmányok.)

Toldi e művészi tulajdonsága megkapta Petőfit is:

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja...
(*Arany Jánoshoz.*)

Arany is, midőn az évek távolából *Toldira* emlékezett, egyszerűségét emelte ki:

Egyszerű az ének, rajta semmi dísz tán,
De a szívből fakadt melegen és tisztán.
(*Toldi szerelme*, I. 2.)

Van *Toldinak* olyan sajátága, mely megjelenése idején népszerűségét nem csekély mértékben emelte: korszerű demokratikus *célzatossága*. Maga Arany mondja:

„*Toldi* fogadtatására igen sokat tett... a demokrácia felé gravitáló közszellem.“ (Tompához, 1854 november.)

Toldi meséje mintegy költői párhuzam a kor politikai történetéhez, Miklósnak elnyomott, alacsony sorsából való kiemelkedése a jobbágyság felszabadulásának költőileg előlegezett képe.

Mily meggyőző szellemi érv a kor legnemesebb törekvéséhez, hatalmas erkölcsi erőforrás felszabadítandónak és felszabadító-nak egyaránt.

Nem kimondott s kiélezett célzata ez a költőnek; sehol sem sejteti, hogy kora törekvéseit akarná szimbolizálni. *Toldi* nem iránymű; az eszme a levegőben volt, félig önkéntelenül vezette a költő tollát.

Arany demokratikus felfogása saját korának, a mult század negyvenes éveinek eszmevilágában gyökerezik. Hisz a nép őseréjében, romlatlanságában s tőle várja a társadalom megújhdását. Miként az egykorú írók: br. Eötvös József, Szigligeti, Petőfi, rokonszenvével teljesen a nép mellett van, azt jónak, erkölcsösnek, deréknek rajzolja. *Toldi*ban a romlatlan népi őserőt Miklós és környezete képviseli, a romlottlelkű úriosztályt György és emberei. De a költő elve nem az irány ósatyjáié, Rousseau-é: visszatérni a természethez, a faluhoz, a néphez; nem is egészen Petőfié, ki szerint „égbe a népet, pokolba az arisztokráciát!” (Aranyhoz, Pest, 1847 február 4.), hanem a derék, tehetséges nép fiát s vele a romlatlan népi erkölcsöt az úriosztályba vinni, vele felfrissíteni. Miklós elégedetlen parasztsorsával s vitézi (úri) életre vágyik; Györgyre súlyos büntetés a királyi udvarból való kitiltása s Nagyfaluba, a természethez való visszatérése.

A költői remekművek örök időkre szóló igazságaikkal az élet számos viszonyára illenek s a változó idők új meg új jelentőséget találnak bennük. Így van ez *Toldi*val is. Már Gyulai Pál megjegyezte, hogy Toldi Miklós története az emberi élet képe.

„Ki nem érezte ifjúságában azt a nyughatatlan érzést, azt a szívzajlást, amely a családi körből a nagy világba ragadja, hogy felküzdje magát valamire? Kinek nem volt anyja, aki aggódott érte s kit nem töltött el örömmel az első siker pillanata?” (Emlékbeszéd Arany J. fölött.)

De párhuzamot találtak *Toldi* és a magyar nemzet között, mert mindketten megőrizték a szerencsétlenségben is nagyra-hivatottságuk tudatát s jogukat a szebb jövőhöz. (A gimn. tanítás terve s a rá vonatkozó utasítások, 1899.) Miklós és György viszonyában célzást hazánkra és Ausztriára. Miklós törekvése vajjon nem a „fellendülő nemzeti önérzeté-e, kérdi Beöthy Zsolt, mely a másikért való hosszú hátrátétel, mellőztetés, elnyomatás békóit lerázni készül?” (Arany János. Képes Irod.-tört.) — *Toldi* és költője között is párhuzamot látott Gyulai Pál.

„Toldi Biharmegye Nagyalujából jó Budára s egyszerre hőssé vívja fel magát. Arany a szomszéd Szalontáról szakad Pestre s első műveivel is koszorút nyer.“ (Emlékbeszéd.)

Toldi egyik jellemző vonása az *erő*. Ezt részben már a tárgya hozta magával: fő indítéka ugyanis a testi erő; de nem kisebb benne a lelki erő sem, mely hőstét szenvedéseiben is fenntartja s felemeli. Ezen erő nyilvánul eseményeiben, melyekben halálra üldözés, emberölés és halálos bajvívás szerepel; de nyilatkozik a hangulatok végletes erejében (Miklós temetői elbűsülése s reá csárdai mulatása), a stílus és nyelv természetes, népies erélyében. Sok *Toldi*ban az erőteljes kép: mint komor bikáé, olyan a járása; csaknem összeroppan a rúd vaskezeiben stb. Kifejezései a szokottnál egy fokkal erősebbek: kedves szava a *szörnyű*, e helyett: nagy; szörnyű vendégoldal, szörnyen megvala indulva; rettenetes pajzs, cudar csihés, iszonyú pogány harag, igen-igen nagyon, erős kegyetlenül, kegyetlen vadul, iszonyatosképen stb.

Toldi e sajátságát tévesztette szem elől Toldy Ferenc, midőn kifogásolta az *óbégat* és *világ ökre* kifejezéseket. Arany a bírálat hatása alatt ezeket kéziratában meg is változtatta. Az *óbégat* helyett ezt írta:

„Ki járt itt? mi járt itt?“, így *hüledézének*,
Amidőn a két nagy farkasra lelének. (VI. 19.)

A *világ ökre* helyett pedig ezt tette:

De amig *egy csillag lesz* a magyar égen,
Szép emlékezete szájrul-szájra mégyen. (XII. 20.)

De ösztönszerűen érezte, hogy ezek a lágyabb kifejezések nem illenek az egész költeményen végighúzódó erőhöz, s a nyomtatott szövegbe nem vette fel őket.

Toldi ereje azonban sohasem nyers, hanem tapintattal mérsékelt.

Végül *Toldi* jellemző vonása az *ifjúság*. Fiatal a hőse, életkora verőfényes tulajdonságaival, fiatalosak motivumai, akár az édesanya iránti szeretetet tekintjük, akár a vitézi életvágyat, melyből nem hiányzik a szép ruha s fényes fegyver varázsa sem. Az ifjúkor derüje ömlik el hőse evésén, mulatságán, álmán.

De fiatal maga a költő is. *Toldi* mintegy Arany búcsúzó ifjúságának emléke. Innen hősével való harmóniája, jellemvonásai-

nak hőse jellemébe, érzéseinek, vágyainak, hangulatainak meséjébe való önkéntelen bevitele; naív érdeklődése, részvéte, humora, gúnyja, mely a mese fordulatai szerint hullámzik. Fiatalos vonás az öreg gyarlóságainak szerető humorral, a fiatal erő felsőségérzetével való tekintése, a házaseslet, gyermekáldás könnyed, félvállról való felfogása. (XII., 19., 20.)

Általában az egész művön ragyog az ifjúság varázsa. *Toldi* e tekintetben felülmúlja Arany későbbi műveit s üde bájban Homeros örökifjú époszai mellé állítható.

Ki járt a pokolban?

Egy rádióelőadás kedvéért vévén számba a régi pokoljáró magyarokat, arra a furesaságra jutottam, hogy a XVII. század két pokoljárójának elbeszélésében olyan szembetűnő a hasonlóság, amilyen csak azonos irodalmi forrásból, nem pedig azonos élményből szokott származni. Vegyük sorra őket. Korra régibbnek vallja magát *Fiátfalvi György* verse, amelyet a szerencsés kezű Szabó T. Attila tett közzé az Irodalomtört. Közlemények 1931. évfolyamának 74—86. lapjain. A záróversszak szerint 1626-ban, a Kisküküllő melletti szentgyörgyi scholában írta a magát verse szakkezdő soraiba rejtő Georgius Fiátfalvi, Ennek a névnek e korban való szerepét is tisztázta a közzétevő. Annál meglepőbb, hogy a pokolbeli látásnak tartalma teljesen egyezik azzal a látással, amelyet ugyancsak az Irodalomtörténeti Közlemények egyik régebbi évfolyamában (1915. 439—444. l.) a Mihály deák értékes kódexéből Dézsi Lajos tett közzé, s amelyet azóta irodalomtörténeti kézikönyveink is számontartanak *Mikházy Szécsi János Rettenetes Dolga* címen. (V. ö. Pintér, III. kötet, 491. lap.) Szécsi János vallomása végén tanura is hivatkozik: „az erdéli vajda és Rákocsi Sigmond nyoltsad magával, az hol temetésem vala, siratóim valának“. Megindulása az esemény időpontját 1645-be teszi. Szécsi prózában, Fiátfalvi versben mondja el a látottakat. A látottak elmondásának még a sorrendjében is megegyeznek. „Elsőben eljőve hozzám egy fejér galamb“, kezdi mind a kettő, s beszámol az angyal figyelmeztetéséről. Hősünk nagy betegségbe esik, de az angyal hirtelen és csodásan meggyógyítja. Minthogy az ígéretet emberünk nem tartja meg, újra megjelenik a galambangyal, megmutatja angyalvoltát és új figyelmeztetéssel eltűnik. Ekkor nagy álom száll hősünkre s az álomban Lucifer komornyikja lép melléje, s leviszi a pokolba. Ott előbb a fejedelem asztalához jutnak, majd végignézik a fősvények, rágalmazók, szitkozódók, hamisak, uzsorások, kártyázók, cifrálkodók stb. büntetését. A két szöveg viszonyát ez a hely példázza:

I. A vers:

„Innet előbb menénk egy kűs setét bótba,
 Az mely sok arannyal ékesitvén vala
 Ennekem azt mondá, hogy fel vegyek abba
 De nem vőn lelkem rá, hogy fel vegyek monda.
 Jó szereneséd neked, hogy abban föl nem vől,
 Mert fel gyulasz vala annak melegétől
 Az arany azt hozta volna nagy szép színből,
 Hogy meg emésztettél volna mindenestől.

II. A próza:

„Ismét előbb mönénk, és mönénk egy sötét barlangba, ki teli vala arannyal, monda az ördög. Végy benne, én nem vevék. Mondá az Komornyik: jó szöröneséd hogy nem vél: mert ha vőtél volna: az mind tűz volt és mindjárt égtől volna.“

Valamelyest ki is egészíti a két szöveg egymást. A prózai szöveg nem részletezi a pokol előtt lévő tavat, nem sorolja el a pokol folyóinak neveit, a paráznák büntetésénél sem szó tanítást közbe, elhagyja a bűnösökkel való beszélgetés nehézségének hangsúlyozását is (111—114. vsz.); viszont a vers szenved azáltal, hogy a császárok, királyok és urak szekere (nem serege!) a bemutatásbau megcsönkult, hogy a tolvajok jutalmának festése előtt egy versszaknyit elhagyott, hogy Lucifer asztalának körét kihagyta, hogy a pokolból való kijutásról elfeledkezik.

A két látomás stílusának összevetése arra vezet, hogy a próza nem keletkezhetett a versből; a prózai feloldásban bizonyára megmaradt volna egy-két mondat vagy sor. A vers annak a kornak szokásos bőbeszédűségével oldja fel a látomást; az tehát nem mondható elképzelhetetlennek, hogy Fiátfalvi a magyar prózából írta át versszövegét. A keletkezést megkötő évszám ennek nem mondhatna ellen, mert hiszen a vers csak késői, XVIII. századvégi másolatból ismeretes, s a másolóról a közlétező is megállapítja, hogy kisebbműveltségű, gyakorlatlan ember volt. Mégis azt tartom valószínűnek, hogy a két látomás közös forrásra megy vissza. De egyik szövegnek sincs köze Nyéki Vörös Mátyás verséhez, amelyet a verses szöveg kiadója gazdag látomásirodalmunkból megemlít.

Alszeghy Zsolt.

Grillparzer londoni magyar ismerőse.

Grillparzer 1836-ban utazott Franciaországban és Angliában. Erről az útjáról naplót írt, amelyben a következőket olvasuk: „Hatte verschiedenes vor, beschloss aber zu Figdor¹ zu gehen, um das Nähere wegen der Partie nach Windsor zu erfahren. Fand ihn dort mit ein paar preussischen Windbeuteln, die ihn um Geld prellen wollten, die er aber herzhaft ablaufen liess. Endlich kam auch Eötvös, ein armer Teufel von Ungarn, der nach Nordamerika auswandern will“. (London, június 7.)

Ennyi az egész, amit Eötvösről ír. Ki ez az „armer Teufel von Ungarn?“ Egykorú magyar feljegyzésekből kiderül, hogy Eötvös Mihályról, Kölcsey volt követtársáról van szó. Amikor — Kölcseyvel együtt — a követségről lemondani kényszerült, elment Károlyi György grófhoz, akinek bejelentette, hogy kivándorol Amerikába, mert elvesztette egy jobb kor utáni reményét és „szabad intézmények“ után vágyódott. Károlyi lebeszélte tervéről. „Kár is lenne e becsületes ember és jó hivatalnokért, ha azt a haza és a megye elveszítené, főkép miután ily emberek száma vajmi kevés minálunk.² Ez 1835-ben volt. Károlyi hiába tartóztatta Eötvöst. A következő év tavaszán elindult a messze útra — mint Grillparzer naplójából kitűnik — Anglián keresztül. Nagy Károly, Lenau barátja, a híres csillagász, aki egy évig (1832—33) utazott az Egyesült Államokban, ott tiszteletül polgári diplomát kap, Jackson elnök barátságát is megnyeri, úgylátszik tanácsal, ajánlásokkal láthatta el Amerikába készülő honfitársát, mert Bártfay Lászlóhoz írt levelében (Bécs, 1836 május 16-án) így emlékezik meg róla: „Eötvös úr tegnap elutazott, ajánlásod után megtettem (de nélküle is tettem volna) mindent, mit kedve szerént és szükségeihez szinte mint tehetségemhez tettem. Ma hallom azonban, hogy egy lányt vagy asszonyszemélyt is vitt magával, így legalább puhán fog nyugodhatni a szabadság légében...“³

Az életunt és „a hazai viszonyoktól elkedvetlenedett“ Eötvös

¹ Figdor bécsi ismerőse Grillparzernek, London nevezetességeit mutatta meg az osztrák költőnek.

² Lónyay Menyhért emlékirata gróf Károlyi György felett.

³ Levéltár. Nemz. Múz.

Mihály két ízben utazott ki Amerikába. Nehéz küzdelmek, súlyos megpróbáltatások után, teljesen kiábrándultan tért vissza hazájába (Lónyay).⁴

Fest Sándor.

A Szencsey-dalokkönyv egyik énekéhez.

Thaly a *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* (1864) első kötetében „Törökök ellen hadakozó magyar vitézek fohásza” címen közli a Szencsey-dalokkönyv egyik csonka énekét; kor-meghatározásul ezt jegyzi a cím alá: A XVI-ik vagy XVII-ik századból. Az ének kezdősora: *Panaszát Ur Isten mi szegény hazánknak.* Ez az ének Szencsey dalokkönyvébe Szenczi Molnár Albert Imádságos könyvecskéjéből került. Az előttem lévő 1620. évi kiadás 387—88. lapján van meg ezen a címen: *Magyarországnak panasza és Síralmas Könyörgése az Ur Istenhez.* Nótája: *Irgalmazz Ur Isten Immáran...* vagy: *Az én életemnek minden idejében.*

Molnár kiadásából a szöveget ki lehet egészíteni; a Szencsey-dalokkönyvből három versszak szakadt ki. Ezek:

Evangeliumnak praedikáltatása,
Zönögjön közöttünk ő nagy hangossága
És könyörgésünknek dicséretmondása,
Mind éjjel és nappal ő nagy buzgósága.
Igéreted szerint mi könyörgésünkben,
Hallgass meg Ur Isten fejenkint ezekben,
Tarts meg végig minket egymás szeretetben,
Hogy örök életben veled legyünk menyben.
Dicsértessél menyben lakó kegyes Isten,
Az te szent fladdal, Christussal egyemben,
Magasztaltassál fel te dicsőségedben,
Szent Angyalidtól is áldassál menyekben.

A versfőkből *Paulus Högié* olvasható ki. Valószínű, hogy a dalokkönyv kiszakadt levelének többi részét az a másik ének foglalta el, amelyet ugyancsak Molnár közöl *Más, Oh én két szemeim nótájára* címmel, *Végy fegyvert kezdedben Ur Isten* kezdősorral.

Alszezghy Zsolt.

⁴ L. cikkemet: Adalékok az emigráció előtti amerikai és magyar érintkezések történetéhez. *Uránia*, 1921, 1—4. sz.

Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Ötödik kötet. Budapest, 1932, 940 l. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása.

Pintér Jenő irodalomtörténeti műveiről mindezekig nem jelent meg folyóiratunkban ismertetés vagy bírálat. A szerző tisztelgetreméltó, de túlzott tartózkodással nem engedte saját munkásságát folyóiratában ismertetni. Túlzottnak mondjuk e tartózkodást, mert más szerkesztők nem tesznek efféle megkülönböztetést saját és mások munkái között, sőt volt eset rá, hogy a szerkesztő saját maga ismertette művét saját folyóiratában s mindezen nem ütközött meg senki. Most azonban nincs már gátja, sőt kötelességünknek érezzük, hogy Pintér Jenő irodalomtörténeti munkásságát ehelyütt is méltassuk.

Pintér Jenő neve ma már fogalom a Toldy Ferencé és Beöthy Zsolté mellett. Úgy, amint annak idején ezeknek műveihöz, ma Pintér Jenő irodalomtörténetéhez fordul útbaigazításul a tudós kutató éppúgy, mint a tanár, a vizsgálóra készülö egyetemi hallgató, az irodalomban tájékozást kereső középiskolás diák, sőt a nagyközönség is. Pintér Jenő mindeniknek saját szükségleteihez mért irodalomtörténetet ad kezébe. Középkorai tan- és olvasókönyve immár több kiadásban a kezdő igényeit, a Képes kiadás két kötete (1928) és a Zeebkiadás (1924 és 1926) a nagyközönségét, négykötetes Magyar irodalomtörténete a legrégebb időktől Kazinczy Ferenc haláláig (1909—1913), a Műveltség könyvtárában megjelent irodalomtörténete 1900-ig és utóbb kétkötetes kézikönyve (1922) a magasabb követelményeket van hivatva kielégíteni. Most folyó nagy tudományos rendszerezése, melynek V. kötete van előttünk (az egész hét kötetre van tervezve) voltaképp első, négy kötetig jutott irodalomtörténetének újradolgozása és elkészültekor befejezése is, saját irodalomtörténeti munkásságának pedig mintegy koronája lesz. Anyagát itt történeti sorrendben adja. Az első kötet: a magyar irodalom a középkorban, a XVI. század első harmadáig viszi tárgyát, a második: a XVI., a harmadik: a XVII., a negyedik: a XVIII. s végre a jelen ötödik kötet a XIX. század első harmadát adja. A szerző más tárgyi felosztást is megkísérelt előbbi műveiben. Kétkötetes irodalomtörténete az uralkodó szellemi áramlatokat vette alapul. Ehhez képest mostani korbeosztása külső, de tekintve, hogy ilyen, századok szerinti felosztás általán divatos úgy az olasz mű- és irodalomtörténetben (quattrocento, cinquecento stb.), valamint a franciában (például Faguet a XVII., XVIII., XIX. század története), sőt még a filozófiai alapon dolgozó Hettner is a XVIII. század történetét írta meg (Literaturgeschichte des achtzehnten Jahrhunderts), jogosnak tarthatjuk ezt a korbeosztást. Az is visszariaszthatta, hogy a szellemtörténeti felosztás valóban a forrongás állapotában van még s leszűrt eredményei nincsenek, sőt még a fundamentum divisionis is vita tárgya. Ahhoz az irodalomtörténethez, melyet ő ad, s mely leginkább a német Grundrissek módszerét követi, egészen jól illenek a felvett keretek. Ezekben belül írói egyéniségek szerint halad s műfajok szerint rendezi anyagát.

Pintér Jenő célja mindenekelőtt ismertetni az irodalmat. Maguknak a műveknek tartalmát adja elsősorban s ezzel kitűnő szolgálatot tesz azoknak is, akik elsőízben ismerkednek meg velük s azoknak is, kik csak felújítani akarják ismereteiket. Aki tudja, mily nehéz valamely mű tartalmát úgy elmondani, hogy az, aki nem olvasta is, tiszta képet kapjon felőle, s aki ismeri, ne érezze lényeges részek hiányát, az méltányolni fogja a szerző simánfolyó, kellemes, világos tartalomelmondásait. Utána következik a mű irodalomtörténeti jelentőségének megállapítása, valamint esztétikai és más tárgyi szempontú méltatása. Egészen új eljárása Pintérnek, hogy lírai költemények gondolat- és érzésfolyását is adja. Idéz belőlük egyes strófákat is, de megtaláljuk minden nagyobb lírikus jelentősebb költeményeit ily tartalmi ismertetésben. Ezeknél több esztétikai méltatást is szeretnénk, a könyv kissé fősvényen ad ilyeneket, de egészbenvéve ezt az újítást szívesen fogadjuk.

Igen sikerült újítása továbbá a szerzőnek, hogy az életrajzokat évszámok szerint részekre bontva naplószerűen adja. Ez a szabadabb forma lehetővé teszi több kisebbjelentőségű részlet beszövését, mellékes észrevételeket, intímebb adatok közlését, amelyek az életrajz szigorúbb formájába nem fértek volna bele. Mindez belőlük egyes vonzóbbá, érdekesebbé teszi az életrajzot, elevenebbé a személyt és a kort egyaránt. S a fontosabb évszámok így méginkább emlékeztünkbe vésődnek, mint összefüggő előadás mellett.

Pintér Jenő általában szélesebb művelődéstörténeti keretet ad az irodalomnak, mint az eddig szokásos volt. A jelen V. kötetben is, mielőtt az írók életének és munkásságának jellemzéséhez fogna, bevezetésül ily fejezeteket bocsát előre: Történeti mozzanatok. Műveltség, iskolák. Nyomdászat, könyvkiadás. Hírlapok, folyóiratok. Színészet, színházak. Irodalmi társaságok. Maga a művelődéstörténeti bevezetés 67 lapot foglal el. Böven tárgyalja Széchenyi munkásságát is, mely nagyrészt szintén kultúrtörténeti értékű. Ugyane fejezetek találhatók a IV. kötetben is s így lesz a továbbiakban is; az első köteté természetesen a legterjedelmesebb.

Legnagyobb újítása azonban a szerzőnek az, hogy összefüggő történetet adja a magyarországi latinnyelvű és nemzetiségi irodalmaknak is. Az irodalomtörténetnek fogalmi problémája: vajjon csak a magyarnyelvű vagy a Magyarországon használt egyéb nyelvek irodalma is beletartozik-e? A régebbi, tisztán nemzeti szempontokat követő irodalomtörténet feladatát a magyarnyelvű irodalom történetével megoldottnak vélte. Ma a kultúrtörténeti és szellemtörténeti felfogás hiányosnak látja amazok nélkül a magyar irodalomtörténetet. Hiszen latin nyelven is magyarlelkű szellemi termékek szolgáltak meg s ezekről már a régebbi nemzeti irodalomtörténet is kénytelen volt némileg tudomást venni. A nemzetiségi irodalmak közül pedig a német nagy hatással volt saját irodalmunkra, amint viszont mi is hatottunk öreá s még inkább a többi nemzetiségi irodalomra. S ez a hatás a mi értékünk is. Nem kívánhatjuk Pintértől, hogy ez olhanyagolt, bár újabbán örvendetes lendületnek indult területen ő végezze el nemzedékek kutató, feldolgozó munkáját. Erdeme, hogy Irodalomtörténete által szélesebb érdeklődés körébe vonta e problémákat Maga írja a XVII. századi latin irodalmat tárgyaló fejezet bevezetésével:

„Ez az irodalom a maga feldolgozatlanágában ma még olyan, mint egy alig ismert földrész az első vázlatos feltérképezés után: csak a legkiemelkedőbb csúcokat és a legszembeszökőbb vonalakat ismerjük belőle. Ha valamikor

egybegyűjtik és feldolgozzák az ellenreformáció korának kimagaslóbb latin-nyelvű szellemi termékeit, a XVII. századi deák irodalom terjedelme, sokoldalúsága és értékesége csodálatot fog kelteni.“

Még nagyobb nehézségekkel kellett a nemzetiségi irodalmak történetét illetőleg megküzdenie, kivéve a németet, melyre Pukánszky Béla jeles könyvei már elég útbaigazítást adnak.

A szerző könyveinek eddig is legnagyobb erőssége széleskörű, pontos, megbízható repertóriumuk volt. Alig kell mondanunk, hogy ez az erénye ebben a könyvében is érvényesül. Felsorolja a jelesebb kiadásokat s utána az illető irodalmat 1932-ig a nagy, vezető művektől a legfrissebb doktori értekezésig. Gyakran idézi a jelesebb írók, irodalomtörténészek nézetét is a szerzőről vagy művéről, olykor egyes problémákról.

Pintér Jenő e hatalmas kötettel (940 lap) ismét jelentékenyen gyarapította irodalmi érdemeit. Hisszük, hogy törhetetlen munkakedve és ereje nem sok idő múlva befejezésre juttatja nagyszabású vállalkozását.

Zlinszky Aladár.

Herczeg Ferenc emlékezései. Singer és Wolfner I. I. R.-T. kiadása. 264 l.

Hetvenedik születésnapjára Herczeg valóban fejedelmi ajándékkal lepté meg nemzetét. Hozzáfogott élete regényének nagyszabású megírásához s e műből megjelent az első kötet, mely a költő életének ifjúságát mondja el a *Fenn és Lenn* megjelenéséig. Ragyogó kötet, érdekes és megindító, egy tudatos nagy író tudatos életének változatos rajza, a magyar irodalomnak, de a magyar irodalomtörténetírásnak is eseménye. Nem afféle „Dichtung und Wahrheit“. Igazság — a költő tollán. Egyben végleges lezámolás azzal a felfogással, amely Herczeg nagy művészetében bizonyos melegséget nélkülözött. Herczeg Ferenc sohasem volt efféle én író. Ő is életét, dús és érdekes életét írta mindig, de a szobrász formáló erejének halhatatlan művészetével s nem az önmagát kirakatba helyező némely „modern“ író ön-festető személyeskedésével. A szubjektív hang, leplezetlenül, ritkán bár, de eddig is megszólalt nála. A *Padlás-létrán*, a *Lószőr-vitéz*, a *Rákóczi-induló*, a *Kiskorú testvéreink*, *Az idén nem lesz nálunk karácsony* meghatott szeretettől remegő sorai feledhetetlenek hű olvasói előtt. Most egész hatalmas *opus*-szal, egy ötkötetre tervezett önéletrajzzal tárja elénk optimista lelkét és még itt is kissé rejtezkedő, de tagadhatatlanul: nemes szívét, jószágos lényét.

A tudomány számára e mű nélkülözhetetlen kincsesbánya lesz. Mert írtak már Herczegről könyvet, ahogy szellemes módján maga írja: „művelt, igazgyszerető és jó tollú írók is“, de úgy érzi ő (és jól érzi), nálánál hivatottabb e munkára senki sem lehet. Íróművészetének *tudatos* alapvonása s az isteni kegyelem, hogy *így* érthette meg az öregség korát: őt predestinálják e feladat elvégzésére. Hogy mit tanul e könyvből az irodalomtörténetírás? Alig van lap, mely újságot ne hozna vagy legalább régiebb adatokat pontosabbra nem javítana. Családjának eredete, ősei, nagyszülei, rokonsága s mindennek előtt apjának és anyjának, József bátyjának és Mici húgának története csupa új és intim adat, melyeknek közlése közben mindig fülünkbe hangzanak a *Lószőr-vitéz* s a *Padlás-létrán* című darabjaiban már kissé intonált hangulatai. Szubjektív

emlékei közé szórt pedagógiai, politikai és társadalmi gondolatai, ötletei rakétként világítanak bele a családi otthon, a tanterem s a mulatóhely mécsvilágaiba. Tudományunk közvetlen tanulságai e kötetből: például *első olvasmányai* (atyja könyvtára: 44. l.), *diákkori irodalmi kísérletei* (*Kobold* című hetilapja, melyet 8—10 példányban ő maga írt, 67. l., s amely *Deák Ferenc* kezébe is eljutott), *első Jókai-regénye* (114. l.), *középiskolai tanulmányainak pontos megállapítása* (Temesvár, Szeged, Fehértemplom), egy ifjúkori tréfás bökk-verse (138. l.), 1931-ben előkerült *önképzőköri versei* (köztük egy 1500 hexameterben írt „tréfás” hősköltemény“, a *Berciász*, 150. l.); *A dolocai nábob leányá-ban* Tarján Gida modellje és *Ocskaié*: Ladányi főhadnagy (156. l.), a *Gyurkovicsok* igazi modelljei, fatális *párbajának* hiteles leírása, első német tudósításai Versegről a Pester Lloyd számára, a *Fenn és Lenn* megírása a fogházban stb., stb. Valóban az elképzelhető legfoszultabb érdeklődéssel olvassuk e könyvet, mely pontos, mint egy tudományos mű és clragadó, mint egy regény. Korunkban, a regényesített életrajz korában, a mi nagy Herczeg Ferencünk megmutatta, hogy ebben a műfajban is egyszerre első mester lett: így kell az *igazat, szépen*, ízléssel megírni. Herczeg önéletrajzi műve avval a nagy tanulssággal is jár, hogy *van, igenis van* lángész ép testtel és ép lélekkel, nemes családi érzéssel, mely a költő tollára himnikus sorokat visz az özvegyasszony típusáról, aki erélyével megmenti családját az anyagi romlástól. Ura halála után a költő édesanyja üzletet vezet, késő éjjel is számolgat s Herczeg művének talán legmeghatóbb és legszebb lapja a 149., amelyen ezt írja: „A Gondviselés különös kegyelme, hogy most, midőn hetven éves fejemet az írógép fölé hajtva, ezeket a sorokat írom, anyám ott ül a szomszéd szobában és ellenőrzi a szakácsnő számadását“. Isteni ajándék ez, egy sujtott nemzet hálájáért.

Rubinyi Mózes.

Hajdu János: Eötvös József báró első minisztersége (1848).

Budapest, 1933. 283 l. A M. T. Akadémia kiadása.

Az a néhány lapnyi tömör helyzetrajz, melyet br. Eötvös József életrajz-írója, Ferenczi Zoltán, harminc évvel ezelőtt a címben írt tárgyról nyujtott, Hajdu János könyvében terjedelmes, gondosan részletezett monografiává bővült. Ebből most már nemcsak az első magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium megalakulásáról, tevékenységéről s az egykorú nevelésügy állásáról nyerünk történetileg hiteles tájékozást, hanem a művelődésünk további sorsát illetőleg oly fontos szervezési munka részeseiről — személyi vonatkozásban is.

Megtudjuk, hogy Eötvös nem csupán legfőbb politikai irányítója volt a vállalt feladatnak, hanem a szellemi magvetés ellenőrzését sem mulasztotta el. Mutatja ezt a pesti evangélikus iskolában tett látogatása. Helyesen jegyzi meg róla a szerző, hogy ez „Eötvös nemes egyéniségének megvilágításán kívül a régi és . . . új korszak közti különbséget is jellemzően kidomborítja“.

Természetes, hogy az ismert viszonyok közt a minisztérium megszervezése, még a kitűnő államtitkár, Szász Károly segítségével is gondot okozott. Nem azért, mintha nem lett volna elég munkaerő. Ellenkezőleg, akárcsak ma: „Az egyes állásokra való jelentkezés oly nagymértékű volt, hogy a miniszternek külön hivatalos nyilatkozattal kellett a további pályázati ostrom elé gátat vetni.“ (A 91 folyamodó közt szerepel a későbbi neves nyelvtudós, Ballagi Mór is, aki könyvtáros szeretett volna lenni.)

Igen érdekes a könyvnek az Egyetem korszerű átalakítását ismertető fejezete is. A mi szempontunkból érdemes itt a megemlítésre, hogy „Eötvös felkérésére Toldy Ferenc is közzétett egy irodalomtörténeti tanszék szervezésére vonatkozó tervezetet. Addig a bölcséleti hallgatók számára volt hetenként egy órás magyar irodalom, azonban Toldy . . . szerint az egész nem sokat jelentett. Az ő javaslata szerint lenne: 1. Egyetemes világirodalom; 2. hazai tudomány- és irodalomtörténet külföldi vonatkozásokkal; 3. féléves tanfolyamok az egyes modern (német, francia, angol, olasz) irodalmakról, olvasmányokkal“.

A közműveltség egykorú részletkérdéseit más irányban is számos beces adattal jellemző munka bő levéltári kutatáson alapul s a teljes szakirodalom felhasználásával készült. Köszönet illeti a M. T. Akadémiát, hogy a szerző e hasznos, ismeretbővítő művének megjelenését lehetővé tette. *B. Gy.*

Sós Margit: Arany János irodalmi ellenzéke. Pécs, 1933. 90 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem magyar intézetében készült dolgozat.)

E munka összefoglalja mindazon irodalmi támadásokat, melyek Arany Jánost irodalmi pályáján érték az Elveszett alkotmánytól balladáin és lírai költeményein át Toldi szerelméig s jelzi azon törekvéseket, melyek Petőfit előtérbe helyezték Arany rovására. A szerző igyekszik ez ellenzéki megnyilvánulásokat elvi szempontra visszavinni, az ifjú, új irányával érvényesülni nem tudó nemzedék harcára az Arany költészetében kiteljesedett s klasszikussá vált népies nemzeti irány ellen, de ez csak Vajda János támadásainál látható. Tolnai Lajos állandó ellenzékiisége inkább köztökődő irigykedésre, Földy Géznak Buda haláláról írt elítélő kritikája hírlapírói felületességre, Sárváry Antal támadó verse Aranynek a Tölgyek alatt c. költeményére pedig csak szeszélyre vihető vissza. Az idő minden tekintetben Aranynek adott igazat. A tárgyát teljesen kimerítő dolgozatba egy hiba csúszott: a 27. oldalon tévesen tulajdonítja br. Kemény Zsigmondnak a M. Szépirodalmi Szemle 1847. II. 2. számában megjelent névtelen kritikai cikket. Szerzője köztudomás szerint Toldy Ferenc. *Nagy Sándor.*

Juharos Ferenc: A magyarországi jezsuita iskoladrámák története. Szeged, 1933.

Ez az értekezés két részre oszlik: az első tíz lap a magyar dráma kezdetőre vonatkozó megállapítások ismétlése; a másik, a nagyobb rész adatközlés. A dolgozat azonban igen szerény kísérletnek tekinthető, mert az ifjú szerző, sajnos, még a magyar szakirodalmat sem ismeri eléggé s így természetesen nem is használta fel. Adatközlése sem teljes; ezt jelzi már az is, hogy csak a Nemzeti Múzeumban levő programmok tartalmát mondja el, míg az Egyetemi Könyvtár gyűjteményét csupán cím szerint sorolja fel s még ezt sem a saját ellenőrzése alapján. A kéziratosságyháztörténeti forrásoknak is jobban utána kellett volna járnia s nem másodkézből ismertetnie, mint ezt a nagyszombati házra vonatkozólag teszi. Hiszen az Egyetemi Könyvtár Ab. 123. és 125. jelzésű kéziratához könnyen hozzáférhetett volna! Ugyancsak e háznak 1741-ig terjedő Historia Domus-át nem is látta. Nem használta az egri háznak az egri püspöki könyvtárban levő, a budainak a Nemzeti Múzeumban található 1737-ig terjedő részét, a kolozsvárinak ugyanott őrzött, a gyöngyösinék, a győrinek,

kalocsainak, pécsinek stb. ismert lelőhelyein némi fáradsággal megközelíthető háztörténeti köteteit. De még az Egyetemi Könyvtár gazdag gyűjteményének felhasználása is hiányos, mert a *Historia Domus*-okból sem állította össze az előadott darabok jegyzékét. Az is kelleetlenül hat, hogy amit állítólag használt, — megbízhatóság szempontjából — annak bemutatása is kételyeket támaszt. Szakolcát illetően pl. 1731-ből nem veszi számba a *Bacchus* című, — 1745-ből pedig a *Szedecias* című darabot; a budai háznak állítólag használt forrásából kihagyta 1737-ből a *syntaxisták és grammatisták* ott említett darabját, — 1738-ból az *Ambitio infelix* stb., 1753-ból az *Eszterházi*, 1761-ből a *Saul* című darabokat. Az előadott művek számbavétele tehát nem teljes és nem pontos. A fennmaradt darabok sora sem teljes; még olyanok is kimaradtak belőle, amelyeket már az előző szakirodalom számbavett és méltatott. Maga a talaj is, amelyen épít, ingadozó, mert a külföldi irodalom alig, vagy csak másodkézből ismeretes előtte. Pedig e hiányok jórészt az eddigi magyar szakirodalom ismerete alapján is észre lehet venni. *Kerekes Abel.*

György Lajos két újabb tanulmánya. *Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdótáihoz.* Budapest, 1933. 48 l. Irodalomtörténeti Füzetek. Szerk. Császár Elemér. 42. sz. — *Magyar anekdótáink Naszreddin-kapcsolatai.* Cluj-Kolozsvár, 1933. 23 l. Erdélyi Tudományos Füzetek. Szerk. György Lajos. 54. sz.

Az itt említett két dolgozat nem ismeretlen olvasóink előtt, mert egy ízben már szóba kerültek folyóiratszemlénkben. Az első ugyanis eredetileg az Irodalomtörténeti Közlemények 1932. évfolyamában, a második pedig az Erdélyi Múzeum idei évfolyamában jelent meg. Erdemes azonban külön is felhívni a figyelmet rájuk, mint a maguk nemében példászerű munkákra, melyeket a szakember s a művelt érdeklődő egyaránt élvezettel forgathat, a hasonló kérdéssel foglalkozó kutató pedig igen jó mintát talál bennük az anyagfeldolgozás módszerét illetően. Másfelől az is fontos, hogy az irodalombarátok szemét el ne kerülje az a két gyűjteményes sorozat sem, melyekben e dolgozatok megjelentek, s amelyeknek szerkesztői ily módon is megkönnyítik a folyóiratokban hamarabb feledésbe menő értékes munkák további hatását.

A két sorozat eddigi füzetecinek nagy számából látni, hogy mindkettő életképes vállalkozás; akik közelebbről ismerik őket, azt is tudják róluk, hogy tudományos szempontból becsek és hézagpótlók. Sajnálatos lenne, ha középfokú iskoláink tanári és ifjúsági könyvtáraiból hiányoznának. *M. V.*

Lelkes István: A magyar-francia barátság aranykora. (1879—1899. Fejezet a magyar liberalizmus történetéből.) Budapest, 1933. 322 l. [Bibliothèque de l'Institut Français à l'Université de Budapest 23.] A szerző kiadása.

Egy letűnt korszak jóhiszemű önámításának története: ebben foglalható össze ennek a nagy buzgalommal, sok utánjárással és szép fölkészültséggel megírt könyvnek tartalma. Magyar részről 1871-ben a Franciaország megcsönkítése elleni tiltakozással kezdődött az a rokonszenv, melyet a másik fél 1879-ben a szegedi árvízkárosultaknak juttatott segítséggel viszonzott. Az így induló összemelegedés vagy tíz évi kölcsönös bökölásban tetőződött, de volta-képen mindvégig csak megtévesztő külsőségekben nyilvánult és utóbb a nyilván-

nosság előtt sem titkolt kiábrándulással végződött. A nagy barátkozás főmozgatója Madame Adam a *La Patrie Hongroise* című, annakidején (1884) nálunk sokat emlegetett mű írója. Róla szól legrészletesebben a szerző. Kár, hogy nem idézi Veres Pálnéra vonatkozó sorait, melyekben pedig több őszinteség látszik, mint a többi — honfitársai szerint — állítólag az író nő pesti barátaitól sugalmazott kedvező nyilatkozatokban. Ez annál természetesebb, mert a szóbanforgó idézet nem sovinizmusunknak hízelgő bók, hanem a magyar nagyasszonynak a női hivatást illető célkitűzését dicséri. Mellesleg az is megemlíthető lett volna, hogy Veres Pálné volt az, aki M. Adamnak Az ember tragédiája téves megítélésében helyreigazítással szolgált. Mindennek könnyen hozzáférhető irodalmi nyoma van.

B. Gy.

Kozocsa Sándor: Az 1932. év irodalomtörténeti munkássága. Budapest, 1933. 54 l. Pallas-nyomda. (Irodalomtörténeti Füzetek. Szerk. Császár Elemér. 48. sz.)

Hellebrant Árpád elévülhetetlen érdemeket szerzett könyvészeti irodalmunk terén azzal a kitartó, lelkiismeretes, áldozatos munkájával, amellyel 1885-től kezdve a legújabb időkig végigkísérte legnemzetibb tudományunk évi termését. Méltó utóda Kozocsa Sándor. Benne talán még fokozottabb mértékben megvannak a kiváló bibliográfus erényei; mindenesetre kiérdemli halánkat az Irodalomtörténeti Közlemények hasábjain évről-évre közölt repertóriumaiért. Ilyen szakszerű egybeállítások nélkül az irodalomtörténetirő helyzete nagyon nehéz; erejét kénytelen bizonytalan eredményű keresgélésekkel gyöngíteni; így készen kap mindent s megvan az a megnyugvása is, hogy anyaggyűjtése nem hiányos. Az Irodalomtörténeti Füzetek szerkesztőjét elismerés illeti meg, hogy vállalatában helyet szorított a gazdag tartalmú gyűjteménynek; a szerző pedig méltán számíthat megbecsülésünkre fáradságáért.

P. J.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület... Emlékkönyve. Szerkesztette György Lajos. Cluj-Kolozsvár. 1933. 129 l.

A szellemi folytonosság hű ápolásának szép bizonyossága e becses kiadvány, mely az erdélyi magyarság legtekintélyesebb tudományos testületétől Nagybánán (1932 aug. 25—28. napjain) tartott vándorgyűlés történetét (Kántor Lajostól) és az ugyanakkor elhangzott tartalmas előadások egy részét közli. Az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek négy szakosztálya van. Ezek: 1. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi sz.; 2. Természettudományi sz.; 3. Orvostudományi sz.; 4. Jog- és társadalomtudományi sz. A bennünket ezúttal közelebbről érdeklő első szakosztály ülésén Gyalui Farkas, a Petőfi életrajzából ismert gróf *Teleki Sándor* alakját elevenítette fel tömör, érdekes adatokkal tarkított, színes előadásában; Kántor Lajos pedig *Kölcsönhatás a magyar és román népköltészetben* címen a kétfajta lakosság költői szemléletében számos feltűnő egyezésre mutatott rá. Megjegyezte azonban, hogy a távolság miatt kölcsönhatásból nem magyarázható párhuzamok közös forrásból is származhatnak; továbbá az sem hagyható figyelmen kívül, hogy hasonló körülmények rokon kifejezési formát is hozhattak létre. (E mű különnyomatban is megjelent.) Az említett cikkeket és az egyéb szakokat képviselő többi értékes tanulmányok élén *Boros György* gondolatokban gazdag elnöki megnyitója olvasható. Az Erdély tudományos életében eseményt jelentő kötet szerkesztésével járó fáradozás: György Lajos érdeme.

i. y.

A Kecskeméti Katona József-Kör Évkönyve az 1913—32. évekről. Szerkesztette *Hajnóczy Iván*. Kecskemét, 1933. 90 l.

A címben írt izléseles kiállítású füzet igen örvendetes képet nyújt arról az eredményes buzgalomról, mellyel a *Marton Sándor* elnöklote alatt működő irodalmi társaság alapszabályszerű céljainak megvalósításán fáradozik s Kecskemét városa polgárságának áldozatkész érdeklődéséről, mellyel Katona József emlékének méltó ébrentartását elősegíti. Amannak bizonyossága a Kör munkásságát ismertető tartalmas kiadványok sorozata, emezé a Társaság vezetőségének, rendes és pártoló tagjainak díszes névsora. Ez utóbbiak közül külön is említést érdemel, hogy Szappanos Sándor nyug. táblai bíró elhunytakor végrendeletileg ötezer pengőt hagyott a Kör számára irodalmi célokra. A jelen kiadvány a Kör multjáról és mostani működéséről szóló részletes tájékoztatón és több figyelemreméltó szépirodalmi dolgozaton kívül számos, a Katona-kultusz körébe tartozó verses és prózai közleményt foglal magában (köztük Császár Elemérnek és Hajnóczy Ivánnak tárgyi tekintetben is kiemelésre érdemes alkalmi felolvasásait). M. V.

Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerk. dr. *Szemere Samu*. Budapest, 1933. 334 l.

E díszes kiállítású kötet a címben írt irodalmi társulatra vonatkozó részletes tájékoztatón kívül számos zsidó vonatkozású tudományos és szépirodalmi dolgozaton foglal magában. Palágyi Lajos *Vajda János és a zsidóság* viszonyát ismerteti. Megállapítása szerint „Vajda nem volt a felekezetiesség híve. A recepció körül való buzgólkodást is csak azért helyeselte, mert kívánta, hogy a magyar nemzet a zsidóságot megbecsülje“. Csergő Hugó a nemrég elhunyt *Palágyi Lajos* (1866—1933) irodalmi jelentőségét abban látja, hogy ő volt az, „aki a magyar költészetben ... először adott hangot a modern szociális érzésnek és ezt a szociális érzést testvéri összhangban tudta egybeforrasztani a nemzeti érzéssel“. Zsoldos Jenő *Mendelsohn a magyar szellemi életben* címen azt hangoztatja, hogy a híres zsidó bölcsező ismeretének nyomai Bacsányi, Verseghy, sőt Kölcsey műveiben is kimutathatók. Az értekezés végeredménye, hogy „a magyar szellemi életben Mendelsohn egyrészt szimbolizálta a zsidó embereszményt és képviselte a hitbe torkolló halhatatlanság eszméjét, másrészt újból időszerűvé tette a racionalista teológia problémáját és útjára lendítette a populáris német esztétika gondolatrendszerét“. K. G.

Mátyás Sándor: Vargha Gyula. Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumából. Szerkeszti *Pap Károly*. I. füzet. Debrecen, 1933.

Az értekezés először Vargha Gyula életét tárgyalja három szakaszban. E tagolás a költő élete külső körülményeinek alakulásával jár párhuzamos úton. A másik terjedelmesebb fejezetben Vargha Gyula költészetének a korszerű hagyományokba való beépítettségét, tartalmi elemeit, majd a kortársakéhoz mért viszonyát, idegen költők esetleges ráhatásait ismerteti s végül néhány költemény szerkezeti és stíbeli megfigyelése után a költő alkotó módszerét próbálja meghatározni. Vargha Gyula műveinek teljes jegyzéke és gondos bibliográfia zárja a tanulmányt.

Mátyás Sándor nagy odaadással és lelkesedéssel foglalkozik tárgyával. Bár e tárgy még nagyon is közel esik a jelenhez, láthatóan törekszik ítéleteit

a történeti távlat jegyében megfogalmazni. Úgyesen mozog az éppen a tárgy-közelségből származó nehezebb vagy kényesebb kérdések között. Sok és sokféle anyaggal dolgozik s általában van ereje az anyagrészek együttartásához. Elemző és összefoglaló készsége különösen a középső, Vargha Gyula költészetének tartalmi elemzésében, van keményebb próbára téve. Részben mert a szerző a tartalmi valóságok mögé tekintésben még bátortalan, másrészt pedig, minden észrevevése egyforma súlyt követelvén maga számára, néha fogalmazási sablonok által menti meg a kihullni készülő anyagot az összefoglalás számára. Az így felöttlő hibák azonban tiszteletreméltó erényekből fakadnak, a szerző módszerbeli hagyománytiszteléséből és teljességre törekvéséből.

Kerecsényi Dezső.

Tolnai Gábor: Erdély magyar irodalmi élete. Szeged, 1933.

141 l. (Értekezések a M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem Magyar Irodalmi Intézetéből, 11. sz.)

Nehéz, de szép feladatra vállalkozott e könyv ifjú szerzője, mikor egy aránylag rövid múltú s mégis szerfölött bonyolult szellemi folyamat kialakulásáról próbált áttekintést adni. Dícséretére válik, hogy korát meghaladó világos látással ismeri fel a folyamat főtényezőit s az anyag megfelelő csoportosításával elfogadható, sőt szemléletes képet tud adni a háború utáni erdélyi, öncélú irodalmi élet fokozatos kibontakozásáról.

Forrásai alapján helyesen mutat rá a kényszerszülte változás előzményeire, majd hiteles adatok szerint sorra veszi az irodalmiság különböző mozzanatait és irányítóit. A tárgyi és személyi vonatkozásban tájékozottságra valló seregszemle után a legújabb helyzetképet s annak mélyebb indítékait is józan valószerűséggel fejtegeti. Az esztétikai szempont mellőzése látszatra hiánynak tűnik fel, pedig az adott esetben ez inkább tapintat jele. X.

Kines Elek: Ady hatása. Mátészalka, 1933. 51 l.

Felesleges alanyi részletekkel megtűzdelt dolgozat, mely Ady hatását tárgyalja a mai költőkre s az esztétikára; végül védelmezi magyarságát. Irodalmi forrásokra nem hivatkozik, ilyeneket alig használ; tárgyalása nem módszeres, sok benne a fiatalos túlzás, de kevés a használható gondolat vagy megfigyelés. Ha a szerző egy-két jelentősebb Ady-tanulmányt átolvas, bizonyára másképp írja meg munkáját. N. S.

Perényi József: Pécsi Mária elbeszélő művei. Budapest, 1933.

35 l. Csáthy-kiadás.

Helyes tárgyválasztás, ügyes meseszövés, kellően indokolt, valószerű emberábrázolás, jó szerkezet, kellemes előadás: nagyjában ezek azok a tulajdonságok, melyeket az átlagolvasó a szórakozásul kézbe vett szépirodalmi könyvtől elvár. Pécsi Mária regényeiben és novelláiban többnyire meg is találja ezeket s így nem csoda, ha az író községe egyre növekszik. A feléje forduló rokonszenyben bizonyára része jut együttérzést sugalló lirizmusának és nemes életszemléletéből származó, tartalmas reflexióinak. Komolyabb fajsúlyú műveinek itt jelzett sajtóságait az egyes regények és novellák gondos elemzése nyomán emeli ki legújabb kritikusa, Perényi József. A múlt és jelen irodalmiságát éber gondolddal figyelő, érdemes szerzőnek az író összes munkáira kiterjedő tanulmányyszerű áttekintése igen világos képet nyújt a tárgyalt anyag esztétikai értékéről. V. M.

Vincze Frigyes: Felsőkereskedelmi iskoláink és Eötvös József báró reformtervei. Budapest, 1933. 19 l. Patria-nyomda.

Ez a szép tanulmány újabb igazolása Imre Sándor ama megállapításának, mely szerint a Karthausi szerzőjének művelődéspolitikai eszméi ma is korszerűek. A szerző dolgozatából ugyanis kitűnik, „hogyan Eötvösnek a középfokú oktatással kapcsolatban kitervelt közgazdasági irányú oktatási javaslata annak idején törvényerőre emelkedett volna, úgy már egy félszázad óta jól és célszerűen megszervezett szakoktatásügyünk lehetne.“ X.

Farkas László: Gróf Széchenyi István és a „Balatoni Gőzhajózás“. Veszprém, 1933. 57 l.

Széchenyi kisugárzó erejű életének jellemzésére kitűnően rávilágít ez a nagy gonddal készült értekezés. A szerző szorgalmas és minden részletre kiterjedő munkával gyűjtötte össze adatait, amelyekkel a kérdést kidolgozta. Így elevenedik elénk az a hősies erőfeszítés, amelyet Széchenyinek ki kellett fejtene, hogy ebben az úgyszólván „epizód“-szerű programjában sikert tudjon elérni. Elgondolása, mint mindig, itt is nagyszerű volt: a Balatont bele kell kapcsolni az országos kereskedelem főútvonalába. Sajnos, tervének csak álomszerűen rövid valóságát látta meg. A politikai viszonyok gátlása, az ő idegeinek összeroppanása mindent felborítottak. A „Kisfaludy“ hamar bevégezte szolgálatát. 1846 október 18-án tette meg első útját Fűredtől Kenezéig. 1848 szeptember 21-én utójára szelte át a Balatont Fűredtől Szemes felé. Széchenyi születése napján bocsátották vízre s ugyanazon a napon végezte el utolsó útját. bf.

Minay Lajos: A Nagykúnság egy elfelejtett költője. Turkeve, 1933.

Meleghangú értekezés a korán sírba szállt költőről: Nagy Imréről. A szerző az életrajzi adatok ismertetése után Nagy Imre költészetét méltatja. Sajnos, ez nem nagyon sikerült. Igen homályos, lírai hangulatban felolvadó képet rajzol a költőről. Igaz, hogy Nagy nem volt jelentékeny költő, mindazonáltal költői motívumainak pontos elemzésével meg lehetett volna jelölni azt az irányt, amelyből kiindult s amelynek ihletkörébe tartozott. Ezáltal a szerző sokkal konkrétebb eredményhez jutott volna, másrészt pedig Nagy Imre helyét is tisztábban láthatnók. ss.

Baróti Dezső: Juhász Gyula. Szeged, 1933.

A szerző tanulmányában Juhász Gyula költészetének stílus- és eszmei fejlődését vizsgálja. A röviden, de erősen lelki vonásokkal felvázolt életrajz után Juhász költészetének első hatáselemét az Ecole Parnassienne-ben találja. Ekkor jelentkező szubjektivitása azonban csakhamar elszakítja őt ettől az iskolától. Tisztán csak esztétikai jellegű ihletét a magyarság életéből vett élményelemek váltják át, amelyeket erősen befolyásolnak vallásos és filozófiai behatások is. Költészete ekkor teljesen az impresszionizmus jegye alá kerül s itt bontja ki azokat a sajátágosan passzív szemlélődésből, realizmusból és melanchóliából összeszövődő hangulati szépségeit, amelyeket főleg Szegedhez kapcsolódó táj-költményekben lehet legvonzóbban megtalálni. Újabb költeményekben erősebben csendül fel lirájában a katolikus hang, amelynek népies ízben megmélyült remekét a Tápai Krisztusban adja.

Baróti Dezső tanulmánya finom ízléssel s gondos elmélyedéssel készült. Különösen sikerült az első része, ahol Juhász költészetének a franciákhoz való viszonyát elemzi. Többi részében vannak elnagyolt lapok. Az a szubtilis elméleti világitás és szellemi távlat, amely analizisét az első fejezetben kíséri, itt elmarad. Eppen azért itt mintha egy kissé szűk körűvé esnék össze az értekezés esztétikai nivója. De mindvégig megmarad előkelő, választékos stilsztának s olyan szempontokra törekvőknek, amelyekkel ritkán találkozunk. *ds.*

Kastner Jenő: A Jókai-kódex és az obszervans kódex-irodalom. Budapest, 1933.

Kastner Jenő kiváló tanulmánya a Jókai-kódexhez fűződő problémákra kíván feleletet nyújtani. Megállapítja, hogy a fordító spirituálisan gondolkozó ferencrendi szerzetes volt, aki előtt egy olaszországi kézirat volt. Csak így magyarázható meg az a nagy egyezés, amely a Jókai-kódex és a Fioretti között észlelhető. A fordító a Boszniában hittérítéssel foglalkozó obszerváns-rendhez tartozó fráter lehetett, aki fordításával egyrészt térítő társainak, másrészt a kissé szabadabb életet élő konventuálisoknak akart tanulságul szolgálni. Valószínűnek kell tartanunk, hogy amikor az obszervánsok Budán letelepednek, a kolostorukkal szemben lakó és magyarul tanulni óhajtó beginák részére lemásolják az obszerváns ideált kifejező magyar Fioretit. Ugyancsak ennek a szellemnek a vonásait hordozzák magukon még a Virginia-, Simor- és Lobkovitz-kódexek is. A tanulmány végső eredménye az, hogy az eddig általánosan ferencos eredetűeknek nevezett kódexek családjában meg kell különböztetnünk obszerváns és konventuális eredetű, beginák és klarisszák számára készült kódexeket. Ezen belül az obszerváns-begina alcsoport tagjait a Jókai-, Simor-, Virginia- és Lobkovitz-kódexek alkotják. Kastner Jenő értekezése megmélyítette azt a fénysávot, amelyet Horváth János feltett sejtése világitott bele a Jókai-kódex problémáiba. *db.*

Rózsa Fejér: François Rákóczi II. dans les mémoires français de son temps. II. Rákóczi Ferenc alakja korának francia emlékirataiban. Pécs, 1931. 50 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat.)

Kellemes, könnyű és vonzó olvasmány minden tudományossága mellett is. A mindenképen érdekes tárgyat sok idézet élénkíti a XVIII. század francia memoár- és regényirodalmából. Rákóczi egyénisége a francia írók különböző szempontjai ellenére is egységesen domborodik ki az olvasó előtt. Szerző tárgykörét azzal szélesíti, hogy a Rákóczival kapcsolatban álló levél- és memoárírókról is ad jellemzést. De-Fournaux abbának Rákócziról írott dicsőítő költeményét szerettük volna teljes egészében olvasni. *K—r A—a.*

Margit Jezerniczky: Les impressions en Français de Hongrie (1707—1848). Francianyelvű magyarországi nyomtatványok (1707—1848). Szeged, 1933. 104 l. (A szegedi egyetem Francia Philologiai intézetének kiadványa.)

Negyvenhat, Magyarországon készült francia művecske a tizenhétedik századból, száztizenegy a tizenkilencedik század első feléből képezi tárgyát Jezerniczky vizsgálódásának. Eredetiek vagy fordítások; szépirodalmi, erkölcsi

vagy iskolai jellegűek; nemcsak önmagukban érdekesek, hanem fényt vetnek a korszak szellemi életére s ennek külső megnyilvánulásában a typographia fejlődésére is. Összegyűjtésük a szerző munkájának gyümölcsöző eredménye

K—r A—a

Vándor Gyula: Olaszország és a magyar romantika. (Az olasz és a magyar jellem egymáshoz való viszonya a magyar romantika irodalmában.) Pécs, 1933. 105 l. „Dunántúl“ pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomdai részvénytársaság.

„Mit tudunk az olaszokról?“ és „Hogyan ítéltük meg az olaszokat?“ Ezekre a kérdésekre felel e munka a XIX. század első felének irodalmi termése alapján. A töretlen úton haladó anyaggyűjtés azt mutatja, hogy az olaszországi élet képe nem eredeti szemlélet, hanem inkább német és francia könyvek nyomán alakult ki minálunk. Jellemző, hogy bár Itália szellemi hagyományai nem maradtak ismeretlenek a magyar földön, az olasz nép — e tanulmány szerint — a szabadságharcig (csekély kivétellel) nem örvendett valami nagy rokonszenvnek. A viszony utólagos megváltozása igazolja Kölcsey megállapítását: „Az ember s az emberiség, korához s helyzetéhez képest időről-időre más-más testi és szellemi alakot vált.“

A kutatás újabb irányelvei körül tájékozott szerző — zárófejezetében — a későbbi helyzetképre is vet egy röpke pillantást, sőt előzőleg Jókainak Egy az Isten c. regényével részletesen foglalkozik; de akkor tárgyi vonatkozásban Kisfaludy K., Petőfi és Arany nevét is megemlíthette volna.

B. Gy

Grosschmid Lajos: Másodfokú alakok algebrája. Budapest, 1933. 758 l. Szent István-Társulat bizománya.

A hatalmas kötet szerves egészében és egységében összefoglalja mindazt a szétágazó anyagot, amely ennek a tudománykörnek — még a külföldi szakirodalomban is csak szórványosan mutatkozó — algebrai alapvetését jelenti. A mű, clindulván az elemeken, mind mélyebbre hatol az összefüggések láncolatán, sohasem tévesztvén szem elől, hogy első részletesebb bevezetésül kíván szolgálni a felőlet diszciplínák tanulmányához.

D. J.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes,*
Pintér Jenő.)

I. Folyóiratok.

A Cél. — 1933. évf. 10. sz. Méhely Lajos: *Berzericz Albert fajszer-
lélete.* Vitacikk.

A Pesti Hírlap Vasárnapja. — 1933. évf. 38. sz. *Emlékfüzet Her-
czeg Ferenc születése hetvenedik évfordulójára.* (A jeles íróra vonatkozó sok
képpel.) A füzet cikkei: Bónyi Adorján: *Herczeg Ferenc.* Tömör, magvas jel-
lemzés. „Nem öregedik meg, mert megfürdik a sárkány vérében: a magyar nem-
zet lelkében, amelyet nem elég érezni, hanem hirdetni és szolgálni kell, mint ő
tette minden könyvében.“ — Harsányi Zsolt: *Hetven év.* Herczeg Ferenc élet-
útjának rövid áttekintése. — Csathó Kálmán: „*Ne érzelegj, kadét.*“ Jellemző
adatok Herczeg Ferencről, mint magánemberről. — Farkas Imre: *Látogatás
Herczeg Ferenc édesanyjánál.* Érdekes adatok a nagy író és édesanyja viszo-
nyához. — Pannonius: *Herczeg Ferenc nőalakjai.* „Női alakjai nem égi, de
nem is pokoli lények, hanem csak emberek.“ — Tamásy Ernő: *Herczeg Ferenc
és a magyar történelem.* „Herczeg Ferenc történelmi tárgyú regényeiben és
színdarabjaiban a költő képzelő- és kifejezőereje Mohács nemzetének sorsán
való elborulás ösztönzéséből gyulladt ki, kapott szárnyat.“ — Balla Antal:
Herczeg Ferenc a politikus. „Minden szónoklatnál és agitációnál többet hasz-
nált a köznek az ő zajtalan, de szívós és céltudatos közéleti tevékenysége.“

Aevum. (Milano.) — 1933. évf. 2—3. sz. Oscar Márffy: *Lettere inedite
di due Arcivescovi ungheresi al Card. Federico Borromeo.* Forgách Ferenc eszter-
gomi érseknek Nagyszombatban 1607 december 23-án kelt, — és Pázmány Péter-
nek Pozsonyban 1619 január 3-án kelt, Borromeo Frigyes milánói bíbornokhoz
intézett, eddig kiadatlan latin levele. (Ez az érdekes adatközlés olasznyelvű
tájékoztató kíséretében különnyomatban is megjelent, Milano. Società editrice
„Vita e Pensiero“, 1933. 4 l.)

Budapesti Szemle. — 1933. évf. 9. sz. Kapi Béla: *Az etikai elem
Arany Jánosnál.* Arany költészete a költői, nemzeti és emberi erkölcs gyö-
nyörűségei egyesülése. — Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalomunk a
Bach-korszakban.* A Bach-korszak a magyar regény és novella megismosodásá-
nak és óriási számbeli megnövekedésének kora. Ekkor vívja a magyar eredeti-
ség döntő és végül is diadalmas csatáját a francia romantikával, s ekkor éri
el mind több alkotása a világirodalmi színvonalat. — Kéky Lajos: *Oláh Gábor
regény-trilógiája.* A táltos fiú, A szárnyas ember és az Új evangelium című

regények tanulmányserű bírálata. „A regény több méltánylást érdemel részleteiben, mint egészében. A történetnek minden irrealitása mellett is szép és szívünkhöz szóló, hogy' álmodja széppé az életet, hogy' tesz egy nagy hit és vágy rabjává egy nem közönséges lelket.“ — 10. sz. Berzeviczy Albert: *Széchenyi Stádiuma megjelenésének százados fordulója*. Elnöki megnyitó az Akadémia 1933 X. 2-i ülésén. — Szász Károly: *A Kisfaludy-Társaság alapítói*. Tömör, kegyeletes megemlékezés első szépirodalmi társaságunk tíz alapítójáról. — Marczali Henrik: *Berzeviczy Gergely magyar alkotmánytervezete Napoleonnak ajánlva* (I.). A Napoleon számára, 1809-ben készült alkotmánytervezet magyar fordításának közlése. — Oláh Gábor: *Irányszatosság és irodalom*. Nem kell félnünk attól, hogy az irodalom teljesen hasznossági irányzatúvá fajul. Nem pedig azért, mert a három leghatalmasabb és legköltségesebb érzés, a szerelem, a természet és a mulandóság érzése, sohasem rendelhető alá hasznossági célnak, még művészi formájában sem. — Császár Elemér: *Arany János és Gyulai Pál egy fiatal hölgy torzító tükrében*. Sós Margit Arany János irodalmi ellenzéke (Pécs, 1933. 90 l.) című művének elítélő bírálata. — 11. sz. Kornis Gyula: *A költő és a lélekbúvár*. Herczeg Ferenc irodalmunkban a gyermeki lélek egyik legnagyobb ismerője. A gyermekek lelkének kis ablakain nagy-szerűen be tud látni, mert a maga gyermekkori lelkében teljesen otthonos. A költő karizmatikus lélek-búvár volt mindig s Emlékezéseiben is az. A tudományos pszichológusoknak ikertestvérük: csakhogy „módszernek“ vezetett szerszáma sokkal ékeesebb és gazdagabb veretű. — Marczali Henrik: *Berzeviczy Gergely magyar alkotmánytervezete Napoleonnak ajánlva*. (II. és bef. közl.) Berzeviczy Gergelyben két eszme tartotta a lelket. Egyik a szabadság: annak érvényesülése minden akadály közepette; a másik az evangélikus hithez való ragaszkodás. — Kéky Lajos: *Abonyi Lajos*. Eredeti és rokonszenves írói típust képvisel irodalmunkban Abonyi Lajos. Életét úgy formálta a sors, hogy annak élhetett, amihez kedve volt. Megismeri s szívébe fogadja a magyar középosztály eredeti alakjait s a magyar patriarchális élet jellemzetes képeit. Nagyon szerette a népet s ez a szeretet megszépítette annak életét és eszményítette lelkét. Népies novelláiban van igazi ereje. — Berzeviczy Albert: *Herczeg Ferenc üdvözlése az Akadémiában*. (Elnöki beszéd 1933 október 2-án, Herczeg F. születésnapja 70-ik fordulója alkalmából.) Herczeg F. ma elismert vezére a magyar szépprózának, annak minden ágában, a regényben, színműben s a kisebb elbeszélő műfajokban.

Debreceni Szemle. — 1933. évf. 6. sz. Laurentzy Vilmos: *Apácai Csere János Calendarium Perpetuum*. Apácai Csere János Encyklopaediája XXIV. részének, az öröknaptárnak s a hozzátartozó jóslásoknak ismertetése és közlése. — 7. sz. Hankiss János: *Debrecen a francia népszerű regényben*. Adrien Robert La Princesse Sophie (1851) és Clémenc Robert Kossuth ou les Hongrois (1851) című regényének tanulmányserű, részletes ismertetése. — Simon László: *V. Hugo Cromwelljének egyetlen és eddig ismeretlen magyar fordítása*. Viktor Hugo Cromwellje 1837-ben szólal meg magyar nyelven, Dobos János egykori, híres ceglédi református lelkész fordításában. A műből csak az I—II. felvonás fordítását tartalmazó 278 lapnyi, kéziratot töredék maradt ránk. — Lengyel Imre: *A világháború képe regényirodalmunkban*. Az első regénycsoport szerint a világháború: nemzeti tragédia (Szabó D.: Elsodort

falu), a második szerint: az ember tragédiája (Herczeg F.: Arany hegedű; Zilahy L.: Két fogoly; Oláh G.: Deák György); a harmadik szerint: életiskola (Balassa I.: Front; Komáromi J.: Zúg a fenyves és A régi szerető); a negyedik szerint: megváltás egy rosszabb élethől (Berkes I.: Sáfárszek; Gesztési Balogh G.: Katakizma); a riportregények szerint: vadászkaland, amely másokat is érdekelhet. (Markovics Rodion.) — 10. sz. Gaál István: *A természet-rajongó Gárdonyi*. (I.) A természeti igazság keresésében és a természeti lények szerepeltetése módjában Gárdonyi a francia Karr Alfonzhoz áll legközelebb.

Élet. — 1933. évf. 14. sz. Pornay Gyula: *Garay János költészete*. Garay költészete híd Vörösmartytól Aranyig. Főindítékai: a szefetet és szervelem, családí érzés, vallás, hazaszefetet és szabadságvágy, illetőleg demokratikus érzelmek. Ezek művészí együtthangzása a Csátár című műve. — 15. sz. Brisits Frigyes: *Irodalmi önismeret*. (Az esztergomi katolikus író-napon elmondott beszéd.) A katolikus irodalom alaptétele az a paradoxon, hogy nincs külön műfajiságú katolikus irodalom, hanem vannak írók, akik katolikusok és ugyanakkor tehetségek, művészek, alkotó erők. — (N. N.): *Levél az esztergomi trónapról*. „Egy szemtanú kritikai észrevételei.“ — 16. sz. Berényi László: *Versenyt az esztendőkkel*. Babits Mihály költészetének jellemzése. A kettős egyéniség harcában az emberrel szemben a költő mindig erősebb Babitsban, innen elzárkózási vágya, a Végtelenen át a szépség felé való emelkedése. — 17. sz. Alszeghy Zsolt: *A gáláns irodalom kora*. (A budapesti katolikus főiskolán tartott tíz előadás egyikének vázlata.) Az 1711 és 1786 közti kornak egyéni vonásai s ezek magyarázata az ú. n. gáláns szellem uralomra jutásával érthetők meg. E szellemből származtatható az alkalmi költészet divata is, továbbá az új műfajok: az elmélkedő levél, a bölcselkedő verszet, államregény. — 19. sz. Censor: *A filmgyártás nrója az 1932—33. évben*. (Gondos film-szemle.) — 20. sz. Boros Vilma: *Batsányi János*. Kegyeletes megemlékezés a Kassai Magyar Múzeum alapítójáról; pályája összefoglaló méltatása. — 23. sz. Dobó Sándor: *János ritéz*. Kacsóh Pongrác — Petőfi műve nyomán készült — népszerű daljátéka a Király Színház 689 előadásán kívül a Nemzeti Színházban, az Operaházban és sok vidéki színpadon sikert artott.

Erdélyi Helikon. — 1933. évf. 7. sz. Halász Gábor: *A három Babits-arc*. Az első arc a korszerű, a nemzedéki. A kortárs-Babitsot a valóság exotikuma érdekelte. Világát a szép szavak és játékos formák ködtestéből maga teremti: minden, ami reális, ingerli, de minden inger elveszti realitását, mihelyt hozzányúl. A második arc a fejlődő, az alkalmazkodó. Ha költészetét addig a képzelet szerepjátéka jellemezte, stílusát a dekoráció, most hangban és mondanivalóban személyesebbé válik (Sziget és tenger). Az Istenek hálnak, az ember él c. kötete idillben próbálta rögzíteni az átmenetet, összeforrasztani a terveket és a meglevőt. A harmadik arc a visszatérő, az örök. Az új kötet (*Versenyt az esztendőkkel*) diadalmas vállalása a maga által is elhagyottnak, a modornak, amely e fokon már a lényegét jelenti. A valóság exotikuma most a valóság viziójává tágul. — 8. sz. Csuka Zoltán: *Szenteleky Kornél* (1893—1933). Kegyeletes megemlékezés a nemrég elhunyt vajdasági íróról. Családi neve Sztankovics Kornél volt; főművei: a Kesergő szerelem s az Isola Bella című regények és az Úgy fáj az élet című novelláskötet.

Erdélyi Múzeum. — 1933. évf. 7—9. sz. Veress Endre: *Gr. Kemény József*. (1795—1855. Bef. közl.) Amit rendkívüli szorgalmával Kemény József a honismertetés terén művelt, avval maradandó emléket állított magának az irodalomban. (A tanulmány függeléke közli gr. Kemény József 1833-ból származó napló-könyvét és irodalmi munkásságának 244 dolgozatra utaló könyvészeti jegyzékét, továbbá a személyével kapcsolatos képek és hasonmások felsorolását.) — Hofbauer László: *Döbrentei Gábor Erdélyi Magyar Tudós Társasága*. (1817—1821.) A Társaságot — a bécsi udvar rideg ellenzése miatt — nem sikerült megszervezni, de azért e törekvések az akadémiai mozgalmak fejlődéstörténetében jelentős helyet foglalnak el. — Hofbauer László: *Döbrentei Gábor ismeretlen akadémiai tervezete*. Adatközlés a M. T. Akadémia kézirata alapján.

Győri Szemle. — 1933. évf. 4—6. sz. Vargha Damján: *Költő szépségek Szent Imre őslegendájában*. (II. és bef. közl.) A Szent Imre-legendá írója Vargha D. szerint Boldog Maurus, eszmei célokat tartott szem előtt és gyönyörű irodalmi művet alkotott; az író lelkének szükségleteként született meg az Imre-legendá, melyben szinte kiáradó érték a keresztény magyar életszeretet. — Lám Frigyes: *A győri német színészet története 1742—1820*. (II.) A tanulmánynak Benyovszky Károly (A pozsonyi m. színészet tört. 1867-ig) nyomán közölt érdekes adata, hogy a legelső magyar színjátész Győrött Nuszól (· Nauseul) József bécsi burgtheateri színész volt 1802-ben. Győrött három darabot adatott elő — magyar nyelven — társaságával, amely összesen négy tagból állott. — Kozocsa Sándor: *Ráday Gedeon ismeretlen levelei*. Borbély Mihály tiszaroffi birtokosra vonatkozó három levél 1737—1745-ből.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1933. évf. 3—4. sz. Horváth Cyrill: *A verses Katalin-legendá és a neoplatonizmus*. A szerző — egy a Minervában megjelent cikkel szemben — kétségbe vonja, hogy a Katalin-legendá piatonikus szellemű alkotás. Szerinte tagadhatlan, hogy vannak skolasztikus elemei. — Viszota Gyula: *Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála*. (II. és bef. közl.) Az idetartozó adatokból kitűnik, hogy Széchenyi a beszámíthatlanúságig elborult elméjű volt, mikor Almási Balogh Pál a döblingi tébolydába kísérte. A beteg állapota 1851-ig a legnagyobb mértékben aggasztó volt, majd némi nyugodtság, sőt 1857-től a házkutatásig határozott javulás mutatkozott. A házkutatás ismét izgatottá tette, búskomorsága újra erőt vett lelkén s ily állapotában önkézzel vetett véget életének. — Solt (Spender) Andor: *Dramáirodalmunk német kapcsolatai 1792-től 1837-ig*. (II. és bef. közl.) Egy európai értelemben vett romantizmus kialakításában a német motívumoknak legfeljebb annyi szerepük volt, hogy regényes hangulatukkal megkönnyítették a francia romantizmus divatjának elterjedését. A magyar és német dráma kapcsolata esetében is megismétlődött egész irodalmunk fejlődéstörténeti elve: az európai forma és nemzeti tartalom forrt össze egy sajátos magyar szintézisbe. — Waldapfel József: *Katona első történeti drámái*. (II.) Az Aubigny Clementia és az István, a magyarok első királya című darabok részletes elemzése, különös tekintettel e drámák kialakulásának külső és belső indítékaira. — Adattár: Rexa Dezső: *Írói tiszteltetik a Nemzeti Színházban 1858—60-ban*. — Gulyás József: *Kazinczy F. ismeretlen levelei Szentmiklóssy Alajoshoz*. (1814 február 27—1820 szeptember 15.) — U. a.: *Gr. Teleki József legelső kéziratai*

a sárospataki könyvtárban. — Gálos Rezső: *Verseghy F. ismeretlen dráma-törödéke.* (Zotmund.) — U. a.: *B. Orczy Lőrinc kiadatlan levelei.* (4 lev. 1750-ből.) — Halász Gábor: *Gyulai P. gyermekkori verse.* (Villám és sír. Ballada.) — U. a.: *Két Bessenyei-dokumentum.* (Kollár Adám két fölterjesztése a királynéhoz.) — Waldapfel József: *Egy régi pesti címár színész- és drámatörténeti adatai* (1815-ből). — U. a.: *Amor és a halál.* (Verseghy ily című versének forrásával.) — Kozocsa Sándor: *Petelei István levelei Gyulai Pálhoz* (9 lev. 1881—1898-ból). — U. a.: *Török Károly levele Gyulai P.-hoz az 1874-es Petőfi-kiadás ügyében.* — Timár Kálmán: *Egressy Gábor szobra.* — Gálos Magda: *Juranits László levelei Batsányi Sándorhoz* (17 lev. 1822—1837-ből). — Kerekes Emil: *Tompa Mihály egy ismeretlen levele* (1857 március 16). — Könyvismertetések: Kerekes Emiltől, Solt Andortól, Hegedűs Zoltántól, Szabó Dávidtól, Zádor Imrétől. — Irodalomtörténeti repertórium az 1932. évről Kozocsa Sándortól.

Kereskedelmi Szakoktatás. — 1933—4. évf. 1—2. sz. Rubinyi Mózes: *Herczeg Ferenc.* Meleghangú megemlékezés a hetvenedik születésnapját ünneplő költőről (utalással szépirodalmi művei gazdasági vonatkozásaira).

Katholikus Szemle. — 1933. évf. 10. sz. Várdai Béla: *Herczeg Ferenc.* Abszolút magaslatokat ért el nemcsak a regény és novella terén, hanem a drámai költészet legválogatosabb műfajaiban. Különösen a novellának néhány világmestere közt foglal helyet. A kifejezés elméssége, talpraesett szellemessége, komikai ereje tekintetében a magyar elbeszélő prózát előtte el nem ért tökéletességre emelte. Ha nem tartozik is kimondottan katolikus íróink közé, mégis a legnemesebb írói egyéniség mindazok között, akik a millenium táján a liberalizmus vizein útnak indultak. — 11. sz. Juhász Kálmán: *Egy olaszországi tanulmányai közben püspökséget veszített tudós.* Verancsics Faustus életének áttekintése.

Literatura. — 1933. évf. 8. sz. Innocent Ernő: *Filléres irodalom, vagy irodalom fillérékért?* Csak a kiadóknak kellene kisebb haszonnal megelégedniök és a filléres irodalom irodalomná lehetne. — Wagner Lilla: *Bessenyei, az első magyar pacifista.* Bessenyei békeszerető nyilatkozatai főként A természet világa, a Tarimenes utazása és a Beszéd az országnak tárgyáról c. műveiben szembetűnők. — Palágyi Lajos: *Reviczky Gyula önérzete.* Adat arról, hogy Reviczky keveselte a tiszteletdíjat, melyet neki egyes alkalmakkor felajánlottak. — (N. n.): *A költő húsz esztendeje.* Megemlékezés Szegedy Istvánról költői pályája huszadik évfordulóján. — Vajda János: *Négyszemközt Gelléri Andor Endrével.* Beszélgetés a fiatal íróval eddigi sorsáról és műhelytitkairól. — 9. sz. Féja Géza: *A magyar író társadalomszemlélete.* Szabó Pál, a biharugrai parasztró igazában a nagy természetidillnek s az agráridillnek kizengésére született. De a magyar élet társadalmi valója egyre inkább a társadalmi kritika és harc felé vezet. Látókörének tágasságára és géniuszának bátorságára jellemző, hogy a saját osztályával szemben ugyanolyan éles a kritikája, mint a többi osztályokkal szemben. — F. Zs.: *Még egyszer „filléres irodalom, vagy irodalom fillérékért“.* Ha akármelyik elszánt magyar kiadó igazi Kosztolányi- és Babits-regényeket próbálna piacra dobni 20 filléres áron, hamarosan becsukhatná a boltot. — Kemény István: *A jugoszláviai magyar irodalom válsága.* Az idő-

leges szölcsendet pár hete ismét minden eddiginél vehemensebb nyilatkozatháború töri meg; pedig a vajdasági irodalom nem alkotott annyit a multban és nincs oly kedvező helyzete a jelenben, hogy az efféle személyeskedéseit megengedhetné magának. — Marek Antal: *A szlovenszkói betű sorsa*. A szlovenszkói magyar írók a „Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet“ megerősítésén fáradoznak. Itt jelennek meg a közeljövőben a legjelentősebb szlovenszkói magyar könyvek. — L. I.: *Mit csinálnak a dunántúli trók?* Vidéki lapoknak adják regényeiket, novelláikat, a szedést eltételek, különnyomatot csináltaknak. Így készült a „Nemzedékek“ legtöbb könyve. — Faragó Sándor: *Heine és Petőfi*. Kertbeny Károly több ízben meglátogatta Párizsban a beteg Heinét s Petőfi-fordításait is bemutatta neki; kötetben megjelent Petőfi-fordításait is Heinének ajánlotta. — 11. sz. Supka Géza: *Herczeg Ferenc önarcképe*. Idézetek Herczeg Ferenc Emlékezései-ből.

Magyar Középiskola. — 1933. évf., 9—10. sz. Relkovič Neda: *A gráci egyetem legrégibb magyar hallgatói* (1586—1640). A gráci egyetem anyakönyvének biznysága szerint a magyar Szent Korona országainak területéről való hallgatók száma a négyszázat is meghaladta. A névszerinti felsorolást kísérő adatok között számos irodalomtörténeti vonatkozású is akad.

Magyar Kultúra. — 1933. évf., 9. sz. Bangha Béla: *A katolikus irodalom belső gátlásai*. Arra a kérdésre, miért nem fejlődik ki a francia modern katolikus irodalomhoz mérhető katolikus irodalom nálunk, négy okkal felel: 1. a hivatalos katolicizmus a belső erők és életértékek kultuszában a sajtó és irodalom jelentőségét nem értékeli; 2. ennek a kérdésnek intézményes mozgatóásával senki sem törődik; 3. az igazi katolikus lélek sincs bőven a katolikus sajtó és irodalom munkásaiban; 4. végül nincs meg az anyagi alapozottság. — 10. sz. Nagy Miklós: *Harsányi Lajos*. Az ötvenéves és negyedszázados írói működését ünneplő papköltő pályájának rajza. — 13—14. sz. Oláh-Vas Tamás: *A beteg költő*. A Nyugat egyik cikkének kapcsán arról elmélkedik, mennyiben katolikus Babits Mihály. A „dogmátlan katolicizmus“ emberei közé sorolja; megütközik a Mécsről mondott nyilatkozatán és beteg sóvárgásának gyógyításául az éppen Babits fordította Amor Sanctus gondolatvilágában való elmerülést ajánlja. — 15—16. sz. Nagy Miklós: *A megújuló irodalom útjai és gátjai*. Az esztergomi katolikus írónap kapcsán tisztázza a nemzeti jelleg és katolicizmus viszonyát, a tendencia és szépség kapcsolatát és a világnézet jelentőségét hangoztatja minden írói megnyilatkozásban. — 20. sz. Nagy Miklós: *Herczeg Ferenc*. A fiatal Herczeg a nyugodt polgári jólét levegőjében írja könnyű romantikájú történeteit; benső adottságai és külső körülményei a realizmus és az ebből kialakult új magyar és széppróza mesterévé teszik; megérinti a magyar politika erős rengése is. Világnézetében az impasszibilité hűvös távolsága nyilvánul meg. Irodalmi munkásságának fénykévéjéből csak a világnézet mélyebb izzása hiányzik. — Gogolák Lajos: *Juhász Gyula, a költő*. Új magyar típus, a szegedi ember jelenik meg a költészetében; a kollektív lelket keresi, ez a kollektív lélek pedig a szegedi népi katolicizmus.

Magyar Szemle. — 1933. évf., 9. sz. (szeptember). Győry János: *Új magyar folyóiratok*. Folyóiratainkból az egységes front körvonalai nagyjából már kivehetők. A társadalompolitikát közös akarattal előtérbe állítva, a baloldalt és jobboldalt egymáshoz közelebb hozva, mindenik tábor egy új magyar

alkat világnézeti háttérének kialakulásán munkálkodik. — Katona Jenő: *Két költőarc*. Szabó Lőrinc és Mécs László irodalmi arcképe. Mécs László a zavaros korban inkább önmaga körül néz, s a tömeg közé vegyül; Szabó Lőrinc viszont önmagába és művészetébe merül egyszerűen és póztalanul. Vajjon melyik lát igazabban a végtelenbe? — Máthé Elek: *Alfa és omega*. Ravasz László ily című kétkötetes prédikáció-gyűjteményének tanulmányszerű ismertetése. Ravasz László egyéniségében nincs meg a művésznek és költőnek az a páthosza, mely annyira elválaszthatatlan Prohászka egyéniségétől. Kettejük vallásosságában teljesen azonos az Isten által való elhivatás tudatossá váló megérzése, de Ravasz egész egyénisége szelídebb és szenvedélytelenebb. Az igehirdetői felelősség nagy lelkiismereti kérdései belőle is előtörnek, mint Schleiermacherből. De ami talán a legfontosabb megegyező vonás kettejük között: az a tartalom és forma összhangja. — 11. sz. (november). Bisztray Gyula: *Madách a színpadon*. Az Ember tragédiája színpadravitele ötletének legelső nyomát a Sürögöny c. napilap 1864 október 9-i számában találjuk. A darabot először 1883 szeptember 21-én adták elő a budapesti Nemzeti Színházban. Az első külföldi bemutató Hamburgban volt 1892 február 15 én. Berlinben, Bécsben és Prágában is előadták. A Nemzeti Színház decemberben tartja meg a mű ötszázadik előadását.

Magyar Zsidó Szemle. — 1933. évf., 5—8. sz. Zsoldos Jenő: *Kazinczy Ferenc és a zsidóság* (III.). Részletes tanulmány a nyelvújítás vezérének a zsidósághoz való viszonyáról.

Napkelet. — 1933. évf., 9. sz. Németh Antal: *Madách drámai költeményének bemutatója ötven év előtt*. Részlet a szerzőnek „Az Ember Tragédiája a színpadon“ c. sajtó alatt levő könyvéből. — 10. sz. Szinyei Ferenc: *Az öreg Arany*. A költő lélekrajza vonatkozással az Őszikék önvallomásaira és a margitszigeti tartózkodásra. — Pukánszky Kádár Jolán: *Az összehasonlító irodalomtörténet magyar feladatai*. A nyugati művelődési áramlatok áthasonulásának vizsgálata vezet rá a nemzeti lélek és alkotóerő tökéletesebb ismeretére s értékelésére.

Nyugat. — 1931. évf. 3. sz. Horvát Henrik: *Jegyzetek a versfordításról*. „Nincs fordítás az „átültetés“ értelmében, csak „utánköltés“ — „újjaköltés“ van. Az eredetivel rokon mellékszöveg megszólaltatása egy másik idioma szavaival és ha kell, fogalmilag más szavainak mellékszövegével: ez volna a fordításnak elfogadható meghatározása. — 5. sz. Móricz Zsigmond: *Az irodalom és a Faji Jellem*. Hozzászólás ahhoz a hírlapi vitához, amely Hegedüs Lóránt és Négyesy László közt tört ki. A cikkirő Négyesy felfogását a nemzetiségről elavultnak és szűkkörűnek tartja. — Gyergyai Albert: *Ambrus Zoltán*. Méltató pályakép Ambrus Zoltán ötven éves írói jubileuma alkalmából. Ambrus az európai magyar író első és legszebb példája. Európaiassága azonban nem felszínes külföldieskedést jelent, hanem magasabb embereszményt. Másik jellemző vonása a századvégiség. — 6. sz. Móricz Zsigmond: *A magyar lélek válsága és a nemzeti irodalom kötelessége*. Polemikus válasz Négyesy Lászlónak. A mai nemzeti irodalomnak az kell, hogy a kötelessége legyen, hogy feltárja a nemzet igazi életét és segít iránymutatással a nemzet életprogramjának megteremtésében. — Kosztolányi Dezső: *Nagy Endre*. Az írónak, s főként az előadóművészek jellemzése. — 10. sz. Surányi Miklós: *Irodalmi életszemlélet*. A magyar irodalmi

életszemlélet a forradalmak óta megfeneklett egy idejét múlt urambátyámos hyperkonzervativizmuson, amely miatt a magyar irodalom tíz esztendő óta zátonyon vesztegel. A magyar író lelke tele van oktalan félelemmel és gyáva-sággal. — Németh László: *Egy új nemzedék esztétikája*. „Az 1908-as nemzedék egymástól idegen, de egymással szemben legalább következetesen elhatárolt, tiszta szellemek társasága volt. Ami az 1908-as nemzedékben tarkaság volt, a háború után fellépő írókban színzavarrá fokozódott. A fiatalok közt minden előttük járt íróból, egy-egy ragály lett. Ady-, Babits-, Móricz?-, Kassák-ragályok tizedeltek, Szabó Dezső tömegtemetőket töltött meg.“ Az utánuk következő nemzedék két hulláma közül különösen az 1925 után fellépők már alaposabban szenvedték át az érzés kínját. Ezek közül a legkiválóbbak Pap Károly és Erdélyi József. Munkásságukban ízléserokonság lappang. — 11. sz. Németh Antal: *Ars Poetica*. A költő új terv szerint új arányba állítja a régi világ elemeit, ez az ő alkotása. Az alkotás első sorban kompozíció. Ennek pedig legmagasabb oromzatát jelenti a dráma. — 12. sz. Németh Antal: *Az irodalom önkormányzata*. Irodalmi műre csak irodalmi mértéket lehet alkalmazni, az esztétika az írók egyetlen méltó politikai hatósága is. — 13. sz. Németh László: *Erdélyi József*. Írói arckép. „Erdélyt megőrizte ízlése a Petőfi és Arany epigonok s a haszontalan népdalok renyhítő népiességétől.“ Ő áttört a népies költészet kopár külső kérgén s élő rétegekből táplálkozott. — 14. sz. Németh László: *Pap Károly*. Írói arckép. Munkásságának középpontjában a jézusi eszme áll. Ez irányú alkotásaival a regényt a parabola szellemében újra költötte. — Schöpflin Aladár: *A Fáklya Amerikában*. Az értekező kimutatja, hogy Móricz Zsigmondnak angol nyelvű regénykiadása meg van csonkítva, egyharmada az eredeti terjedelmének. A fordító olyan részeket hagyott ki, amelyek nélkül a főhős lénye s az egész regény értelme érthetetlenül lesz. — 15. sz. Tersánszky J. Jenő: *Kafka Margit*. Személyes emlékezés Kafka Margitra. — Németh László: *Illyés Gyula*. Írói arckép. „Illyés Gyula, ahogy ma látjuk, kissé szétfolyó költő. Nincs egy uralkodó indulata, nem szállta meg egy elhatalmasodó eszme.“ — 16. sz. Németh László: *Szabó Lőrinc*. Írói arckép. Szabó Lőrinc kitűnő műfordító. Költészetében eleinte uralkodik a virtuozitás. Későbbi fejlődése folyamán lírája „a gondolkozás fájdalmának a lírája“. — 17. sz. Schöpflin Aladár: *Kazinczy emléke*. „Kazinczy született esztéta volt s minden törekvése arra irányult, hogy az esztétikai szépséget meghonosítsa Magyarországon.“ — Németh László: *Tamási Aron*. Írói arckép. „Fellépésekor nagy újdonságnak hatott, az a naív könnyűsége, mellyel a valóságot és az irrealitást keverni tudta.“ Jobb novelláiról, mint regényköltő. — 18—19. sz. Babits Mihály: *Szellemtörténet*. Allandóan kísért a vesztély, hogy a szellemtörténet szellemtörténeti jelentőség mellett elhalványodik az egyéniség kiemelése, s az esztétikai érték hangsúlyja. Azonkívül nagy hibája, hogy csak a változó koreszméket látja. — Németh László: *Izlésproblémák a kritikában*. A kortárs-kritikusok közül a szerzőt a legkomolyabban Halász Gábor foglalkoztatja. Szekfü Gyula óta talán az egyetlen, akiben a tudós- és művésztermészet szerencsésen kereszteződött. — 20. sz. Hevesi András: *Kazinczy példája*. A szerző Kazinczy irodalmi lelkiségének megrajzolása után arra a következtetésre jut, hogy Kazinczy inkább a civilizáció szerelmese volt, mintsem irodalmi diktátor. — Németh László: *Klasszicizmus?* A szerző eddigi tanulmányainak összefoglalását adja.

Az előző kor az egyéniség esztétikájának ideje volt, ma a mű-esztétika felé kezdünk hajolni, melyben a szellem nem a tarkaság luxusa többé. Ilyen értelemben klasszikusnak mondható korunk, amint klasszikus minden olyan kor, amely az egyénitől a közös, a különöstől az általános, a szabadságtól a törvény felé fordul.

— 21. sz. Németh László: *Osváth Ernő*. Pályájának legnagyobb jelentősége, hogy hatni akart és tudott azokra, akik az írást tartották a legnagyobb dolognak a világon, s emberkutató volt. — 22. sz. Tersánszky J. Jenő: *Az ifjú Tóth Arpád*. Személyes jellegű emlékezés. — 24. sz. Móricz Zsigmond: *Arany János írói bátorsága*. „Arany csak két ízben volt ifjú és bátor és szabad ember: Az elveszett alkotmányban és az Őszikékben. Ott politikai, itt emberi bátorsága nyilatkozott meg.“ — Mohácsi Jenő: *Irodalmi szabadság: egészséges nép*. Csak az a nép lehet igazán egészséges, melynek irodalma szabad. A pszichoanalízis szempontjai is szolgálhatják az irodalmat. Ezek pedig azt mondják, hogy a gátlások, az őszinteséghiányok az egyes embert csakúgy, mint a népet, a neurózis betegségé teszik. — *Szellemtörténet*. Fülep Lajos és Kardos László hozzászólásai Babits Mihály rezignált hangú tanulmányához. — 1932. évf. 1. sz. Móricz Zsigmond: *Huszonöt év*. Esmélkedés a Nyugat huszonötéves jubileuma alkalmából. — Szász Zoltán: *Az író a keresztútúzenben*. A hatvanhét utáni irodalom a maihoz viszonyítva a szellemi szabadság korszaka volt. — 2. sz. Babits Mihály: *A Nyugat régen és most*. Előadás a Nyugat huszonötéves évfordulójának emlékünnepe. — Ugyane számban Schöpflin Aladár, Laczkó Géza, Tersánszky J. Jenő, Pap Károly, Gelléri A. Endre és Németh László személyes emlékeiket újítják fel arról, hogy lettek a Nyugat íróivá. — *Szellemtörténet*. Váczy Péter és Joó Tibor folytatólagos hozzászólásai Babits ismeretes tanulmányához. — 3. sz. Kosztolányi Dezső: *Író és bátorság*. Válasz Móricz Zsigmondnak. A szerző szembeszáll Móricz megállapításaival. Tagadja azt, hogy Arany az Elveszett alkotmány megjelenése után irányt változtatott volna. avagy hogy a bécsi körök elnézését, vagy később a Deák-kormány kegyét élvezte volna. — 4. sz. Debreczeni István: *Hogy lett Arany gazdag ember?* Arany János birtokvásárlásának története. — 5. sz. Palágyi Lajos: *Arany János és nép-nemzeti iskola*. A nép-nemzeti irány Arany életében, főleg pedig halála után uralomra jutott a magyar szellemi és politikai élet egész vonalán. — Komlós Aladár: *A líra fordulóján*. A szubjektivizmus kora felrissziti a lírát. De ha sokáig tart, s a vers a maga szükségszerű formái helyett egyedül az élményt követi, elsorvad a költemény versszerűsége. Ma a líra új fordulójánál vagyunk. A naturalizmuson túlestünk s helyette a formákhoz kezdünk visszatérni. — 6. sz. Schöpflin Aladár: *Ambrus Zoltán*. Halála alkalmából azt a kérdést veti fel, hogy milyen viszonyban volt Ambrus a közönséggel. „Lényének passzivitása stáramlott írásai s passzívva tette iránta az embereket.“ — Földi Mihály: *Író a válságban*. „A könyv ma ipari termék. Nem elég ma a tehetség, gyöngye ma minden zsenialitás. Hit kell belé, hogy éljen és hasson.“ — Móricz Zsigmond: *Légrády Imre*. Szerkesztői jellemének rajza. — 8. sz. Ambrus Zoltán: *Legendák és tények*. A kiváló író posthumus írása. Adyra és Reviczkyre vonatkozó emlékezések. — 11. sz. Elek Artur: *Színi Gyula*. Az elhunyt író pályájának méltatása. — Schöpflin Aladár: *Az irodalom és a konzulok*. Az irodalom szabad és bátor hitvallásának elvi hangsúlyozása és védelme. — Révész Béla: *Ady útja az Ady versig*. Ady és Léda találkozásának előzetes története. — 12. sz. Ayala: *Az irodalmi stílusról*. „A stílus isteni valami, rejtélyes, szembe-

szökő, és utánozhatatlan tulajdonság.“ — Móricz Zsigmond: *Hevesi Sándor*. Rendezői művészetének jellemképe. — 13—14. sz. Makkai Sándor: *Zord idő*. „Kemény a legizgalmasabb és legérdekesebb elbeszélőnk.“ — Ady Lajos: *Révész Béla cikkéhez*. Vita Révész cikkének némely adatával. — 15—16. sz. Komlós Aladár: *A kritikus problémája*. Ma nincs kész mérték, amellyel a műalkotást értékelhetjük. Talán legtovább segít bennünket az a kritika, melyet a törvényhozói szubjektivitás jellemez, s amely inkább megértésre, mint ítélkezésre törekszik. — Révész Béla: *Ady Lajos megjegyzései*. Eszrevétel Ady válaszára. — 17. sz. Ady Lajos: *Révész Béla megjegyzései*. Ady viszontválasza Révésznek. — 18. sz. Schöpflin Aladár: *Baksay Sándor*. A századik évforduló alkalmából Baksay Sándor jellemzése. „Őt lehet odaállítani a magyar realista elbeszélés középpontjára. Ebben van Baksay legfőbb történeti jelentősége.“ — 20. sz. Schöpflin Aladár: *Arany*. „Ma inkább az érdekel bennünket, ami Aranyban a kortól függetlenül saját tulajdona.“ — Kárpáti Aurél: *Arany — a tanárok kezén*. Vádoló cikk a tanárok ellen, mert Arany költészetéről s egyéniségéről állítólag megtévesztő képet rajzolnak az ifjúság elé. — Illyés Gyula: *A magára maradt költő*. „Arany a maga területén, a maga világában átéli azt, amibe nyugati kortársai akkor, vagy csak később kóstoltak bele: a szellem magányát.“ — *Arany János családja levelezéséből*. Eddig ismeretlen levelek közlése. — 21. sz. *Arany a tanárok kezén*. Polemikus válasz Székely Józseftől és Balassa Józseftől Kárpáti Aurél vádjaira. — 22. sz. Móricz Zsigmond: *Karintny Frigyes írói arcképe*. „Erdekessége abban van, hogy sohasem viccel s mégis ő az, aki a legtöbb nevetést és állandó kellemes és derűs szórakozást jelent.“ — 23. sz. Palágyi Lajos: *Arany János és Vajda János*. Arany nép-nemzeti iskolájának Vajda volt a legharcosabb ellenfele. Ennek irodalmi úton is kifejezést adott a *Megnyugvás* című költeményben. A kettőjük közti elvi ellentétnek volt bizonyos felekezeti oka is. — 24. sz. Rubinyi Mózes: *Az Arany-Vajda poltmiához*. Az Arany és Vajda közti rossz viszony kezdeményezője Vajda volt, aki e támadások ellenére sem tudott Arany költői hatása alól szabadulni. — 1933. 2. sz. Kodály Zoltán: *Vallomás*. Pályatörténeti előadás a szerzőnek a magyar népzene területén végzett munkájáról. Már Arany János is megmondta, hogy jambusra vagy trocheusra nem lehet magyar dallamot írni, mert ha megzenésítjük, idegen dallamok jönnek ki belőle. Akik mégis megpróbálták magasabbigényű magyar dalt írni, majdnem legyőzhetetlen nehézségekkel állottak szemben. Az út hosszú volt, meg kellett ismerni és meg kellett tanulni a népdal formakincseit és csak azután lehetett óvatosan megkísérelni nem magyar versformájú versre is olyan dallamot írni, amely nem ellenkezik a magyar nyelv természetes dallamirányával. És itt kiderült, hogy a görög-latin formák még közelebb állnak a magyar nyelv természetéhez, mert egyenlőtlén és változatosabb szótagcsoportokat szolgáltatnak, mint a jambus vagy trocheus. Így hát bármilyen valószínűtlennek hangozzék is, együgyű magyarok énekeiből kellett elsajátítani, hogyan lehetne megzenésíteni a magyar irodalom egy-egy legremekebb alkotását. — Móricz Zsigmond: *Népköltési gyűjtő*. Személyes emlékezés az írónak ifjúkori népdal-gyűjtéséről s ezzel kapcsolatban szerzett népmismeretéről, amely későbbi írói pályájára eldöntő befolyást gyakorolt. — Németh Andor: *Kassák Lajosról*. „Nem esztétahangulatok kifejezésére törekszik, hanem a maga valóságát akarja esztétikai valórré nemesíteni. Kassák a nemzetközi proletariátus szellemi státusát tükrözi vissza, amennyire az szépirodalmi alkotásokban vissza-

tükröződhetik.“ — Schöpflin Aladár: *Négyesy László*. „Egyes részlettanulmányai megoldották vagy legalább a megoldáshoz közelebb vitték a magyar irodalom néhány régi problémáját, néhány új problémát is vetett fel. Egyébként a magyar irodalom multjának azt a képét, amelyet mesterei — Gyulai Pál és még inkább Beöthy Zsolt — hagytak rá, inkább csak bővítette, csinosította, de lényeges változtatást nem végzett rajta.“ — 3. sz. Kosztolányi Dezső: *Karinthy torzító művészete*. Karinthy satirikus tehetségének az Est Hármas-könyvében megjelent irodalmi torzképei nyomán adott értékelése. — 4. sz. Móricz Zsigmond: *Ady Endre napja*. Visszapillantás a szerző Adyval kötött barátságának, együttlétének emlékeire. — 5. sz. Schöpflin Aladár: *Nyelvművelés*. A nyelvtisztaságra törekvő új purizmusnak nem lesz lényeges eredménye abban a munkájában, amellyel olyan idegen szavak magyarártására törekszik, amelyek a kultúrának nemzetközi fogalomnyelvéből valók. Az Akadémia nyelvművelő bizottságának inkább arra a veszedelemre kellene gondolnia, amely az elszakított területeken fenyegeti a nyelv egységét. — *Vajda János rölegénysége és mézeshetei*. Vajda János özvegye naplójának ismertetése. — Laczkó Géza: *Miért nem kell Párizsnak a magyar irodalom?* A cikkben szereplő egyik párizsi magyar hölgy így felel a feltett kérdésre: Amit maguk írnak otthon, azt a világ bármilyen nyelvén meg lehetne írni. Önök, magyar írók, nem elég magyarok. Eszükjárása európai, mondatfűzésük német, eszméik francia, csak épp a nyelvük magyar. Ezért aztán igazán nem érdemes magyarul írni s túlságos erőfeszítést kérne az a franciáktól, aki azt kívánna tőlük, hogy a nemzetközi európai irodalom mindenütt egyforma termékeit épp magyarból fordítsák franciára, mikor nekik könnyebb angoltól, spanyoltól, vagy németből dolgozni.“ — Rédey Tivadar: *Kortárs költők, kortárs kritika*. A valódi avatottság nélkül gyakorolt kritika a maga szellemének közepszerűségéből nyomban levezgázik, midőn a saját korának eszméin és „világnézet“-én nem felülemelkedve, hanem azokba belgabalyodva s a büszkén élvezett „modernség“-ben sütkérezve nézi a művészt jelenségeit s azokra legfőbb, majdnem kizárólagos értékmérőül a *műságot* alkalmazza. — 6. sz. Illés Endre: *A történelmi regény konjunktúrája*. A naturalizmus napja még nem szállott le nálunk. Az újabban fellendült történelmi regényirodalom nem jelenti a külföldön a naturalizmust felváltó neoromantikát. Mőgöttük nem él s nem hat semmilyen egységes szellem összefogó ereje. — 7. sz. Kárpáti Aurél: *Elefántcsonttorony vagy lövészárók*. Az elefántcsonttorony jelentése nem az, hogy az író elvonul az életből, hanem az, hogy az író korának jelenségeivel szemben megőrzi szabadságát és függetlenségét. Sokkal nagyobb veszedelme az irodalomnak a propaganda irodalom, amely az irodalmat a korviszonyok függvényévé alázza. — Illyés Gyula: *Katolikus költészet*. A század elején fellépő Harsányi Lajos és Sik Sándor köteteszetére a korabeli költői áramlatok nagyobb befolyást gyakorolnak, mint az egyháziak s nincs hatásuk az utánuk jövő nemzedékre. Az újabb nemzedékből csak Kocsis László és Mécs László figyelemreméltóak. Kettőjük közül Kocsis természete áll közelebb a katolicizmus világához. — 8. sz. Schöpflin Aladár: *Nyelvművelés*. Válasz Kosztolányi Dezsőnek a purizmus kérdésében felvetődött vitában: A fölösleges idegen szavak halmozása műveletlenség, de az idegen szavak elleni általános irtóháború a gondolkodás szabadsága ellen irányul. — 9. sz. Kosztolányi Dezső: *Nyelvművelés*. Válasz Schöpflin Aladárnak. „A hiba gyökere ott van, hogy idegen nyelvekre sandítunk s azokon gondolkozunk, amikor magyarul

irunk. El kell felednünk ilyenkor az idegen nyelveket. Akkor semmi sem hiányzik, gondolkodásunk pedig pontos lesz, kifejezésünk szabatos.“ — Schöpflin Aladár: *Kozma Andor*. „Politikus költő volt és a politikusok költője. Tiszta líra ritkán s akkor is kevés híron esengett Kozma hangszerén. Ő volt a XIX. század szelleméből lelkedzett utolsó költő irodalmunkban.“ — Babits Mihály: *Katholikus költészet*. Illyés Gyula tanulmányához fűzött reflexiók. Más az irodalmi és más az egyházi katolicizmus. Minden nagy vallási költészetben óhatatlanul valami katolikus szín ömlik el még akkor is, ha protestáns ember írta, mint Ady Isten-verseit, míg a kimondottan protestáns költészet nehezen tagadhat meg valami regionális és felekezeti színt. — 10—11. sz. Babits Mihály: *Könyvpropaganda és könyvégetés*. Kritikai reflexiók a berlini könyvégetéshöz és magyar könyvnaphoz. — Hevesi András: *A boulevard*. A francia forradalom utáni irodalom történet-szociológiai rajza, s ezzel kapcsolatban a magyar irodalom rokonjelenségeinek érintése. „A magyar irodalom leeurópaibb pillanata átlagszínvonalában a századvég volt: az első és mindmáig egyetlen kísérlet nagyvilági hang és légkör teremtésére.“ — Ambrus Zoltán: *Irodalmi kölcsönzés*. Riedl Frigyes hagyatékából a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába került levél közlése. Ambrus Zoltán tiltakozik benne azon vád ellen, hogy műveiben más íróktól vett át motívumokat (egyetlen tárcanovella esetét kivéve, melynek egész története van), „soha se írtam meg másoktól hallott történeteket, se fantaszti-kumokat, hanem még fantasztiikumok formájában is: csakis csupa látott dolgot.“ — Schöpflin Aladár: *Krudy Gyula*. „Romantikus volt Krudy, de a romantikája is saját alkotása volt, egy különleges hangulati állapot.“ — Tamás Ernő: *Gárdonyi Géza, a költő*. „Gárdonyi, mint költő, a Karácsonyi álom című botleheemes játékban teljesebb.“ — Babits Mihály: *Jászai-Horváth Elemér*. „Egynéhány verseskönyve jelent meg, izléses, formailag virtuóz, tradicionális hangú, de belső küzdelmeket titkoló versekkel“. — György Oszkár: *Palágyi Lajosról*. „P. tehetsége nem akadémiai díjakat nyert elbeszélő költeményekben és verses drámákban emelkedett legmagasabbra; nagyvonalúsága, bölcselő készsége a satírában találta meg törhetetlen kibontakozását.“ — Gyergyai Albert: *Katholikus költészet*. Kritikai válasz Illyés Gyula hasonló tárgyú nagy ellenmondásokat keltő tanulmányára, egyben védelem is Prohászka megítélésével szemben.

Pásztortűz. — 1933. évf., 18. sz. Kenedy Géza: *Herczeg Ferenc pályakezdése*. Adatok az ünnepezt jeles író ifjúkorához. — 20. sz. Császár Elemér: *Az Ember Tragédiájának világnézete*. A dráma pesszimizmusa feloldódik a költő optimizmusában.

Protestáns Szemle. — 1933. évf., 8—9. sz. Madai Gyula: *Szabolcska*. Pályafutásában, ha azt kora mozgalmainak távlatába állítjuk bele, kétség-telenül fel lehet ismerni a küldetösszerűség glóriáját. — 10. sz. Kardos Albert: *Az ember tragédiája és a zoltárkönyv*. „Az ember tragédiája“ verssorai közé zoltársorokat is iktatott a költő, még pedig a VII. színben a XXII. és XXXV. zoltárt: a Károlyi-biblia nyomán. E körülmény is bizonyítja, hogy Madách-ban teljes volt a költő céltudatosság, nemcsak egész remekműve elgondolásában, hanem a kisebb részek kigondolásában is. — 11. sz. Gulyás Pál: *Oláh Gábor*. Oláh Gábor indulása egybeesik a Nyugat-nemzedék föllépésével. Az Arany Jánosi és Petőfi-hagyományokból nő ki s eleinte ezeknek a hagyomá-

nyoknak epigonja. Pályája feltűnő példa arra, hogy a tehetségek keretek közé vannak szorítva s e keretek nélkül ki vannak téve a legnagyobb tévelygéseknek. További sorsa, mint alkotóé, attól függ, mennyire képes magáralálásának következményeit levonni, azaz, jellegzetességét föl tudja-e fokozni autonóm műalkotássá. — Mályusz Elemér: *Szellem-történet a helyi monográfiában*. Az a szellem-történeti okoskodás, amely mit sem törődik az adatokkal, amely lenézi a kütfőismeretet és levéltári kutatásokat, csak haszonnélküli játék.

Tanu. — 1933. évf., 6. sz. Németh László: *Hiányzó arcképek*. Csáth Géza, Kaffka Margit, Füst Milán, Juhász Gyula és Kodolányi János irodalmi munkásságának rövid, egyéni színű méltatása.

Theológiai Szemle. — 1933. évf., 1—2. sz. Révész Imre: *Kálvin legelső magyar támadója Draskovich György és Confessziója*. Draskovich György, Fráter György unokaöccse, a későbbi pécsi püspök, páduai tanulmányai idején, 1551-ben egy Confesszió c. — 24 lapra terjedő —, latinnyelvű nyomtatványt tett közzé. E műben Draskovich Kálvinnak úrvacsorai fejtegetésével vitázik s az a főjelentősége, hogy egyik legelső terméke a magyar eredetű ellenreformációs irodalomnak. — Révész Imre: *Bucer Márton és a magyar reformáció*. A lutheri és kálvini úrvacsorát egyeztetni próbáló Bucer Márton (1491—1551) strassburgi reformátor Confessio című latin munkája 1550-ben Heltai Ferenc kiadásában Magyarországon is megjelent. A Bucer nagy, tiszta Concordia-álmának a XVI. század Magyarországon éppoly kevésbé adatott meg testet ölténie, mint a külföldön.

Új Idők. — 1933. évf., 39. sz. (Ünnepi szám a hetvenéves Herczeg Ferenc tiszteletére, sok képpel.) Herczeg Ferenc édesanyja: *A Feri*. — Herczeg Ferenc: *Az én édesapám*. Ifjúkori emlékek. — *Herczeg Ferenc emlékezéseiből*. Mutatvány a szerző több kötetre tervezett emlékiratainak Várhegy c. most megjelent első kötetéből. „Ez a könyv arra való, hogy rendet teremtsék visszamaradó alkatrészeim közt.” — *Epizódok Herczeg Ferenc életéből*. Adománszerű esetek közlése. — Lyka Károly: *A badacsonyi pincekép*. Herczeg Ferenc festői kísérleteiről. — Farkas Imre: *A mosolygó Herczeg Ferenc*. Tréfás esetek.

Ungarischer Jahrbücher. — 1933. évf., 1—2. sz. Dezső v. Kerestűry: *Die neueste ungarische Literatur (1914—1933)*. Az utóbbi húsz év magyar irodalmának áttekintése különös tekintettel a fejlődést befolyásoló külső és belső tényezőkre. — Gusztáv Gratz: *Graf Albert Apponyi*. Az elhunyt jeles államférfiú egyéniségének nekrológszerű méltatása.

Vasárnap. (Arad.) — 1933. évf., 14. sz. Alszeghy Zsolt: *A katolikus irodalomtörténet*. (A budapesti katolikus főiskolán tartott előadásorozat bevezető előadásának vázolata.) Az irodalomtörténet katolikus jellegét két mozzanat szabja meg: egyrészt a fejlődést vizsgáló tudós katolikus lelke. másrészt annak a közönségnek katolikus lelke, amelyhez szól. — 16. sz. Göbl László: *Nemzetkép az irodalomban*. Azokról a nemzetekről alakul ki határozott kép valamely irodalomban, melyekkel az illető nép huzamosabb történelmi, politikai, társadalmi kapcsolatban állott (például a magyar a némettel, olasszal stb.). — 19., 20., 21. sz. Berényi László: *Régi magyar műkínések*. (A sümegi Darnay-múzeum ismertetése.) — 22. sz. Fischer Aladár: *Herczeg Ferenc hetven éve*. Herczeg Ferenc volt patak, volt folyó, s aztán tenger. De pocsolya nem volt. A lópban is a virágot látta meg.

II. Hírlapok.

Budai Napló. — 1933. évf., augusztus 17. Mazsáry Béla: *Jókai-operett a Budai Népszínházban*. 1869-ben adták elő a Budai Népszínházban Jókainak „A sörfőző“ c. humoros elbeszéléséből készült látványos szindarabját a „Hornycicek Vendel és Hanzli diák“ c. operettet. Zenéjét Kaczer Ferenc, a Budai Népszínház karmestere írta. A darab mindössze nyolc előadást ért meg.

Budapesti Hírlap. — 1933. évf., 211. sz. Bibó Lajos: *Herczeg Ferenc*. Meleghangú megemlékezés, utalással a hetvenedik születésnapját ünneplő nagy íróval való beszélgetésre. — Buday Barna: *Könyvek a polcon*. A java fiatal íróknak módot kell adnunk arra, hogy utazzanak, benyomásokat gyűjtessenek és a megtermékenyült magyar föld foglalja le azt az irodalmi temetőt, amely ma tele van idegen bálványokkal. — Bertalan István: „*Szegedi fiatalok*“ megkezdték a népköltési remek gyűjtését. Adatközlés. A „*Szegedi fiatalok*“ nem korlátozzák gyűjtőmunkájukat a szegedi tanyákra. Közülök Ortutay Gyula bejárja a Nyírséget, a másik homokos vidéket s szép csokrot szed össze.

Debreceni Független Ujság. — 1933. évf. 261. sz. Kardos Albert: *Csokonai és Szabolcska*. A nemrég elhunyt Szabolcska Mihály lelkes híve volt a Csokonai-kultusznak. Több versében dicsőíti „A tihanyi echohoz“ szerzőjét s ezenkívül — gyűjtés útján — ő gondoskodott Csokonai vassíremlékének díszes bekerítettéséről.

Magyarság. — 1933. évf., 194. sz. Thury Lajos: „*Az ember tragédiája*“ a szegedi Dóm-téren. Hosszabb, napihírszerű beszámoló Madách művének 1933 augusztus 26-án, Szegeden, a fogadalmi templom előtt tartott szabadtéri előadásáról. „Hont Ferenc, a rendező, óriási munkát végzett... nehéz volna megállapítani, hogy egészében valami újat... tudott volna megvalósítani és ez nem csekély hiányossága a produkciónak.“ — 205. sz. Babay József: *Egy nap Herczeg Ferenc badacsonyi kirtóján* (A hetvenéves Herczeg Ferenc arca.) Hosszabb, tárcaszerű tudósítás, melyből kitűnik, hogy a jubiláló író több kötetre tervezett emlékiratának első, Várhegy c. kötete már sajtó alatt van. Érdekes adat, hogy Herczeg gyermekkorában festőnek készült. Kitűnő rajzoló volt... és most hosszú évtizedek után esethez nyúlt. Mintegy tizenhat tőle rajzolt mulatságos alak színesedik badacsonyi háza pincéjének falán. Fehértemplomi diákkorából újabban előkerült egy 1500 soros, hexameterekben írt humoros eposza. Hőse: Berci, hősnője Berciász. — *Tinódi Lantos Sebestyén emlékezete*. Napihír arról, hogy Sárvár városa Tinódinak emlékművet emelt. A felavató ódát a Faludi F.-irodalmi társaság felkérésére Vályi Nagy Géza írta. — Balla Borisz: *Egy korszak végén*. Szélgjegyzetek Molnár Ferenc irodalmi jelentőségéről a „Zenélő angyal“ c. regényének megjelenése alkalmából. — 220. sz. Herczeg Ferenc: *A Gyurkovics-lányok*. Tárcaszerű cikk arról, hogy kik szolgáltak a szerzőnek mintául a címben jelzett munkája megírásakor. — 241. sz. Dóczy Jenő: *Költőzseni és pszichiátria*. Kérelem Nyiró Gyulához, hogy „maradjon meg pszichiáternek s ha úgy tetszik, foglalkozzék az elmebetegek verseivel, de e beteg dilettantizmust ne hasonlítsa össze legnagyobb költőink alkotásaival“. — 245. sz. Milotay István: *A tizenkettedik óra*. Vezércikk Zilahy Lajos azonos című, a Magyar Színházban előadott új darabjáról. (Zilahy feleletét l. a Pesti

Napló 1933. évf., 246. sz.-ban.) — 246. sz. Palasovszky Béla: *Mikes úr is elmegy*. Széprózaai hangulatkép Mikes Kelemen végső napjairól.

Nemzeti Újság. — 1933. évf., szeptember 10. Újvárossy Fedor: *Petőfi német levele és ismeretlen verse*. Egy, állítólag Petőfitől, 1843-ból, kecskeméti tartózkodása idejéből való, színlapkihordói minőségében írt négy soros, Búcsúzó c. vers.

Pesti Hirlap. — 1933. évf., július 16. Tamás Ernő: *Jászai Mari ismeretlen levelei Reviczky Gyulához*. Adatközlés.

Pesti Napló. — 1933 április 2. Vályi Félix: *Körösi Csoma Sándor szentté avatása Japánban*. A nagy magyar tudós bevonult a buddhista szentek sorába. Japán állami hatóságai, főpapsága és tudósai hatalmas emlékünneppel avatták szentté s a tokiói egyetemen elhelyezték szobrát Buddha oltára elé. — Május 21. Lengyel Zoltán: *Adyról*. Néhány személyes emlék a költőről és a zilahi népről. — Július 9. Fallenbüchl Tivadarné Ambrus Gizella: *Ambrus Zoltán tróasztalából*. Az író több kiadatlan följegyzésének közlése.

Ujság. — 1933 május 28. Reichard Piroska: *Vajda János ismeretlen levelei*. Ezeket a leveleket a költő második felesége, Bartos Róza, úgy elrejtette, hogy egyelőre nem lehet nyomukra akadni. — Június 11. Tabéry Géza: *Egy pár bepiszkolt lakkcipő*. Madách Imréné Fráter Erzsébet utolsó éveiről. A családjából kirekesztett boldogtalan nő szörnyű nyomorban halt meg Nagyváradon.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1933—34. tanév első felében.

A) A budapesti kir. magyar Pázmány Péter-Tudományegyetemen:

I. félév. *Császár Elemér* r. t.: Zrínyi és Gyöngyösi. Heti 2 óra. — *U. a.*: A XIX. század lírája. Heti 2 óra. — *U. a.*: A költészet elmélete. Heti 2 óra. — *Horváth János*: Humanizmus és reformáció. Heti 3 óra. — *U. a.*: A XIX. század. Heti 2 óra. — *Szinnyei Ferenc* rk. t.: Kisfaludy Károly. Heti 2 óra. — *Kékly Lajos* c. rk. t.: A magyar költészet a XIX. században. Heti 2 óra. — *Zlinszky Aladár* c. rk. t.: Poetika. Heti 2 óra. — *U. a.*: Arany: Buda halála. Heti 1 óra. — *György Lajos* m.-t.: Vándortárgyak a magyar irodalomban. Heti 2 óra. — *Gulyás Pál* c. rk. t.: Sámbock János könyvtára. Heti 1 óra.

B) A szegedi Ferencz József-Tudományegyetemen:

Sik Sándor r. t.: Petőfi és kora. Heti 3 óra. — *U. a.*: A régi magyar líra. Heti 2 óra. — *U. a.*: Bevezetés az irodalomtörténetbe. Heti 1 óra. — *U. a.*: Irodalomtörténeti gyakorlatok. Heti 1 óra. — *Solymossy Sándor* r. t.: A magyar népdal. Heti 2 óra. — *U. a.*: A népmese, mint folklóre műfaj. Heti 3 óra. — *U. a.*: Népi eredetű epikumok tárgyalása. Heti 2 óra.

C) A debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetemen:

I. félév. *Pap Károly* r. t.: A nemzetietlen kor irodalma. 1711—1772. Heti 3 óra. — *U. a.*: Drámai irodalmunk a XIX. században. Heti 2 óra. — *Zsigmond Ferenc* c. rk. t.: A magyar regény gyermekkora. Heti 2 óra. — *Gulyás József* m.-t.: Kazinczy Ferenc. Heti 2 óra. — *Nyireő István* m.-t.: Bevezetés a könyvtártudományba. I. ókori könyvtörténet. Heti 3 óra. — *Rugonfalvi Kiss István* r. t.: Bél Mátyás műveinek olvasása és kommentálása. Heti 2 óra. — *Wallisch Oszkár* lektor: Magyar vonatkozású német drámai művek olvasása. Heti 2 óra.

D) A pécsi m. kir. Erzsébet-Tudományegyetemen:

I. félév. *Tolnai Vilmos* r. t.: Magyar romantika. Heti 3 óra. — *U. a.*: A XIX. század végének költészete. Heti 1 óra. — *U. a.*: Magyar filológia. Heti 1 óra. — *Vargha Damján* r. t.: Kódexeink műfajsajátságai. Heti 3 óra. — *U. a.*: Hitvitázó irodalom. Heti 1 óra. — *U. a.*: Kódexeink Mária-síralmai. Heti 1 óra. — *Gálos Rezső* m.-t.: Bessenyei és társai. Heti 2 óra. — *Holub József* r. t.: A magyar történetírás története. Heti 1 óra.

Hírek az irodalomtörténetírás köréből. Kutatóink kitarító buzgalmának s szaktudományunk újabb lendületének örvendetes jelei azok a hírek, melyek több összefoglaló jellegű, részben már sajtó alatt levő magyar irodalomtörténeti mű közzétételét ígérik. Elsőnek említhető közülök *Pintér Jenő* hét

kötetre tervezett nagy munkájának *hatodik kötete*, mely a XIX. század második harmadának szellemi életét tárgyalja s mint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadványa, az idei karácsonyi könyvpiac egyik legfigyelemreméltóbb újdonsága. (Ugy hírlik, hogy kéziratban a hatalmas mű befejező kötete is készen van.) Megjelent *Farkas Gyula* magyar irodalomtörténete is, melynek külön érdekessége, hogy az idetartozó anyag teljes áttekintését az újabb irodalomszemlélet elveit követő feldolgozásban egy kötetbe összefoglalva nyújtja. Az Erdélyi Helikon 7. száma közli, hogy az erdélyi magyar írók marosvécei, augusztusi összejövetelén mint vendég részt vett *Szerb Antal* is, aki a múlt évben a magyar irodalomtörténet megírására kitűzött százezer leies pályázat első részét megnyerte és megbízást kapott az egész mű megírására. E munkájából a találkozó alkalmával részleteket mutatott be. További erdélyi híradás szerint *Jancsó Elemér* tanár (Cluj, Calea Mitor. No. 16) előfizetést hirdet „Az erdélyi magyar irodalom története 1914-től 1933-ig” című művére. E munka lexikonalakú, képekkel és bibliográfiával bővített díszkiadásának ára 600 lei (= 20 P) lesz, a bibliográfia és képek nélküli kiadás előfizetési ára 380 lei. A fentebbiek kiegészítéséül említjük meg azt a szakkörökben gyakran felhangzó óhajt, mely szerint kívánatos volna, ha *Horváth János* is mielőbb közzétenné A magyar irodalmi műveltség kezdetei című eredeti megállapításokban gazdag, összefoglaló művének folytatólagos köteteit.

Irodalomtörténet a budapesti Studióban.

A rádió népművelési munkájának tervszerűségét mutatja, hogy nemesak az élő irodalom ismertetésére van gondja, hanem a történeti szemlélet ápolását sem hagyja figyelmen kívül. Balázs Sándor, Császár Elemér, Hankiss János, Szász Károly, Vajthó László és mások ilyenmű, régebbi előadásai után az elmúlt nyáron Kéky Lajossal tartatott kegyeletes felolvasást *Sajó Sándorról*, nem sokkal később (szeptember 12-én) pedig Szinnyeai Ferenc emlékezett meg „Az öreg Arany”-ról. Az irodalmi hagyomány ébrentartását célozza a műsorban az a kísérlete is, hogy időnkint egy-egy továbbéltetésre érdemes művet hangjátékká alakított formában közvetít. Az ilyen bemutatókat nem mindig kíséri ugyan az arra illetékesek egyhangú helyeslése, ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy ilyen módon utat találnak a nagyközönséghez oly alkotások és nevek is, melyeknek történeti jelentősége eddig csupán kisebb körben volt ismeretes. E szempontból érdemelnek említést a budapesti Stúdió nyárvégi előadásai közül: a „*Piros pohár, zöld pohár*”. Boldog békebeli történet előjátékkal, három képben. Baksay Sándor „Jáhel” című elbeszélése nyomán írta Lestyán Sándor (előadták: 1933 szeptember 8 án), továbbá Mohácsi Jenőtől az „*Eszterházy vígasságok*” című hangjáték, mely Bessenyei Györgyről és testvértársairól szól (előadták: 1933 szeptember 30 án). Szeptember 20 án „*Ami az irodalomtörténetből kimaradt*” címen Alszevgy Zsolt tartott érdekes előadást, szeptember 22 én pedig Voinovich Géza méltatta *A jubiláló Herceg Ferenc* érdemeit. Végül megemlítést érdemel, hogy október 5-én „*Az ember tragédiája*” színpadra vitelének ötvenéves jubileuma alkalmából Bisztray Gyula Madáchról tartott előadást, utána pedig a nagy költő főművének néhány jelenetét is közvetítette a rádió. A. B.

Magyar írók álnevei. E címen 1933 augusztus 27-én a budapesti Stúdió igen érdekes rádióelőadást közvetített. *Moravék Endre* az idetartozó

nagy, eddig azonban nem sok figyelemre méltatott anyagot ügyesen csoportosítva, vázlatos, de elég valószínű magyarázatát adta az írói álnév használatának s az alkalmisághoz idomuló tapintattal mutatott rá a pszeudonimok és a mögöttük rejlő személyiségek kapcsolatára. Főforrásaiul az előadó *Gyulai Agost és Székely Dávid* gyűjtését említette, bár ezek mellett bizonyára saját kutatásainak is jelentős szerepe jutott. Mindenesetre örvendetes, hogy ez az irodalomtörténet szempontjából fontos kérdés a nagy nyilvánosság előtt is szóba került, mert időszerűvé teszi annak állandó ébrentartását. Ez a körülmény indokolja annak megemlítését, hogy a további kutatás e fontos segédkönyvét, a *Magyar irodalmi álnévek lexikonát*, a mult és jelen anyagát lehető teljességig felölelő (két kötetnyi) gyűjtés kézírata alakjában *Gulyás Pál* — Szinyei Magyar írók jának folytatólagos köteteivel együtt — már elkészítette, s évtizedes munkájának közzétételét csupán a sajnálatos gazdasági viszonyok akadályozzák. Kívánatos volna, ha tudományos társulataink és irodalmi intézeteink együttes erővel módját ejtenék mindkét, a kutatókra nézve nélkülözhetlen mű kiadásának.

V. M.

Sajó Sándor emléke. 1933 október 7-én emléktáblával jelölték meg a Budapest I, Csörsz-utca 1. sz. házat, melyben a jeles költő utoljára lakott. Az emlékbeszédet Kéky Lajos mondta. A szép ünnepen Társaságunk képviselőjében Pintér Jenő, a M. I. T. elnöke, Viszota Gyula és Zlinszky Aladár alelnökök jelentek meg.

Helyreigazítás. Az *Irodalomtörténet* folyóirat ezévi 143—47. oldalain *Gulyás Pál* „Az irodalom kitagadottjai“ címmen cikket ír, amelyben a m. kir. postavezérigazgatóság által kibocsátott „A postai szállításból kitiltott vagy bíróilag lefoglalt sajtótermékek jegyzéke“ alapján az indexre helyezett művek között felsorolja többek között a következő két könyvet is:

1. *Supka Géza*: A nagy dráma. (Miskolc, 1925.)

2. *Istrati, Panait*: Más fény felé. I. Helytelen utakon. (Budapest, 1930.)

1. Közölnöm kell, hogy a debreceni kir. tvszék *rádtanácsa* B. 275/23/1925. szám alatt és a debreceni kir. ítélőtábla B. I. 3240/24/1925. szám alatt *jogerősen megszüntette* a „Nagy dráma“ című könyvem ellen az eljárást s egyben a könyvnek a vizsgálóbíró által elrendelt *lefoglalását megszüntette*.

2. Panait Istrati szóbanforgó kötetét én fordítottam. Ebben az ügyben a budapesti kir. büntető törvényszék B. XIV. 11.374/18/1931. szám alatt *végzést* hozott, amely szerint a bűnvádi eljárást *megszünteti*, mert a kir. ügyész-ség időközben a *rádat eljettette*.

Egyben közlöm azt is, hogy mihelyt a m. kir. postavezérigazgatóság idézett jegyzékének hiteles példánya a kezem között lesz, a szükséges törvényes lépéseket megteszem a jegyzék műveimre vonatkozó igaztalan adatainak helyesbítésére és az e jegyzék által nekem okozott károk megtérítésére. Kitérő tisztelettel *Supka Géza dr.*, a *Literatura* szerkesztője.

Elhunytak.

BALOGH PÁL hírlapíró, szül. Győrött 1854 aug. 14-én, megh. Budapestén 1933 aug. 25-én. Első tárcái 1875-ben jelentek meg a *Fővárosi Lapok*-ban és a *Nemzeti Hírlapban*, mely utóbbinak a következő évben belmunkatársra lett. 1879-ben belépett a *Pesti Hírlap* szerkesztőségébe s 1881-ben átment a *Budapesti Hírlaphoz*, amelynek politikai tudósítója és vezércikkírója s 1886--1888-ban h. szerkesztője volt. 1906-tól a *Pester Lloyd*ba dolgozott. Khuen-Héderváry gr. kinevezte őt a miniszterelnökség sajtóirodájába, ahol még a Bethlen-kormány idejében is működött. Utolsó éveiben lefordította magyarra Goethe *Faustjának* mindkét részét, *Herman u. Dorothea* és *Reinecke Fuchs* c. époszait és számos kisebb költeményét. Munkái: *A népfajok Magyarországon*. Bp., 1902. — *Erdély fajnépei és a székely kérdés*. Kolozsvár, 1903. — *Fajntársasági viszonyaink az erdélyi részek körül 1890—1900. években*. U. o., 1904. — *A magyar faj uralma*. (M. Könyvtár 364. sz.) Bp., é. n. — *A legnagyobb magyarról*. (M. Könyvtár 404. sz.) U. o., é. n. — *Andrássy Gyula gr.* (M. Könyvtár, 465. sz.) U. o., é. n. — *I. Ferenc József emlékezete*. U. o. (1917.)

BARACS MARCEL dr., jur. ügyvéd, a budapesti ügyvédi kamara elnökhelyettese, szül. Budapestén 1865 máj. 5-én, megh. u. o. 1933 aug. 21-én. 1927—31-ben Budapest északi kerületének országgyűlési képviselője volt az egyesült balpárt lajstromával. Publicisztikai és jogirodalmi működést fejtett ki. Minket közelebről érdeklő művei a Deák Ferencről és Jókai Mórról tartott emlékbeszédek (1904 és 1927).

CSASZAR IMRE, a Nemzeti Színház örökös tagja, szül. Kaposvárt 1864-ben, megh. Budapestén 1933 szept. 18-án. Bonviván szerepeket játszott. Évtizedekig volt beteg. Munkái: *A művészetről*. Bp., 1894. — *A színész alkotása*. U. o., 1896. — *Élet és művészet*. U. o., 1896. — *Bűnös szerelem*. Dráma. U. o., 1900. — *A színijátás művészete*. U. o., 1909. — *Fehér éjszaka és más történetek*. U. o., 1910. — *A színijátás elmélete*. U. o., 1911. — *Versek*. U. o., 1913. — *Az ezredesk. Regény*. U. o., 1915. — *Asszonyok, szerelmek*. U. o., 1930. — *Macskák*. Regény. U. o., 1932. 2 köt.

DEDEK CRESCENS LAJOS, kanonok, szül. Nyitrán 1862 jún. 19-én, megh. Esztergomban 1933 szept. 13-án. Egy ideig a budapesti egyetemi könyvtár tisztje volt. Minket érdeklő munkái: *A karthausiak Magyarországon*. Bp., 1889. (Akadémiai pályadíjat nyert munka.) — *Kolostorból kolstorba*. Útirajzok. U. o., 1898. — *Szent Gellért élete*. U. o., 1900. (Németül és olaszul is megjelent.) — *Szentelek élete*. U. o., 1902. — *Szent István végrendelete*. Egyh. beszéd. U. o., 1904. — *Mária legendák*. Az ifjúság számára. U. o., 1905. (2. kiad. u. o., 1928.) — *Tu me sequere*. (Regény.) U. o., é. n.

DINGFELDER EDE dr., phil. középiskolai igazgató, szül. Székudvaron 1878-ban, megh. Budapestén 1933 aug. 14-én. — Munkája: *Legrégibb bibliánk nyelvről*. Bp., 1902.

DIVÉNYI GYULA, kegyesrendi áldozópap, ny. gimn. tanár, szül. Vácón 1872-ben, megh. Budapestén 1933 augusztusában. Munkája: *Kisfaludy Károly vígjátékai*. Bevezette és magyarázta. (Segédkönyvek a m. irod. oktatáshoz. 10.) Szeged, 1903.

GONDA BÉLA, ny. min. tan., szül. Szöllöskén (Zemplén vm.) 1851 dec. 28-án, megh. Budapestén 1933 aug. 6-án. 1871 óta nagy szakirodalmi munkás-

ságot fejtett ki a természettud. és műszaki irodalom terén. Minket is érdeklő munkája: *Vásárhelyi Pál élete és művei*. Bp., 1894.

KLÉH LÁSZLÓ dr., jur. ügyvéd, szül. Pesten 1853 dec. 4 én, megh. Budapesten 1933 októberében. A múlt század hetvenes és nyolcvanas éveiben számos anekdotája, tréfája jelent meg a *Bolond Istókban* és a *Borsszem Jankó*-ban. Álneve: Valaki.

KORODA PÁL (alsókubini) dr., sc. pol., a Petőfi-Társaság rendes tagja, szül. Kisendrédén (Bars vm.) 1858 márc. 6-án, megh. Budapesten 1933 augusztusában. 1876 óta írt költeményeket és cikkeket fővárosi és vidéki lapokba. Sajtó alá rendezte Reviczky Gyula költeményeit. Munkái: *A túlvilág komédiája*. Bp., 1876. — *Költői elbeszélések*. U. o., 1877. — *Alkibiadesz*. Trágédia. U. o., 1884. (Bemut. Nemz. Szính. 1895 XII. 20. 2. kiad. u. o., 1897.) — *A pörös jószág*. (Jó Könyvek, 24. sz.) U. o., 1884. — *A szép Sára története*. (Jó Könyvek, 40. sz.) U. o., 1886. — *Fehér virágok*. Fialat leányoknak való költemények. U. o., 1891. (Szerk. Baló Taszilóval.) — *Az ostrom*. Vigjáték. U. o., 1891. — *Líra. Költemények*. U. o., 1898. — *Wesselényi*. Tört. dráma. Hol? 1907. — *Mór királynő*. Bp. (1924.)

LIPTAY KÁROLY, hirlapíró, szül. Miskolcon, megh. Alagon 1933 aug. 26-án 62 éves korában. Iskoláit Szegeden elvégezvén, előbb a *Szegedi Híradó*, majd a *Magyarország* munkatársa lett. Utóbbinak színházi kritikusa volt s e minőségében ő tette lehetetlenné Beöthy László nemzeti színházi direktorságát. Utóbb a *Magyarországtól* Herczeg Ferenc *Ocskay Brigáderosa* mellett való állásfoglalása következtében meg kellett vállalnia. Ekkor Nagyváradon lett újságíró. Később ismét visszakerült a fővárosba. Sok népszerű dalszöveget írt. *Don Quijote* című operettjét a Budai Színkör mutatta be.

MARKÓ MIKLÓS hirlapíró, szül. Rozsnyón 1865-ben, megh. Budapesten 1933 augusztusában. Egy ideig a vaskereskedői pályán működött, majd 1890-ben fölcsapott hirlapírónak. A *Vasárnapi Újságnak* 1894 óta állandó külmunkatársa volt. Sokat írt a *Rozsnyói Híradóba* és az *Ország-Világba* is. Munkái: *Cigányzenészek albuma*. Bp., 1896. — *Lavotta János halálának 100. évfordulójára*. Bp., 1920. — *A régi mulató Magyarország*. U. o. (1927.)

NYÁRY ALBERT (nyáregyházi) báró, a Magyar-Lengyel-Egyesület elnöke, szül. Füleken 1871 jún. 2-án, megh. Budapesten 1933 szeptemberében. Az archeológián, nép- és természetrajzon, ipartörténeten kívül a szépirodalmat is művelte. Ilyenmű munkái: *Női szívek*. Novellák, Bp., 1907. — *Familia liber Báró Nyáry de Nyáregyháza*. (Verses mű.) U. o., 1932.

RADITS MIHALY, ny. áll. el. isk. igazgató, megh. Beregszászon 1933 szeptemberében 72. évében. A *Bereg* című lap főszerkesztője volt.

RADVÁNYI LÁSZLÓ dr., kormánytanácsos, megh. Budapesten 1933 okt. 3-án 57. évében. Szerkesztette az *Üzlet* című szaklapot.

RÁTKAY LÁSZLÓ, ügyvéd, volt orsz. képviselő, a Petőfi-Társaság tiszt. tagja, szül. Gönyön (Győr vm.) 1853 okt. 11-én, megh. Dombóváron 1933 okt. 8-án. Dunaföldváron ügyvédkedett, 1896—1911-ig a pinchehelyi kerületet képviselte a parlamentben, 1900-tól a függetl. párt hiv. lapjának, a *Budapest*-nek főmunkatársa volt. Népdalai közül a *Gyere haza Kossuth Lajos* kezdetű a legismertebb. Számos népszínművet írt, amelyeket a budapesti Népszínház mutatott be: *A toborzás* (1880); *Felhő Klári* (1886); *Bársony uram* (1887); *Pünkösd királyság* (1888); *Arvalányhaj* (1891); *Csillaghullás* (1893). Ezek közül

nyomtatásban is megjelent: *Felhő Klári* (Népszính. Műsora. 16. sz.) Bp., 1886. (2. kiad. u. o., 1895.) — *Arvadányhaj*. (Népszính. Műsora. 22. sz.) U. o., 1891. (3. kiad. u. o., é. n.)

SCHMIDT JÓZSEF dr., phil. ny. egyet. r. tanár, a M. Tud. Akadémia I. tagja, szül. Vácon 1868-ban, megh. Budapesten 1933 okt. 1-én. Eleinte latin és indogermán nyelvészettel, élete utolsó szakában irodalomtörténettel és műfordítással foglalkozott. E körbe vágó dolgozatai: *Buddha élete, tana, egyháza*. Bp., 1920. (Új kiad. Azsia világossága címen. *Élet és Tudomány*. 8. köt. u. o. [1925.]) — *Az óind epika*. (Éthika Ktár. 1.) U. o., 1921. — *A király és a bajadér*. Irta Kalidásza. Ford. (Monumenta literaria. II : 3.) Gyoma, 1922. — *Az ind filozófia*. (Szabad iskola. 9.) Bp., 1923. — *Pancatantra azaz ötös könyv*. Ford. Gyoma, 1924. — *A szanszkrit irodalom története*. (Élet és Tudomány. 3.) Bp. (1924.) — *Agyagkocsika*. Ford. Gyoma, 1925. — *A nyomorultak*. Irta V. Hugo, III—IV. köt. Ford. (Halhatatlan Könyvek.) Bp. (1925.) — *Faber vagy az elveszett évek*. Ford. (A regény mesterei.) U. o., 1925. — *A kód országa*. Irta A. Conan Doyle. Ford. (A regény mesterei.) U. o., 1926. — *A színes fátyol*. Irta Somerset Maugham V. Ford. (A regény mesterei.) U. o., 1926. — *A pokol tornácában*. Irta Mereskovszky. Ford. (Halhatatlan könyvek.) U. o. (1926.) — *A sejk*. Irta Hull. Ford. (Színe java.) U. o., 1927. — *Jeremiás*. Irta H. Walpole. Ford. (A regény mesterei.) U. o., 1928. G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv.

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933 október 14-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Tárgy: Brisits Frigyes felolvasása: *Az öreg Kazinczy és az ifjú Vörösmarty* címmel.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933 október 14-én tartott választmányi ülése:

Elnök: Pintér Jenő.

Alszeghy Zsolt titkár bejelenti, hogy Társaságunk érdemes tagja: Binder Jenő elhunyt. Temetésén a Társaság nevében Baros Gyula vett részt. Ugyancsak a titkár jelenti, hogy Herczeg Ferenc születése 70. évfordulóján a Társaság jókívánatait Pintér Jenő tolmácsolta.

A választmány mindkét bejelentést egyhangúlag tudomásul vette.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Szász Menyhért: Húsból és vérből. Versek. Budapest, 1933. 72 l. Szöllősi-kiadás.
Lendvai István: Koszorú. 1912—1932. Versek. Első kötet. Budapest, 1933.
158 l. A költő kiadása.
Szigethy Lajos: Zuzmarás fenyőlombok. Budapest, 1933. 136 l. A szerző kiadása.

Színmű.

- Gyökössy Endre: Adám és Éva. Egyfelvonásos színjáték. Budapest, é. n. (1933).
32 l. Orion-kiadás.

Fordítás.

- Vergilius: Georgica. Szabó András fordítása prózában. Székelyudvarhely. 1932.
136 l.

Elbeszélő művek.

- Molnár Ákos: Tizenkét lépés, Regény. Budapest, 1933. 272 l. Dante-kiadás.
Molnár Ákos: Jóslat. Hét novella. Budapest, é. n. 128 l. Pantheon-kiadás.
Herezeg Ferenc emlékezései. A Várhegy. Budapest, 1933. 264 l. Singer és Wolfner.
Kom'ós Aladár: Római kaland. Budapest, 1933. 152 l. Athenaeum-kiadás.
Keleti Márton: Az utca emberei. Budapest, 1933. 117 l. Káldor-kiadás.
Kovách Ferenc: Tündérmuzsika. Mesék. Biczó András rajzaival. Budapest, é. n. (1933). 96 l. Fráter és társa kiadása.

Tudományos művek.

- Kőműves Géza: A nyelv lényege. Mátészalka, 1933. 17 l. (Különnyomat a mátészalkai áll. polg. fiú- és leányisk. 1932—33. évi Értesítőjéből.)
Török Pál: Az első lépés a világháború felé (az 1911-i marokkói válság története). Kecskemét, 1933. 59 l.
Turóczy-Trostler József: Magyar Cartesiánusok. Budapest, 1933. 52 l.
Lósy Schmidt Ede: Magyar vagy francia alkotás-e a szegedi közúti Tisza-híd? Budapest, 1933. 28 l. Stadium-r.-t.
Kastner Jenő: A Jókai-kódex és az obszerváns kódexirodalom. Budapest, 1933. 19 l. Egyetemi Nyomda. (Különnyomat az Egy. Phil. Közlöny 1932—33. évf.-ből.)
Raffay Sándor: A magyarhoni evangélikus liturgia történetéhez. II. és é. n. 81 l. + 10 lev. (Melléklet a Prot. Szemle 1933 augusztus—szeptemberi számához.)
Illyefalvi L. Lajos: A hatvanéves Budapest. Budapest, 1933. 386 l. Budapest székesfőváros Stat. Hivatalának kiadása.
Szendrey Zsigmond: A magyar népszokások osztályozása. Budapest, 1933. 10 l. (Különnyomat az Ethnographia—Népélet 1933. évf.-ből.)

- Szinnyei Ferenc: Novella- és regény-irodalmunk a Bach-korszakban. (10 l. Különnyomat a Bpesti Szemle 1933. évf.-ből.)
- Szinnyei Ferenc: Az öreg Arany. (6 l. Különnyomat a Napkelet 1933. évf.-ből.)
- Dénes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban. Budapest, 1933. 31 l. A szerző kiadása.
- Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI—XVII. században. Pécs, 1932. 196 l. A szerző kiadása.
- Tavaszy Sándor: A lét és valóság. Az existencializmus filozófiájának alapproblémái. Cluj-Kolozsvár, 1933. 36 l. (Erdélyi Tud. Füzetek. Szerk. György Lajos. 57. sz.)
- Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez. Cluj-Kolozsvár, 1933. 33 l. (Erdélyi Tud. Füzetek. Szerk. György Lajos. 58. sz.)
- Kecskés Pál: A bölselet története főbb vonásaiban. Budapest, 1933. 646 l.
- Tass A.: Bericht über die Tätigkeiten der Sternwarte zu Budapest für das Jahr 1932. Leipzig, 1933. 8 l. (Sonderabdruck aus: „Vierteljahrsschrift der Astronomischen Gesellschaft. 68. Jahrgang.)
- Vargha Damján: Költői szépségek Szent Imre ős-legendájában. Kódex-irodalmi tanulmány. Budapest, é. n. A Szent István-Akadémia kiadása. 31 l.
- Schwartz Elemér: Harc a nyugatmagyarországi német helységnevek körül. Budapest. Szent István-Akadémia kiadása, 1933. 15 l.
- Vincze Frigyes: Felső kereskedelmi iskoláink és Eötvös József báró reformtervei. Budapest, 1933. 19 l. (Különnyomat a budapesti Kereskedelmi Akadémia 1932—33. évi Értesítőjéből.)
- Vargha Damján: Megemlékezés dr. Klebelsberg Kuno grófról, mint a pécsi Erzsébet-Tudományegyetem tiszteletbeli doktoráról. Pécs, 1933. 20. (Különnyomat az Erzsébet-Tudományegyetem Acta universitatis 18. füzetéből.)
- Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól. Budapest, é. n. (1933). 60 l. Egyetemi Nyomda. (Magyar Irodalmi Ritkaságok. 23. sz. Szerk. Vajthó L.)
- Dongó Orbán: Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Budapest, é. n. (1933). 87 l. Egyetemi Nyomda. (Magyar Irodalmi Ritkaságok. 24. sz.)
- Riedl Frigyes: Madách. (Riedl arcképével.) Budapest, é. n. (1933). 128 l. Egyetemi Nyomda. (Magyar Irodalmi Ritkaságok. 26. sz.)
- Verecs Endre: Gr. Kemény József (1795—1855). Arcképpel. Cluj-Kolozsvár, 1933. 118 l. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 55. sz.)
- Imre Lajos: A falunvelés irányelvei. Cluj-Kolozsvár, 1933. 31 l. Minerva-nyomda. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 59. sz.)
- A kecskeméti Katona József-Kör Évkönyve 1913—32. évekről. Szerk. Hajnóczy Iván. Kecskemét, 1933. 90 l.
- Viszota Gyula: Czuczor Gergely kényszerű távozása Pestről. É. és h. n. (Budapest, 1933). 8 l. (Különnyomat.)
- Bíró János: Tolnai Lajos. Debrecen—Budapest, 1933. 99 l. Csáthy F. biz. (Magyar Irod. Dolgozatok a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem magyar irodalomtört. szemináriumából. Szerk. Pap Károly.)
- Gombos Andor: A magyar népszínmű története. Budapest, 1933. 43 l. Kókai L. biz.
- Fazekas Jenő: Az egyszerű mondat fajai az északi osztják nyelvben. Debrecen,

1932. 44 l. A budapesti Studium biz. (A debreceni Tisza István Tud. Társ. I. oszt. kiadványai. V. köt. 3. sz.)
- Dercze Lajos: Arany János és Debrecen. Debrecen, 1933. 23 l. Dr. Bertók Lajos kiadása. (Ez az értekezés a debreceni kegyestanítórendi r. k. Cal. Szent József-reál gim. 1932—33. évi Értesítőben u. e szerzőtől megjelent dolgozat módosított kiadása.)
- Schnell János: A gyógypedagógiai és orvosi pszichológia a gyakorlati lelki egészségügy (Menthalhygiene) szolgálatában. Kalocsa, 1933. 33 l. (Különnyomat a Magyar Gyógypedagógia 1933. évf.-ből.)
- Böhm Dezső: A budapesti evangélikus középfokú leányiskola — polgári, Veres Pálné-intézet, kollégium — ötvenéves története 1883—1933. Budapest, 1933. 40 l. Félév. ev. nyomda.
- Decsi József: Belnay György Alajos. Budapest, 1932. 30 l. Sárkány-nyomda.
- Szenes Adolf: A polgári iskola reformja és a tanárképzés. Budapest, 1933. 16 l.
- Sólyom Jenő: Luther és Magyarország. Budapest, 1933. 192 l. (A Luther-Társaság kiadványai. Új sor. XII.)
- Widder Salamon: A héber nyelvújítás. Budapest, 1933. 13 l. (Különnyomat az Imit. Évkönyvből.)
- Imre Sándor: Hagyomány és nevelés. Szeged, 1933. 22 l. Szeged városi nyomda r.-t.
- Decsi József: Belnay György Alajos. Budapest, 1932. 30 l. A szerző kiadása.
- Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban. Pécs, 1933. 58 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat.)
- Mally Ferenc: Csokonai Dorottyája és Tassoni Secchia rapitája. A Gwalbertus-komédia forrása. Szeged, 1933. 6 l. (Különnyomat a szegedi áll. reál gimn. 1932—33. évi Értesítőjéből.)
- Fehér Jolán Antónia: Budapest székesfőváros temetőinek története. Budapest, 1933. 103 l. + 1 lev.
- Domokos Lászlóné: Nagy László jelentősége a pedagógiában. Budapest, 1932. 23 l. (Különnyomat.)
- Ludovicus Grosschmid: Transformatio formarum quadraticarum Weierstrassiana. Szeged, 1933. 105—136. (Különnyomat a M. kir. Ferenc József-Egyetem Tud. Közl.-ből.)
- Rudolf Kókai: Franz Liszt in seinen frühen Klavierwerken. Leipzig. F. Wagner. 1933. 140 l. + 3 lev.
- Szent István-könyvek: 111. sz. Lippay Lajos: A keleti egyházak. Budapest, 1934. 225 l. — 110. sz. Gálos László: A Szentlélekisten. Budapest, 1934. 234 l. — 112. sz. Zoltán Veremund: Szent Anzelm. Budapest, 1934. 149 l. — 114. sz. Polzovics Iván: A lateráni szerződés. Budapest, 1934. 210 l.
- Méhely Lajos: Suum cuique. Bethlen István grófnak válaszul. Budapest, 1933. 14 l. Held-nyomda.
- Pukánszky Béla: Patrióta és hazafi. Fejezet a magyarországi német irodalom történetéből. Budapest, 1933. 38 l. (Különnyomat a Budapesti Szemléből.)
- Németh László: Ortega és Pirandello. Két tanulmány. Debrecen, 1933. 64 l. Nagy Károly kiadása.

Egyéb kiadványok.

- Matzkó Gyula: Kísérletezettő fizikatanítás. Szeged, 1933. 280 l.
 Miklós Elemér: Az utazás művészete. Budapest, 1934. 164 l.
 Túrmezei László: A turániség és válfajai. Budapest, 1933. 48 l.
 Orel Géza: A szljöd. A műhelynevelés térfoglalása az oktatásban. 1933. 82 l.
 Géza Orel—Hans Lörl: Erfolgreich Verkaufen. Wien—Leipzig, 1932. 216 l.
 Lendvai István: Róma tornyai alatt. Budapest, 1934. 202 l. Szent István-Társulat kiadása.

Felhívás az Akadémia Arany-ereklyemúzeuma ügyében.

A M. T. Akadémia elhatározta, hogy Arany János emlékének kegyeletes ápolása céljából a Széchenyi- és Vörösmarty-szobák mintájára külön helyiségben gyűjti egybe s teszi közzemlére a nagy költőtől származó vagy személyével kapcsolatos ereklyetárgyakat. Határozatában az a megfontolás vezette, hogy az így egybegyűjtött anyag megközelítő teljessége a tudomány érdekein kívül — egy nagy szellem hatáskörének szemléltetésével —, nemzetnevelő szempontból is szolgálatára lehet a magyar közműveltségnek.

Kéri ezért a nagy költő tisztelőit, hogy akik a M. T. Akadémia palotájában létesítendő gyűjteményt valamely birtokukban lévő emléktárggyal (kézirát, levél, magyar- és idegennyelvű nyomtatványok, alkalmi hírlappéldányok, könyvek, ritka kiadások, zeneművek, képek, érmek, szobrok vagy ezek másolatai stb.) gyarapítani óhajtják, szíveskedjenek ezeket a M. T. Akadémia főtitkári hivatalának (Budapest, V, Akadémia-u. 2) eljuttatni.

Az Arany-szoba javára ily módon beérkező küldeményeket a M. T. Akadémia tagjaiból alakult bizottság az adományozók nevének feltüntetésével fogja számontartani és a gyűjtés eredményéről időközönként külön jelentésben fogja tájékoztatni a nyilvánosságot.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1933, Heft 1—8.)

Julius Baros: Ladislaus Négyesy. Ein Nekrolog. Begeisterung und lebhaftes Verantwortlichkeitsgefühl sind die Leitmotive in allen seinen Schriften. — Karl Szász: Erinnerung an Karl Vadnay. Gelegentlich der 100. Wiederkehr seines Geburtstages. Vadnay redigierte 1867—1893 die belletristische Tageszeitung Fővárosi Lapok (Hauptstädtische Blätter) und erwarb sich viel Verdienste um die ästhetische Erziehung des Publikums. — Emerich Waldapfel: Humanismus und Nationalliteratur. Der Humanismus ist der Schöpfer der ungarischen Schriftsprache und bis zu den 70-er Jahren des XVIII. Jahrhunderts die Grundlage der ungarischen weltlichen Literatur. — Josef Perényi: Die Dramen Georg Szemere's. Wir haben leider nur sechs Dramen von diesem Dichter, dessen schöpferisches Talent später vielleicht das echte ungarische Bauerdrama auf die Bühne hätte stellen können. — Karl Kardeván: Madách und

Luther. In der Tragödie des Menschen ist die Phalansterszene sozusagen als eine karrikaturmässige Stufe der gesellschaftlichen Entwicklung aufgefasst; die ursprünglichen idealen Züge des religiösen Kämpen Luther sind jedoch nicht verwischt. — Oscar Elek: Beiträge zur ungarischen Shakespeare-Literatur der Jahre 1794—1850. — Zoltán Hartyáni: Gertrud. Charakteranalyse der Königin in Katona's Bánk bán. — Georg Kristóf: Julius Reviczky's Anfänge. Die Jugendwerke des früh verstorbenen Lyrikers. — Alexander Nagy: Charakteristische Eigenschaften von Arany's Toldi: (volkstümlich, realistisch, einfach und zeitgemäss). — Karl Kardeván: Madách und Heine. In der Tragödie des Menschen werden die griechisch-römischen Nymphen über Heines Einfluss zu Hexen und der milde Genius des Todes zum Skelett, aber ohne religionsfeindliche Tendenz. — In den Kleineren Mitteilungen gibt Paul Gulyás ein Verzeichnis der Pressprodukte, die in den entrissenen Gebieten postalisches nicht befördert oder gerichtlich beanstandet werden. — Oscar Elek rezensiert das Werk Paul van Tieghem's: La Littérature comparée. — Zsolt Alszeghy schreibt über eine poetische und eine prosaische Höllenfahrt aus dem XVII. Jahrhundert, die aber auf eine gemeinschaftliche Quelle zurückgehen. — Alexander Fest beschäftigt sich mit Michael Eötvös, dem Londoner ungarischen Bekannten Grillparzers. — Es folgen noch Rezensionen von ungarischen literarhistorischen Neuerscheinungen, ein Verzeichnis der Artikel gleichen Inhalts in den periodischen Zeitschriften, sowie Berichte über die Arbeiten der Ungarischen Literarhistorischen Gesellschaft.

N É V - É S T Á R G Y M U T A T Ó .

	Oldal	Oldal	
Abonyi Lajos	225	Draskovich György	234
Adam (Madame)	216	Dugonics András latin versei	45
„Arkádia-pör“	97	Elek Oszkár	88
Az ember tragédiája 102, 189, 233, 235		Eötvös József báró	213
Az irodalom kitagadottjai.....	143	Eötvös Mihály	208
Ady Endre.....	158, 165, 218, 230	Erasmus	25, 30, 32
Alszeghy Zsolt 104, 119, 166—67, 206, 224, 234, 238		Erdy-kódex	22, 24
Ambrus Zoltán	228, 233	Faludi F. és Sarbiewski	42
Anekdótáink Naszreddin-kapcsolatai	167	Farkas Gyula	154, 238
Anonymus	57, 108	Festetics-kódex	22
Apponyi Albert gróf	112	Fiátfalvi György	206
Arany János 53, 54, 95, 112, 157, 158, 163, 214, 224, 230		Fővárosi Lapok	10—13, 15
Babits Mihály ..	167, 227, 229, 233	Galamb Sándor	164
Baksay Sándor	238	„Gáláns“ irodalom	224
Balanyi György	169	Gálos Magda	161, 175
Balassi Bálint	33, 34	Garay János	224
Balázs Sándor	238	„Gáspár Imréhez“ (Reviczky Gy. verse)	138
Balogh Pál	239	Gertrudis	125
Balogh István	104	Grillparzer	208
Bánhegyi Jobb	58	Gulyás Pál	143
Baranyai Decsi János	30	Gulácsy Irén	172
Barokk hagyományok költészetünkben	47	Gyöngyösi és a deák poézis 38, 39	
Baros Gyula	65, 155	György Lajos	167, 215—16
Bartalis János	165	Györy János	172
Beniczky Péter	37	Gyulai Pál	11
Beöthy Zsolt	6, 10, 14	Hajdu János	213
Berényi László	174	Halasi Nagy József	168
Berzeviczy Albert	223	Halász Gábor	224, 226
Berzsenyi Dániel	49, 135	Hankies János	238
Bessenyei György	238	Haraszthy Gyula	54
Bisztray Gyula	171, 228	Harsányi Lajos	166
Bogáti Fazekas Miklós	32	Harsányi Zsolt	101
Bornemisza Péter 24, 26, 27, 32, 33		Hartyáni Zoltán	125
Brisits Frigyes	51, 104, 168, 224	Hatvany Lajos	170
Bucer Márton	234	Hegedüs István	19
Celtes Konrád	22	Heim Táde	172
Császár Elemér	45, 160, 163, 225	Heine	189, 192
Császár Imre	240	Herczeg Ferenc 166, 212, 222, 226—27, 234—35	
Csokonai Vitéz Mihály	97, 235	Horányi Elek	28
Dedek-Crescens Lajos	240	Horváth Cirill	225
Dobos János	223	Horváth János 17, 23, 53, 160, 238	
Dramairodalmunk német kapcsolatai	168	Hrotswitha-kézirat	22
		Humanizmus	16, 20, 34, 41

	Oldal		Oldal
Ilosvai Selymes Péter	33	Magyarok a román népköltészetben	167
Irodalomelméleti kérdések	54	Magyarország képe a XVII. sz.-i	
Irodalomtudományi Társaság	174	francia irodalomban	172
Iskoladiámák (Jezsuita)	214	Márfy Oszkár	222
Jakubovich Emil	57	Marsilius Ficinus	39
Jancsó Elemér	238	Martinovics Ignác	53
Janus Pannonius	16, 27	Mentes Mihály	182
Jászai Horváth Elemér	179	Mikházy Szécsi János	206
Jókai-kódex	220	Mohácsi Jenő	238
Jókai-operett	235	Móricz Zsigmond	60, 230
Juhász Gyula	219	Murai Károly	114
Justh Zsigmond	161, 175	Nagy Imre	218
Kaffka Margit	58	Nagy Miklós	227
Kállay Miklós	57	Nagy Sándor	196, 214
Kántor Lajos	167	Napoleon a magyar irodalomban	173
Kardeván Károly	84	Négyesy László 1, 3, 44, 63, 65, 103,	
Kardos Albert	233, 235	232	
Karlsruhi Névtelen	25	Németh Antal	229
Kassák Lajos	104	Németh László	229
Kastner Jenő	166, 168, 220	Oláh Gábor	224—25
Katalin-legenda	225	Ossian-kultusz Magyarországon ..	166
Katholikus költészet	232—33	Palágyi Lajos	115, 175, 233
Katholikus irodalomtörténet	234	Pap Károly	217
Katona István	94	Pázmány Péter ...	36, 51, 169, 224
Katona József	168, 225	Pécsi Mária	218
Kazinczy Ferenc és a zsidóság	106, 171	Perényi József	69, 218
Kék Lajos 103, 164, 222—23,	238	Pesti Gábor	25, 26
Kerecsényi Dezső	19, 107, 218	Petőfi Sándor	3, 236
Kodály Zoltán	231	Petrarca	29
Kohári István latin versei	40	Pintér Jenő ..	18, 111, 169, 210, 237
Kolosi Török István	39	Pirchheimer Charitas	22
Komáromi János	174	Pornay Gyula	224
Komlós Aladár	104	Pukánszky Béla	163
Koroda Pál	240	Ráday Gedcon	225
Koszó János	47, 105, 166	Radványi Kálmán	173
Kosztolányi Dezső	104	Ratio studiorum (jezsuita)	34
Kozma Andor	164, 179	Rátkay László	241
Kozcsa Sándor	216, 225	Ravasz László	228
Kölcsey és Arany	95	Reviczky Gyula	131, 226
Kölcsönhatás (magyar-román) ..	216	Rosty Kálmán	94
Kőrösi Csoma Sándor	236	Rubinyi Mózes	212, 226
Középkor renaissance-a	36	Sajó Sándor	115, 238
Közigazgatási regények	171	Sambucus	16, 39
Közmondások	29	Sarbiewski	42, 46
Kristóf György	131	Schöpflin Aladár	232
Krudy Gyula	170, 180	Shakespeare a magyar irodalmi	
Kuthen	96	köztudatban	88
„Lajka nevenapján“ (Reviczky Gy.		Sik Sándor	173
verse)	137	„Sírásó dala“ (Reviczky Gy. verse)	139
Latin irodalom	16	Solt Andor	168
Lázár János latin versei	41	Sugár Kálmán	6
Lessing	192	Surányi Miklós	168
Madách Imre	84, 170, 189, 228	Szabolcska Mihály	233, 235
Mályusz Elemér	234	Szász Károly	65, 238
Máthé Elek	228	Széchenyi István gr. 155, 157, 219,	225
Magyar Cartesianusok	171		

	Oldal		Oldal
Szegő Endre	104	Vajthó László	238
Szellemtörténet	105, 234	Valjavec Fritz	165
Szemere György színművei	69	Várdai Béla	169, 226
Szenecsey-dalokönyv	209	Vargha Damján	168, 225
Szent Imre őselegendája	168, 225	Vargha Gyula	217
Széphistóriáink és a humanizmus	28	Vellani Dionisi Franco	165
Szerb Antal	55, 238	Veres Pálné	216
Szigetvári Iván	63	Világirodalom	16
Szinyei Ferenc	222, 238	Virág Benedek	46
Takáts Sándor	63	Viszota Gyula	155, 168, 225
Teleki Sándor gróf	216	Voinovich Géza	238
Thienemann Tivadar 21, 24, 25, 30, 53		Vörösmarty Mihály	168
Tinódi Sebestyén	30, 235	Waldapfel Imre	15
Tolnai Gábor	165	Waldapfel József	168, 225
Tolnai Lajos	140	Wallaszky Pál	17, 20
Tóth Kálmán	9, 10	Weis István	171
Turóczy Trostler József	166, 171	Zlinszky Aladár	155, 210
Újhelyi Nándor	183	Zrinyi Miklós gróf, a költő	39
Vadnai Károly	3—14	Zsámboki János	30, 50
Vajda János	232, 236	Zsigmond Ferenc	52
		Zsoldos Jenő	171

